

Secolul 20

**PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU**

**Coperta:
GETA BRĂTESCU**

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINCĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

3

[111]
1970

SUMAR

LENIN

PRACTICĂ ȘI CREATIVITATE

LENIN: *Cultură în revoluție* • 5

DUMITRU GHIȘE: *Elogiul creativității umane* • 8

MIRON CONSTANTINESCU: *Drumul unei generații* • 14

DAN HĂULICĂ: *Lenin în România* — fragment de istorie culturală • 19

ANTONIO GRAMSCI: *Ilici și «filozofia practicii» în românește*, cu o notă de Florian Potra • 25

OMUL CARE NE-A APROPIAT VIITORUL

Texte din Bernard Shaw, Heinrich Mann, Romain Rolland, Valerii Briusov, Boris Pasternak, V. Șklovski, K. Paustovski, L. Seifulina și Dimitrie Furmanov • 35

PERIPLU LENINIST

VOLGA, de L. Fomenko ; SIBERIA, de L. Lenobl ; GENEVA, de Boris Galanov; FINLANDA, de L. Jac; CAPRI, de V. Kataev; PARIS, de Teofil Bălaj • 45

LENIN ȘI PORTRETUL REVOLUȚIEI

- A. V. LUNACEARSKI: *Cînd devine posibilă o «leniniadă»?* • 65
S. M. EISENSTEIN: *100.000 de oameni în fața obiectivului* • 68
V. OZEROV: *Chipul lui Lenin în literatura sovietică contemporană* • 72
T. MOTÎLIOVA: *Lenin și scriitorii din apus* • 75

ORAȘUL UMILILOR

- VERSURI de: Rolf Jacobson, William Carlos Williams, Edith Södergran, Dino Campana, Carlos Drummond de Andrade, Artur Lundkvist, K. Kavafis, Attila József (în românește de Petre Stoica); Donald Hall, Robert Bly, Jure Kastelan (în românește de D. Marian) • 80

TEATRU POLITIC

A. V. LUNACEARSKI

DON QUIJOTTE ELIBERAT

- piesă, în românește de Igor Block • 88
TATIANA NICOLESCU: *Don Quijotte și dilemele revoluției* • 108

OSWALD DE ANDRADE

REGELE LUMÎNĂRILOR

- piesă, fragmente, în românește de Elena Bălan-Osiac
ELENA BĂLAN-OSIAC: *Oswald de Andrade — un Brecht exotic?* • 128

PETER WEISS

CÎNTECUL FANTOȘEI LUSITANE

- piesă în două acte, fragmente, în românește de Ștefan Aug. Doinaș • 133
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: *Teatrul agitatoric al obiectivității* • 173

•

- GABRIEL GARCIA MARQUEZ: *Funeraliile lui Mama Grande* — nuvelă, în românește cu o prezentare de Laurențiu Silavian • 178

CARNET

- ANDREI BREZIANU: *Correspondență londoneză a lui Lenin cu o prietenă a literaturii române* • 188

În Piața Roșie, 1 Mai 1919

LENIN

PRACTICĂ

ȘI

CREATIVITATE

L E N I N

c u l t u r ă
î n
r e v o l u ț i e

...Scriitorul popularizator îl apropie pe cititor de o idee profundă, de o învățătură profundă, plecînd de la datele cele mai simple și îndeobște cunoscute, arătînd, cu argumente simple sau exemple bine alese, principalele concluzii care se pot trage din aceste date, și punînd mereu pe cititorul în stare să gîndească în fața a noi și noi probleme. Scriitorul popularizator presupune că are de-a face nu cu un cititor care nu gîndește, care nu vrea sau nu e în stare să gîndească, ci, dimpotrivă, cu un cititor nedezvoltat,

care e într-adevăr animat de intenția de a-și pune mintea la contribuție, și-l ajută să facă această treabă serioasă și grea, îl îndrumază, ajutându-l să facă primii pași și învățându-l să meargă singur mai departe. Scriitorul vulgar presupune că are un cititor care nu gîndește și nu este capabil să gîndească; el nu-l pune în fața principiilor fundamentale ale unei științe serioase, ci într-o formă monstruos de simplistă, presărată cu glume și zicale, îi servește « de-a gata » toate concluziile unei anumite teorii, așa că cititorul nu trebuie nici măcar să mestece, ci doar să înghită acest terci.

(DESPRE REVISTA « SVOBODA », 1901)

. . . Mai puțină trîncăneală politică și mai multă atenție la faptele cele mai simple, dar vii, ale construcției comuniste, fapte luate din viață și verificate de viață — iată lozinca pe care trebuie s-o reptăm noi toți, scriitorii noștri, agitatorii, propagandiștii, organizatorii noștri etc. . . .

(MAREA INIȚIATIVĂ, 1919)

Să învățăm să muncim — aceasta este, în momentul de față, sarcina principală, cu adevărat, a întregului popor din Republica sovietică. Să facem în așa fel ca toată lumea să fie știutoare de carte, însă în nici un caz să nu ne mărginim doar la atît, ci să mergem neapărat mai departe și să preluăm din știința europeană și din cea americană tot ce este într-adevăr prețios — iată care este sarcina noastră primordială și cea mai importantă.

(O LINGURĂ DE CATRAN ÎNTR-UN BUTOI CU MIERE, 1922)

. . . . În problemele de cultură nu există nimic mai dăunător decît pripeala și lipsa de chibzuință. Acest adevăr ar trebui să și-l vîre bine în cap mulți dintre tinerii noștri publiciști și comuniști . . .

E timpul să ne băgăm mințile în cap. Trebuie să ne pătrundem de o neîncredere salvatoare în mersul prea grăbit înainte, în fanfaronadă etc., trebuie să ne gândim la o verificare a pașilor înainte pe care îi anunțăm în fiecare oră, pe care îi facem în fiecare minut și care apoi în fiecare secundă se dovedesc a fi lipsiți de trăinicie și seriozitate și al căror sens nu poate fi înțeles. Mai dăunător ca orice în acest domeniu ar fi să ne pripim. Mai dăunător ca orice ar fi să ne bazăm pe considerentul că, oricum, tot știm noi câte ceva sau că dispunem de un număr destul de însemnat de elemente pentru alcătuirea unui aparat cu adevărat nou, care să merite într-adevăr denumirea de aparat socialist, sovietic etc.

Nu, un astfel de aparat, și chiar elemente ale unui astfel de aparat, avem într-o măsură ridicol de mică și trebuie să ținem minte că pentru făurirea lui nu trebuie să precupețim timpul și că pentru treaba asta este nevoie de ani și ani de zile.

Ce elemente există la noi pentru crearea acestui aparat? Numai două, în primul rând, muncitorii, care luptă cu însuflețire pentru socialism. Aceste elemente nu sînt îndeajuns de instruite. Ele ar vrea să ne dea un aparat cît mai bun. Dar nu știu, nu sînt în stare să facă acest lucru. Ele nu au ajuns pînă în prezent la acel grad de dezvoltare și de cultură care e necesar în acest scop. Or, pentru asta se cere tocmai cultură. Aici nu se poate face nimic printr-o lovitură îndrăznească sau printr-un asalt, prin agerime, prin energie, sau, în general, prin orice altă însușire omenească, fie ea oricît de bună. În al doilea rînd, elementele de cunoștințe, de instrucțiune, de pregătire, de care dispunem într-o măsură ridicol de mică în comparație cu toate celelalte state.

... Pentru reînnoirea aparatului nostru de stat trebuie, cu orice preț, să ne punem drept sarcină: în primul rînd — să învățăm, în al doilea rînd — să învățăm, și în al treilea rînd — să învățăm, iar după aceea să urmărim ca știința să nu rămînă, la noi, literă moartă sau o frază la modă (ceea ce — de ce să ne ascundem — se întîmplă la noi foarte des) ca știința să ne intre cu adevărat în sînge, să devină într-adevăr și pe de-a-ntregul un element component al vieții de toate zilele.

(MAI BINE MAI PUȚIN, DAR MAI BINE, 1923)

Elogiul creativității umane

«...Cît timp oamenii n-au știut să treacă la studiul faptelor, mereu au inventat a priori teorii generale, care au rămas totdeauna sterile».
(V.I. LENIN, «Ce sînt prietenii poporului »)

Sărbătorim 100 de ani de la nașterea lui Lenin !

Numele, cu rezonanțe eseniene, cunoscut în întreaga lume, a devenit un simbol al luptei pentru înălțarea unei lumi noi, a celei mai drepte lumi dintre lumile posibile — cum ar spune Leibniz — pe care a cunoscut-o vreodată istoria.

Contribuția sa la dezvoltarea gândirii și practicii revoluționare este de o valoare incomensurabilă.

El a înmănunchiat, într-un chip suprem, calitățile omului de acțiune, ale organizatorului, cu cele ale ideologului, ale filozofului, între cele două planuri ale activității sale existînd o unitate organică și o propulsare reciprocă. Cunoașterea nu era, pentru Lenin, simplă contemplație, speculație sterilă și gratuită, înlănțuire de concepte desprinse de realitate. Ea este cunoașterea vie și modelatoare, activitate teoretică izvorîtă din practică și care se întoarce în practică, materializîndu-se. Cunoașterea este pilonul fundamental, măsura puterii creativității umane.

Această atitudine filosofică, izvorîtă din idealul științific al unității dintre teorie și practică, mi se pare a fi pîrghia fundamentală care a făcut posibilă ridicarea permanentă a gândului, forța motrice care a determinat întreaga contribuție leninistă la dezvoltarea tezaurului filozofiei marxiste.

Nimic nu poate caracteriza mai bine gândirea lui Lenin decât această interferență a ei cu realitatea concret-istorică în care s-a desfășurat. Leninismul este, astfel, o expresie adâncă, multilaterală, vie de gândire creatoare, ale cărei zboruri la cele mai mari înălțimi nu reprezintă o performanță în sine. Ostilă oricărei beții speculative, cețoase, desprinse de Geo, această gândire s-a înălțat pe piscuri tocmai pentru a putea lumina, din perspectiva cîștigată, realitatea social-istorică, de la care a pornit și spre care s-a întors în permanență, drumurile ei viitoare. Generalizînd uriașa experiență dobîndită în lupta maselor exploatare, pentru socialism ca și marile cuceriri ale cunoașterii științifice din vremea sa, V.I. Lenin a dat viață sarcinii despre care vorbise Engels, arătînd că materialismul, străin oricărei închistări dogmatice, cu fiecare descoperire științifică importantă trebuie să capete o nouă înfățișare.

Atitudinea creatoare în filozofie, după cum a ilustrat-o atît de genial Lenin prin întreaga sa operă, este departe de a fi o însușire exterioară și accidentală, a mișcării gândirii. Ea este imanentă și necesară gândirii, temeiurile ei adînci fiind cosubstanțiale ontologiei și gnoseologiei dialecticii materialiste. În centrul iradiant al acestei concepții stă ideea devenirii, a dezvoltării perpetue a realității naturale, a celei sociale și a gândirii umane. Numai pornind de la această structură obiect-subiect este posibilă determinarea exactă a valorii atitudinii creatoare în filozofie, a acestei însușiri constitutive a progresului în cunoaștere și acțiune.

Întreaga operă a lui Lenin putem spune că este, din acest punct de vedere, o pledoarie plină de patos și o demonstrație riguros științifică a necesității și valorii atitudinii creatoare antidogmatice, antiprioriste, antispeculative. Marea eroare a idealismului de totdeauna a constatat, după cum sublinia Lenin, în răsturnarea raporturilor firești dintre obiect și subiect. Într-o apreciere cu totul generală a problemei, cu riscurile inevitabile pe care le implică orice schemă, am spune că idealistii, răsturnînd sau suprimînd raportul exprimat sub formă netă: existență — conștiință, chiar dacă nu au negat întotdeauna posibilitatea cunoașterii, fie că au legat răspunsurile lor de o relație mistificată, stabilită între conștiința universală, ideea absolută și conștiința determinată, gândirea, ideile subiectului care cunoaște, fie că, în varianta subiectivistă au absorbit pur și simplu obiectul în subiect. Finalmente, cunoașterea se transformă, în acest mod, în contrariul ei. Critica leninistă a agnosticianului kantian ca și a poziției idealist-obiective hegeliene statuează primatul sub raport ontologic al obiectului asupra subiectului, iar descripția dialectică a procesului apropierii subiectului de obiect în cadrul mișcării particular-general așează fundamentul teoretic al atitudinii antispe-

culative și antiaprioriste, în ultimă instanță antidogmatice, creatoare, a filozofiei științifice.

Prin logica sa transcendențială, Kant dăduse o interpretare idealistă « formelor » gândirii, subiectivîndu-le și transformîndu-le în noțiuni apriorice, pure, care nu numai că nu oglindeau vreun conținut obiectiv ci se impuneau realității. Formalismul doctrinei gnoseologice kantiene, instituind ruptura între formele logicii și conținutul empiric al cunoașterii, a culminat în doctrina incognoscibilității « lucrului în sine ». Formalismul sterp și subiectivismul kantian au fost depășite de Hegel, care, pe bună dreptate, considera că formele logice trebuie să aibă un conținut. Hegel rămăsese însă prizonierul idealismului identificînd gândirea cu existența. Pornind de la premisa acestei identități, filosofia hegeliană lua ca obiect al ei « gândirea în calitate de obiectiv, de general » (Lenin, Caiete filozofice, p. 64) și, în această perspectivă, procesul ridicării gândirii de la abstract la concret este însuși procesul creării concretului.

În condițiile social-istorice cunoscute, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în jurul anului 1870, în filozofie începuse o nouă perioadă de construcții sistematice pe baze kantiene. « Înapoi la Kant » devenise un ademenitor cîntec de sirenă, iar pozitivismul, imanentismul, machismul, neokantianismul etc., amplificau — printr-o critică de la dreapta — laturile negative ale filozofiei kantiene. Rațiunea speculativă încerca din nou, în cele mai neașteptate forme, să-i dicteze naturii legile sale ! Iată de ce analiza critică făcută de Lenin acestor curente depășește prin importanță limitele unei stricte polemici. Nu numai că ea a îmbogățit gnoseologia marxistă în mod substanțial dar — considerăm noi — a fixat totodată rațiunea suficientă a atitudinii creatoare în filozofie.

« Punctul de vedere al vieții, al practicii — scria Lenin — trebuie să fie punctul de vedere prim și fundamental al teoriei cunoașterii. Și acest punct de vedere ne conduce în mod inevitabil la materialism, respingînd din capul locului interminabilele născociri ale scolasticii profesionale » (Materialism și Empirio-criticism, p. 154). Acest punct de vedere al vieții a fost în permanență, pentru Lenin, punctul de vedere prim și fundamental.

Împotriva oricărei « scolastici profesionale », Lenin arăta că unitatea materială a lumii nu exclude ci presupune infinita varietate a formelor de manifestare a materiei în mișcare. « Existența dată — spunea Hegel, și Lenin sublinia acest lucru — este o existență determinată (N.B. « concretă ») — o calitate deosebită de alta — variabilă și finită » (Lenin, Caiete filozofice, p. 80).

Dacă realitatea obiectivă este concretă în manifestarea ei, dacă obiectul cunoașterii este această realitate vie, complexă, variată, dacă obiectul cunoașterii nu este o însumare mecanică de laturi și trăsături, și cu atât mai puțin, el nu se confundă cu un arhetip abstract, cu o schemă, cunoașterea veridică, reflectarea autentică a obiectului, nu poate să fie decât concretă, adevărul, rezultat al cunoașterii, trebuie să aibă un caracter concret. Din acest punct de vedere, concretul constituie atât punctul de pornire cât și punctul de sosire al cunoașterii. Notînd pe marginea unui text hegelian « Existența » abstractă numai ca *moment* în *παντα ρεῖ*» (« Caiete filozofice », p. 206—207), Lenin are în vedere tocmai faptul că, niciodată, cunoașterea nu se poate opri, ca la o limită a ei, la nivelul planului abstract. Gîndirea trebuie să depășească acest moment, reproducînd în ea concretul, prin mediere, dintr-o altă perspectivă, din perspectiva generalului cunoscut. Înțelegerea acestei « apropieri veșnice, infinite a gîndirii de obiect », este facilitată de evidențierea raportului G.-P.-S.- pe care a făcut-o Lenin. « Generalul nu există decât în particular, prin particular. Orice particular este (într-un fel sau altul) general. Orice general este (o părțică sau o latură sau esență) a particularului ». (Caiete filozofice, p. 323). Fără oglindirea acestui raport, cea mai elementară structură cosmică, cum o numea acad. Ath. Joja, cunoașterea este nulă. Abstracția, ca treaptă mediantă, nu reprezintă decât negația dialectică a treptei nemijlocite, imediate, a cunoașterii concrete, negație dialectică întrucît ea nu neagă pur și simplu, nu suprimă valoarea primei trepte a cunoașterii ci mijlocește o depășire, trecerea spre concretul logic ca o negație a sa proprie. În acest fel, la antipodul idealismului, care operează numai cu scheme conceptuale abstracte care predetermină și construiesc obiectul și înlocuiesc astfel cercetarea și studierea lucrurilor așa cum sînt ele, în mișcarea și în legăturile lor reciproce reale, V.I. Lenin a formulat principiul cercetării multilaterale a obiectului în totalitatea laturilor, conexiunilor și medierilor sale, arătînd că orice cercetare științifică trebuie să procedeze « prin mijlocirea unei analize pe deplin amănunțite a procesului în tot concretul său » (Opere alese, vol. 2, p. 436). A gîndi dialectic este sinonim cu a gîndi în mod concret. Reproducerea concretului, cea mai profundă și consistentă cunoaștere a lumii înconjurătoare, este posibilă întrucît — așa cum arăta Lenin — « suma *infinită* a conceptelor, a legilor etc., generale, ne dă concretul în plenitudinea lui » (Caiete filozofice, p. 253).

Din acest unghi, leninismul este, indiscutabil, o gîndire concret-logică, adică o gîndire încărcată de o imensă bogăție de determinații. Numai așa se și explică faptul că ea a reușit să îmbrățișeze, atât de fidel,

multiscopic, realul, să-i desprindă și să-i deslușească legitățile obiective, să-i înmănuncheze adevărurile. Căci adevărul nu este o existență spațială și supratemporală, în afara istoricității, adică expresia unei mișcări ireale și abstracte.

Străină de orice dogmatism și apriorism, de orice speculație sterilă, gândirea leninistă este demonstrația *in actu* a faptului că în apropierea de realitate și cunoașterea acesteia nu există rețete, teze-panaceu universal, date a priori, în ale căror tipare procustiene realitatea poate fi înghesuită. Dimpotrivă, mersul gândirii cunoscătoare începe de la lucrurile însele, de la realitățile concret-istorice date, particulare, pentru a ajunge la extragerea unor trăsături esențiale, universale, a evidențierii modului în care *în ele* și *prin ele* ființează generalul.

Valoarea moștenirii leniniste — din cadrul căreia am relevat doar câteva aspecte — cu greu poate fi circumscrisă. În profunzime ca și în extensiune, implicațiile acestei învățături, ca și permanenta ei actualitate, sînt infinite. V.I. Lenin ne-a pus la îndemînă un instrument teoretic neasemuit de eficient pentru înlăturarea treptată a tuturor dificultăților ce se ivesc pe drumul «apropierii veșnice, infinite a gândirii de obiect», în învingerea deopotrivă a oricărei atitudini osificate, dogmatice cît și a oricărei «curgeri» relativiste. Atitudinea creatoare, însușire esențială și fundamentală a leninismului, devine astfel un îndreptar metodologic cu eficiență perpetuă a gândirii filozofice contemporane. Acestei atitudini îi datorăm astăzi contribuția pe care marele Lenin a adus-o la dezvoltarea marxismului — cu privire la revoluție, la dictatura proletariatului, la strategia și tactica luptei proletare, la închegarea, organizarea și rolul partidelor comuniste, la rolul națiunii în socialism ș.a.m.d. Ea face parte organică din acel stil de gândire ce a fost incorporat în teoria și practica revoluționară a partidelor comuniste.

Prin politica partidului nostru, leninismul își serbează triumful și în acest colț al lumii. Căile, mijloacele și formele cuceririi puterii politice, naționalizarea industriei și industrializarea socialistă, cooperativizarea agriculturii, rezolvarea marxist-leninistă a problemei naționale, înfăptuirea unității moral-politice a întregului popor etc. reprezintă tot atîtea mărturii ale capacității Partidului Comunist Român

de a aplica în mod creator învățătura marxist-leninistă la condițiile concret-istorice ale patriei noastre. Succesul acestei politici probează, la rîndul ei, cu forța de necontestat a practicii, valoarea atitudinii creatoare în filozofia marxist-leninistă. În acest sens documentele Congresului al X-lea al Partidului Comunist Român reprezintă un model de analiză creatoare, marxist-leninistă, de o excepțională valoare teoretică și practică, a condițiilor concret-istorice din țara noastră și a formelor prin care se înlăptuiește construcția societății noastre socialiste multilateral dezvoltate. « Modul creator, original, în care fiecare țară socialistă rezolvă problemele dezvoltării economice și sociale reprezintă — după cum spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — un important factor de progres, o contribuție la îmbogățirea experienței și practicii generale a construcției socialiste, un aport la dezvoltarea tezaurului comun al gândirii revoluționare contemporane » (« România pe drumul desăvîșirii construcției socialiste », vol. 2, București, Editura politică, 1968, pag. 432).

Încercînd să facem elogiul mării personalități și a înrîuririi coplesitoare pe care Lenin o are în conștiința contemporană, am încercat de fapt să creionăm elogiul creativității umane întruchipate într-una din formele ei excepționale.

Drumul unei generații

Pe malurile Mureșului băteau vânturi de primăvară; cetatea din peninsulă se înălța tot atît de greoaie, masivă și amenințătoare, ca și în vremurile trecute, dar viața nu mai pulsa și nu se mai concentra ca altădată spre cetate, ci în fabricile și școlile orașului, iar Aradul nu era ultimul dintre orașele vestului țării în privința industriei. Dacă Reșița era centrul siderurgiei, Timișoara orașul industriei ușoare, alimentare, dacă Oradea se prezenta ca un însemnat centru de industrie alimentară și de comerț cerealier, Aradul — oraș cu zeci de fabrici și zeci de școli — se afirma ca un nou și viguros centru al industriei grele, de mașini și de vagoane.

Mișcarea muncitorească în vestul țării se manifesta cu putere pe plan economic și politic; îmi amintesc de primul semnal pe care l-am recepționat adolescent fiind, cînd la alegerile din 1931 Blocul muncitoresc-țărănesc a luat peste 10.000 voturi în oraș, la egalitate cu cel mai puternic partid burghez.

Doar cîteva întrebări — poate nu atît de conturate cum le scriu aci, dar reale — mi-au apărut atunci:

- pentru ce luptă acest Bloc al muncitorilor și țăranilor?
 - în ce constă opoziția lui față de vechile partide?
 - de care parte este locul tineretului, locul generației noastre, născută în anii primului război mondial, a Marii Revoluții, în 1917 sau în 1918?
- Instinctiv, înainte de a fi un proces conștient, tineretul simpatiza cu cei asupriți și exploatați, cu poporul muncitor.

Trăim într-un oraș în care conviețuiau în mod armonios oameni ai muncii români, sârbi, maghiari, germani, evrei, tineretul se forma astfel într-un spirit larg, internaționalist.

Viața în Arad se desfășura cu vigoare. În acea perioadă luaseră amploare în zona Aradului mișcările sociale înaintate ale muncitorilor și țăranilor, mișcarea tineretului de stînga; viața culturală — muzicală, literară a orașului — se dezvolta la un nivel ridicat. Dăinuiau însă în vîrfurile burgheziei arădene

cercuri retrograde care sprijineau și încercau să dinamizeze mișcările fasciste și în primul rând Garda de fier. Lupta între stînga și dreapta, se accentua în oraș, în fiecare unitate economică, în fiecare unitate școlară. Mai cu seamă după luptele din 1932—1933 ale ceferiștilor și petroliștilor, după incendierea Reichstagului (marea provocare a hitleriștilor), după bătălia de la cetatea Karl Marx din Viena, majoritatea tinerilor din Arad, printre care se numărau și elevii liceului « Moise Nicoară » — români, maghiari, germani din Neu Arad și evrei — cercetau drumurile viitorului și se orientau spre soluția socialistă a problemelor sociale și politice, spre o orientare generală anti-hitleristă.

În aceste împrejurări mi-a dat prietenul meu Wilhelm Gross, care lucra în U.T.C., « Manifestul Partidului Comunist » în ediția Partidului Social-Democrat din România.

Trebuie să mărturisesc că n-am înțeles atunci decît unele trăsături fundamentale ale gîndirii marxiste; mi-au fost necesare noi și repetate lecturi mai tîrziu ca să cuprind toată noutatea și profunzimea ideilor acestei cărți. Dar chiar așa, reținînd doar cîteva idei principale ale luptei claselor, ale contradicției dintre capitalism și socialism, dintre burghezie și proletariat, rolul istoric al clasei muncitoare, am putut să ne grupăm cîteva tineri în jurul acestor idei sub conducerea Partidului Comunist din România: Dante Gherman (mai tîrziu directorul oficiosului PCR « Arena ») Alexandru Bulla, Toth Iosif, Adorian Gheorghe, Romulus Miclea, Teodor Pascu, I. Vaida și alții.

Acțiunile noastre în liceu aveau nu numai un caracter economic și politic antihitlerist, ci și antimistic. Sub înrîurirea ideilor marxismului și darwinismului precum și a noilor cunoștințe științifice (și aci entuziastul nostru profesor de geologie, Nestor Blaga, a avut un rol deosebit), în același timp dezgustați de obligația silnică de a sta ore întregi în picioare duminica într-o biserică înghețată, — am respins cu toții concepțiile, miturile și practicile religioase.

Prietenul meu Puiu Martin, a cărui memorie mi-e scumpă și astăzi, fiul lui Ion Martin, directorul ziarului local « Știrea », ne-a deschis coloanele acestei gazete unde introduceam informații și articole; iar profesorul de română Alecu Constantinescu (tatăl interesantului scriitor Paul Everac) ne-a invitat să colaborăm la revista « Hotarul » în anii 1932—33—1934.

Foloseam din plin de asemenea posibilitățile pe care ni le ofereau « societățile » noastre, ale elevilor din liceul Moise Nicoară: Societatea de literatură, Societatea de matematică și fizică, Societatea de științe naturale. Trebuie să mărturisesc aci că imaginea noastră despre liceul Moise Nicoară în anii 1930—1934 era alta decît aceea pe care o redă cu atît talent Titus Popovici în perioada 1943—1944 în « Străinul ». Liceul a avut o seamă de

profesori de ținută și calitate superioară; precum și un colectiv de elevi străluciți (Mihai Beniuc, Valer Novac, Tiberiu Popovici, Caius Iacob, A. Avramescu și mulți alții).

Acțiunile noastre erau sprijinite și de un grup de profesori progresiști și patrioți; câțiva dintre profesorii reacționari, în frunte cu preotul Șteflea, încercând să excludă din liceu pe elevii antireligioși n-au reușit tocmai datorită ocrotirii elevilor de către profesorii lor.

Descoperisem atunci într-o librărie arădană un volum cu poeziile lui Ady (« Osszes Versei ») care m-au atras în mod deosebit, îmi procurasem « Les Illuminations » ale lui Rimbaud pe care le-am citit și răsцитit pînă la memorizare, iar în revista « Azi » (lunară) apăruseră strălucitele și emoționantele traduceri ale lui Zaharia Stancu din Serghei Esenin. Alături de « Septembrie » al lui Geo Milev, de marile poeme ale lui Maiakovski, de « Cuvintele potrivite » și « Florile de mucegai » ale lui Arghezi, de « Lauda somnului » și « La cumpăna apelor » de Blaga, de « Anabasis » al lui Saint John Perse, acestea au format pietrele pentru templul nostru închinat poeziei. În același timp însă, Maiakovski, Esenin, Milev și Ady mi-au transmis ceva din marea poezie a revoluției socialiste, a Marii Revoluții din Octombrie. În acest mod suflul ideilor lui Lenin a pătruns pînă la noi.

Eram îmbibați de lecturi literare: Arghezi, Ady, Rimbaud, Blaga, Barbu, Esenin, Camil Baltazar; Gorki, Dostoievski, Tolstoi, Ilya Ehrenburg, Gladkov, Balzac, Flaubert, Rebreanu, Camil Petrescu, Sadoveanu, Dickens, T.S. Eliot, Jack London, John Dos Passos.

De cîte ori nu ne plimbam pe malul Mureșului, după ce Petru C. își încheia lungile ore de studiu la pian — adevărate recitaluri din Chopin — pentru a cerceta și tălmăci vers cu vers « Joc secund » de Ion Barbu (ediția 1930). Interpretările pe care le-am formulat atunci nu le-am abandonat nici astăzi.

Privind undele Mureșului în ceasurile acelea calme ne apăreau mai clare versurile:

« Din ceas dedus adîncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mîntuit azur,
Tăind pe înecarea cirezilor agreste,
În grupurile apei, un joc secund, mai pur ».

Iar poezia, reflectarea vieții, jocul secund, nu prim, nu înlocuia lupta.

De câte ori ne întâlneam la Biblioteca Palatului Cultural din Arad pentru a împrumuta noi și noi cărți pe care le devoram cu o pasiune care nu ne-a părăsit ! (Nu voi uita rolul cu adevărat cultural pe care l-a avut pentru noi această admirabilă bibliotecă, care a dezvăluit comorile literaturii și științei, atîtor tineri din acest oraș).

Dar pe Lenin această bibliotecă nu-l avea.

Și așa, citind, discutînd și acționînd, am ajuns — în vara 1934 — la bacalaureat, după care am plecat la București și m-am înscris la Facultatea de Filozofie. Aci, din primele luni ale toamnei aceleia luminoase și pasionate am putut studia în fine ceea ce nu găsisem la Arad și anume într-o bibliotecă de științe economice care-și avea sediul în piața Universității, în localul actual al Ministerului Industriei Lemnului, am descoperit în ediția franceză « Editions Sociales Internationales » operele lui V. I. Lenin.

Toată iarna 1934/1935 am citit în fiecare după masă în cămăruța liniștită de la etajul IV sau V al clădirii, de unde — în momentele de relaxare — priveam luminile de seară ale Bucureștilor. Astfel am studiat acolo prima dată « Imperialismul — stadiul cel mai înalt al capitalismului », « Statul și revoluția », « Revoluția proletară și renegatul Kauțky », « Note critice, în problema națională », « Materialism și empiriocriticism ».

Clocotea orașul de luptele sociale, grevele muncitorilor se multiplicau, studenții democrați se grupau în facultăți pentru a lupta contra legionarilor. În alegerile din 1934—35 la Facultatea de Litere și Filozofie, lista de stînga — în frunte cu Constanța Crăciun, Emilian Radu Bucov, G. Orzea, a luat peste 100 voturi, iar la căminul studențesc « Vasiliu Bolnavu » a obținut majoritatea. Dante Gherman, Alfred Găbunea, Ion Oțel conduceau — sub îndrumarea U.T.C. — o grevă de 5.000 studenți ai Facultății de Drept.

Nu vreau să supraestimez mișcarea de stînga a studenților democrați, dar este un fapt istoric, că acțiunile sale în fruntea studenților antihitleriști au avut o eficiență și un răsunset mult mai mare decît numărul membrilor pe care îi avea.

În toată această perioadă în care din păcate în unele probleme în partid existau anumite confuzii (caracterul statului România, rezolvarea problemei naționale), operele lui Lenin studiate atunci în limba franceză ne-au

călăuzit în aprecierea justă a situației în unele acțiuni întreprinse pe linie studentască și în activitatea noastră ideologică.

În 1935 am început colaborarea la « Cuvîntul Liber ». Toate articolele publicate acolo împotriva fascismului, corporatismului, în apărarea eroicilor muncitori germani de la Wupperthal, în problemele estetice ale realismului socialist se orientau după Lenin. Cînd am fost solicitat în ianuarie 1936 de « Era Nouă » să colaborez la această excelentă revistă teoretică a P.C.R., împreună cu Eugen Schileru, Silvian Iosifescu, Miron Radu Paraschivescu, Gheorghe Dinu și alții, primul articol pe care l-am publicat s-a referit la cartea lui Luddendorf « Războiul total » în care am folosit larg tezele lui Lenin din « Imperialismul — stadiul cel mai înalt al capitalismului ».

Și așa de atunci, de la « Manifestul Partidului Comunist » al lui Marx citit la Arad în 1932 și de la « Imperialismul » lui Lenin citit în București în 1935, viața noastră a tinerilor revoluționari ai acelei generații s-a desfășurat în cadrul P.C.R., sub impulsul gîndirii lui Lenin.

Ce a reprezentat pentru noi Lenin și leninismul?

În primul rînd cheia epocii; prin opera lui am putut înțelege epoca în care trăiam, am putut să ne orientăm în fenomenele sociale și politice ale epocii și să luăm poziție.

Ne-a dat o certitudine de care tineretul are întotdeauna nevoie pentru a putea trăi și lupta.

Ne-a învățat să privim cu ochii deschiși realitatea nouă în care ne aflăm.

În fine, Lenin însemna pentru noi un mare exemplu etic, un model de viață revoluționară.

Lenin în România

**fragment
de
istorie
culturală**

Socialismul a intrat în ordinea realităților prezente, imediate ale istoriei, pe poarta croită de geniul lui Lenin. Pentru noi, «Lenin este Revoluția»¹, spunea un periodic socialist din țara noastră, în aprilie 1923. Dacă nevoi metodice ne obligă să desprindem din moștenirea leninistă, ca un capitol aparte, ideile despre cultură, despre artă, — nu putem nici o clipă uita că opera lui propriu-zis politică este ea însăși, pentru intelectual, izvorul unor neprețuite îndemnuri *culturale*. «Prin aceea că a făcut să progreseze doctrina și practica politică», «Illici — scria Antonio Gramsci — a făcut să progreseze efectiv filozofia ca filozofie». Formulînd acest gînd², comunistul italian avea în vedere, în primul loc, învățătura leninistă despre hegemonia proletariatului. Realizarea aparatului pe care-l reclamă această hegemonie reprezintă — spunea tot el — «un fapt de cunoaștere, un fapt filozofic»; întrucît «determină o reformă a conștiințelor și a metodelor de cunoaștere». Cărturarilor dispuși să repete cu amărăciune vorba lui Flaubert, «tout ce qui est pouvoir est stupide», leninismul le-a dăruit un mare prilej de uimire: uimirea de a descoperi o țară imensă unde există «convingerea nestrămutată că politica depinde de concepțiile filozofice»³.

Pentru că acțiunea lui politică s-a inspirat din filozofia cea mai cuprinzătoare și mai dinamică, Lenin a fost, mai mult decît oricare altă per-

¹ *Lenin, Tineretul socialist*, Anul XI, nr. 36, duminică 15 aprilie 1923.

² *Il materialismo storico e la filosofia di Benedetto Croce*, p. 39.

³ *Viața românească*, Anul XXVI, vol. II, nr. 10—12, iunie 1934, p. 29.

sonalitate progresistă, interpretul imperativelor pe care le proclamă istoria contemporană. « Oameni de stat de o astfel de însemnătate nu apar decît odată într-un secol . . . », scria Bertrand Russel la moartea marelui conducător. Judecată pe care o reproducea *Socialismul* din 9 februarie 1925¹, notînd şi următoarea frumoasă caracterizare, datorată de asemenea filozofului englez: « Spiritul lui Lenin era ordine şi creaţie ». Să nu ne mirăm că lui Romain Rolland, această înaltă pildă de cugetare şi acţiune îi aducea aminte de ambiţioasa deviză a lui Leonardo: « Transmutarsi nella propria mente di natura »².

Materialism şi empiriocriticism a fost, dintre scrierile lui Lenin, aceea despre care intelectualii europeni au aflat mai curînd. La ea se referă, citînd-o, prin intermediul altui text, şi Lucian Blaga, cînd, în 1926, formula o ipoteză destul de fragilă, intitulată « Silogismul slav ». În cartea lui Lenin, ca şi de altminteri în scrisul altor gînditori ruşi, Cernişevski de pildă, eseistul român constata prezenţa unui spirit politic ascuţit; ceea ce îi apărea ca o ciudată « alunecare din teorie pe planul practic al vieţii »³. Dar această « alunecare » — de fapt recursul rodnic al filozofiei la realitate — este, ştim astăzi, semnul unei gîndiri eficace, avide de concret. Tocmai pentru că a ştiut să stabilească un circuit elastic şi prompt între teorie şi practică, leninismul a realizat prefacerea cea mai neaşteptată pe care a cunoscut-o lumea.

Cînd progresele Uniunii Sovietice vădiră din ce în ce mai probant importanţa acestei prefaceri, atunci semnele de interes faţă de figura şi opera lui Lenin s-au înmulţit. Publicul nostru avea nevoie de o informare dreaptă asupra stărilor din Uniunea Sovietică; şi, implicit, asupra marelui conducător care a fost Lenin. *Viaţa românească* a fost, printre publicaţiile de încercat prestigiu, aceea care a vădit o atenţie mai susţinută faţă de ceea ce se construia la răsărit de ţara noastră. Şi dacă recenziile ori articolele de interes documentar, privitoare la chestiunile ruseşti, vedeau ades o optică discutabilă, datoare unor prevenţiuni poporaniste, cititorul avea totuşi putinţa să întîlnească aici, în revista lui Ibrăileanu, o documentare mai conştiincioasă şi mai probă decît în multe alte publicaţii. Putea lua cunoştinţă de existenţa unor lucrări oneste precum cutare carte a unui profesor englez, care, în 1919, « ajunge la concluzia că presa europeană a calomniat în mod odios republica rusă »⁴. Şi putea găsi, de asemenea, recenzii asupra unor scrieri consacrate lui Lenin.

¹ Comentarii engleze asupra morţii lui Lenin, *Socialismul*, An. XX, nr. 14, sîmbătă, 9 febr. 1924

² Sur Lénine, *Commune*, nr. 5—6, ianuarie-februarie, 1934, p. 563.

³ Ferestre colorate, Arad, 1926, p. 106.

⁴ Arthur Ransome, *Six semaines en Russie en 1919*, « *Viaţa românească* » an. XII, nr. 4, iunie 1920, p. 142.

lată, de pildă, acea lucrare în franțuzește a lui Gorki¹, din care recenzentul, M. Jakotă, cita rînduri de suprem elogiul la adresa marelui conducător². Nu le vom transcrie aici, fiindcă fragmente din caracterizarea semnată de Gorki au fost deseori reproduse în ultimii ani. Iar unele din cele mai semnificative pasaje ale acestor amintiri au apărut încă în 1933, traduse de Scarlat Callimachi, în revista sa « Clopotul »³. Să notăm numai frîntura de text unde Lenin ne apare înveșmîntat în cel mai caracteristic simbol gorkian; ca un erou de legendă care și-a smuls din piept inima de foc ca să lumineze drumul omenirii, să o scoată « din abjectul haos contemporan »; ca un binefăcător care trăiește astfel în toți acei pe care i-a condus spre libertate. Fiecare dintre popoarele slobozite de Lenin, « uzbeki, ruși, tadjiți », — spune un cîntec popular turcmen — « fiecare are în sînge o picătură din sîngele lui Lenin ». Pătrunsă în cîmpul folclorului, lozinca « Lenin a murit, dar opera lui trăiește » s-a transpus în basme, precum acela intitulat *Lenin și șiretul*⁴; o narațiune pe care am citit-o la noi, în 1926, în numărul 1 al revistei « Cultura proletară »⁵.

Opera lui Lenin trăia, într-adevăr, în tot mai puternice înfăptuiri, în tot mai multe conștiințe izbăvite de umilință și nedreptate. Cînd, după 1932, Țara Socialismului s-a impus lumii ca o prezență de o vigoare impresionantă și valul revoluționar de la noi a cunoscut un moment de flux, a sporit și numărul referirilor corecte la creația lui Lenin. Pentru a vorbi tot despre « Viața Românească », să pomenim, de exemplu, numărul din iulie 1934, consacrat aproape în întregime realităților sovietice, cu prilejul reluării legăturilor diplomatice dintre România și URSS. Numele lui Lenin și directivele leniniste sînt pomenite aici nu o singură dată, chiar în articolele de un caracter mai special, cum ar fi cronica pedagogică. Și în niște pagini despre Tolstoi se citează din opiniile pe care Lenin le formulase asupra gigantului de la Iasnaia Poliana.⁶

Dar nu vom măsura iradierea ideilor despre literatură ale lui Lenin, după frecvența doar cu care apare pomenit numele său. Îndrumările marelui conducător răzbat în unele dintre părerile lui Gorki expuse

¹ *Viața românească*, anul XVIII, vol. 62, nr. 5 și 6, mai-iunie, 1925, p. 356—357.

² Rînduri, cum citeva am citit și în recenzia publicată de *Cuvîntul liber* (nr. 9, 28 februarie 1925, p. 21).

³ M. Gorki, *Lenin*, « Clopotul », an. 1, nr. 20 din 10 nov. 1933, și nr. 21 din 17 nov. 1933.

⁴ Titlul vine de acolo că moartea conducătorului iubit este înfățișată ca un șiretlic, pe care Lenin îl închipulase spre a pune la încercare oamenii, spre a-i dezvăța să așeze, la fiecare pas, meritele izblînzilor pe umerii săi.

⁵ Și de asemenea, tradusă de Vladimir Pozner, în numărul 5—6 din ianuarie-februarie 1934 al revistei *Commune*, p. 511—514.

⁶ Opinii, din care publicul nostru avusese deja ocazia să afle citeva, din nefericire însoțite de un comentariu obtuz, în recenzia intitulată *Lenin despre Tolstoi* (*Adevărul literar și artistic*, an IX, nr. 414, duminică 11 nov., 1928).

Într-un articol informativ din *Viața Românească*¹. Și dacă vom parcurge extrasele pe care revista *Reporter* le-a oferit din cuvântările rostite la *Congresul internațional al scriitorilor pentru apărarea culturii*, ținut la Paris în iunie 1935², vom recunoaște îndată timbrul leninist al unor convingeri exprimate acolo de literații sovietici. Vom recunoaște, de pildă, un ecou leninist, în cuvintele cu care Alexei Tolstoi îi repudiază pe acei « vînători de fantome » ce se mai lasă stăpîniți de « ideea nenorocită a libertății absolute ». Ori, mai ales, în această declarație a lui Panfirov, îndreptată contra unor interpretări răuvoitoare: « *Realismul socialist nu respinge cu totul cultura trecutului, precum se afirmă; din contră, el caută să se impregneze cu tot ceea ce a avut trecutul mai bun în el, și întărit din această experiență el continuă a progresa, a crea. Reprezentantii realismului socialist înțeleg perfect că ei sînt elevii marilor scriitori de altădată, dar ei înțeleg să devină la rîndu-le maeștri, căci pentru asta nu le lipsește nimic* ». E la îndemîna oricui observarea că această poziție literară se împărtășește din substanța definiției pe care Lenin a dat-o culturii proletare, cînd a abordat problema în acel text clasic, intitulat *Sarcinile Uniunii Tineretului*. Tezele fecunde ale acestei cuvîntări au putut deveni de vreme cunoscute cititorilor de limbă română. Încă în timpul vieții lui Lenin, *Tineretul socialist* publica fragmente din acest text capital; unele, în 1921, sub titlul *Lenin vorbește tineretului*³; altele în 1923: *Ce trebuie să învețe tineretul?*⁴ și a continuat cu alte extrase pline de miez din aceeași lucrare, cărora le-a spus *Menirea Tineretului Comunist* ori *Lenin despre educație și școală*⁵; fragmente unde, între altele, marele teoretician a elucidat chestiunea moralei comuniste.

Aceste texte răspundeau unei aspirații manifestate adesea imperios în paginile *Tineretului socialist*. Ele legitimau strigătul decis pe care tinerii comuniști îl făceau auzit în periodicul lor: *Vrem cultură*⁶. Publicațiile călăuzite de partid și-au asumat misiunea curajoasă de a difuza energic leninismul, pentru că învățătura lui Lenin ieșea în întîmpinarea celor mai arzătoare năzuinți ale clasei muncitoare de la noi.

În paginile revistei *Cultura proletară* (1926—1927), de exemplu, ei au găsit nu numai o expunere sistematică a vieții și operei lui Lenin⁷, precum și numeroase extrase din scrisul lui: cîteodată foarte scurte, cuprinzînd cîteva rînduri semnificative, propuse prin așezare tipografică ochiului și memoriei, precum niște frînturi dintr-un breviar de pasiune

¹ Gorki și literatura rusă, *Viața românească*, an. XXIX nr. 89, aug-sept. 1937, p. 40—49.

² *Reporter*, anul III, nr. 75—77, iulie, 1935, p. 4.

³ *Tineretul socialist*, anul X, nr. 3, 15 iunie 1921, p. 2.

⁴ *Tineretul socialist*, An. XI, nr. 36, duminică 15 aprilie, 1923, p. 2.

⁵ *Tineretul socialist*, An. XIII, nr. 19, 24 febr. 1924, p. 2.

⁶ *Tineretul socialist*. An. X. 11 febr. 1922.

⁷ *Cultura proletară*, An. II, nr. 2—3, februarie-martie 1927, p. 80—90.

revoluționară și de adâncă experiență politică. Dar, de asemenea, aici, în *Cultura proletară*, publicul nostru a putut întâlni, în 1927, însemnările Clarei Zetkin, intitulate *Lenin despre artă și cultură*¹. În cursul acestor convorbiri, Lenin a formulat, cum se știe, câteva observații de acută clarviziune, care nu-și vor irosi niciînd însemnătatea: «De ce să ne închinăm în fața a ceea ce este nou, ca unui zeu căruia trebuie să i te supui numai pentru că e «nou»? «Dacă un lucru este frumos, să fie păstrat, să fie luat ca model, să fie imitat, chiar dacă este «vechi»»².

Câteva din gândurile cele mai pătrunzătoare pe care Lenin le-a închinat fenomenelor culturii și artei au fost, așadar, puse la îndemîna cititorilor de limbă română încă înainte de 1944. Însă publicate în reviste împotriva cărora se înverșuna cenzura, curmîndu-le repede apariția, aceste texte n-au putut desfășura atunci întreaga bogăție de înțelesuri pe care o conțineau. Ele n-au rodit deplin decît după Eliberare, cînd gîndirea leninistă a pătruns în respirația însăși a vieții noastre intelectuale: cînd a devenit un bun teoretic de largă circulație.

Adresîndu-ne poporului — preveea Lenin în aceste conversații cu Clara Zetkin, — nu avem cuvînt să abandonăm exigența artistică: «Muncitorii și țărani noștri — spusese el — merită în adevăr mai mult decît *circenses*, ei au dreptul la artă adevărată, la marea artă»³.

Bine înțeles, a revendica pentru artist «o tehnică deplină», care să profite de achizițiile moderne, nu înseamnă a sprijini estetismul. Mai toate paginile de critică și atitudine estetică ale publiciștilor însuflețiți de ideile partidului pledează tocmai pentru creația «*rodită de o conștiință socială, colectivă*»⁴; pentru trăirea de către artist a unui ideal civic înaintat.

A te plasa neconținut în concretul istoriei — acesta e unul din îndemnulurile cele mai sănătoase pe care intelectualii aveau prilejul să le desprindă frecventînd opera lui Lenin și meditînd exemplul activității sale. Nu scrisese el, într-o scrisoare, către Inês Armand, aceste rînduri revelatoare? «Întregul spirit al marxismului, întregul său sistem cere ca fiecare teză să fie privită (a) numai istoric; (b) numai în legătură cu celelalte; (c) numai în legătură cu experiența concretă a istoriei»⁵. Dorința de a gîndi fenomenele în plenitudinea determinărilor lor, de a ex-

¹ Ibidem. An II, nr. 2—3, p. 116—119.

² O expunere bibliografică mai completă ar trebui să noteze prezența acestui text al Clarei Zetkin și în publicația maghiară *Front*, care a apărut la Alba Iulia în 1932. Se află în numărul 1, — singurul care se găsește la Biblioteca Academiei R.S.R., — la pag. 16—19, și se intitulează *De vorbă cu Vladimir Illici Ulianov despre educarea poporului și artă*.

³ Clara Zetkin, art. cit. 1936, p. 117.

⁴ *Era nouă*, nr. 1, februarie, 1936, p. 138.

⁵ Un document inedit al lui V. I. Lenin. Scrisoarea către Inês Armand (30 decembrie 1916), *Contemporanul* nr. 123, 4 febr. 1949.

plica atitudinile culturale, prin condițiile complexe ale luptei de clasă, i-a animat adeseori pe intelectualii pe care-i călăuzea învățătura partidului.

Exemplul leninist îi îndemna pe gânditori să nu cede zeaparențelor în problemele ideologice. Să abordeze clar *Criza științei*, cum face, în trei articole consecutive, *Era nouă*¹, care arată, citind din *Materialism și empiriocriticism*, că puterea de cunoaștere a omului nu e limitată prin însăși natura ei, cum susțineau reprezentanții agnosticismului. Dar dacă există un impas, el e propriu numai acelei științe care se lasă prizonieră metafizicii; și vedește, odată mai mult, pentru savanți, necesitatea de a interpreta faptele consecvent dialectic. Aceste articole puneau la îndemîna cititorilor unele din pozițiile lui Lenin în domeniul gnoseologiei: de pildă, teza *caracterului aproximativ al oricărei propozițiuni științifice care se referă la structura materiei și la proprietățile ei*.

Ceea ce știm tot de la Lenin, nu presupune un relativism descurajant. Credința în posibilitățile cognitive ale omului, văzute însă istoric, dialectic, face parte din moștenirea pe care ne-a lăsat-o leninismul. Marele revoluționar credea în viitorul științei, cum credea în viitorul omenirii. Privindu-i odată, împreună cu Gorki, pe niște copii și surîzînd gândului că ei se vor bucura de o soartă mai fericită decît generația sa, Lenin adăuga: Dar ei vor ști să aprecieze truda noastră, Da, «*totul va fi înțeles, totul !* »

Avea încredere în judecata posterității; pentru că nu visa doar la viitor, ci îl făcea.

¹ Nr. 1, 2 și 3, 1936.

Pe insula Capri.
În planul doi A.
M. Gorki 1908.

ANTONIO GRAMSCI

ILICI și «filozofia practicii»

Cîteva probleme pentru studiul filosofiei practicii —
Fundamentarea problemei

Producție de noi *Weltanschauungen*, care fecundează și alimentează cultura unei vîrste istorice și producție orientată filosofic după *Weltanschauungen* originale. Marx e un creator de *Weltanschauung* — dar care e poziția lui Ilici? Este ea pur și simplu subordonată și subalternă? Explicația stă în însuși marxismul-știință și acțiune.

Trecerea de la utopie la știință și de la știință la acțiune. Întemeierea unei clase conducătoare (adică a unui Stat) echivalează cu crearea unei *Weltanschauung*. Cum trebuie înțeleasă expresia că proletariatul german e moștenitorul filosofiei clasice germane? Nu voia oare Marx să indice serviciul istoric al filosofiei sale, devenită teoria unei clase care ar fi devenit Stat? Pentru Ilici lucrul acesta s-a împlinit în mod real pe un teritoriu determinat. Am amintit în altă parte importanța filosofică a conceptului și a faptului de hegemonie, datorate lui Ilici. Hegemonia realizată înseamnă critica reală a unei filosofii, reala sa dialectică. A confrunta ceea ce scrie Graziadei în introducerea la *Preț și suprapreț*: el îl consideră pe Marx ca unitate a unei serii de mari savanți. Eroare fundamentală: niciunul din ceilalți nu a produs o concepție despre lume, originală și integrală. Marx inițiază, intelectualmente, o vîrstă istorică ce va dura probabil secole întregi, adică pînă la dispariția Societății politice și la apariția Societății reglementate. Numai atunci con-

În timpul lucrărilor celui de-al III-lea Congres al Kominternului. (la dreapta pictorul I. I. Brodski), Moscova, iunie-iulie 1921

cepția sa despre lume va fi depășită (concepție a necesității, depășită de concepția libertății).

A face o paralelă între Marx și Ilici pentru a se ajunge la o ierarhie e stupid și oțios: ei exprimă două faze: știință-acțiune, care sînt omogene și eterogene în același timp.

Tot așa, din punct de vedere istoric, ar fi absurdă o paralelă între Cristos și sfîntul Paul: Cristos-*Weltanschauung* — sfîntul Paul-organizator acțiune, expansiune a acestei *Weltanschauung*: ei sînt amîndoi necesari în aceeași măsură și de aceeași statură istorică. Creștinismul ar putea să se numească din punct de vedere istoric: creștinism-paulinism și aceasta ar fi expresia cea mai exactă (numai credința în divinitatea lui Cristos a împiedicat un caz de acest fel, dar și această credință este doar un element istoric, iar nu teoretic).

Concepția istoriei ca istorie etico-politică, reacție la « economism » și la mecanicismul fatalist și « canon empiric » de cercetare istorică.

... Concepția istoriografică a lui Croce despre istorie ca istorie etico-politică nu trebuie judecată drept o inutilitate de respins fără doar și poate. Se cuvine, dimpotrivă, să stabilim cu mare energie că gîndirea istoriografică a lui Croce, chiar în faza ei mai recentă, trebuie să fie studiată și meditată cu cea mai mare atenție. Ea reprezintă, în esență, o reacție la « economism » și la mecanicismul fatalist, deși se prezintă ca o depășire distructivă a filozofiei practicii. Și în judecarea gîndirii cro-

Pentru a alcătui o antologie completă a referirilor lui Antonio Gramsci la gîndirea lui Lenin, a punctelor de sprijin aflate în această gîndire, ar trebui să transcriem aproape întreg textul « Caietelor din închisoare ». Fiindcă, așa cum se subliniază în prefața la ediția VII a operelor lui Gramsci (Einaudi, Torino 1964), « aceste scrieri . . . n-ar putea fi înțelese și evaluate la justa lor semnificație, dacă nu s-ar considera ca asimilate progresele făcute de concepția marxistă în primele trei decenii ale acestui secol, datorită activității teoretice și practice a lui Lenin . . . Marxismul lui Gramsci e marxism-leninism . . . » (subl. n)

Totuși, există îndeosebi în volumele Materialismul istoric și filosofia lui Benedetto Croce, Note despre Machiavelli și Trecut și prezent, pasaje în care, din implicate, asemenea referiri devin directe, firește în forme mai mult sau mai puțin învăluite, permise de rigoarea penitenciarelor fasciste în care Gramsci fusese azvîrlit între anii 1929 și 1935. Lenin e indicat astfel, în manuscrisele gramsciene, cînd prin Ilici sau Ilici, cînd prin Vilci sau « cel mai mare teoretician modern al filosofie

ciene e valabil criteriul că un curent filosofic trebuie criticat și evaluat nu pentru ceea ce pretinde să fie, ci pentru ceea ce este realmente și se manifestă în operele istorice concrete.

Pentru filosofia practicii, însăși metoda speculativă nu e o inutilitate, ci s-a dovedit fecundă în valori « instrumentale » ale gândirii în dezvoltarea culturii, valori instrumentale pe care filosofia practicii și le-a incorporat (dialectica, de exemplu). Gândirea lui Croce trebuie să fie deci apreciată cel puțin ca valoare instrumentală, și astfel se poate spune că ea a atras energic atenția asupra importanței faptelor de cultură și de gândire în dezvoltarea istoriei, asupra funcției marilor intelectuali în viața organică a societății civilizate și a Statului, asupra momentului hegemoniei și al consimțirii, ca formă necesară a blocului istoric concret. Că aceasta nu e o inutilitate e demonstrat de faptul că, în același timp cu Croce, cel mai mare teoretician modern al filosofiei practicii (subl. trad.), pe tărîmul luptei și al organizării politice, cu terminologie politică, a revalorificat — în opoziție cu diferitele tendințe « economiste » — frontul luptei culturale și-a construit doctrina hegemoniei drept complement al teoriei Statului-putere și ca formă actuală a doctrinei pașoptiste a « revoluției permanente ». Pentru filosofia practicii, concepția istoriei etico-politice, socotită independentă de orice concepție realistă, poate fi preluată ca un « canon empiric » de cercetare istorică de ținut mereu în seamă în examinarea și aprofundarea dezvoltării istorice, dacă vrem să facem istorie integrală, iar nu parțială și extrinsecă (istorie a formelor economice ca atare etc.).

practicii », înțelegîndu-se prin « filosofia practicii » — marxismul. Am ales cîteva din aceste pasaje, cele mai multe, părți ale unor note, în care Gramsci schița sau fundamenta problemele intelectualilor și ale culturii, ale « raporturilor lor cu poporul-națiune, ale funcției lor în crearea unui nou tip de Stat ».

Fragmentare și, în aparență, disparate — de la chestiuni de metodă în cercetarea istorică la lupta politică și războiul militar, de la considerații asupra structurii și suprastructurii la discutarea conceptului de traductibilitate a limbajelor științifice și filosofice — extrasele din scrierile lui Gramsci prezintă totuși o unitate și o coerență de tensiune, de fervoare ideologică și intelectuală, de o autentică amprentă leninistă. Publicîndu-le în acest număr, considerăm că, o dată cu omagiul adus geniului filosofic și politic al lui Lenin, atragem atenția și curiozitatea cititorului român asupra contribuției unuia dintre cel mai viguros și gînditori marxist-leniniști ai epocii noastre, Antonio Gramsci.

... Chiar dacă filosofia practicii e o expresie a contradicțiilor istorice, ba chiar e expresia lor cea mai împlinită întrucît e conștientă, înseamnă că și ea e legată de « necesitate », iar nu de « libertate », că nu există și nu poate încă exista din punct de vedere istoric. Așadar, dacă se demonstrează că contradicțiile vor dispărea, se demonstrează implicit că va dispărea, adică va fi depășită, și filosofia practicii: în împărțirea « libertății », gîndirea, ideile nu vor mai putea să se nască pe terenul contradicțiilor și al necesității luptei. Actualmente, filosoful (practicii) nu poate să facă decît această afirmație generică, nu poate să treacă mai departe: de fapt, el nu poate evada din actualul teren al contradicțiilor, nu poate afirma, decît generic, o lume fără contradicții fără să creeze imediat o utopie.

Aceasta nu înseamnă că utopia nu poate avea o valoare filosofică, deoarece ea are o valoare politică și orice politică este implicit o filosofie, chiar deslînată sau în schiță. În acest sens, religia e cea mai uriașă utopie, adică cea mai uriașă « metafizică » din cîte au apărut în istorie, deoarece ea este încercarea cea mai grandioasă de a împăca într-o formă mitologică contradicțiile reale ale vieții istorice; ea afirmă, de fapt, că omul are aceeași « natură », că există omul în general, întrucît e creat de Dumnezeu, fiu al lui Dumnezeu și de aceea frate cu ceilalți oameni, egal cu ceilalți oameni, liber, ca și printre, ceilalți oameni, și că el se poate concepe astfel oglindindu-se în Dumnezeu, « autoconștiință » a omenirii, dar afirmă de asemenea că toate acestea nu sînt din lumea aceasta și pentru lumea aceasta, ci dintr-o altă lume (— utopică —). Astfel, ideile de egalitate, de fraternitate, de libertate fermentează printre oameni, în acele straturi de oameni care nu se văd nici egali, nici frați cu ceilalți oameni, nici liberi față de ei. Astfel, s-a întîmplat că în fiecare răsturnare radicală a mulțimilor, într-un fel sau altul, în forme și ideologii determinate, au fost plasate asemenea revendicări.

În acest punct se inserează un element propus de Vilici: în programul din aprilie 1917, în paragraful dedicat școlii unitare, și mai precis în nota explicativă a acestui paragraf (cfr. ediția din Geneva 1918) se amintește că pedagogul și chimistul Lavoisier, ghilotinat în timpul Terorii susținuse tocmai conceptul școlii unitare și aceasta în raport cu sentimentele populare ale timpului, care vedeau în mișcarea democratică de la 1789 o realitate în dezvoltare, iar nu numai o ideologie-instrument de guvernare și trăgeau concluzii egalitare concrete. La Lavoisier era vorba de un element utopic (element care apare mai mult sau mai puțin în toate curentele culturale ce presupun unicitatea de « natură »

a omului), și totuși pentru Vilici acest element avea semnificația demonstrativ-teoretică a unui principiu politic.

Dacă filosofia practicii afirmă teoretic că orice «adevăr» crezut etern și absolut a avut origini practice și a reprezentat o valoare «provizorie» (istorism al oricărei concepții despre lume și viață), e foarte greu să se înțeleagă «practic» că o asemenea interpretare e valabilă chiar și pentru filosofia practicii, fără a clătina acele convingeri care sînt necesare pentru acțiune. Aceasta e, de altfel, o dificultate ce se înfățișează oricărei filosofii istoriste: de ea abuzează polemiștii de duzină (în special catolicii) pentru a opune înăuntrul aceluiași individ «savantul» și «demagogul», filosoful și omul de acțiune etc., și pentru a deduce că istorismul împinge în mod necesar la scepticismul moral și la depravare. Din această dificultate iau naștere multe «drame» de conștiință la oamenii mărunți, iar la cei mari — atitudinile «olimpice» de tipul Wolfgang Goethel.

Iată de ce propozițiunea trecerii de la imperiul necesității la acela al libertății trebuie să fie analizată și elaborată cu multă finețe și delicatețe.

Structură și suprastructură

Propozițiunea cuprinsă în introducerea la «Critica economiei politice» după care oamenii dobîndesc conștiința conflictelor de structură pe terenul ideologiilor, trebuie să fie considerată ca o afirmație de valoare gnoseologică, iar nu pur psihologică și morală. De aici urmează că principiul teoretic-practic al hegemoniei are și el o însemnătate gnoseologică și de aceea trebuie cercetat, în acest domeniu, aportul teoretic de maximă valoare adus de Ilici la filosofia practicii. Ilici a făcut să progreseze efectiv filosofia ca filosofie, întrucît a făcut să progreseze doctrina și practica politică. Realizarea unui aparat hegemonic — deoarece crează un nou teren ideologic — determină o reformă a conștiințelor și a metodelor de cunoaștere, e un fapt de cunoaștere, un fapt filosofic. În limbaj crocian: cînd reușim să introducem o nouă morală conformă cu o nouă concepție a lumii, sfîrșim prin a introduce și această concepție, adică se determină o întregă reformă filosofică.

Traductibilitatea limbajelor științifice și filosofice

În 1921, vorbind despre probleme de organizare, Ilici a scris sau a spus (mai mult sau mai puțin) așa: N-am știut să «traducem» în limbi europene, limba noastră.

E de rezolvat problema: dacă traductibilitatea reciprocă a diferitelor limbaje filosofice și științifice este un element « critic » propriu oricărei concepții despre lume sau este propriu numai filosofiei practice (în mod organic) și numai parțial posibil de însușit de alte filosofii. Traductibilitatea presupune că o anumită fază a civilizației are o expresie culturală « fundamental » identică, chiar dacă limbajul e din punct de vedere istoric diferit, determinat de tradiția particulară a fiecărei culturi naționale și a fiecărui sistem filosofic, de precăderea unei activități intelectuale sau practice etc. Astfel, rămîne de văzut dacă traductibilitatea e posibilă între expresiile unor faze diferite de civilizație, întrucît aceste faze sînt momente ale dezvoltării uneia din cealaltă și prin urmare se integrează reciproc, sau dacă o expresie dată poate fi tradusă cu termenii unei faze anterioare a aceleiași civilizații, fază anterioară care e totuși mai inteligibilă decît limbajul dat etc. S-ar părea că se poate spune totuși că numai în filosofia practicei « traducerea » e organică și profundă în timp ce din alte puncte de vedere adeseori e un simplu joc de « schematisme » generice.

Din volumul *Materialismul istoric și filosofia lui Benedetto Croce*

Spontaneitate și orientare conștientă

Expresiei « spontaneitate » i se pot da diferite definiții, pentru că fenomenul la care se referă e multilateral. Trebuie de aceea să relevăm că în istorie nu există spontaneitatea « pură »: ea ar coincide cu mecanicitatea « pură ». În mișcarea « cea mai spontană » elementele de « orientare conștientă » sînt pur și simplu necontrolabile, nu au lăsat un document dovedit. Se poate spune că elementul spontaneității este, de aceea, caracteristic « istoriei claselor subalterne », ba chiar elementelor celor mai marginale și periferice al acestor clase, care n-au dobîndit conștiința de clasă « pentru sine » și că de aceea nici măcar nu bănuiesc că istoria lor ar putea avea o anumită importanță și o valoare, că ar putea să lase urme documentare.

Există deci o « multiplicitate » de elemente de « orientare conștientă » în aceste mișcări, dar nici unul din ele nu e predominant, sau nu depășește nivelul « științei populare » a unui anumit strat social, al « simțului comun » sau al concepției despre lume tradițională pentru acel strat determinat. Acesta e tocmai elementul pe care, în mod empiric, De Man, îl opune marxismului, fără să-și dea seama (aparent) că se situează pe aceeași poziție cu cei care, descriind folclorul, vrăjitoria etc. și demonstrînd că aceste moduri de a vedea au o rădăcină puternică

din punct de vedere istoric și sînt împlintate cu tărie în psihologia anumitor straturi populare, — cred că au «depășit» știința modernă și iau drept «știință modernă» articolașele revistelor științifice pentru popor și publicațiile în fascicule. Acesta e un veritabil caz de teratologie intelectuală, despre care avem și alte exemple: admiratorii folclorului, care susțin conservarea sa; «vrăjitoriștii» legați de Maeterlinck care socotesc că ar trebui reluat firul alchimiei și al vrăjitoriei, zmulș violenței, pentru a reășeza știința pe un făgaș mai fecund de descoperiri etc. Totuși, De Man are un merit întîmplător; demonstrează necesitatea de a se studia și elabora elementele psihologiei populare, istoric și nu sociologic, activ (adică pentru a le transforma, educîndu-le, într-o mentalitate modernă) și nu descriptiv cum de fapt o face; dar această necesitate era cel puțin implicită (poate chiar explicit declarată) în doctrina lui Ilici, fapt pe care De Man îl ignoră complet. Că în fiecare mișcare «spontană» există un element primitiv de orientare conștientă, de disciplină, e demonstrat indirect de faptul că există curente și grupuri care susțin spontaneitatea ca metodă. În sensul acesta, trebuie să facem o deosebire între elementele pur «ideologice» și elementele de acțiune practică, între oamenii de știință care susțin spontaneitatea ca «metodă»- imanentă și obiectivă a devenirii istorice, și «politicaștrii» care o susțin ca metodă «politică». La cei dintîi e vorba de o concepție greșită, la cei de al doilea e vorba de o contradicție imediată și meschină, care permite să se vadă originea practică evidentă, adică voința imediată de a înlocui o anumită orientare cu alta. Și la oamenii de știință eroarea are o origine practică, dar nu imediată ca la cei de al doilea. Apolitismul sindicaliştilor francezi de dinaintea războiului conținea ambele elemente: era o eroare teoretică și totodată o contradicție (era elementul «sorelian» și elementul concurenței între tendința politică anarhico-sindicalistă și curentul socialist). Eroarea era și o consecință a teribilelor evenimente pariziene de la '71: continuarea, cu metode noi și cu o teorie strălucită, a pasivității de treizeci de ani (1870—1900) manifestată de muncitorii francezi. Lupta pur «economică» nu era dusă pentru a provoca neplăceri clasei dominante, dimpotrivă. Același lucru se poate spune despre mișcarea catalană, care dacă «displăcea» clasei dominante spaniole, nu era decît pentru faptul că întărea în mod obiectiv separatismul republican catalan, dînd loc unui veritabil bloc industrial republican-împotriva latifundiariilor, a micii burghezii și a armatei monarhice. Mișcarea torineză a fost acuzată în același timp de a fi «spontaneistă» și «voluntaristă» sau bergsoniană (1). Acuza contradictorie, analizată, demonstrează fecunditatea și justetea orientării imprimare. Această orientare nu era «abstractă», nu consta în repetarea mecanică a formulelor știin-

tifice sau teoretice; nu confunda politica, acțiunea reală cu discuția teoretică; ea era aplicată unor oameni reali, formați în anumite raporturi istorice, cu anumite sentimente, moduri de a vedea, frânturi de concepție asupra lumii etc. , care rezultau din combinațiile « spontane » ale unui anumit mediu de producție materială, cu « întâmplătoria » aglomerare a unor elemente sociale disparate. Acest element de « spontaneitate » n-a fost neglijat și cu atât mai puțin disprețuit: a fost educat, a fost orientat, a fost purificat de tot ceea ce putea să-l altereze din afară, pentru a-l face omogen — dar în mod viu, istoric eficient — cu teoria modernă. Se vorbea de către conducătorii înșiși despre « spontaneitatea » mișcării; era just să se vorbească despre acest lucru: această afirmație era un stimulent, un energetic, un element de unificare în adâncime, era mai mult decât orice, negarea că ar putea fi vorba de ceva arbitrar, aventuros, artificial iar nu istoricește necesar. Dădea masei o conștiință « teoretică », de creatoare a unor valori istorice și instituționale, de fondatoare de State. Această unitate a « spontaneității » și a « orientării conștiente » sau a « disciplinei » este tocmai acțiunea politică reală a claselor subalterne, ca politică de masă iar nu simplă aventură a unor grupuri ce se bazează pe masă.

Din volumul « Trecut și prezent »

Luptă politică și război militar

... Rămîne de văzut dacă faimoasa teorie a lui Bronstein despre *permanența* mișcării nu e cumva reflexul politic al teoriei războiului manevrat (să ne amintim de observația generalului de cazaci Krasnov) și în ultima analiză reflexul condițiilor generale-economice-culturale-sociale ale unei țări în care cadrele vieții naționale sînt în stare de embrion și neglijate, neputînd să devină « tranșee sau fortăreață ». În acest caz s-ar putea spune că Bronstein care apare ca un « occidentalist », era în realitate un cosmopolit, adică superficial național și superficial occidentalist sau european. De fapt, Ilici era profund național și profund european.

În memoriile sale, Bronstein amintește că i s-a spus că teoria sa se demonstrase justă după ... cincisprezece ani, și răspunde la epigramă cu altă epigramă. În realitate, teoria sa, ca atare, nu era bună nici cu cincisprezece ani înainte, nici cu cincisprezece ani mai tîrziu: așa cum se întâmplă încăpățînaților, despre care vorbește Guicciardini, el a nimerit-o « en gros », adică a avut dreptate în previziunea practică mai generală; ca și cum am spune că o fetiță de patru ani va deveni mamă, iar cînd devine mamă la douăzeci de ani se spune « prevăzusem aceasta », dar fără a aminti că atunci cînd avea patru ani voiam să pîngărim

fetița, siguri că ar fi devenit mamă. Mi se pare că Ilici a înțeles necesitatea unei treceri de la războiul manevrat, aplicat victorios în Răsărit în '17, la războiul de poziție, care constituia singura posibilitate în Apus, unde, așa cum observă Krasnov, armatele puteau să acumuleze într-un spațiu restrâns nesfârșite cantități de muniții, unde cadrele sociale erau încă, prin ele însele, capabile să devină tranșee perfect dotate. Aceasta mi se pare că înseamnă formula «frontului unic», care corespunde concepției unui singur front al Antantei sub comanda unică a lui Foch.

Numai că Ilici n-a avut răgazul să-și aprofundeze formula, ținând totuși seama că el ar fi putut s-o aprofundeze doar teoretic, în timp ce sarcina fundamentală era națională, adică presupunea o recunoaștere a terenului și o fixare a elementelor de tranșee și de fortăreață reprezentate de elementele societății civilizate etc. În Răsărit, Statul era totul, societatea civilizatǎ era primordială și gelatinoasă; în Apus, între Stat și societate exista un raport just, iar în clătinarea Statului se întrezărea imediat o robustă structură a societății civilizate. Statul era doar o tranșee avansată, îndărătul căreia se afla un puternic lanț de fortărețe și cazemate; mai mult, sau mai puțin, de la Stat la Stat, firește, dar tocmai aceasta pretindea o precisă recunoaștere a caracterului național.

Teoria lui Bronstein poate fi comparată cu aceea a anumitor sindicaliști francezi despre greva generală și cu teoria lui Rosa în opusculul tradus de Alessandri: opusculul lui Enrico Rosa și teoriile sale i-au influențat, de altfel, pe sindicaliștii francezi, așa cum apare din anumite articole ale lui Rosmer despre Germania în «Vie Ouvrière» (prima serie în fascicule): depinde în parte și de teoria spontaneității.

Din volumul *Note despre Machiavelli*

Traducere și notă de FLORIAN POTRA

omul care ne-a apropiat viitorul

BERNARD SHAW

Este inutil să-l elogiem astăzi pe Lenin, după ce a murit. Sînt fericit că, în urmă cu șase ani cînd calomniile lansate împotriva lui Lenin în presa engleză depășeau chiar calomniile pe care le suferise George Washington în 1870 și cînd guvernul britanic cheltuise o sută de milioane de pfunzi sterlini pentru a finanța pe dușmanii lui Lenin, sînt fericit, repet, că l-am salutat atunci pe Lenin ca pe cel mai mare om de stat din Europa în dedicația pe care i-am scris-o pe una din cărțile mele ce i-am trimis-o. Speram că în felul acesta voi putea arăta lui Lenin că în Anglia nu trăiesc numai victimele induse în eroare de presa burgheză și nici numai oameni orbi din punct de vedere politic. Dar cum la data aceea legăturile poștale cu Rusia erau foarte nesigure și cenzura își făcea de cap, mi-e teamă că această carte, deși a fost expediată prin intermediul ambasadei ruse, nu a ajuns la destinație. Din fericire mesajul meu nu a fost necesar. Guvernul britanic a constatat, spre marea sa surprindere, că proletariatul englez condamnă în mod hotărît sprijinul acordat adversarilor lui Lenin și că acest proletariat este dușmanul ferm al acestor manifestări anti-leniniste. Nu mă îndoiesc că va sosi ziua cînd la Londra se va înălța o statuie închinată lui Lenin alături de statuia lui George Washington.

HEINRICH MANN

În viața lui Lenin vedem devotamentul de neînfrînt față de cauză; legat în mod inevitabil de o atitudine necruțătoare împotriva a tot ceea ce se pune de-a curmezișul dezvoltării acestei cauze. De dragul devotamentului trebuie să mă împac cu atitudinea necruțătoare. Misiunea mea este ușurată prin faptul că Lenin știa să-și armonizeze cauza cu necesitățile oamenilor vii. În consecință iubea oamenii nu mai puțin decît cauza, de aceea era măreț în opera sa. . .

ROMAIN ROLLAND

27 ianuarie 1924.

Lenin este omul cel mai măreț al veacului nostru și omul cel mai dezinteresat.

Eu nu împărtășesc ideile lui Lenin și ale boșevismului rus. . . Sînt prea individualist (și idealist) ca să mă pot împăca cu crezul marxist și cu fatalismul lui materialist. Dar tocmai de aceea acord o importanță uriașă marilor personalități, tocmai de aceea simt față de Lenin o uriașă admirație. Nu cunosc în Europa veacului nostru o altă personalitate atît de viguroasă. El a îndreptat cîrma voinței sale atît de profund, cu atîta putere în oceanul haotic al lipsei de voință a oamenilor, că multă vreme urma pe care a lăsat-o pe valuri nu va dispărea; în ciuda furtunilor corabia gonește cu pînzele întinse spre lumea nouă. . .

Niciodată încă omenirea nu a creat un stăpîn al ideilor și al oamenilor atît de absolut dezinteresat.

VALERII BRIUSOV

Ieri împreună cu Maxim Gorki mi-am adus aminte de cuvintele poetului Tiutev:

Fericit cel ce-a vizitat această lume

În clipele ei cruciale.

Asemenea clipe cruciale le trăim și noi astăzi. Văd în fața mea mulți tineri și ei nu pot înțelege punctul nostru de vedere. Copilăria lor a coincis cu 1905, tinerețea cu războiul mondial, acum ei trăiesc revoluția socialistă.

Dar pentru noi cei ce ne-am petrecut tinerețea în Rusia lui Cehov, evenimente de astăzi ne par o adevărată feerie. Bineînțeles, pentru noi revoluția socialistă părea a aparține unui viitor îndepărtat. Astăzi, de pildă, se discută despre posibilitatea de a vizita alte planete, dar puțini dintre noi speră să aibă prilejul de a o face. Tot așa și revoluția ni se părea pe atunci o planetă îndepărtată. Numai un om de o uriașă înțelepciune putea să prevadă că revoluția nu este chiar atât de îndepărtată și că acum este momentul să ne îndreptăm spre ea. Este lucrul care mă impresionează cel mai mult la Lenin.

Știm cu toții că orice proslăvire eroică vine în contradicție cu concepția despre lume a lui Lenin. Toți am învățat că pământul se mișcă pe o orbită în jurul soarelui, ceea ce nu ne împiedică să admirăm răsăritul soarelui dimineața, apusul lui seara, să-l admirăm în zenitul lui.

Vor trece generații și fiecare din ele va admira răsăritul soarelui după cum va studia și va admira opera lui Lenin.

BORIS PASTERNAK

ISTORIA STRIGA PRIN GLASUL SĂU

*. . .Cu ce-aș putea să-nchei acest crîmpei?
Știu doar că vorba-i mi-a pătruns în suflet
Adînc, cu ale coamelor scînteii
Și cu al fulgerelor sferic foșnet.
Priveau în van spre masă: unde-o fi?
Cu toții se sculaseră-n picioare.
Cînd, iată, la tribună răsări,
Prezent mai înainte de-a apare.
Printre-ajutoare, piedici puse-n drum,
De nimenea văzut, el cale-și taie,
Cum intră vijelia-ntro-odaie, —
O răbufnire fără pic de fum.*

*Atunci ovații răsunară, grabnic:
O ușurare-a chinului răbdat,
Explozia unui nucleu atomic
De frîne reținut și propulsat.*

* fragment

A luat cuvîntul. Îi păstrăm în minte
Și-i venerăm pe cei care-au pierit.
Ci eu vorbesc de clipa cea fierbinte,
De zborul ei în vorbe-ntipărit !

O voltă de floretă ! Un cuvînt
Gonind mereu în urma celui spus.
Vorbea umflîndu-și haina și săltînd
Ușor pe vîrful ghetelor, în sus.
Vorbea despre țitei. Dar mlădierea
Întregului său trup dădea-n vileag
Zborul esenței pure și puterea
Ce străpunsese al semînței prag.
Și, graseind ca de-obicei, da seamă
De tot ce se-ntîmplase-n adevăr
Cu sînge scris în fapte, fără teamă
Era echivalentul lor sonor.

Cînd faptelor li se-adresa și cînd,
În gura lui, se-nfăptuiau din nou,
Și vocea-i le da viață, rînd pe rînd,
— Istoria striga prin glasul său.
Și fără să se-arate c-o domină,
Fără a-i fi nici serv și nici stăpîn,
Gata oricînd să-i caute pricină,
Numai cu ea era prieten bun.

Aflînd în veac măsura pismeii sale,
Gelos cu-o gelozie seculară,
El îndruma a gîndurilor cale
Și-ntr-astfel îndruma întreaga țară.

De unde izvorăște greutatea
Ce veacurile-ncearcă să supună ?
Da, geniul prevestește libertatea.
Cînd pierе, asuprirea se răzbună.

Din poemul « Suprema boală »

În românește de VIRGIL TEODORESCU

În batalionul nostru de care blindate se aflau mulți muncitori, strungari, lăcătuși. Unii dintre ei erau organizați în celule bolșevice. Bolșevici găseai și prin atelierele din cartierul Petrogradskaia. De acolo venise și carul blindat care-l așteptase pe Lenin lângă gara Finlanda.

Conducerea școlii noastre de șoferi, datorită influenței pe care o exercitau voluntarii, era dominată de un spirit defensiv, în timp ce conducerea garajului de la manejul Mihailovskoie era șovăielnică.

Lenin sosi la manejul Mihailovskoie (astăzi acolo se află stadionul de iarnă). Hangarul uriaș era slab luminat, lateral erau niște ferestre uriașe, dar îngrozitor de prăfuite. În acest hangar se aflau care blindate de toate tipurile. Toate fuseseră aduse din străinătate, armamentul nostru era eterogen. Lenin sosi în ziua de 15 aprilie 1917. Oamenii au înconjurat una din mașinile blindate, desfăcându-i părțile laterale și sprijinindu-se cu coatele de ea. Oamenii îl priveau de jos în sus pe Lenin.

În fața mea era un om nu prea înalt, cu obrazul lat, Vladimir Ilici își scoase chipiul și atunci am văzut că avea părul roșcat și fruntea foarte înaltă.

Oamenii care veniseră împreună cu Lenin îl ajutară să-și scoată paltonul și odată cu acesta și haina. Și atunci am văzut ce piept de uriaș are, ce mâini energice care dovedesc că, fizicește e un om puternic.

Lenin își puse haina și începu să vorbească despre sarcinile revoluției. Vorbea calm, dar pe măsură ce trecea vremea se însuflețea din ce în ce mai mult. Părea că prin văzduh zboară o pasăre uriașă, cîrmind printre rafale de vînt. În genere noi avem tendința să înfățișăm pe oamenii mari ca pe niște nefericiți, încercați de suferințe, sfîșiați de contraziceri tragice, ca și cînd măreția umană ar fi o boală grea. Am avut prilejul să-l văd de două ori pe Lenin și să-l ascult vorbind destul de mult timp.

Mi-am dat seama că omul acesta este fericit. Știa ce vrea, știa ce va fi. Ziua revoluției pe care o așteptase de atîta vreme sosise în sfîrșit. Oamenii care făureau revoluția se aflau în fața lui Lenin. Ei erau însuflețiți de chemarea revoluției. Revoluția era cauza pentru care luptau, revoluția se făurea pentru ei. Acestor oameni trebuia să li se explice în ce anume constau interesele lor. Trebuia să li se vorbească despre ei înșiși, despre viitorul lor, ceea ce pentru Lenin era o plăcere. Vorbea cursiv, simplu. Una și aceeași idee evolua în spirală, revenea mereu, din ce în ce mai calmă și mai evidentă. Vorbea împotriva capitalismului mondial, explica muncitorilor că trebuie să se organizeze. Nu exista nici un secret între omul care vorbea și cei ce-l ascultau. El nu urmărea decît un singur lucru — să fie înțeleș.

Se mișca liber, îndreptându-se când într-o parte când în alta. Avea o voce profundă, graseia puțin, dicțiunea era perfect clară. Nu știu dacă este cazul s-o spun, totuși am s-o spun. Eram pe atunci student și Lenin mi se păru a semăna cu un profesor. După ce și-a terminat cuvîntarea, a luat loc în camion, iar cînd i s-a adresat o femeie, s-a ridicat în picioare pentru a-i răspunde. Apoi a început să facă niște însemnări într-o agendă mică întorcîndu-se cu spatele la auditoriu, fără a se jena cîtuși de puțin. Era un om care lucra, repet, era o pasăre care zbura. Era un om foarte fericit, pentru că privea departe, în viitor. Fericirea nu i-o dădea ziua de astăzi, ci mileniul viitorului.

K. PAUSTOVSKI

GERURILE LUI IANUARIE

Un fum negru se rotea deasupra rugurilor, învăluit în flăcări purpurii. Fumul rugurilor de noapte și aburii înghețați de ianuarie acopereau Moscova.

Tramvaiele se tîrau scrîșnind prin fumăraia pîcloasă, vagoanele erau înghețate pe dinăuntru și semănau cu niște grote din epoca ghețurilor veșnice.

Prin piețe, se ardeau butuci și vechi stîlpi de telegraf. Lîngă ele se încălzeau milițienii călare pe caii nerăbdători.

Dinspre Piața Roșie se auzeau explozii. Oamenii spărgeau pămîntul înghețat tun.

Fumul și rugurile dădeau Moscovei o culoare de doliu: neagră-roșie. Banderole negru cu roșu purtau oamenii care păstrau ordinea. Mulțimea nesfîrșită se îndrepta spre Sala Coloanelor unde era depus Lenin.

Aceste coloane începeau de foarte departe, din diferitele colțuri periferice ale Moscovei. La ora două noaptea am luat și eu loc în una din ele lîngă gara Kursk.

Cînd am ajuns în Piața Lubianka am auzit dinspre Sala Coloanelor sunetele îndepărtate ale marșului funebru. Cu fiecare pas acestea deveneau mai clare, oamenii conteneau să şușotească, respirația devenea mai scurtă și mai nervoasă.

Cineva încercă să îngîne un cîntec revoluționar, dar tăcu de îndată. Orice sunet părea inutil în această noapte polară. Numai scîrțîitul picioarelor pe zăpadă părea a fi firesc, fără de sfîrșit, măreț. Spre sicriu se îndreptau oameni veniți de la periferiile orașului, din satele de lîngă

Moscova, de pe câmpuri, din uzinele ce-și încetaseră lucrul. De pretutindeni veneau oameni.

Deasupra orașului stăruia o tăcere de gheață. Nici măcar nu se auzea de departe, pe căile ferate, șuieratul locomotivelor. O țară întreagă se îndrepta spre sicriul înalt, unde zăcea printre flori și steaguri purpurii omul cu chipul obosit, cu fruntea mare, palidă, cu ochii închiși.

Toți mergeau într-acolo, căci nu exista om în destinul căruia să nu se fi reflectat existența lui Lenin. Nu era om care să nu fi simțit exercitându-se asupra lui voința leninistă. Lenin schimbase viața. Schimbarea pe care o adusese semăna cu o uriașă mișcare geologică ce zguduise Rusia din adâncuri.

Am trecut cu pas rar prin fața sicriului, încercînd cu o ultimă privire să-mi întipăresc în minte chipul lui Lenin, fruntea lui bombată, buzele strînse, mâinile mici.

Era mort acest om care schimbase într-un timp atît de scurt structura lumii. Fiecare dintre noi se întreba ce va fi de acum înainte. Încotro va porni țara? Care este destinul ce-l va avea revoluția? Părea că timpul însuși se opriase pe loc. Epoca își trăise traiul, amuțise și era greu de presupus că cineva o va putea menține pe vechiul ei făgaș.

L. SEIFULINA

Am văzut pentru prima oară Moscova cînd aveam 16 ani. Am venit din Siberia îndepărtată pentru un timp foarte scurt la Moscova. Era în 1905. Am văzut pe oamenii Moscovei revoluționare care rezistau pe poziții și această perioadă scurtă a devenit o etapă importantă în tinerețea mea . . .

Cînd am revenit în 1920 la primul Congres al învățămîntului extrașcolar în Moscova rece, înfometată, suferind de blocada armatelor albe și a intervenției, m-am reîntors ca într-o țară de mult dorită.

Aici, la Congresul acesta am avut prilejul să-l văd și să-l ascult pe Lenin. În sală era frig, clădirea nu era încălzită sau era încălzită foarte puțin. Stăteam cu toții cu paltoanele pe noi. La tribună vorbea Kolontai îmbrăcată cu cizme și o jachetă groasă. Femeia aceasta era un orator excelent. Nu mi-a mai fost dat să văd vreodată altă femeie care să știe să-și mînuiască în așa fel vocea încît să nu răsune vreo notă supărător feminină, deși vorbea despre psihologia femeilor, despre posibilitatea de a descătușa

personalitatea femeii, mamă și soție. Și toți oamenii o ascultau cu maximum de atenție.

Nu știu cum s-a întâmplat, nici pînă astăzi nu-mi pot explica, dar într-un anumit moment, această atenție a încetat. De parcă pe neașteptate, cineva ar fi stins lumina electrică. Chiar și Kolontai s-a oprit și a întors capul. În ușă apăru un om nu prea înalt, cu palton negru, descheiat, cu guler de blană la gît și o căciulă în mînă. Apăru pentru o clipă și dispăru. Dar în această clipă omul nu prea înalt domină ca un uriaș întreaga sală. Totul dispăru și mulțimea și prezidiul, și pereții sălii, și oratorul excelent care vorbea. Numai el, prezența lui. Nu mai țin minte cum și-a terminat cuvîntarea Kolontai, nici nu-mi dau seama cum de ne-am uitat cu toții spre ușă, exact în clipa în care apăruse Lenin. Nu știam că el urma să vină la ședință și să vorbească. În orice caz participanții de rînd nu știau, dar în chip intuitiv toată sala își zise: « Iată-l pe Lenin ». Nici nu-mi mai amintesc dacă l-am ovaționat cînd Lenin a urcat la tribună. Poate că nici n-am avut puterea să ne manifestăm zgomotos emoția uriașă care ne cuprinsese, poate că el a oprit aplauzele noastre. Țin minte doar că el a început să vorbească dintr-o dată, sigur pe el, simplu, de parcă s-ar fi adresat cîtorva oameni și nu unui auditoriu imens, eterogen ca spirit . . . Lenin vorbea, în sală se așternuse acea tăcere uimitoare cînd ți se pare că respiră un singur om, cel ce vorbește. Îl priveam cu ochi uriași, fiecare dorea să-i păstreze chipul în amintire, să-l poarte pînă la sfîrșitul vieții sale. Și-l ascultam așa încît de-a lungul întregii noastre vieți să ținem minte fiecare cuvînt al lui Lenin în toată profunzimea lui. La fel era ascultat ori de cîte ori. vorbea. Chiar și adversarii nu reușeau să riposteze pe loc cuvintelor sale.

DIMITRIE FURMANOV

LA ÎNMORMÎNTAREA LUI ILICI

Treceau, treceau mii și sute de mii de oameni ai Moscovei orfane prin Piața Roșie, treceau de dimineată pînă în clipa ultimă cînd sicriul roșu a fost ridicat și dus în lăcașul de veci. Era o zi cu ger aspru, cum nu mia

fusesse toată iarna. Ne strînsesem cîțiva lîngă Lobnoie Mesto. Mai rămăseseră două ceasuri pînă la înmormîntare. Ni se alăturau alții. Mulțimea creștea.

Ceasul se apropia . . . Trei, trei și jumătate . . . Patru fără un sfert, fără zece minute . . . fără cinci . . . fără două . . . fără un minut.

Sirenele izbucniră într-un tînguit jalnic, trist se porniră să urle uzinele. Te înfiorai, pătruns de măreția sfîșietoare a acestui moment solemn. Cineva începu să plîngă cu hohote. Alții își ștergeau nasul sau își frecau cu mînecile ochii umezi. Mulțimea înghețase în tăcere, încremenise în durere, într-un singur gest și într-o singură privire ațintită spre locul spre care se îndrepta cortegiul cu sicriul roșu. În aer tremurau salvele de artilerie, semănînd a hohote nevăzute de plîns. Undeva, în aceeași clipă, în Sahalin sau în Caucaz trenurile se opriseră din mers. De ce? Lenin murise . . . Lenin era așezat în mormînt. Și în aceste clipe viața întregă se oprise. Glasuri nevăzute intonează imnuri funebre, iar telegraful repetă mereu: « Lenin a murit, Lenin a murit . . . Lenin a murit, dar cauza lui trăiește ».

LIDIA FOMENKO

VOLGA

În vechiul oraș Nijni-Novgorod de pe Volga se așezase tînăra familie Ulianov. Mașa fiică de medic, căsătorindu-se cu profesorul Ilia Nikolaevici Ulianov, părăsise Penza natală pentru a se muta la Nijni. Aici s-a născut în 1864 primul copil al Ulianovilor, Anna, botezată astfel în cinstea bunicelor din ambele părți. Iar un an și jumătate mai tîrziu a apărut pe lume și primul fiu, Alexandru. Numele i-a fost dat după cel al bunicului din partea mamei. Familia Ulianov se mărea, creștea, se întărea. În familie erau principii de viață statornice, ferme și în același timp cu un caracter nou.

Dintre toate orașele pe care le cunoscuse Maria Alexandrovna Ulianova, Nijni-Novgorod i se păru « cel mai rusesc ». A îndrăgit Volga. Ilia Nikolaievici i-a vorbit inspirat ca un poet, în călătoria pe care au întreprins-o spre gurile Volgăi despre marele fluviu, tăcut și domol, care străbătea tot pămîntul rusesc, dar străbătuse și întreaga istorie a Rusiei.

Pentru a înțelege personalitatea lui Vladimir Ulianov trebuie să ne gîndim și la părinții săi, tatăl pedagog de profesie, om de o mare gingășie și plin de tact în comportare, mama femeie însetată de cunoștințe, și care a știut să-și educe copiii în spirit progresist. Educația, pilda de moralitate, de dragoste, de înțelegere, de prietenie, de încredere reciprocă care i-a oferit-o viața în familie a contribuit foarte mult la formarea lui Vladimir Ulianov.

Am căutat în orașul Nijni casa ce aparținuse altădată surorilor Nevzorov. Astăzi ea se află pe strada Gorki, la numărul 127. Aci, în ajunul celor « trei săptămîni de liniște » (așa se cheamă cum știm nuvela Mariei Prilejaieva) a avut loc consfătuirea social-democraților în fruntea cărora se afla Lenin. În sufragerie, care pe vremuri fusese și salon, vedem portretele tuturor celor care au participat la această

consfătuire: M.I. Suminin, G.M. Gorșkov, S.P. Șestermina, O.P. Ivanițkaia, A.F. Voitkievici, surorile Nevzorov, Sofia și Zenaida, și Vasilie Alexeevici Desnițki-Stroiev. În zilele acelea petrecute la Nijini Novgorod, Lenin era vesel și fericit. Se pregătea să plece la Ufa unde locuia soția sa Nadejda Konstantinovna Krupskaja. Pleca din Nijni Novgorod împreună cu mama și sora sa și-l aștepta o lungă călătorie pe Volga. Într-adevăr, o perioadă de liniște, chiar dacă relativă și pe lângă aceasta de confort, cum nu cunoscuse la Sușenskoie, deși Lenin nu avea obiceiul să se plîngă. Pe lângă aceasta la Nijni Novgorod avea posibilitatea să întrețină și legături relativ legale cu prietenii și oamenii de aceeași concepții cu ale sale.

Plecînd de la Nijni-Novgorod astăzi orașul Gorki, a trebuit să « urcăm » oricît s-ar părea de curios acest termen, pentru a putea intra în « Marea Gorki ». Am văzut ceea ce numim una din minunile cotidiene ale socialismului: lacul de acumulare de la Rîbinsk, lacurile de la Gorki, Kazan, spațiile întinse de la vărsarea Kamei, unde aproape că nu mai e nici un fel de vărsare, ci este o mare de-a binelea, și în cele din urmă uriașa suprafață a bazinului Kuibîșev, întins pe o lungime de 600 de kilometri, ce-ți lasă impresia că n-are nici început nici sfîrșit. Iubitul și bătrînul Nipru, despre care Gogol spusese cîndva că « nici o pasăre nu-l poate străbate de pe un mal pe celălalt », pare atît de mititel în comparație cu Marea Kuibîșev a cărei suprafață este de 6.500 kilometri pătrați . . .

Întîlnirea cu orașul Ulianovsk este deosebit de emoționantă. În orașul unde s-a născut Lenin alături de multe alte locuri care formează laolaltă complexul memorialistic, te atrage în primul rînd căsuța de lemn, vopsită în culoare verde, unde a locuit timp de cinci ani familia inspectorului școlilor elementare Ulianov, după ce efectivul ei s-a mărit cu încă un membru: fiul Vladimir. Prima adresă a lui Lenin l Există într-adevăr o contradicție în această privință, în sensul că unii spun că alături de căsuța verde a existat un corp de casă din care astăzi nu se mai păstrează decît temelia. Mulți socoteau pînă de curînd că acest corp de casă ar fi fost prima locuință a Ulianovilor la Simbirsk și că aici s-a născut cel de-al doilea fiu al lor, Vladimir. Mai există și o altă fotografie, a unei case care s-a aflat de asemenea pe fosta stradă a Strelîților; niște studenți au dat de urmele ei. Se crede că această casă ar fi fost cea în care s-a născut Lenin. — Pînă cînd se va termina aranjarea întregului complex memorialistic, această căsuță a fost demontată, bîrnele au fost tratate cu o soluție specială pentru a fi conservate; mai tîrziu ea va fi montată la loc și așezată în centrul lui.

. . . . Dar cînd te afli la Ulianovsk pe strada Strelîților, sufletul te îndeamnă să mergi și pe « Veneț ». Ce cuvînt admirabil, ce cuvînt vechi rusec. « Veneț » în limba rusă înseamnă cunună, încununare. Punctul cel mai înalt de pe malul Volgăi e ca o cunună a vechiului Simbirsk, provincial, prăfuit, cu case de lemn.

« Veneț » era locul preferat al lui Vladimir Ulianov, locul unde-i plăcea să vină, să se odihnească, să privească Volga, să mediteze. Astăzi noul Veneț este asfaltat și legat de Piața Lenin printr-o stradă modernă. De aici, de pe Veneț se zărește pînă departe Volga ca o panglică luminoasă, curgînd șerpuităor, iar dincolo de ea cîmpiile verzi. E liniște, totul pare atît de plăcut.

În drumul nostru ne oprim la școala ce poartă numele lui Ulianov.

Deși școala e în plină activitate, putem să vizităm expoziția. Dar lucrul cel mai impresionant este altul. Sala de festivități . . . acea sală de festivități despre care știm atîtea . . . Și mai ales alături de ea o clasă cu ușile deschise. În această clasă are loc o singură lecție, o dată pe an: este prima lecție a generației ce intră în școală, a elevilor din clasa I-a. Numele lui Lenin îi va însoți de-a lungul întregii lor vieți. După ce lecția se termină, li se dă permisiunea să stea cîteva clipe în ultima bancă din rîndul de la fereastră: este banca în care a stat elevul Volodia Ulianov.

Probabil că acest ritual s-a născut în mod spontan: emoționant, simbolic, el nu poate să nu rămână adânc întipărit în mintea copiilor.

Alături de clasa unde a învățat Volodea, bustul fratelui său Alexandr. Totul se leagă: iată banca pe care a stat Volodea, iată bustul fratelui său mort în mod tragic, sala de festivități cu portretul lui Ilia Nikolaievici Ulianov, și cu portretul tânărului Vladimir Ilici. În această sală de festivități a intrat Vladimir Ulianov cu o nespusă durere în suflet. Venea să-și dea ultimul examen în clipa cea mai grea a vieții sale, în ziua în care îi fusese executat fratele. Și cu ochii plini de suferință a trecut strălucit la acest examen, iar după aceea, zicându-și « fie ce-o fi », a plecat pe « Veneț », pe malul Volgăi. N-avea decât consiliul pedagogic să hotărască soarta fratelui unui ucigaș de țar. Volodea își făcuse datoria. I s-a acordat Medalia de aur cu inscripția « pentru foarte mari succese la învățătură ».

La Ulianovsk sînt foarte multe locuri legate de amintirea lui Lenin. Dar poate că ceea ce va sălășlui cel mai adînc în inima mea este casa de pe fosta stradă Moscva, la numărul 58. Nouă ani de zile a trăit aici familia Ulianov, o familie prietenoasă de intelectuali condusă de mama, Maria Alexandrovna Ulianovna. Aici și-a crescut ea copiii, singură, căci soțul murise. Și a știut să educe niște revoluționari. Treptat, treptat a devenit această femeie atît de dîră, atît de neînfîcată, cu spiritul de sacrificiu atît de imens, așa cum o cunoaștem noi, cum o simte conștiința noastră.

Din 1929 în această casă este muzeul principal din orașul Ulianovsk. Întotdeauna e plin de lume aici. De aceea e bine să nimeriți la ore la care poți rămîne singur cu tine însuși și cu aceste camere mici, cu tăcerea lor, cu obiectele de altădată. Pe comodă, vezi o scîndurică de lemn pentru tăiat pîine pe care fiul cel mare, Alexandr sculptase cuvîntul « Brot ». Era un cadou pe care i-l făcuse mamei. Salonul e atît de intim, cu eternul pian negru, și cu o partitură de note deschisă. Sufrageria scundă, cu lampa de petrol, cu samovarul scînteietor, îți dă parcă ceva din senzația vieții acelei familii mari, prietenoase...

Kuibîșev, fostul oraș Samara. Aici pe strada Lenin la numărul 123 colț cu strada Raboceaia, se află casa închiriată de Maria Alexandrovna în care a locuit Vladimir Ilici după ce a devenit avocat. În această casă, cu parter și etaj, cu o scară de lemn largă, s-au desfășurat primele luni de activitate independentă a lui Lenin. Tot aici sînt odăile Elizarovilor (sora lui Lenin, Alailinicina, se căsătorise la data aceea cu Mark Timofeevici Elizarov), odăile lui Dimitri, a Mariei, mobilate foarte simplu, spartan, în stil Ulianov, și în sfîrșit sufrageria care seamănă aidoma cu cea de la Simbirsck.

Totul începînd cu alegerea casei, luminoasă, cu multe ferestre, pînă la împărțirea încăperilor între membrii familiei, și așezarea mobilierului asemănător cu cel de la Simbirsck, trădează tradiții de familie, un anumit stil de viață, și gustul mamei.

Ultimul oraș în călătoria pe Volga, în căutarea locurilor lui Lenin, este Astrahan. L-am văzut într-un asfințit, cu cer încă purpuriu, pe care se profila zidul Kremlinului cu turnurile bizantine severe. Ciudat se îngemănează în acest oraș vechiul cu noul. Alături de Kremlin se ridică statuia lui Lenin care pare a domina toată piața. Casa unde au locuit Ulianovii, tatăl și mama lui Ilia Nikolaievici, nu este mare. O casă bătrînească, cu parter și etaj, iar la etaj o terasă cu geamlîc. În această casă venea des Maria Alexandrovna cu copiii. Poate că la început unele lucruri i s-au părut ciudate, dar au impresionat-o plăcut membrii familiei Ulianov care munceau și care întocmai ca și soțul ei meritau a fi respectați.

Și această casa va deveni curînd muzeu. Deși nu este direct legată de viața lui Vladimir Ilici, ea ne îngăduie să ne dăm seama de tradițiile de muncă în care s-a format Lenin, de izvoarele personalității sale.

SIBERIA

Nu există ținut mai variat ca peisaj și climă decât Siberia. Și aș adăuga că nu numai flora și fauna sînt de neuitat, dar și istoria lui eroică. Una din paginile cele mai minunate ale acestei istorii este legată de numele tînrului V.I. Ulianov, care acolo, împreună cu tovarășii săi de luptă, a pus bazele viitorului partid revoluționar rus marxist, pregătind în felul acesta Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Guvernul țarist făcuse din Siberia loc de exil și ocnă. Timp de un veac aici au fost exilați cei mai buni fii ai Rusiei: decembriștii, Dostoievski, narodnicii, iar la sfîrșitul secolului o pleiadă întreagă de tineri marxiști ruși, în frunte cu V.I. Lenin.

Lenin a petrecut în ținutul Krasnoiarsk din Siberia trei ani de surghiun (1897—1900). A sosit cu trenul la Krasnoiarsk, apoi a fost transportat cu vaporul în orașul Minusinsk, iar de aici cu o căruță în satul Sușenskoie unde a locuit trei ani de zile. În satele învecinate din același județ Minusinsk se aflau deportați tovarășii săi de luptă, condamnați în același proces cu el. În Siberia a terminat de scris Lenin una din operele sale fundamentale « Dezvoltarea capitalismului în Rusia ». Tot aici și-a făcut proiecte și pentru alte lucrări, a conceput planul de a organiza un ziar social-democrat pentru întreaga Rusie, « Iskra » de mai tîrziu.

Siberia a însemnat o etapă importantă în biografia revoluționară a lui V.I. Lenin. De aceea ea apare atît de des evocată în creația scriitorilor sovietici, dacă n-ar fi să ne gîndim decît la poemul « Căsuța din Sușenskoie », publicat în 1944 de Stepan Scipaciiov sau la relativ recenta poezie a lui Andrei Voznesenski « La Sușenskoie ». Această perioadă din viața lui Vladimir Ilici Lenin a fost descrisă și în nvela atît de poetică a Mariei Prilejaeva « Un an de neuitat » ca și în romanele lui A.Koptelov « Marea inițiativă » și « Se aprinde flacăra ». În aceste romane facem cunoștință cu tinerețea lui Lenin, cu viața lui alături de Nadejda Krupskaia, de o serie de tovarăși de luptă din acea perioadă.

Astăzi nu mai e nevoie, ca altădată, să cheltuiești săptămîni pentru a ajunge la Sușenskoie. Legătura cu Moscova se realizează cu o repeziciune fantastică pe calea aerului, deși ne despart mii de kilometri de acesată regiune.

Orașul Minusinsk este foarte vechi. Nici astăzi el nu face parte dintre centrele industriale ale Siberiei. De aceea poate timpul a lăsat neștirbit chipul caselor și al străzilor. Și tocmai de aceea cu un pic de imaginație îți poți închipui orașul așa cum l-a cunoscut și Lenin. S-au păstrat casele în care a stat Lenin în zilele în care venea în Minusinsk. Ele poartă plăci memoriale indicînd datele vizitelor lui Lenin. Una dintre ele a aparținut altădată familiei Braghin și aci a fost găzduit Vladimir Ilici imediat după sosirea sa de la Krasnoiarsk la 6 mai 1897. Tot aci a revenit Vladimir Ilici și mai tîrziu în timpul vizitelor sale în oraș. La etaj locuiau prietenii săi exilați politici ca și el, G.M. Krjijanovski și V.V. Starkov. În această casă a sărbătorit el revelionul noului an 1900 împreună cu tînăra sa soție Nadejda Konstantina Krupskaia care îl urmasse în exil. Lenin avea obiceiul să treacă adesea pe la muzeul orașului întemeiat de un localnic Martianov, un om îndrăgostit de Siberia. Pe lîngă muzeu, există și o bibliotecă ale cărei cărți le folosea Vladimir Ilici. Sala de lectură unde

Iucruse altădată Lenin este astăzi cameră memorială. Vedem aici expuse o serie întreagă de documente revelatoare pentru activitatea și viața lui Lenin în timpul exilului siberian.

Pe strada Okteabrskaja la nr. 69 găsim o altă casă istorică. Ea a aparținut în 1900 unui exilat politic Orociko și în această casă și-a petrecut Lenin ultima noapte la Minusinsk înainte de a părăsi Siberia în ianuarie 1900.

Drumul spre Sușenskoie pe care l-am urmat a fost același cu cel parcurs de Lenin în mai 1897. Dar acum nimic nu ne mai aduce aminte de acele vremuri. În jurul nostru clocotește o viață intensă, pretutindeni se desfășoară o vie activitate constructivă, nu departe se ridică o uriașă hidrocentrală, una din cele mai mari din lumea întreagă. De altfel și Sușenskoie însuși ne întâmpină cu o activitate febrilă. Satul de altădată tăcut și prăfuit se transformă într-un oraș modern. S-a terminat construcția unui stadion frumos, cresc case cu multe etaje, în oraș există o școală tehnică agricolă ce poartă numele lui Lenin și al Krupskăi, funcționează câteva școli medii. La construcția acestui oraș colaborează țara întreagă. Am întâlnit aici muncitori din Leningrad care au renunțat la concediul lor de odihnă pentru a lucra la construirea noului Sușenskoie. Orașul nou socialist crește cu o repeziciune fantastică. Totuși dacă ne îndepărtăm puțin de centru putem regăsi acel Sușenskoie pe care l-a cunoscut Lenin.

În vederea aniversării a 100 de ani de la nașterea lui Lenin se reconstituie în forma ei autentică strada pe care se află două case memoriale. În una din ele a locuit V. I. Lenin după sosirea sa la Sușenskoie, în cealaltă de la căsătoria sa și pînă la sfîrșitul exilului.

La distanță de 30 kilometri de Sușenskoie, ceea ce pentru dimensiunile Siberiei este foarte aproape, se află satul Ermakovskoie. Dacă Sușenskoie a devenit astăzi oraș, Ermakovskoie a rămas ca și altădată un sat. Și totuși chipul său diferă de cel ce l-a avut în timpul cînd a locuit aici Lenin. Pe vremea aceea nu existau livezi, ulicioarele erau pline de praf, multe case acoperite cu paie, nu exista spital, era o singură școală într-o clădire mizeră, cu un singur învățător pentru toate clasele. Astăzi totul e altfel. Casele frumoase au acoperișuri de tînichie, sînt multe grădini și livezi, trotuarele sînt asfaltate. Există un spital, două școli medii, câteva școli elementare, o casă de cultură și se editează chiar și un ziar local. Nivelul spiritual al locuitorilor din Ermakovskoie nu diferă de cel al orașenilor. Există un număr mare de intelectuali, medici, învățători, profesori, agronomi, zootehnicieni. În mare majoritate ei sînt descendenți ai acelor țărani pe care i-a cunoscut Lenin în exil, cu care a discutat nu o dată în anii aceia: Lepeșinski, Vaneev etc. Ermakovskoie ocupă un loc important în biografia lui Vladimir Ilici. În timpul exilului în Siberia Lenin a primit de la sora sa mai mare Anna Ilinicina un interesant document politic intitulat «Credo» ce aparținea unui grup din Petersburg «Grupul economiștilor» în frunte cu E. D. Kuskova. Acest grup afirma că muncitorii trebuie să se ocupe în exclusivitate de lupta economică, lupta politică nefiind de competența lor. Acest document a stîrnit indignarea lui Lenin și el a convocat la Ermakovskoie o întrunire a tuturor social-democraților surghiuniți în județul Minusinsk. S-au adunat în total 17 oameni. La început discuția în jurul «Credo»-ului s-a purtat în locuința familiei Lepeșinski, pentru a se muta apoi în a unuia din prietenii cei mai apropiați ai lui Vladimir Ilici, Anatol Vaneev, bolnav pe moarte de tuberculoză. La încheierea consfăturii a fost redactat, de Lenin însuși, un protest împotriva «Credo»-ului.

Vladimir Ilici a mai revenit la Ermakovskoie cu un prilej trist și anume pentru a rosti necrologul la înmormîntarea tovarășului său de luptă A. Vaneev.

Din străvechiul Krasnoiarsk nu se mai păstrează astăzi decât o singură amintire : un turn de pază ridicat pe o colină. Secolul 19 trăiește prin câteva case, în majoritatea lor de lemn, câteva de piatră, în centrul de altădată al orașului. Astăzi centrul s-a mutat de partea celelaltă a fluviului lenisei, unde s-a născut un oraș nou, modern, industrial. Dar și aici se găsesc urme legate de numele lui Lenin. Când urci pe chei pe strada Suikov vezi o casuță cu demi-sol și un cat. Altădată aci fusese sediul bibliotecii orășenești. O placă memorială ne amintește că « în martie-aprilie 1897 și în septembrie 1898 Vladimir Ilici Lenin a lucrat în biblioteca orășenească ».

Dincolo de centura de cale ferată, pe un deal (altădată această parte se afla la distanța de un kilometru și jumătate de centrul orașului) se ridică altă clădire memorială : casa fostului negustor ludin, înaltă, cu două caturi. Mare iubitor de cărți, colecționar înflăcărat de cărți, reviste și manuscrise, el a destinat această clădire bibliotecii sale, unica în felul ei, unde puțină lume avea acces. Printre aceștia s-a aflat și Vladimir Ilici Lenin care a cercetat în casa lui ludin culegeri rare de statistică, vechi colecții de periodice atât de necesare lui pentru lucrarea « Dezvoltarea capitalismului în Rusia ».

BORIS GALANOV

GENEVA

La Geneva, pe Grande Rue, înghesuită între două case se zărește o arcadă pe care vezi o placă : « Société de lecture ». Întrînd sub arcadă te găsești într-o curte interioară, aproape pătrată, și în fund vezi o casă veche. Casa are o istorie îndelungată. Cîndva ea aparținuse ambasadei franceze din Elveția și după unele opinii fusese vizitată și de Napoleon. Dar de atunci a trecut multă vreme. În 1818, la inițiativa unuia din profesorii universității din Geneva, aci a fost întemeiată o societate de lectură care deveni un fel de filială a Bibliotecii universitare. Societatea nu avea un statut rigid. E adevărat, candidatul trebuia să prezinte două recomandări și să plătească o cotizație. Dar aceste reguli se aplicau fără excepție și cetățenilor elvețieni și celor străini, iar biblioteca era una dintre cele mai bogate prin fondul său de cărți. Iată de ce printre membrii acestei societăți de lectură găsim mulți emigrați politici. Vladimir Ilici Lenin care sosise în 1903 la Geneva deveni din 13 decembrie 1904 unul din membrii ei.

Urc o scară abruptă și intru în sala de lectură. Pentru început mi se oferi să răsfoiesc un album gros cu fotografiile celor mai de seamă cititori ai bibliotecii în decurs de aproape o sută de ani. E ca un fel de carte de vizită. Se găsesc aici și activiști politici din Elveția, scriitori, publiciști, profesori universitari, cu haine negre, închise pînă sus, cu gulere ridicate țepene, după moda vremii. Dar iată și portretul lui Lenin, mare, pe o pagină întreagă. Unul din cei mai asidui frecvențatori ai bibliotecii, care petrecuse cîndva aici zile întregi, deveni și cel mai celebru cititor al ei.

Fondul istoric ai bibliotecii este cel mai bogat și mai bine reprezentat. Ne întîmpină domnul Jacques Picaud, bibliotecarul, îmbrăcat într-un halat alb, bine apretat,

care-i dă un aer de medic. Ne primește cu multă amabilitate și împreună cu el trecem de la un raft la altul, admirînd cărțile: sînt multe cărți de istorie a Franței, mai ales consacrate Comunei din Paris. O serie din ele au fost desigur ținute în mînă de Vladimir Ilici. Iată de pildă cărțile de istorie a mișcării muncitorești din diferite țări. Domnul Picaud scoate dintr-un raft o carte mică și spune:

— Pot să vă spun cu toată certitudinea că Lenin a citit-o.

E vorba de însemnările decembristului Ivan Iakușkin. Cartea în limba rusă reprezintă o raritate bibliografică, căci a fost editată încă de Hertzen și poartă pe contra pagină indicația: «Tipografia Liberă rusă, Londra, 1862».

Bibliotecarul scoate dintr-un saltar o broșură subțire: raportul de activitate al «Societății de lectură» pe anul 1905. La pagina 33 printre numele membrilor figurează: «Vladimir Ulianov».

La plecare ni se arată un pachet de scrisori sosite din Uniunea Sovietică: de la Poltava, din Riga, din ținutul Altai. Numeroși sînt școlarii sovietici care roagă biblioteca să le vină în ajutor în organizarea unor expoziții, colțuri ale lui Lenin în școli. Pe măsură ce se apropie aniversarea lui Lenin, tot mai numeroase sînt scrisorile ce sosesc în Grande Rue din diferite colțuri ale lumii.

Știm din amintirile Nadejdei Konstantinovna Krupskaia că Vladimir Ilici prețuia foarte mult biblioteca din Geneva. Condițiile de lucru erau excelente. Membrii societății, în majoritatea lor profesori bătrîni, nu frecventau prea des biblioteca. Lenin avea la dispoziție un cabinet întreg, în care putea scrie, putea să se plimbe dintr-un colț în altul, să gîndească în liniște, să ia din raft orice carte. Biblioteca primea zilnic multe ziare și reviste în limbile franceză, germană și engleză, pe care Lenin le răsfoia regulat.

Prin fereastra Societății de lectură se deschide priveliștea spre Geneva. În grădina din spatele clădirii vezi cîteva mese colorate deasupra cărora străjuiesc umbrele roșii. La orele acestea ale dimineții restaurantul e încă pustiu. Mai departe cît cuprinde privirea e o înghesuială de acoperișuri țuguiate, cu țiglă roșie. Străzi, străduțe, piețe. Mi se pare că disting de aici chiar turnul pe lîngă care am trecut azi dimineață.

Turnul este împodobit cu un basso-relief care-ți amintește că la Geneva și-au găsit adăpost mulți emigranți politici. Pe el sînt înfățișate două figuri — o femeie și un bărbat. Femeia se sprijină pe stema orașului și simbolizează probabil Geneva însăși. Bărbatul — așa ni s-a explicat — poartă trăsăturile lui Lenin; ni s-a spus că în felul acesta sculptorul a vrut să omagieze amintirea marelui conducător și revoluționar care a locuit în acest oraș.

LIUBOV JAC

FINLANDA

Placa memorială de marmoră ce a fost adusă la Leningrad și așezată la Smolnii de președintele Finlandei U. Kekkonen. Ea se află în camera din apartamentul altădată ocupat de Lenin și constituie una din piesele cele mai importante ale expoziției organizate aici. Placa de marmoră poartă scris cu litere de aur următorul

text: «În această clădire Vladimir Ilici Lenin a semnat la 31 decembrie 1917 decretul Consiliului Comisarilor Poporului prin care se recunoștea independența Finlandei. Prin acest act nobil el a meritat recunoștința nemărginită a poporului finlandez ».

Să ne aducem aminte că de la începutul secolului al 19-lea, Finlanda făcea parte din Imperiul rus, deși se bucura de drepturi deosebite, situația sa diferind de cea a Poloniei, Letoniei, Georgiei și altor țări ce țineau la data aceea de coroana țaristă. Finlanda avea parlamentul său, poliția sa, școli în limbă maternă. Spre deosebire de Rusia, aci ca și în alte țări din apusul Europei partidul social-democrat avea o existență legală. Tocmai de aceea în perioada primei revoluții ruse 1905—1907 social-democrații din Rusia în frunte cu Lenin au organizat aci consfătuiri, conferințe etc. Tot aici s-a refugiat Lenin scăpând de sub supravegherea agenților guvernului burghez provizoriu în 1917 în ajunul Marelui Revoluții Socialiste din Octombrie.

Finlanda năzuia, bineînțeles, la existență independentă. Lenin o vedea realizată o dată cu succesul revoluției ruse. În numele partidului el a declarat la un moment dat: « Va veni un timp când proletariatul rus se va ridica la lupta pentru libertatea Finlandei, pentru o republică democratică în Rusia. »

Amintirea lui Lenin trăiește vie în Finlanda. La Helsinki am întâlnit pe Sulvi Kulliki Kilpi, activistă pe tărîm obștesc, autoarea unei cărți în limba finlandeză intitulată « Lenin și poporul Finlandei ». Pe strada Mannerheim ea mi-a arătat o casă înaltă, cenușie, așezată în colț, spunîndu-mi pe un ton glumeț: « Casa aceasta are merite serioase în fața Revoluției ruse ». În această clădire fusese altădată o circumscripție, aparținînd lui Walter Scheberg care a făcut multe servicii bolșevicilor ruși. Această circumscripție a cărei reclamă era o sticlă mare verde — devenise punct de orientare pentru bolșevicii care veneau de la Petersburg cu scopuri conspirative.

Aici în circumscripția lui Scheberg se întâlnea Lenin cu numeroși tovarăși finlandezi și ruși. Tot aici, în 1906, după înfrîngerea răscoalei de la Sveaborg zeci de marinari ruși revoluționari și-au găsit adăpost și întreținere, Scheberg îi ajuta să fugă sau le găsea locuri de nădejde pentru a se ascunde.

Sulvi Kulliki Kilpi mi-a povestit și despre alții: de pildă ziaristul finlandez Arthur Neovius care a fost exilat din Finlanda și s-a stabilit la Stockholm; prin intermediul lui se făcea corespondența între Comitetul de Partid din Petersburg și Geneva unde locuia pe vremea aceea Lenin. A. Terhren, conferențiar la Universitatea din Helsinki i-a ajutat pe bolșevici să transporte arme și în 1905 a organizat chiar experimentarea unor bombe confecționate la Helsinki de niște chimiști ruși bolșevici. Sînt numeroși muncitorii și intelectualii finlandezi care într-un fel sau altul au ajutat partidul bolșevic oferind găzduire, îndeplinind misiuni, « întîmpinînd » și « conducînd » revoluționari ruși, între care și pe Lenin.

Vladimir Ilici a venit pentru prima oară la Helsinki la 5 (18) noiembrie 1905. Plecase din Elveția, locul primei sale emigrații și se îndrepta spre Stockholm și Helsinki spre Petersburg. Dar Helsinki n-a fost o simplă stație de oprire. În decursul celor trei zile petrecute în acest oraș Vladimir Ilici a avut multe întîlniri, a stabilit noi relații puternice și viabile. Încă de pe atunci Lenin preluase conducerea activă a evenimentelor ce urmau să ducă la prima revoluție rusă.

Aceiași Sulvi Kulliki Kilpi îmi mai indică două case, amîndouă înalte, solide, așezate nu departe una de cealaltă. Prima, o clădire cu patru etaje, a fost construită

la sfârșitul secolului 19 pentru profesorii universităților din Helsinki. Aci, pe strada Vironkatu nr.7, s-a stabilit în ziua de 5 noiembrie 1905 Vladimir Ilici Lenin în apartamentul profesorului Gunor Kastren. V.I. Lenin venea direct de la gară. Profesorul Kastren lipsea de acasă și Lenin a fost găzduit de fratele mai mic al acestuia, Ula Kastren, student la Universitatea din Helsinki. Acesta l-a întâmpinat încă la Stockholm și a fost însoțitorul lui pînă la Helsinki. În decursul celor trei zile petrecute în apartamentul profesorului Kastren, V.I. Lenin a făcut destul de multe vizite și în deosebi lui V.N. Smirnov, bolșevic rus care-și avea domiciliul permanent la Helsinki, precum și la biblioteca universităților, unde lucra același Smirnov. Locuința lui Smirnov era folosită adeseori pentru întîlnirile bolșevicilor ruși. În anii ce au urmat, Lenin l-a vizitat de multe ori pe Smirnov acasă, uneori a rămas peste noapte, alteori a și locuit temporar la el. În una din aceste vizite de mai lungă durată el a scris în casa lui Smirnov broșura: « Victoria cadeșilor și sarcinile partidului muncitoresc ».

Tot la Smirnov a purtat V.I. Lenin discuții cu Maxim Gorki în ajunul călătoriei acestuia în străinătate, în 1906, în cursul căreia el trebuia să îndeplinească o serie de sarcini de partid. Lenin venise încognito în Finlanda. Acasă la Smirnov toată lumea îi spunea « profesorul » rus. Gorki era însoțit de soția sa, M.F. Andreeva binecunoscuta artistă a Teatrului de Artă din Moscova. Deși călătorea legal, el era urmărit de agenții poliției. De aceea întîlnirile cu Lenin aveau loc cu toată precauția.

La Helsinki mai găsim și alte cîteva locuri legate de amintirea lui Lenin. Printre ele și casa unde locuia social-democratul finlandez Rovio care l-a găzduit pe Lenin în 1917 pe cînd acesta se afla în ilegalitate.

Dar localitatea legată cel mai puternic de numele lui Lenin este orașul Tampere (altădată Tammerfors). Aici există un muzeu închinat lui Vladimir Ilici căci la Tammerfors au avut loc în 1905 și 1906 conferințele de partid ale social-democraților ruși. La ședințele acestor conferințe au răsunit și părerile reprezentanților clasei muncitoare din Finlanda. Cu acest prilej Vladimir Ilici a exprimat și punctul de vedere al bolșevicilor ruși cu privire la independența Finlandei.

Muzeul V.I. Lenin a fost organizat în Clubul muncitorilor. Prin stăruințele depuse de redactorul « Ziarului popular » Leo Laukki, sala de festivități a acestuia a fost folosită de două ori de revoluționarii ruși pentru consfătuirile lor. Un interes deosebit prezintă acea parte a expoziției muzeale care este consacrată temei « Lenin și Finlanda ». Aici se află între altele și portretul muncitorului finlandez Oskar Emberg cu care Lenin făcuse cunoștință încă în timpul exilului său în Siberia. Interesante sînt numeroasele documente expuse care demonstrează că pentru Lenin problema libertății Finlandei era nemijlocit legată de victoria revoluției ruse. Într-un colț al muzeului este reconstituită a doua odaie în care a locuit în 1917 Vladimir Ilici Lenin timp de patru săptămîni în apartamentul mecanicului de locomotivă Arthur Blumckwist. Toată mobila este autentică fiind un dar al soției lui Blumckwist.

În orașul Turku o placă memorială indică locul pe care se afla altădată casa unde a stat cîteva zile Lenin.

Iar pe insula Lil-Male mai trăiește încă un pescar, fiul celui Ghideon Sederholm, în casa căruia a tras Lenin în 1907 înainte de a porni în cea de a doua emigrație. În căsuța veche se mai păstrează patul în care a dormit Vladimir Ilici. « Mi s-a propus nu o dată să-l vînd, ne-a spus pescarul. Dar nu vreau. În patul ăsta doarme acum bălatul meu. Vreau ca el să-și aducă aminte totdeauna de acest om pe care o întîmplare l-a adus în casa bunicii lui, și să devină înțelept ca și el ».

CAPRI

Aproape de sfârșitul anului 1908, Lenin și Krupskaja se mută de la Geneva la Paris, pe atunci centru al emigrației rusești. Înainte de aceasta însă, Lenin face un scurt popas pe insula Capri, la Gorki, căruia îi promisese să-l viziteze încă atunci când s-au întâlnit la Londra, la Congresul al treilea al partidului.

« Mă tentează al dracului să vin la dv., la Capri ! Mi-ați descris totul în asemenea culori, încît, zău, am să mă hotărâsc neapărat și am să încerc s-o aduc și pe soția mea cu mine. Numai că, în ceea ce privește data, nu știu nimic : acum trebuie neapărat să ne ocupăm de *Proletarii, să-l organizăm*, să punem lucrurile la punct cu orice preț. Asta ne va lua o lună-două, minimum. Și este absolut necesar să facem acest lucru. Spre primăvară însă vom veni să bem vin alb de Capri, să admirăm Neapolul și să flectăm cu dv. ».

A venit primăvara, totuși pînă-n ultima zi Lenin a stat în cumpănă : să se ducă sau nu ? Situația era extrem de încordată. Chiar în ajunul plecării sale la Capri, Lenin îi scria iritat lui Gorki de la Geneva : « Să vin acolo ar fi pentru mine și inutil și dăunător : nu pot și nu voi putea să discut cu niște oameni care s-au apucat să predice unirea socialismului științific cu religia . . . Am trimis deja la tipar cea mai formală declarație de război. Aici nu-și mai are loc nici o diplomație . . . »

Lenin se referea la articolul său *Marxism și revizionism*, unde într-o necruțătoare notă de subsol spunea tuturor lucrurilor pe nume. Redăm această notă : « Vezi cartea *Eseuri asupra filozofiei marxiste* a lui Bogdanov, Bazarov și alții. Nu este locul să analizez aici această carte, și de aceea trebuie să mă limitez deocamdată la declarația că într-un viitor apropiat voi arăta, într-o serie de articole sau într-o broșură, că tot ce a fost spus în text despre revizionistii neokantieni se referă în fond și la acești « noi » revizionști neohumești și neoberkeleeni ».

E limpede că, în asemenea condiții, era inutil și dăunător pentru Lenin să-l viziteze pe Gorki la Capri — unde scriitorul se găsea înconjurat chiar de acești revizionști — în vizuina idealștilor ziditori-de-dumnezeu, empiriocriticilor și celorlalți machiști, cu care se afla într-un război pe viață și pe moarte. Totuși Lenin mai avea și alte treburi foarte importante pentru partid, în legătură cu ziarul *Proletarii*, care îi cerea să se ducă la Capri, la Gorki, și Lenin stătea în cumpănă. În cele din urmă a hotărît să se ducă, dar « numai cu condiția să nu vorbim despre filozofie și despre religie ».

Totuși, în ciuda acestei ferme hotărîri de a nu lua în discuție probleme de filozofie și de religie, Lenin nu a izbutit să le evite.

În aprilie, la rugămintea lui A. M. Gorki, Lenin l-a vizitat pe insula Capri. Aici le-a declarat lui Bogdanov, Bazarov și Lunacearski că este în *divergență categorică cu ei în problemele filozofice*.

Evident, disputa filozofică a avut loc, ba mai mult, s-a desfășurat furtunos, ceea ce nu l-a împiedicat pe Lenin să-și ducă la îndeplinire toate treburile pentru care venise pe insula Capri.

.....

În amintirile sale despre Lenin, Gorki arată că a rămas cu o impresie ciudată: ca și cum Vladimir Ilici ar fi fost la Capri în două rânduri, și de fiecare dată în cu totul altă dispoziție: «Primul Ilici, de îndată ce l-am întâlnit la debarcader, mi-a declarat cu hotărâre:

— Știu că dumneavoastră, Alexei Maximovici, tot mai credeți că e cu puțință să mă împac cu machiștii, cu toate că v-am prevenit în scrisoare că acest lucru e imposibil! Așa că vă rog să nu mai faceți nici un fel de încercări în acest sens.»

...Parcă văd cu ochii, uimitor de limpede, o dimineață de aprilie la Capri, debarcaderul, iar dincolo de el, așezate în câteva terase, ca un mozaic viu, căsuțe roz, mov, albastre, gălbui, zmeurii, oglindite în unde sub schela vaporeșului de Neapole acostat la debarcader. Îl văd în mulțime pe Maxim Gorki, slab, adus de spate, cu mustăți galbene trase pe oală, cu pălăria lui rotundă cu boruri largi, provocator de democratică, iar alături de el Lenin, viguros, scund, îmbrăcat cu un costum nou, cusut la Geneva, și cu gambeta în cap.

Se cunoaște o fotografie a lui Lenin datînd cam din perioada aceea: costum cu dungă, cravată de mătase legată cu nod lat, guler tare, înalt, apretat, proptit sus în bărbia bine rasă, potcoava pronunțată a mustăților ușor lăsate în jos, capul chel și tăietura îngustă a ochilor cu privirea licărind fără veselie, circumspectă, pătrunzătoare, lipsită de bunăvoință.

...Îl văd pe Lenin cum își duce portpledul de voiaj cu perna, strîns bine în curele; *facchini* — hamalii de prin partea locului — dau să-i smulgă bagajul din mîna lui scurtă și puternică, dar el nu se lasă. Făcîndu-și loc prin mulțime, Gorki îl conduce pe Lenin de-a lungul debarcaderului, pe lîngă bărci cu motor și luntre fălcoase, culcate pe-o coastă, pe care oamenii le șpăcluiesc cu miniu și le vopsesc în vederea sezonului turistic. Se simte miros de pește prăjit, cafea fierbinte, anason, lămii, pe ușa birturilor răzbate afară o boare umedă de vin. Tot aici au poposit cîteva trăsură cu un cal, cu roțile vopsite în roșu, cum se obișnuia în stațiuni. Zvelți, struniți, cu hamuri frumos împodobite și cu cîte o lungă pană de struț deasupra capului năvăș, căluții arată ca la circ, ceea ce, pare-se, îl amuză pe Lenin: în ochii săi căprui-închis sclipește veselia. Gorki merge alături, și cu basul său înfundat cerne vorba prin mustățile-i galbene ca meul.

...Cu portpledul său în mînă, Lenin își face loc, în urma lui Gorki, prin crucea de barieră, care pocnește cu limba-i de oțel, și amîndoi se instalează pe bancă într-un vagonet strîmt, înclinat, cu trepte, al funicularului electric, dat recent în funcțiune, nou-nouț, lustruit elegant. Vagonetul porni în sus, iar terasele în trepte ale grădinilor, zidurile de piatră, migdalii în floare, viile acoperite pe-alocuri de rogojini de stof — pavăză împotriva tramontanei, alunecară pieziș în jos. Se duse la vale un zid orb din dale din piatră, cu o porțiță de fier și cu ușă, în care se înălța o statueta pictată a Madonei, bogat împodobită cu flori, și licărea o candelă aprinsă. Toate acestea alunecau pieziș în jos, pe diagonală, iar în abis apărea vederii un port minuscul, cu vaporeșul fumegos, gata pentru calea-întoarsă la Neapole, bărcuțele cu motor, velele iahturilor, un far mic-mic, și digul, și silueta albastră, plină de taină, a Ischiei la orizont.

Gorki ședea alături de Lenin, cu ochii mijiiți, și-și ciupea îngîndurat vîrfurile mustăților deasupra bărbiei rase soldățește. Aștepta în tăcere. Între timp Lenin își regăsise stăpînirea de sine, era liniștit, rece, ironic și într-o dispoziție de loc pașnică.

Se cunoaște fotografia *V. I. Lenin în vizită la Gorki, pe insula Capri*, în care Vladimir Ilici, îmbrăcat cu un costum de iarnă și cu gambetă, fără barbă, joacă șah cu Bogdanov, în timp ce Gorki, cu celebra lui pălărie democratică dată pe-o parte,

stă pe balustrada terasei, dînd impresia că se înalță deasupra grupului ; cu bărbia sprijinită în palmă, nu privește spre jucători, ci drept în obiectivul aparatului de fotografiat ; fundalul profilează conturul vălurit al munților, din loc în loc se ghicește ca prin ceață golful napolitan.

Nu de mult am fost la Capri. Am pornit să căutăm vila și terasa unde Lenin a jucat șah cu peste o jumătate de veac în urmă. Andreeva vorbește în amintirile sale despre vila Baedus. Ne dăm seama că este o greșală a autoarei sau a tiparului. Nu există o vilă Baedus. A existat *Villa Blaesus*. Doctorul Mario Massimino, o persoană foarte amabilă, șeful organizației turistice din localitate și un foarte bun cunoscător al istoriei insulei, mi-a explicat că « signor Massimo Gorki » a locuit la Capri în perioade diferite în trei vile diferite : vila Behring — acum « Hotel Herculanum », apoi vila Pierina pe *Via Mulo* și, însfîrșit, vila Blaesus, care între timp și-a schimbat stăpînii și se numește astăzi « Pensiune, cafenea și restaurant Krupp ». Vila din urmă este cea în care a locuit Gorki cînd l-a primit în oșpeție pe Lenin. Se afla în apropierea hotelului unde trăsesem, pe celălalt versant, versantul sudic al insulei, cu fața la micul golf Marina Piccola.

Am trecut printr-o ulicioară strîmtă — jos, sus, jos, sus — și deodată în stînga noastră, ca o negură albastră, s-a deschis întinderea nesfîrșită a mării. Spre coasta Marina Piccola se lasă în terase grădina lui Adrian, oferind privirii pitoreștiile sale ruine de pe vremea romanilor, umbrele coconarilor, serele, florăriile și cinematograful în aer liber. Sub noi, departe în zare, se vede capul Faraglioniilor, și trei stînci uriașe se înalță din apă ca niște vele cenușii de piatră. Între prima stîncă și celelalte două se face o poartă ; pare îngustă de tot, dar în realitate oferă o deschidere cît să treacă un vapor. Și mai departe, dincolo de orizont, erau Sicilia, Africa, ni se năzăreau marile deșerturi ale lumii. Am început să urcăm poteca de piatră printre brazi, și picioarele ne alunecau pe cetina care se așternuse jos, am mers apoi printre agave cu frunze înguste și cărnoase, înalte cît un stat de om și mai bine, avînd fiecare în vîrf cîte o gheară ascuțită, rapace, și țepi pe dungă, ca la peștele-ferăstrău, pe urmă prin desigurii de cactuși uriași, acoperiți cu negi înțepători, ca niște arici de-o șchioapă. Trăgeam în piept cu nesaț aerul balsamic — ușor și uscat — iar în jur, greierii de zi țîrîiau monoton, din răsputerii.

Am ajuns în fața unei scări abrupte din piatră neșlefuită ; în capul de jos al scării, o placă purtînd inscripția « Caffé ristorante Krupp ». Am urcat scara și iată-ne chiar în fața casei unde Lenin a stat în oșpeție la Gorki. Am deschis ușa de cristal și am pătruns în holul hotelului. În fotolii adînci de piele stăteau, cu țigări și coc-tailuri, cîteva domni eleganți, locatarii ai hotelului. Ne-au privit cu acea curiozitate corectă, pe care o provoacă întotdeauna apariția unor noi locatari. De după tejghea ne-a venit în întîmpinare o doamnă amabilă, întrebîndu-ne ce dorim.

Aflînd că cerem doar permisiunea de a vizita vila, doamna, fără a renunța la amabilitate — dar cumva într-alt fel — ne răspunse în franceză : « *S'il vous plait* ».

— Doamnă, ați auzit probabil, i-am spus, că în această casă a locuit un timp Lenin?

— Desigur mi-a răspuns doamna cu aceeași amabilitate oarecum deosebită. Sînteți, probabil, polonezi sau ruși? și privi cu coada ochiului spre aparatul meu fotografic de copil, de proveniență americană.

— Sîntem ruși, i-am răspuns.

— *S'il vous plait*, repetă doamna cu un gest ospitalier, ceea ce însemna că putem vizita și fotografia tot ceea ce dorim, după care își reluă locul de lîngă tejghea, fără să ne mai dea atenție. Am traversat un coridor cu cîteva uși (« Aha, m-am gîndit, probabil că aici își instala preasîmpatica Maria Feodorovna Andreeva oaspeții,

viitorii lectori la școala din Capri, sau, poate, chiar și pe Lenin)), și deodată ne-am pomenit chiar pe terasa unde odinioară Lenin a jucat șah. Am recunoscut îndată terasa după conturul munților care se profilau în depărtare și după balustrada pe care a stat atunci Gorki.

Și deodată am avut senzația că timpul s-a oprit în loc și brusc a pornit înapoi. L-am văzut pe Lenin cum a pășit pe terasă, mărunț de stat, energic, tăios, cu gambeta înfundată peste măsură pe capul sculptural, în urma lui apare silueta adusă de spate a lui Gorki, iar alături, zdrăgănind din cutia de șah, o doamnă frumoasă și elegantă, cunoscuta actriță Maria Feodorovna Andreeva de la Teatrul de Artă. Apoi se ivește Anatoli Vasilievici Lunacearski, tânăr, cu lornionul prins de o panglică neagră, purtând o cămașă gen «apaș», cu guler răsfrint, un brâu elastic, cu inelușe și buzunărele de piele, după moda timpului. Vine și Bogdanov... Și parcă aud vorba graseiată a lui Lenin, glasul său de tenor, cum continuă disputa începută cu Gorki încă pe coridor, și Gorki se simte cumva stîmjenit că nu are o poziție filozofică clară:

— Dumneavoastră, stimate Alexei Maximovici, în mod vădit purcedeți la expunerea concepțiilor unuia dintre curente... Nu știu, bineînțeles, unde ați ajuns pînă la urmă...

— Mi-ați mai scris despre asta.

— Într-adevăr, v-am mai scris. În afară de asta, socot că artistul poate găsi în orice filozofie multe lucruri folositoare pentru el. În sfîrșit, sînt absolut de acord că în problemele creației artistice dumneavoastră sînteți o autoritate și că, extrăgînd concepții de acest fel, atît din experiența dumneavoastră artistică, cît și dintr-o filozofie fie ea și idealistă...

— Fie ea și idealistă? Întreabă Gorki jubilînd. Am auzit bine?

— Foarte bine. Dintr-o filozofie, fie ea și idealistă, dacă este apreciată critic, puteți ajunge la concluzii care vor fi de mare folos partidului muncitoresc.

Gorki se luminează la față. Zîmbetul îi accentuează și scoate în evidență maxilarele mici și rotunde. Își ciupește satisfăcut mustățile.

Maria Feodorovna e încîntată că de data aceasta lucrurile s-au desfășurat pașnic.

— Poftiți la șah, vă rog, la șah! Destul cu filozofia. Am convenit doar să nu discutăm pe teme de filozofie înainte de cină.

Zdrăgănește cu cutia de șah, apoi strînge în fiecare mînă cîte un pion și întinde în lături mîinile cu pumnii închiși — una spre Lenin, cealaltă spre Bogdanov. Lenin atinge distrat mîna dreaptă a Andreevei. Ea desface pumnul. Pe minunata-i palmă trandafirie se lăfăie un pion negru.

— Dumneavoastră începeți, spune amabil dar reținut Lenin, adresîndu-i-se lui Bogdanov, și așează cu multă dexteritate piesele, ca un jucător încercat ce este.

Brusc, totul a dispărut, s-a retras în trecut. Aveam în față o terasă pustie, cu o grămăjoară de gunoi într-un colț, cu un cearșaf plușat de culoare roz întins la uscat pe o frînghie, și cu un costum de baie alături; și un tapițer bătrîn, încins cu un șorț albastru, cu niște cuie între dinți și cu un ciocan în mînă, care dregea o somieră dungată, cocoțată pe-o parte, chiar pe masa la care Lenin jucase cîndva șah cu Bogdanov...

Am coborît pe o scară de piatră, aceeași pe care de atîtea ori coborîse și urcase cu pasul său iute și energic Lenin, admirînd de la înălțimea treptelor capul Faraglione, stîncile, respirînd aerul balsamic al primăverii la Capri și ascultînd atent pocnetul dens al împușcăturilor, care răsunau în răstimpuri de undeva de jos. Multă vreme nu și-a putut da seama Lenin de unde vin aceste împușcături, pînă

i-a explicat Gorki că nu sînt împușcături, ci bătaia valului cînd se izbește de gura vreuneia din numeroasele grote ale stîncilor de pe litoralul de la Capri.

Era pe vremea cînd Lenin « avea în călimară », cum îi plăcea să spună, viitoarea sa lucrare « Materialism și empiriocriticism ». Disputele cu Bogdanov, Lunacearski, Bazarov și alți organizatori ai școlii fracționiste de la Capri, care se afla pe atunci în fază de proiect și pe care mai tîrziu aceștia au ascuns-o anume pe insula retrasă « ca să camufleze caracterul ei fracționist » — așa socotea Vladimir Ilici — l-au înfierbîntat și mai mult, demonstrîndu-i că o împăcare nu este posibilă, că războiul a fost declarat și că acum mai mult ca oricînd se impune necesitatea de a zdrobi această nouă fracțiune, « fracțiune a apărătorilor otzovismului și ai curențului zidirii de dumnezeu ».

În general, plecarea la Capri s-a dovedit, întocmai cum a presupus Lenin, aproape inutilă cu excepția faptului că Lenin a izbutit să rezolve cu Gorki unele probleme foarte importante de ordin tehnic privind editarea ziarului *Proletarii* și, de asemenea, să repete misiunea de partid încredințată Mariei Feodorovna în legătură cu organizarea transportului ilegal, în Rusia, al ziarului ce urma să apară în curînd la Paris. Instrucțiunile, pe care Maria Andreeva le primise încă înainte în scris, purtau pecetea stilului leninist, fiind redactate cu maximă precizie și concretețe: 1 / Să găsească neapărat pe secretarul sindicatului funcționarilor și muncitorilor de pe vapoarele (trebuie să existe un asemenea sindicat!) care fac curse Italia-Rusia. 2/ Să afle de la el de unde vin și încotro pleacă vapoarele și cît de des. Să ne aranjeze neapărat transportul săptămînal. Cît o să coste toată treaba asta? Trebuie găsit un om corect (există italieni corecți?). E nevoie să-i dăm o adresă în Rusia (să zicem la Odesa) ca să ducă ziarele acolo, sau acestea pot fi păstrate provizoriu, în număr nu prea mare, de vreun cîrciumar italian din Odesa? Este un lucru extrem de important pentru noi. Și așa mai departe.

Cu asta Lenin și-a luat rămas bun de la Alexei Maximovici și de la Maria Feodorovna. La scurt timp după ce s-a întors de la Capri în Elveția, Lenin, fără întîrziere, a traversat din nou Canalul Mîneicii, ca să poată consulta la Londra materialele aflate în Muzeul Britanic, care îi erau necesare pentru a termina cît mai repede *Materialism și empiriocriticism*. Abia după asta Lenin și cu Krupskia s-au mutat la Paris, unde urma să se stabilească sediul ziarului *Proletarii*.

În românește de INNA CRISTEA

TEOFIL BĂLAJ

PARIS

Șasesprezece ani din viața exemplară a fondatorului celui dintîi stat socialist din lume au fost ani de emigrație.

Anglia, Elveția, Germania, Austria, Finlanda și Franța — în mai multe rînduri — străzile și oamenii lor, au memorat și păstrează mărturiile trecerii acesteia esențiale prin biografia lor simplă și prin vîrsta începutului de veac spre primele pagini ale unei noi istorii universale.

Sejurul parizian este, poate, în acest sens, unul dintre cele mai generoase pentru a recompune cu ajutorul câtorva mărturii — de loc învechite — densitatea ceasurilor acelor responsabile, de veghe multă și de neliniște la fel, ceasuri de zi și de noapte, din anii premergători Revoluției Socialiste din Octombrie 1917.

Am cules aceste mărturii din importantul studiu biografic dedicat lui Vladimir Ilici Lenin și aflat în manuscris la Institutul francez de marxism-leninism din Paris, din corespondența purtată în perioada șederii în Franța, din amintirile publicate de soția sa Nadejda Krupskaia, precum și din numeroasele însemnări ale privilegiaților care l-au cunoscut, cuprinse în volumul lui Jean Freville : « Lenin la Paris » apărut de curînd la Editions Sociales.

Venit prima oară în capitala Franței în iunie 1895 după ce stabilise legătura cu grupul *Eliberarea muncii* creat de G.V. Plehanov, la Geneva, Lenin avea să-l întâlnească aci pe Paul Lafargue și pe soția acestuia — Laura — una din fiicele lui Karl Marx, procurîndu-și cu ajutorul lor, cele dintîi cărți despre teoria și istoria socialismului.

A doua emigrație însă, o emigrație de aproape zece ani, (între decembrie 1907 și aprilie 1917) — și în cursul căreia avea să rămînă la Paris din 1908 pînă în 1912 — este, chiar mai mult decît cea dintîi, una dintre cele mai importante etape ale biografiei sale revoluționare.

Acum, prima revoluție rusă fusese deja înăbușită în sînge. Autoritatea țaristă încerca să restabilească prin orice mijloc o ordine iluzorie. Arestările și tortura, deportarea și execuțiile scriau zilnic aspra cronică a acestor ani în care totul părea iremediabil, pierdut sau, cel puțin amînat pentru multe decenii mai tîrziu. Alungat de vicisitudinile terorii pe pămînt străin, părăsit de unii, atacat și judecat de alții, Vladimir Ulianov, aproape singur, încearcă să înțeleagă totul și înțelege totul, « *repetiția generală de la 1905* » devenind pentru el o treaptă a lungului dar dreptului suu pe care îl presimte.

Totul trebuie luat însă aproape de la început.

Puțini sau mulți, adevărații marxiști-revoluționari trebuiesc regrupați. Lenin îi regrupează. Împreună va fi mai ușor de renunțat la cei resemnați, la capitularzi și la trădători. Vor fi mai ușor de denunțat devierile ideologice iscate de eșec și care nu încetează să prelungească efectele acestuia.

Un Partid înnoit și întărit se pregătește pentru încercările și întrebările cele noi ale istoriei . . . Un Om, care va fi tot mai puțin singur, pregătește răspunsurile la aceste întrebări . . . Un Oraș, care mai este încă *orașul lumină*, și a cărui istorie îndeamnă la meditație, își întîmpină Omul cu străzile, cu bibliotecile și cu grădinile sale devenite legendă.

« *A Paris — scrie Lenin — în primele zile ale celui de-al doilea sejur, je commence à peine à m'orienter un tout petit peu; c'est une ville immense et fort étendue, si bien que la péripétie (où l'on est le plus souvent) ne donne pas une idée du centre. Elle produit une impression très agréable: des rues larges et claires, très souvent des boulevards, beaucoup de verdure; les gens n'ont pas du tout l'air emprunté, cela surprend même un peu au début, pour qui est habitué aux formes guindées et au puritanisme de Pétersbourg* ».¹

. . . Străzile despre care vorbește Lenin sînt cele pe care s-au proclamat încă din secolul al optsprezecelea principiile emancipării politice autentice, drepturile elementare ale mulțimii, universalitatea necesității unei morale sociale prin denunțarea tuturor formelor de opresiune.

¹ LENIN : *Oeuvres*, Editions Sociales, 1966, tom XXXVII, p. 61.

Sînt străzile care au memorat cu marmurile lor modeste din fața porților de lemn trecerea în conștiința secolelor noastre a unor Diderot, cu ale sale pagini de demascare a ipocriziei moravurilor și a despotismului, Voltaire — apărătorul victimelor unei persecuții oarbe și dușman al fanatismului și intoleranței, Rousseau — cu nădejdea lui de repurificare a omului, abrutizat în temnițele unui regim clădit pe violență și neliniște . . . Sînt străzile coborîtoare spre Bastilia și spre baricadele comunarilor trecînd pe lîngă umbra ghilotinei cu amintirea lui Babeuf care a trebuit să plătească astfel crima de a fi crezut o viață în fericirea colectivă și în republica celor egali în drepturi . . . Străzi cu nume vechi și cu multă memorie a caldarîmului și pereților cum este *rue de l'Ancienne-Comédie* cu a sa *Café Procope*, deschisă în 1686 și devenită curînd un reputat centru al vieții literare și filozofice, la a cărui glorie și-au adăugat numele timp de două secole La Fontaine și enciclopediștii, Benjamin Franklin, Danton, Marat, Robespierre și Napoleon Bonaparte, Victor Hugo, Musset, Lamartine, Balzac, Théophile Gautier și Baudelaire. Sau străzile înguste ale Cartierului Latin în liniștea cărora — înainte de a se muta gloria boemei literare a veacului nostru, îndelung disputată de prietenii divizați între Montparnasse și Saint-Germain-des-Prés — au cunoscut nesomnul comunarilor care se familiarizează curînd cu doctrinele socialiste în cadrul unor cursuri serale celebre pe atunci în strada *Haute-feuille*.

Aici, și de aici spre Comună avea să-și poarte prietenii tînărul licean Jules Vallès, mîhnit și maturizat prea curînd de umila sa postură de supraveghetor într-un colegiu.

Aici, și mai departe, în spatele colinei Sainte Geneviève, unde alături de studenți se retrăseseră și numeroși muncitori, adăpostiți cu toții în tăbăcăriile de pe malul Bievrei sau în subsolurile berăriilor de pe *rue Mouffetard*, din preajma lui Saint-Médard sau a pieții Contres-Carpe, aici trebuia să se stîrnească la 1833 furtuna răscoalei prilejuită de înmormîntarea generalului Lamargue — căreia îi datorăm paginile de neuitat ale *Mizerabililor* lui Victor Hugo.

Aici a urcat pe baricadele încă șubrede legendarul Gavroche și a murit tot aici, cîntînd imnul de atunci al băieților de vîrsta lui :

. . . De am căzut și-am rămas lat,
Voltaire e vinovat
De-am dat cu nasul în țărîină,
Rousseau e de vină » . . .

Pe aceste străzi putea fi văzut după revoluția din iulie 1830 poetul Heine, nerăbdător să părăsească Germania reacționară și tot aici sosește, în noiembrie 1843, tînărul său compatriot Marx, pentru a-și continua lupta împotriva regimului prusac, după interzicerea *Gazetei renane*. (Aici avea de altfel, să scrie Marx cele două articole ale sale din *Analele franco-germane*, care marchează trecerea la comunism, a celui care, dincolo de Hegel și Feuerbach, se orientase deja în analizele sale către o dialectică materialistă, punînd deasupra celorlalte criterii rolul creator al acțiunii practice, al istoriei . . . « care nu este altceva decît producția omului prin muncă ».)

Au urmat, la epoci diferite Herzen și Saltîkov-Scedrin — autorul preferat al lui Lenin — timida guvernantă Maria Sklodovska, devenită curînd distinsa doamnă Marie Curie, Frederic Engels și liceanul grec Papadiamantopoulos, care avea să devină în această parte a orașului poetul francez Jean Moreas, așa cum mai tînărul său confrate, polonez care se mai numea atunci Kostrovitzki avea să devină poetul Guillaume Apollinaire.

Urmelor acestora de lumină, strada cea nouă a Parisului le adăuga liberul cuvînt al revendicărilor muncitorești exprimate public. Spre deosebire de teroarea din Rusia țaristă, ambianța Parisului coborît în stradă și în grădinile publice, de fiecare dată cînd cuvîntul se cerea exprimat, produce asupra lui Lenin un efect tonic, reconfortant.

Nu erau încă stinse ecurile penibilei parade a degradării desfășurată la 5 ianuarie 1895 în curtea pătrată de la Ecole Militaire, cînd căpitanul Dreyfus a fost condamnat de către un Consiliu de război la deportarea pe viață, și participarea la greva generală din 22 aprilie al aceluiași an, a personalului de la Compania omnibuzelor, a trebuit redusă la numai cîteva zile.

Guvernul francez reprimă și el, dar sîngele a încetat să mai curgă pe străzile Parisului.

În fiecare an, începînd cu 1880, în una din duminicile din a doua parte a lunii mai, are loc la cimitirul Père-Lachaise o manifestație colectivă în memoria comunarzilor. La 1895 aceasta s-a întîmplat în ziua de 26 mai, adică înainte cu cîteva zile de prima vizită a lui Lenin la Paris.

Ajuns prea tîrziu pentru a putea constata — așa cum îi plăcea — « pe viu » amploarea desfășurării acelei forțe colective pe care marile momente o maturizează, Ulianov nu poate deduce îngrijorarea prefectului parizian Lepin — decît din mărturiile celor care îl vor însoți în pelerinajul de la mijlocul lui iunie în același cimitir, Père-Lachaise, și apoi pe străzile de-a lungul cărora demonstranții și-au prelungit reculegerea inițială în acțiuni nereprimare, de protest.

Monumentele, animația străzilor, magazinelor, cafenelelor, oamenii și părerile lor spuse cu voce tare, totul îl interesează pe Lenin.

Primele sale lecturi încep cu Histoire De La Commune de 1871 a lui Lissagaray, apărută încă din 1876 la Bruxelles, cu Etude sur le Mouvement communaliste à Paris en 1871 de Gustave Lefrançais (apărut la Neuchâtel, în 1871) și cu Les Souvenirs d'un révolutionnaire de același Le français, publicate la 1886 de către Séverine în ziarul *Strigătul poporului* și adunate în volume abia la 1902, un an după moartea celui căruia Eugène Pottier avea să-i dedice încă din iunie 1871 poemul său Internaționala.

Buchiniștii adaugă acestor daruri din partea Laurei și a lui Paul Lafargue tot ce se mai putea găsi din volumele multe dar repede cumpărate ale teoreticienilor socialiști și ai mișcării muncitorești.

Ceea ce nu găsește în cărți întregeste cu lungile zăbave în muzee.

La muzeul Carnavalet, de pildă, descifrează în stampele vechi și în imagini episoade ale Revoluției franceze.

Cele dintii lupte ale proletariatului francez împotriva burgheziei le găsește în muzeul Revoluției de la 1848 din *Rue des Cordeliers*.

Personajele și scenele istorice le recompune în preajma manechinelor de ceară de la muzeul Grevin.

Fiecare ceas e drămuț și împărțit cu zgîrcenie între bibliotecă, studiu, reuniuni și muzee.

Serviciile din străinătate ale Okhranei țariste — conduse atunci și acolo de Plotr Parskovski — au aflat însă că numitul Ulianov nu se îndeletnicește la Paris numai cu vizitarea monumentelor și frecventarea buchiniștilor și a bibliotecii Naționale.

«... Găsirea mijloacelor de introducere în Rusia a publicațiilor revoluționare precum și stabilirea contactelor între cercurile muncitorești și revoluționare ruse și emigrația revoluționară — se consemnează în telegramele către Petersburg — constituie principala sa preocupare».

Cît de adevărată era această constatare n-a putut fi însă stabilit din fericire de către vameșul care scotocea valizele în ziua aceea de 7 septembrie 1895, cînd Lenin a trecut frontiera rusă, ducînd cu el din Paris într-o valiză cu pereții dubli toate broșurile și manifestele necesare continuării unei activități în care literatura clandestină avea să constituie o armă și un argument.

Deportarea în Siberia va cimenta acele concluzii pe care singurătatea numai le poate distila, eliminînd criteriile de conjunctură și judecățile sub imperiul pripei.

La 1898 în viața lui Lenin avea să intre marele său camarad de-o viață întreagă, Nadejda Konstantinovna Krupskaia.

Amintirile ei despre cel de-al doilea sejur parizian al lui Lenin constituie, alături de mărturiile celor care i-au cunoscut abia acum pe amîndoi, un jurnal de o limpede și simplă omenie.

Venit la sfîrșitul anului 1902 într-o scurtă vacanță pe malurile Senei, Vladimir Ilici nu pierde prilejul să atace public pe socialistii-revoluționari, obținînd prin conferințele sale nu numai acordul dar și adeziunea statornică a emigranților ruși, în casele cărora va locui, de altfel, preferînd pentru început Cartierul Latin și mai precis casa de la numărul 3 de pe rue de l'Estrapade.

Urmează apoi o «evadare» în Bretania cu întreaga familie (portul Loguivy de pe Coasta de Nord), întîlnirile cu asprul muncitor Babușkin ucis în 1906, și cu publicistul care avea să fie cunoscut sub numele de Lev Troțki, seria de conferințe de la Școala de studii sociale din Paris, apoi cele din sala Alcazar de la 190 Avenue de Choisy.

Aici, ca și în foierul Operei Comice, după spectacolul cu Louise, sau în atelierul sculptorului Aronson (de la numărul 93 al străzii Vaugirard) de unde Lunacearski se întoarce cu aceste însemnări: «... După ce l-a văzut pe Lenin, Aronson încîntat de fizionomia sa, mi-a subliniat în mai multe rînduri asemănarea extraordinară cu Socrate», pretutindeni trecerea lui rămîne asociată unui gînd.

Raportul său din 6 iunie despre cel de-al III-lea Congres al Partidului Social-democrat, necruțător cu dogma menșevică, asemenea aprecierilor despre sceneta «Picioarele Parisului» dintr-un spectacol la Folies-Bergère, mesajul din iunie 1905 adresat crucișătorului Potemkin care a arborat drapelul roșu ca și bucuria salutului pe care Anatole France îl adresează Revoluției ruse abia înfiripate (*C'est au bord de la Néva, de la Vistule et de la Volga que se décide, en ce moment, le sort de l'Europe nouvelle et de l'humanité future*»), lunga corespondență cu Maxim Gorki (pe care, după ce l-a cunoscut la Petersburg în noiembrie 1905, avea să-l viziteze la sfîrșitul lui aprilie 1908 în insula Capri, unde se retrăsese), — toate aceste subiecte de discuție și de acțiune îl preocupă și îl pasionează în egală măsură.

Rațiunea principală însă a șederii sale la Paris era, de data aceasta, instalarea tipografiei ziarului «Proletarul» pe care «Vechiul parizian» Lev Kamenev, (pseudonimul lui Rosenfeld), rudă apropiată cu Troțki, se angajase s-o găzduiască fără dificultăți.

Nimic nu este însă perfectat la sosirea lui Lenin cu familia sa, și lungile peregrinări prin hoteluri ieftine și periferice sfîrșesc la adresa 24 rue Beaunier, lîngă parcul Montsouris, pe ale cărui alei obișnuiau să se întîlnească emigranții ruși.

La 3 ianuarie 1909 se deschide în sala de banchete Piniar (din 99 rue Alésia) conferința generală a Partidului Social Democrat.

Principalul orator este Vladimir Ilici Lenin.

Urmează nopțile albe și diminețile de studiu la Biblioteca Națională, drumul zilnic pe bicicletă de la un capăt la celălalt al Parisului, găsirea apartamentului

încălzit de pe strada Marie-Rose și publicarea articolelor despre *Sensul istoric al luptei interne de partid din Rusia*, *Amintirea lui Herzen*, *Cîteva particularități ale dezvoltării istorice a marxismului și Amintirea Comunei*.

O scurtă vacanță la Bombon (aproximativ cincizeci de kilometri de Paris, în departamentul Seine-et-Oise) în pensiunea doamnei Lecreux, asemănătoare cu cealaltă pensiune celebră, Vauquer, descrisă de Balzac în paginile neuitatului său *Le Pere Goriot*, îl învecinează pe Vladimir Ilici de unul din castelele acestei regiuni Brie, care avea să devină celebră peste cîțiva ani prin ceremonia de la 1918 în care Foch avea să primească aici bastonul de mareșal, în timp ce discretul vizitator din acest an 1909 avea să conducă din Kremlin cea mai mare dintre revoluțiile cunoscute de istorie...

Moartea lui Tolstoi, la 20 noiembrie 1910 constituie pentru Lenin, ca și pentru întreaga Rusie, o pierdere grea. El publicase încă din 1908 în paginile *Proletarului* un amplu studiu intitulat: *Tolstoi — oglinda revoluției ruse*.

Reluînd ideile acestor pagini Lenin scrie acum un ciclu de cinci articole care constituie un model de critică marxistă.

... Fondarea în primăvara anului 1911 a Școlii de partid de la Longjumeau (regiunea pariziană) în care Lenin a ținut 56 de cursuri despre teoria și practica revoluționară, împărțindu-și orele de curs cu Lunacearski, Kamenev, Zinoviev și Krupskaja — care predă teoria *tipăririi presei de partid și tehnica legăturii între organizațiile de partid*, conferințele din marile săli pariziene de pe *rue de Bretagne* no. 49, de la Societatea Savanților, 8, *rue Danton*, Societatea de geografie, 184, *bulevardul Saint-Germain*, Alkazar — 190 *Avenue de Choisy* din nou, clubul muncitorilor de la 12 bis *rue de la Reine Blanche* (în spatele cinematografului Saint Marcel de astăzi), sau biblioteca lui Turgheniev fondată la 1875 pe strada Saint Jacques nr. 328, lungile zăbave pînă spre ziuă în aburii de plumb ai cămăruței tipografului Vladimirov — care l-a însoțit pe Lenin în toți acești ani — ceasurile de zi și de noapte ale acestui sejur parizian atît de fecund, au rămas în amintirea tuturor acelor care l-au cunoscut pe Vladimir Ilici și dintre care nu întotdeauna și nu toți vedeau deja pe marele părinte al vîrstei celei noi a omenirii.

Biciclistul care se strecura grăbit printre mașinile negustorilor parizieni în diminețile cu ploaie ale împrejurimilor Bibliotecii Naționale, jurnalistul harnic care împărțea în fugă *cosse-croûte*-ul de la miezul nopții cu prietenii săi tipografi de la parterul imobilului de pe *Avenue d'Orléans*, pasagerul grăbit din stația de metro Alésia care trebuia să ajungă la Gara de Nord înainte de ridicarea poștei, pentru primul tren din ziua aceea spre Petersburgul care-i aștepta articolul ultim, omul și prietenul Ulianov scria încă din această perioadă cartea lumii celei noi, pe care au semnat-o apoi cu sîngele lor, în Octombrie 1917, toți prietenii săi din Petersburg, din Moscova, din întreaga Rusie și din atitea alte țări.

V.I. Lenin în mijlocul unor delegați la Congresul
al X-lea al P.C. (b.) din Rusia. Moscova, martie 1921.

Lenin și portretul revoluției

A. V. LUNACEARSKI

cînd devine posibilă o leniniadă?

Nu tocmai de mult am scris o mică prefață la ediția consacrată înfățișării marelui conducător al revoluției proletare în artele plastice. M. Bekker a alcătuit acum o broșură consistentă, fermă în aprecierile sale: *Lenin în literatura beletristică*.

Vorbind despre Lenin în artele plastice, e, firește, mai ușor să dai o imagine despre Lenin sub formă de material faptic, pe calea ilustrațiilor. M. Bekker s-a străduit să facă același lucru și în broșura sa.

Un singur lucru nu-l știu: dacă putem fi încă de acord cu ideea de bază de la care pornește M. Bekker. El spune: «A venit momentul creării unei *Leniniade*, în care figura conducătorului să fie transpusă cu acea plasticitate care este proprie operelor de sculptură, în care epoca cu viața ei multilaterală să fie întruchipată în imagini vii și reliefate».

¹ Acest articol al lui V. Lunacearski, datînd din 17 I 1929, a apărut pentru prima oară ca prefață la cartea lui M. Bekker: *Lenin în literatura beletristică* (Biblioteca «Ogoniok», Moscova 1929). În contextul tuturor scrierilor despre Lenin, el poate părea oarecum insolit. Fără a subaprecia numeroasele opere literare care s-au scris de atunci despre viața și activitatea lui Lenin, întrebarea lui Lunacearski rămîne, într-un sens, valabilă, ea prezentînd interes și astăzi dacă depășim planul documentului biografic și ne înălțăm la exigențele marii epoci.

Oare, într-adevăr, a sosit această vreme? Singura dovadă a justeții acestei teze ar fi apariția unei asemenea *Leniniade*, Dar ea nu există încă. Nu dovedește, oare, aceasta, că ea nu poate exista încă?

Tov. Bekker stabilește just că, pentru crearea unei imagini sintetice, multi-laterale și profunde a lui Lenin, e necesar ca el să fie privit în contextul epocii, e necesar nu numai un talent de prim rang, dar și o dragoste fierbinte pentru principiile de bază ale acestei epoci, pe care o și numim direct — leninism. Dar cui nu-i este cunoscut acel principiu fundamental, potrivit căruia nu numai sinteza artistică, dar chiar și sociologică a unei epoci, vine numai după terminarea perioadei ei celei mai furtunoase, în esență vorbind, din lăuntrul altei epoci care o înlocuiește? Însuși Marx a repetat adeseori maxima preferată a lui Hegel: « Bufnița Minervei zboară numai seara ». Căci o epocă trebuie cuprinsă în toată întinderea ei, iar de la o distanță mică, o epocă mare nu poate fi pur și simplu îmbrățișată în tot cuprinsul ei de privirea omului. E nevoie ca epoca să se prezinte în perspectivă, și, cu cât este mai largă, cu atât mai mare trebuie să fie, în acest scop, distanțarea ei în timp. Aceasta nu înseamnă că o epocă revoluționară nu-și poate avea o artă revoluționară; dimpotrivă, ea o poate realiza și trebuie s-o posede; în ea își găsește purtătorul său de cuvânt. Cu respirația sa viguroasă, epoca revoluționară îi face pe artiști să cînte, asemeni țevilor orgii, și dă rezonanțe diferite glasurilor lor.

De asemenea, eu nu vreau să spun că o epocă revoluționară nu se poate exprima pe sine singură; ea poate să facă aceasta și o face adesea cu un succes colosal. Ea poate adesea să creeze diferite pete de lumină, diferite imagini, diferite acorduri, tablouri, care sînt pentru generațiile următoare surse neprețuite de cunoaștere a epocii. Acel mare artist care, de la o distanță mare, înfățișează un tablou sintetic, să zicem al marelui deceniu 1917—1927, sau o epocă din viața și activitatea lui Lenin, nu va putea să facă aceasta cu suficientă deplinătate și expresivitate, dacă el nu se va folosi nu numai de talentul și fantezia sa, nu numai de documentele epocii, amintiri și altele, dar și de autoanaliza artistică, de auto-reflectarea artistică a epocii.

Eu afirm doar că o încercare, din sînul epocii însăși, de a o cuprinde în toată amploarea ei și de a pronunța o judecată artistică cît de cît înțeleaptă asupra întregii sale substanțe, asupra întregii sale însemnătăți, este un proiect pe care e puțin probabil că-l va putea realiza cineva și că, în istoria omenirii, noi nu avem asemenea fapte.

Același lucru se referă și la zugrăvirea lui Lenin în artă.

Printre acele imagini ale lui Lenin, care sînt reprezentate în broșura noastră, există unele deosebit de prețioase și de limpezi; există de asemenea și unele date pentru a ne da seama cît de variat s-a răsfrînt această mare personalitate în conștiința reprezentanților diferitelor clase. Material interesant și valoros, el se va dezvolta și în viitor, după toate semnele nu sărăcind, ci, dimpotrivă, devenind tot mai complex, perfecționîndu-se cu fiecare manifestare a sa. În sfîrșit, va veni momentul cînd un mare artist (după părerea mea, pentru aceasta e nevoie de un mare artist) ne va da *Leniniada*. Poate că aceasta se va întimpla curînd, poate că nu atât de curînd. Eu presupun că încă mulți ani ne separă de această zi fericită.

Aceasta este și pricina pentru care e pur și simplu cu neputință să dai un portret sintetic, complet al lui Lenin în afara epocii. Orice portret înfățișat în poezie, în povestire, poate fi o schiță foarte subtilă, scrisă cu talent și fidelă, dar numai o schiță, numai un crochiu.

În domeniul plasticii, unul din cele mai prețioase documente despre Illici îl reprezintă schițele lui Nathan Altmann. Deși foarte perspicace, vii și variate, ele rămân totuși numai niște crochiluri. După ele, Altmann însuși a încercat să facă un bust sintetic al lui Lenin și nu a reușit întru totul, cu toate că bustul este departe de-a fi lipsit de valoare.

A scrie *Leniniada* înseamnă a face ceva în genul lui *Război și Pace*, a înfățișa o epopee pe tema luptei, a construcției, a revoluției, a culturii în maril ani leniniști, a arăta cum Lenin a crescut din această epocă și pe urmă a fertilizat-o cu energia elaborată de gigantul său creier.

Un Lenin în afară de proletariet, și nu numai de proletariet, dar și de precedentă revoluție țărănească-intelectuală, un Lenin în afară de partidul cu care a crescut, pe care l-a crescut și care l-a crescut, un Lenin în afară de marxism și proletariatul mondial, — ce ar însemna oare? Oare, acesta e Lenin? El va semăna tot atât de mult cu Lenin cum seamănă un pahar cu apă de mare, cu marea.

Vom aștepta, vom strînge materiale. Măcar acest lucru să ne fie o consolare și să atenueze întrucîtva sentimentul de regret pe care l-a încercat și M. Bekker și pe care, firește, îl vor simți și alți cititorii, — sentimentul cunoscutei neputințe a epocii noastre de-a cuprinde artistic marea lui Lenin.

Încă o problemă importantă se naște în minte cu acest prilej, problemă pe care o pune și autorul broșurei — oare, în ce direcție se va desfășura elaborarea acestei *Leniniade*, în ce formă la urma urmelor va fi turnată ea? Oare, în forma realismului, adică viitorul Homer al lui Lenin îl va înfățișa în vitalitatea lui neobișnuită, de pildă așa cum a lucrat, a vorbit, s-a mișcat, absolut la fel cum l-au văzut colaboratorii săi apropiați, masele, atât de profund îndrăgostite de el și credincioase lui? Sau, aceasta va fi o imagine cu un caracter mai legendar?

În nici un caz nu trebuie să anticipăm că legenda și uriașa imagine a lui Lenin va fi falsă. Acest lucru nu este deloc adevărat. Și o cale și cealaltă, sînt absolut juste.

Lenin-omul, făptura lui, felul lui de viață, calitățile lui personale, sînt infinit de interesante, de pasionante, de scumpe inimii fiecărui om care gîndește și simte. Dar toate acestea sînt totuși un înveliș individual. Lenin înseamnă în afară de asta un uriaș fenomen spiritual în sensul în care Marx întrebuița cuvîntul «spirit» (*Geist*). Înseamnă concentrarea celor mai mari forțe ideologice și emoționale ale maselor de milioane de oameni. Înseamnă purtătorul de cuvînt și organizatorul voinței lor. Lenin, ca titan socialo-spiritual, nu încapă în propriul său trup, în propria sa haină, în propria sa locuință și fără voință crește în fața ochilor artistului transformîndu-se într-un gigant care depășește orice dimensiuni umane. Iată de ce, de pildă, bustul lui Lenin lucrat de sculptorul Aponson și din păcate, neachiziționat de noi, deși poate fizicește mai puțin asemănător decît alte busturi, deși, fără îndoială, exprimat într-un stil demoniac drept imaginea unui demon («ge-niu») puternic, pe care îl întristează lipsurile oamenilor, pătruns de iubire față de oameni și în același timp energic și neînfricat, conține un uriaș adevăr, care m-a silit nu numai pe mine și pe alți modești admiratori ai lui Lenin, dar și pe alți oameni apropiați de el, ca N.K. Krupskaja, să recunoaștem această asemănare lăuntrică a imaginii cu însuși spiritul lui Lenin.

Firește, una din cele mai mari realizări ar fi să creăm ceea ce a creat natura însăși, adică să-l zugrăvim pe gigantul Lenin înglobat în acea imagine care să întrunească infinita simplitate cu forța excepțională, în acea imagine pe care am cunoscut-o în viața reală. Dacă este cu puțință ca un artist să facă aceasta, eu nu știu. Poate că da. Dar în acest caz, artistul trebuie să fie de două ori mare.

În românește de MADELINE FORTUNESCU

100.000 de oameni în fața obiectivului

Octombrie s-a sfârșit. Pentru noi aceste cuvinte au o semnificație cu totul specială. Degetele abile ale monteuzelor au strâns deja fragmentele reci și moi ale peliculei. Aceste femei au parcurs cu ochii o distanță de patruzeci și nouă de kilometri. Și din patru zeci și nouă de mii de metri de peliculă ele au extras pe cele două mii de metri utile. Acum, sute de copii vor pleca în toate colțurile Uniunii Sovietice și noi vom putea respira în sfârșit ușurați, vom putea privi în urmă și vom putea relua etapele realizării lui *Octombrie*. Până astăzi, și de-a lungul acestor luni atât de lungi, noi n-am întors capul. Am privit doar înaintea noastră. Nu aveam decât un singur scop, sarcina care ne-a fost încredințată de comisia de aniversare a Tsik-ului¹: filmul *Octombrie*. Și întreaga noastră echipă a mers spre acest scop triumfând în fața obstacolelor pe care un destin malițios le strângea sub pașii noștri cu o copleșitoare generozitate. O filmare este întotdeauna o cursă de

«Octombrie», un portret al revoluției.

Se întâmplă uneori ca Istoria să trăiască atât de viu în memoria oamenilor încât faptele ei cele mai simple să îmbrace automat proporțiile măreției. În fața unor trăiri ca acestea, cinematograful încetează de a mai fi simplu martor al unei epoci, el devine comentatorul și revelatorul unor perspective în care Omul, deopotrivă cu Istoria, se proiectează împreună la dimensiunea lor supremă. Dar e nevoie pentru aceasta ca, din echilibrul subtil legînd documentul de metaforă, filmul însuși să poată deveni un instrument de înțelegere. Instrumentul cu care milioane de oameni vor reuși să pătrundă conținutul filozofic al unei experiențe istorice, al unei răscruci prevestitoare care — acum o jumătate de secol — marca începutul unei ere noi în istoria umanității. De-a lungul ultimelor decenii, mobilizînd aproape toate genurile și formele cinematografului contemporan, filmul sovietic a încercat într-adevăr cu consecvență să cuprindă între operele sale aria tematică a acestei uriașe problematice umane: problematica revoluției. Dar, dintr-un lung șir de opere, ale căror autori au înțeles să-și asume responsabilitățile acestei sarcini grandioase, servind-o prin resursele și posibilitățile unui nou «cinematograf poetic-revoluționar», pelicula care avea să devină modelul și exemplul perfect al noului cinematograf a fost și rămîne încă pînă în ziua de astăzi *Octombrie*, — filmul lui S.M. Eisenstein.

¹ Tsik: Comitetul central executiv (N.T.)

obstacole, dar noi aveam de a face acum cu probleme atât de importante, încât dificultățile au atins ele însele proporții gigantice. Mergeam înainte ca soldații, făcându-ne drum când cu sapa, când cu exploziile bombelor. Și exploziile au fost cazul cel mai frecvent. Ele însoțeau pașii noștri. Nu aveam dreptul să întârziem pe drumul nostru: timpul era împotriva noastră, Timpul; dușmanul numărul 1. Filmările au durat șase luni. Ar putea să pară lung, dar pentru *Octombrie* ar fi trebuit în cel mai bun caz cel puțin 18 luni. Șase luni înseamnă câteva mii de ore de filmare. Fiecare oră de noapte sau de zi, căci noi nu țineam seama nicio dată de această diviziune convențională, era umplută dincolo de margini. Din șase luni trebuia să facem optsprezece. Să spargem cadrele strîmte ale timpului. Să transformăm cantitatea în calitate. Ritmul decidea acum totul. Cadențele noastre au schimbat noțiunea timpului. Într-o zi, în cursul unei singure ședințe de filmare, zările aveau timp să apară de trei ori: două ediții de seară și două de dimineață; aceasta înseamnă că noi am turnat de patruzeci de ore incontinuu și se întâmpla uneori să turnăm și șazeci de ore fără să avem o clipă de răgaz. Nu ne priveam ceasurile pentru că această ocupație ni se părea inutilă. Doar întunecările și răsăriturile ne aminteau trecerea timpului. Când creștea numărul proiectoarelor, asta însemna că se făcuse întuneric, că venise noaptea. Dormeam când puteam. Dormeam pe afeturile de tunuri sau pe pedestalele statuiilor (sînt multe la Leningrad, și mai ales în *Octombrie*) sau în sălile de recepții de la Smolnii, sau sub portalurile Palatului de Iarnă. În restul timpului, turnam. Am filmat în total mai multe mii de scene. Nu-mi aduc aminte cifra exactă, căci

Noutatea acestui film, care, la data apariției lui, suscitase reacții din cele mai controversate, pîndă și din partea unor prieteni apropiați ai artistului (Ossip Brik, scria în 1928 în «Lef»-ul lui Maiakovski: «Eisenstein greșise cînd s-a considerat un geniu», iar Șklovski adăuga pe un ton, e drept, mai ponderat: «*Octombrie*» reprezintă un eșec în sensul în care însăși Revoluția din 1905 a fost un eșec, cu toate că a pregătit-o pe cea din 1917»), — caracterul deci inovator al capodoperei lui Eisenstein este covârșitor, nu numai la nivelul metodei dar și la cel al structurilor. *Octombrie* pune bazele unui «cinematograf intelectual», în care documentarului epic din Potemkin îi ia acum locul epopeea lirică. «Lirismul lui Eisenstein», spunea Sadoul, «este acel perpetuu paroxism care, plecînd de la realitatea istorică, o transcende, și capătă, cu concursul celor mai curajoase metafore poetice și cinematografice, o nebănuită forță de emoție și sugestie». Renunțînd la formula montajului «de atracție», în favoarea unui nou tip de montaj «intelectual» care, prin apropierea a două imagini total disparate, încerca să dea o mai mare expresivitate șocului produs de metafora vizuală, Eisenstein izbutea acum, pentru înfrîia oară în istoria cinematografului, să creeze prin resursele sintaxei proprii acestei arte, un «timp filmic» independent de cel al realității. Supraimpresiunea optică a unor scurte cadre reprezentînd obiecte

din numeroase secvențe am făcut o mișcare, dar fiecare secvență este o scenă prin ea însăși. Lucrasem șase luni la Leningrad și am impresia că acest oraș are toate motivele să nu fie mulțumit de noi. Ne împotrivisem obiceiurilor sale actuale, vieții sale de astăzi. Terenul, ca și timpul, era împotriva noastră. Orașul părea să fi uitat « cele zece zile care au zguduit lumea » și noi n-am reușit nici măcar să găsim un adolescent înfometat pentru a turna « o coadă la pâine » care să facă să coincidă filmarea noastră cu ritmul Leningradului de astăzi. Dar lucrul acesta nu ne-a oprit. În plină zi făceam să se ridice poduri care nu se ridică decât noaptea. Tramvaiele imobile se loveau de fiecare dată de problema « angajării cinematografului în viața curentă »: podurile ridicate. Un cal alb, mort, agățat de un pod, se profila pe cer, oribil, grotesc. Și noi împreună cu el cățărați pe o turelă construită de circumstanță. Acest cal trebuia să exprime în film tensiunea zilelor de iunie.

Curînd însă, locuitorii Leningradului au sfîrșit prin a se obișnui. Și orice eveniment extraordinar, tot ce ieșea din cadrul vieții cotidiene, era pus pe seama echipei de la *Octombrie*.

.....

În timpul săptămînii în care am luat cu asalt Palatul de larnă (acest asalt durează douăzeci de minute pe ecran), două sau trei mii de voluntari au venit în ajutorul nostru în coloană de la uzinele *Putilov*, de la *Vasili Ostrov*, cartierul Petrogradului, răspunzînd la apelul nostru așa cum făcuseră în 1917 la apelul de la Smolnii. Căutările noastre de « tipizare » transformaseră orașul într-un fel

și detalii în cel mai pur stil vertovian, reușesc acum să creeze pe ecran echivalența vizuală a unor efecte dramatice sonore, neașteptate într-un film mut, în care înfrîngerea futuristă făcea ca inserturile cu titluri să devină nu simple explicații ale imaginii, ci elemente constitutive ale unui « colaj » vizual care, după părerea lui Eisenstein, ar fi trebuit să fie însuși filmul. Eliberat acum de reminiscentele proletcultismului pe care le cunoscuse în perioada tinereții, Eisenstein regăsește, cu *Octombrie*, sensul aceluia echilibru dialectic între personaj și mase, între individ și mulțime, capabil să ofere generațiilor viitoare imaginea vie și adevărată a Revoluției și a celui care a fost creierul ei, V.I. Lenin. Între *Octombrie* (1927) și *Lenin în Polonia* (1968) s-au scurs cei patruzeci de ani separînd experiența lui Eisenstein de cea a lui Iutkevici, dar această perioadă de timp a marcat asimilarea unor eforturi consecutive în dezvoltarea cinematografului tratînd problematica revoluționară. Poate tocmai de aceea, iată sosit momentul să aruncăm o privire în urmă, pentru a reciti aceste rînduri mai puțin cunoscute în care Eisenstein explica, în 1927, problemele și dificultățile muncii de elaborare a lui *Octombrie*. Ele au fost publicate la 2 martie 1928 în *Komsomolskaia Pravda* și urmează acum să facă parte din cuprînzătorul volum al operelor complete ale lui Eisenstein, ce se va tipări curînd la Moscova.

E. C.

de bursă: asistenții mei strîngeau oameni a căror siluetă convenea rolurilor de care aveam trebuință dar le cerea totdeauna o supunere oarbă. Iar oamenii s-au obișnuit și cu asta. Cînd am început să turnăm ofensiva Kornilov, aveam nevoie de elemente statice și de elemente vii. Elementele plastice erau destule: epoleții, săbii, reprezentările tuturor divinităților lumii care simbolizau ideologia korniloviană. Dar pentru a găsi toate acestea, am cotrobăit în toate muzeele istorice și etnografice de la Leningrad și Moscova. Elementele vii le găsisem în celebra « Divizie sălbatică » în care acest Napoleon nenorocit își fondase toate speranțele sale, și pe care agitatorii de la Smolnii au demoralizat-o cu atîta siguranță. Pentru aceasta, am mobilizat toți lustragii orașului. Au fost de o eficacitate incredibilă în uniformele lor de luptători exotici; ei retrăiau situațiile cu un temperament care nu era cu nimic mai prejos de cel al actorilor de la Teatrul de Artă din Moscova. Dar asta nu i-a împiedicat să ne amenințe că vor întrerupe filmarea în cazul în care nu le vom mări indemnizațiile zilnice. Ne-am luptat pentru a-i obliga pe oameni să se întoarcă cu zece ani în urmă. Unii au făcut-o de la sine indicîndu-ne dispoziția forțelor și planul de atac al Palatului de Iarnă, pornind de la Smolnii, de acolo de unde atîtea chemări și atîtea ordine ale Comitetului Militar Revoluționar plecaseră cu zece ani în urmă. Vechile slugi din timpul țarului, regăsite ca printr-un miracol, care purtau cu ele întreg universul acestui palat, și-au îndeplinit admirabil misiunea de a ne ajuta în această incursiune în trecut. Căci ei sînt cei care ne-au ajutat să reconstituim atmosfera care ne trebuia. Obiectele neînsuflețite care au jucat în filmul nostru, erau toate enorme: Palatul de Iarnă, Smolnii, fortăreața Petru și Paul, Crucişătorul Aurora, arsenalul. Dar noi nu mai cunoșteam nici o dimensiune, afară de a patra: cea a noastră. *Octombrie* a fost un film dificil în elaborarea și realizarea sa. El trebuia să exprime pentru spectatori entuziasmul acelor zile care au zguduit lumea. El fixa noul nostru mod de a vedea lucrurile și faptele, de a le fotografia. El trebuia să acționeze asupra publicului prin metode noi și dificile care cer o atenție ascuțită și susținută. Acest film noi l-am încheiat. Cuvîntul aparține acum spectatorului.

2 martie 1928

Komsomolskaia Pravda

Chipul lui Lenin în literatura sovietică contemporană

Pentru oamenii sovietici numele lui Lenin simbolizează tot ce este mai bun, mai luminos, mai progresist în epoca noastră, epocă de afirmare a unor noi idealuri și noi relații între oameni. Aniversarea a o sută de ani de la nașterea lui Lenin a însemnat prilej de reînnoire și revenire la o temă care în literatura sovietică are o tradiție trainică legată încă de numele lui Gorki și Malakovski, continuată de-a lungul anilor de Alexei Tolstoi, Mihail Șolohov, Konstantin Fedin, Andrei Upit, Alexandr Korneciuk și alții alți scriitori ai literaturii sovietice multinaționale.

Ca un fir roșu trece prin romanele și nuvelele, schițele și piesele, poemele și poeziile închinat lui Lenin, glorificarea mărețelor sale idei, a nemuritoare sale opere, ce și-a găsit expresia în socialismul victorios. Desigur că fiecare literatură națională aduce în tratarea temei Lenin, experiența sa specifică. Am putea spune că în ultima vreme literatura închinată temei Lenin, trăiește sub semnul cuvintelor rostite cândva de Emmanuil Kazakievici: « Toată viața mea, mai mult decât orice alt om pe lume, m-a preocupat Lenin. Știu că în această privință nu sînt un exemplu izolat, știu că Lenin a preocupat întreaga mea generație, știu că milioane de oameni l-au privit cu un interes deosebit. El a fost pentru noi o întruchipare a dreptății și a adevărului ».

Amplă și variată în manifestările sale, literatura închinată lui Lenin este în continuă căutare și dezvoltare, scriitorii ce o cultivă merg pe drumul inovării, al adîncirii cuceririlor existente în acest domeniu. Dacă ar fi să relevăm principalele tendințe specifice pentru căutările din ultima vreme ale scriitorilor sovietici ar trebui să remarcăm străduința unora dintre ei de a da expresie artistică importanței mondiale-istorice a operei lui Lenin. E vorba desigur de o problemă de mare răspundere care necesită o profundă analiză istorică, o largă perspectivă asupra epocii și a evenimentelor, care cere generalizări aprofundate. A vorbi despre Lenin înseamnă a vorbi despre revoluție, despre partid, despre popor, despre un moment de mare cotitură în istoria omenirii. În mod firesc scriitorii și în genere oamenii de artă ne prezintă într-o unitate indisolubilă pe Lenin — omul și activistul politic. Povestindu-i viața, reînviindu-i chipul, ei păstrează trăsăturile vii ale omului și totodată ne arată cum anume și-a găsit afirmarea personalitatea de luptător a lui Lenin în activitatea lui de organizare a Partidului Comunist, de construire a statului sovietic. În această privință primii pași au fost făcuți încă de Gorki. În forma definitivă a nuvelor portret Lenin pe care a scris-o, el a îndepărtat contraponerile dintre luptătorul politic și om, care apăreau în primă variantă, realizînd o sinteză organică în înfățișarea acestei personalități unice, între om — cu cuvintele, gesturile, maniera lui specifică — și chipul revoluționarului, al omului de partid.

În același fel ne apare Lenin în nuvelele Mariei Prilejaieva, *Anul minunat și Trei săptămîni de liniște*, care zugrăvesc perioada de tinerete a lui Lenin, a exilului la Sușenscole, a organizării ziarului *Iskra*. Autoarea reușește să ne dea un chip plin de înflăcărare, de căldură. Prezentîndu-ne pe Vladimir Illici în mijlocul prietenilor,

al oamenilor apropiați, înfățișându-ni-l plin de omenie, de dreptate pentru cel din jur, făcându-ne cunoscute gândurile, faptele, sentimentele sale, autoarea reușește să ne înfățișeze un personaj plin de viață. Totodată în fața noastră apare Lenin-gînditorul, Lenin-omul politic, strategul și teoreticianul luptei revoluționare care leagă orice problemă de sarcinile revoluției și caută încontinuu mijloacele și căile cele mai potrivite pentru a atinge scopul dorit. Străduindu-se în primul rînd să evite orice dulcегărie ce ar putea dăuna adevărului, primejdie asupra căreia a atras cîndva atenția și Malakovski, Maria Prilejaieva a căutat totodată să se ferească de minimalizarea figurii lui Lenin. Pe primul plan s-au înscris pentru ea preocupările politice ale lui Vladimir Ilici Lenin.

Și în alte opere literare, publicate în diferite limbi ale popoarelor sovietice, apar ca temă principală Lenin și revoluția, Lenin și poporul. Ar putea fi citate în primul rînd, ca bucurîndu-se de un succes deosebit, romanele *Familia Ulianov* și *Primul congres al întregii Rusii* de Marleta Sahlgian, în care facem cunoștință atît cu familia în care s-a format Lenin cît și cu destinele istorice ale Rusiei de la sfîrșitul secolului 19. Anii tinereții lui Lenin au inspirat și romanele lui A. Koptelov *Flacăra se va aprinde* și M. Sokolov *Scînteii*. Anii primei revoluții ruse sînt evocați în cartea Zoiei Voskresenskala *Prin pîcla de gheață*. Lenin în emigrație este tema principală a jurnalului liric al lui Valentin Katalev, *O ușiță de fier*. Din aceeași perioadă s-a inspirat și A. Voznesenski în poemul său *Longjumeau*, ce și filmul *Lenin în Polonia* Perioada pregătirii Revoluției din Octombrie și a construirii noului societății socialiste și-a găsit oglindirea în opere precum: *Caietul albastru* de Kazakievici, *Pesmeții negri* de Drabkina, *Diplomații* de S. Dangulov. Numeroase nuvele semnate de S. Sartakov, E. Vinogradski, poeme aparținînd lui A. Tvardovski, S. Smeliakov. K. Kullev, A. Malîșko au în centrul lor personalitatea lui Lenin.

Mulți poeți și prozatori vorbesc în operele lor despre umanismul revoluționar al lui Lenin, temă cu rezonanță profund actuală. Încă Maiakovski vorbise despre dragostea lui Lenin față de tovarășii săi de luptă și de neînduplecarea lui cînd era vorba de adversari. În acest fel ne este înfățișat Lenin în piesa lui Pogodin *A treia patetică*. Unica problemă care-l frămînta pe Vladimir Ilci este cea a fericirii oamenilor, dar el refuză să ierte pe cel ce a săvîrșit o crimă. Și piesa lui D. Zorin *Izvorul nesfîrșit* zugrăvește atitudinea lui Lenin plină de grijă și de exigență față de oameni.

Desigur că tema plină de răspundere implică o exigență sporită în tratarea ei. În ultima vreme critica sovietică a vorbit și nu odată despre nivelul artistic al operelor consacrate lui Lenin arătînd că în acest domeniu mai mult decît în oricare altul nu se poate admite nici un fel de neglijență. Între altele, s-au criticat unele scrieri care au încercat să-l prezinte pe Lenin ca un fel de liberal în politică, ca un om atotiertător, blajin cu adversarii. A apăra ideea umanismului socialist nu înseamnă a crea un fel de mit dulceag și sentimental, al « bunicului » Lenin care vine să împartă bomboane copiilor de la țară, este gata să mîngîie pe cap pe toată lumea chiar înaltele de a fi aflat despre ce e vorba. Dar în aceeași măsură, nu este cazul să-l prezentăm pe Lenin ca pe un dictator și ca pe un pragmatic. Atît una cît și cealaltă din aceste exagerări nu pot duce decît la denaturări.

O problemă implicit legată de tema Lenin în literatură este îmbinarea documentarului cu ficțiunea.

Sînt scriitori la care elementul documentar joacă rolul primordial. Pe bază documentară sînt construite nuvelele Drabkinei ca și filmul lui S. Satrov *6 iulie*. Polemica care s-a născut în jurul acestui film foarte interesant, a privit tocmai problema relațiilor între documentar și ficțiune. Unli critici socotesc că Satrov

nu a reușit să respecte totdeauna proporțiile istorice și artistice juste și uneori pe primul plan în locul lui Lenin apare socialist-revoluționara Spiridonova. De altfel trebuie spus că în ultima vreme se discută cu multă aprindere problema respectului față de adevărul istoric în opere de acest gen. Pe bună dreptate se critică unele încercări de tratarea arbitrară, subiectivă a faptelor și datelor din biografia lui Lenin. Un scriitor nu poate fi desigur un simplu ilustrator al unor sau altora din faptele istorice binecunoscute. Principalul țel pe care el trebuie să-l urmărească este acela de a reda spiritul epocii, adevărul istoric, sensul evenimentelor, logica caracterelor umane. Ficțiunea nu poate și nu trebuie condamnată în nici un caz. Avem destule opere în care alături de personaje istorice apar eroi pe de-a-ntregul imaginați. Tipograful Proșka și tovarășii săi înfățișați de Prilejaleva în romanul *Anul minunat* i-au îngăduit autoarei să releve mai pregnant relațiile lui Lenin cu muncitorii. O serie întreagă de personaje imaginare întâlnim și în romanul lui Dangulov *Diplomații*, care zugrăvește activitatea depusă de Lenin pentru crearea unor cadre noi de diplomați sovietici.

Se tinde tot mai mult spre o pătrundere mai profundă, îndrăzneță în viața spirituală a lui Lenin, fiecare autor căutând să se situeze pe un punct de vedere propriu. Însuși Lenin ne poate fi călăuză în acest domeniu. Întrebat de pictorul A. Margaram care-i făcuse portretul dacă există asemănare, Vladimir Ilici i-a răspuns: « Asemănare există incontestabil. Numai că pe dumneata nu te văd în acest portret ». În spiritul acestor cuvinte orice scriitor trebuie să spună: « Acesta este Lenin așa cum îl văd eu ». Atenția încordată față de viața lăuntrică a lui Vladimir Ilici, profunzimea analizei psihologice, iată calea pe care vor trebui să meargă și de acum înainte operele literare care zugrăvesc chipul conducătorului. Pe acest drum literatura sovietică va reuși să obțină cele mai multe succese. Este de reținut ecoul puternic pe care l-a avut în rindul cititorilor *Caietul albastru* al lui Kazakievici. În această nuvelă care ne înfățișează zilele petrecute la Razliv în ajunul Revoluției din Octombrie, Lenin apare față în față cu sine însuși, concentrat asupra forului său lăuntric, cu gândurile și frământările sale. Nu mai puțin originală este rezolvarea unor atari probleme în filmul *Lenin în Polonia* de S. Iutkievici.

Sub aspecte și în perspective variate, prin prisme diferite, într-o mare varietate de maniere și stiluri, scriitorii sovietici de astăzi înfățișează chipul lui Lenin de la zugrăvirea panoramică a mișcării revoluționare pînă la pătrunderea în lumea lăuntrică a « celui mai uman dintre oameni ». Această varietate de soluții și metode artistice este o dovadă de maturitate, de profundă ancorare a artelor în adevărul istoric.

Lenin și scriitorii din apus

Lenin a lăsat o urmă puternică în conștiința multor scriitori de seamă din diferite țări. E limpede că fiecare dintre aceștia îl înțelegea pe Lenin, personalitatea și activitatea lui, într-un chip propriu, în conformitate cu tradițiile naționale, cu felul său personal de a privi lumea și viața, cu temperamentul său. Chipul lui Lenin în literatura mondială, înfrurirea lui Lenin asupra literaturii din veacul nostru, toate acestea pot deveni și în parte au și devenit obiect de cercetări vaste. Scopul urmărit în însemnările de față este incomparabil mai modest, și anume cel de a arăta în baza câtorva exemple caracteristice, cât de mare a fost importanța lui Lenin pentru scriitorii străini, apelând la o serie de noi date, de noi documente recent publicate.

Am să-mi îngădui să încep cu o amintire personală. Cu aproape patruzeci de ani în urmă, la 26 iulie 1931, am avut prilejul fericit de a participa la ședința din Sala Coloanelor a Uniunii Sindicatelor, la care scriitorii și cititorii din Moscova, adunați în număr mare, sărbătoreau pe Bernard Shaw cu prilejul aniversării a 75 de ani de la nașterea sa. Sărbătoritul s-a adresat publicului cu un discurs pe care l-a început cu cuvântul « tovarăși ». El a vorbit despre simpatia sa trainică față de Rusia sovietică, a amintit că încă înainte cu mulți ani îl trimisese lui Lenin o carte de a sa cu dedicație.

Dedicația pe cartea lui Shaw « Înapoi la Mafusail » poartă drept dată 16 iunie 1921: « Lui Nikolai Lenin care singur dintre toți oamenii de stat ai Europei posedă talentele, caracterul și cunoștințele necesare unui om ce se află la un post cu răspundere atât de mare »¹.

Într-o formă concisă, Shaw exprimă aici meritele istorice ale lui Lenin asupra cărora a revenit nu o dată în interviuri și în articole. La rîndul său Lenin a manifestat un viu interes față de creația lui Shaw. Citind introducerea la pentalogia dramatică *Înapoi la Mafusail*, el a făcut o serie de însemnări pe margine, iar aprecierile cele mai ascuțit antiburgheze ale lui Shaw le-a subliniat comentîndu-le: « bien dit ».

Lenin și Shaw nu s-au cunoscut niciodată personal. În schimb, contemporanul și compatriotul lui Shaw, Herbert Wells, s-a întîlnit cu Vladimir Ilci și a evocat discuția în cartea sa *Rusia în ceață*, numindu-l pe Lenin « vizătorul din Kremlin ».

Interesante au fost corectările pe care Herbert Wells a socotit de cuvință să le aducă acestei caracterizări mulți ani mai tîrziu, în 1933, într-o discuție purtată cu diplomatul sovietic I. Maiski, așa cum rezultă din memoriile acestuia recent publicate. Aducîndu-și aminte despre cartea pe care o scrisese și în care evocase tînărul stat sovietic, Wells remarcase: « Situația de atunci a Rusiei am înfățișat-o just. În privința aceasta n-aș face nici un fel de rectificări... În schimb, în ce-l

¹ *Innostrania Literatura*, 1957, nr. 4. (În anii dinainte de Revoluție, Lenin și-a publicat nu o dată operele sub semnătura N. Lenin, iar Shaw care nu cunoștea numele lui Vladimir Ilci, a descifrat greșit inițială N. prin Nikolai.)

privește pe Lenin l-am subapreciat foarte mult, și în această privință îmi recunosc greșeala . . . Lenin s-a dovedit a fi un prooroc și nu un visător ».

« În 1920 — continuă Wells — nu-mi imaginam că vă veți putea ridica din ruine fără sprijinul Apusului, dar ați reușit s-o faceți singuri. Aceasta demonstrează încă o dată genialitatea lui Lenin ». Și adăugă apoi : « Când astăzi, după 13 ani, contemplu șirul evenimentelor ce s-au petrecut de atunci, când compar în mintea mea pe Lenin cu alți lideri politici, deținind ca și el poziții de comandă, oameni pe care am avut ocazia să-i întâlnesc, încep să înțeleg mai bine uriașa lui semnificație istorică . . . Trebuie să spun deschis că Lenin a fost într-adevăr un om mare. Și întâlnirea mea cu el în 1920 a fost cel mai remarcabil eveniment din viața mea ».

Aceste mărturisiri prezintă Interes nu numai pentru cel ce studiază biografia literară a lui Herbert Wells. Asemenea corectări ale atitudinii față de socialism, de Uniunea Sovietică, de Lenin au avut loc în deceniile de după revoluție și în conștiința altor oameni de cultură de seamă din apus care au întâmpinat Revoluția socialistă cu rezerve sau scepticism.

Este adevărat că printre scriitorii apuseni din generația mai vîrstnică au fost și alții care, chiar în ciuda tradițiilor și a deprinderilor lor, au acceptat de îndată și total Revoluția din Octombrie.

Așa s-a întâmplat, de pildă, cu Anatole France care în ultimii ani ai vieții sale a declarat în repetate rînduri, parcă anume sfidînd opinia publică burgheză, că este un adept al comunismului și se solidarizază pe deplin cu Uniunea Sovietică. În 1921 sosind la Stockholm pentru a primi Premiul Nobel, Anatole France a declarat corespondentul ziarului *Politikhen* : « Îmi plec capul în fața lui Lenin, el lucrează pentru progresul omenirii întregi ».

Dar pentru majoritatea marilor scriitori ai apusului, problema atitudinii lor față de Lenin și de statul sovietic s-a dovedit a fi mai complexă și mai contradictorie. Recunoscînd importanța istorică a Revoluției Socialiste ce avusese loc în Rusia și marea lui Lenin în calitatea lui de conducător și organizator al acestei revoluții, ei vedeau totodată anumite prejudecăți în ce privește cauza pentru care el lupta. Pînă la urmă aceste prejudecăți s-au împrăștiat, dar cu greutate și treptat.

În această privință este semnificativă evoluția ideologică a lui Thomas Mann, chiar și după ce și-a revizuit ideile exprimate în 1948 în *Cugetările unui om apolitic*. După moartea lui Lenin, Thomas Mann a publicat o scurtă însemnare în presă în care spunea : « Lenin este incontestabil un fenomen epocal, un om și un om de stat, de un stil nou, de un democratism uriaș, îmbinare plină de energie între voință și asceză, primul pontif ce servește o idee plină de minie dumnezească, a tot nimicitoare » . . . Thomas Mann citează cu aplicare la Lenin cuvinte dintr-o veche Saga : « Viața și învățătura lui nu au fost rupte una de alta », și-și amintește de asemenea de un vechi aforism : « Fie blestemat cel ce-și va pleca sabia, temîndu-se de sînge ».

Toate acestea sînt rostite de Thomas Mann cu neîndoielnic respect față de memoria conducătorului Revoluției ruse. Dar există în toate acestea și o anumită nuanță de răceală. La data respectivă autorul *Muntelui Magic* voia să creadă că apusul reușise să evite acele forme acute de luptă de clasă pe care le cunoscuse Rusia. A trebuit să cunoască experiența istorică amară a fascismului, să treacă prin încercările emigrației și ale celui de-al doilea război mondial, pentru ca să rostească memorabilele sale cuvinte că antibolșevismul este prostia cea mai mare a epocii noastre. În una din ultimele scrieri *Cuvînt despre Cehov* (1954) Thomas Mann face o interesantă experiență de a stabili o legătură vagă între năzuința cehoviană spre un viitor minunat și « patosul constrîngerii socialismului cu care Rusia de astăzi în ciuda fricii și a dușmăniei pe care le stîrnește, impresionează atît de puternic apusul ». Mai apoi, analizînd nuvela *Salonul nr. 6*, Thomas Mann citează

cuvintele tînărului Lenin cu privire la această năvelă. Între însemnarea-necrolog din 1924, și rîndurile referitoare la Lenin în *Cuvînt despre Cehov*, la distanță de treizeci de ani, este o mare deosebire istorică. La sfîrșitul vieții sale Thomas Mann nu mai vedea în Lenin un « pontif » aspru, neînduplecat al ideii « care trezește alături de respect și oarecare teamă » ci mai curînd un mare gînditor ale cărui cugetări, chiar și în probleme de literatură, prezintă valoare și interes pentru cititorul din apus. S-ar părea că numele lui Lenin este adus aici în discuție în mod întîmplător și fără profundă semnificație. În realitate, tocmai faptul că Thomas Mann a fost îndemnat să facă într-un context lipsit de semnificație majoră, dovedește că Lenin intrase în sfera intelectuală a bătrînului scriitor german, că putea cugeta și vorbi despre el liber, fără rigiditate. Și faptul nu e lipsit de semnificație.

Printre oamenii de cultură din apus, a căror evoluție și activitate poartă amprenta influenței lui Lenin, o atenție deosebită merită Romain Rolland. În lumina noilor documente devenite cunoscute după moartea scriitorului, apare tot mai evidentă intensitatea comunicării spirituale a lui Rolland cu țara socialismului, profunzimea și interesul cu care el urmărea la diferite etape ale dezvoltării sale, bogăția idelor leniniste.

În *Jurnal din anii de război*, numele lui Lenin apare pentru prima oară în aprilie 1917 pentru a nu mai dispărea pînă la sfîrșitul lui. Aceste însemnări privind anii 1917—1919 reflectă diferitele aspecte atît de contradictorii ale concepției despre lume și viață ale lui Rolland: ura față de imperialism și negarea violenței revoluționare, refuzul de a admite dictatura pletariatului și simpatia fierbinte față de patria lui Lenin și de opera lui Vladimir Illici.

Această simpatie este evidentă chiar și în scrisorile lui Rolland de după 1920 într-o perioadă cînd se accentuează deosebirile sale de păreri era de comuniști. Și dacă pe Rolland îl îngrijora soarta revoluției în Rusia, aceasta pentru că scriitorul francez o îndrăgise. « Numai în Rusia se simte pulsul puternic al vieții », scria Rolland lui Stefan Zweig la 18 februarie 1920, adăugînd « dar și acolo cînd va sosi clipa așteptată a păcii, victimele vor putea fi sacrificate dacă mîna puternică a lui Lenin și a prietenilor săi nu va ști la timp să le acorde un sprijin . . . »

Cîteva zile mai tîrziu, la 24 februarie 1920, Rolland scria din nou lui Zweig: « Oamenii pe care-i așteptați, cei care pot desvîlui într-un chip nou măreția omînită, oamenii aceștia există. Ei se află în Rusia ».

În anii în care Rolland se simțea atras de învățătura lui Gandhi, el a fost însușit de dorința de a îmbina — așa cum spunea — de a « armoniza » — umanismul de tip oriental cu ideile revoluționare din Rusia. Este semnificativă dedicația pe care a scris-o pe un exemplar al cărții sale despre Gandhi, dăruit în 1929 Mariei Kudașeva, devenită mai tîrziu soția lui: « E minunat orice s-ar zice să trăiești în epoca lui Hristos și a apostolilor, a noilor credințe, a lui Gandhi și Lenin ».

Aceste două nume atît de deosebite unul de celălalt apar nu rareori alături în scrisorile lui Rolland și în publicistica sa timpurie. El socotea că adepții lui Lenin și ai lui Gandhi pot deveni aliați în lupta împotriva reacțiunii imperialiste și a primejdiei războiului,

Într-un chip tot atît de firesc, îmbina Rolland respectul față de Lenin cu vechea sa dragoste pentru Tolstoi. Într-o scrisoare din 15 ianuarie 1930, adresată lui Armin Wegner, el spunea: « Eu, Romain Rolland, nu vreau să mă indentific nici cu Tolstoi, nici cu Lenin. La ce bun să adopt învelișul unei alte personalități? Vreau să fiu eu însumi . . . Dar celălalt « Eu » al meu, cosmic, nu numai că nu-l respinge nici pe Tolstoi, nici pe Lenin, dar dimpotrivă îi acceptă pe amîndoi, ca și alte milioane de alte « eu—ri, » în rîndul cărora și eu, Romain Rolland, îmi găsesc locul ca ostaș ».

Rolland era convins că moștenirea lui Tolstoi și Lenin, cu toată deosebirea evidentă dintre concepția unuia și a celuilalt, poate și trebuie să se îmbine în universul intelectual al omului din secolul 20.

Pe măsură ce Romain Rolland se apropia, în preajma anului 1920, de luptătorii pentru socialism, el căuta să studieze tot mai adânc operele lui Marx și Lenin, continuând lecturile începute încă în primul război mondial. Îl interesau foarte viu lucrările lui Lenin închinată problemelor de cultură. Într-o scrisoare către pastorul Fabre, din 23 noiembrie 1933, Romain Rolland citează pe larg și cu multă simpatie discursul lui Lenin la cel de-al treilea congres al Comsomolului, îndeosebi opinia după care orice comunist este dator să-și însușească critic toate valorile culturale ale epocilor trecute. În articolul: « Lenin — artă și acțiune » (1934), Rolland se solidarizează cu interpretarea leninistă a creației lui Tolstoi, face câteva referiri la opiniile lui Lenin cu privire la literatură, ca pe baza lor să facă caracterizări de ordin general privind locul artei în viața socială. Este semnificativă și prefața lui Rolland la cartea sa *Tovarăși de drum* (1936) în care compară în plan filosofic îndemnul lui Goethe la acțiune și cuvintele lui Lenin « trebuie să visăm ».

Și în anii ce au urmat, Romain Rolland continua să mediteze la moștenirea leninistă. E interesant de remarcat că după moartea lui Gorki, când au început să slăbească legăturile lui Rolland cu societatea sovietică, el continua să apere cauza URSS-ului nu numai în presă, dar și în corespondența lui personală. Am avut prilejul să constat acest lucru studiind în arhiva lui Rolland de la Paris scrisorile sale încă nepublicate. E de ajuns să citez una din aceste scrisori unde apare într-un context neașteptat, numele lui Lenin. Replicând scriitorului Alfred Loisy care încercase să arunce o umbră asupra chipului moral al oamenilor sovietici, Rolland scria între altele: « Am să adaug în trecut, că a învinui lumea nouă care trăiește sub steagul lui Marx și Lenin, de faptul că acolo s-ar destrăma familia, ar însemna să-i aducem o jignire nemeritată. Marx și Lenin au fost exemple de credință conjugală, de mare demnitate în viața familială, ei au condamnat cu asprime orice manifestare de imoralitate, mascată sub lozinca revoluției... »

Această scrisoare ne amintește încăodată că Rolland simțea un profund respect pentru Lenin nu numai ca revoluționar și gânditor, dar și ca personalitate umană.

Oricât ar fi fost de sincere sentimentele de simpatie față de Lenin ale unor scriitori ca Shaw și Romain Rolland, cu mult mai strânse erau legăturile spirituale dintre Lenin și acei scriitori care s-au format pe plan ideologic și literar în anii de după primul război mondial sub înfrîurirea directă a Revoluției din Octombrie.

Și aci, pe primul plan, trebuie citat John Read care a înfățișat chipul viu al lui Lenin și imaginea revoluției în neuitata sa carte *Zece zile care au zguduit lumea*.

De curînd, cercetătorul sovietic A. Starțev a cercetat arhiva lui John Read la universitatea din Harward și a putut să urmărească, pe bază de izvoare, de numeroase însemnări pe viu, pe urmele fierbinți ale evenimentelor, cum anume a fost elaborată cartea lui John Read. Între altele lui John Read îi aparține următoarea caracterizare scurtă a conducătorului revoluției ruse: « Lenin este atît de simplu, atît de uman și în același timp el vede mai departe decît toți și este de neclintit. Lenin este o locomotivă a istoriei... » În cartea sa Starțev reproduce în facsimil un document foarte interesant și anume schimbul de bilete ce a avut loc între John Read și Lenin în timpul uneia din ședințele Congresului al II-lea al Cominter-

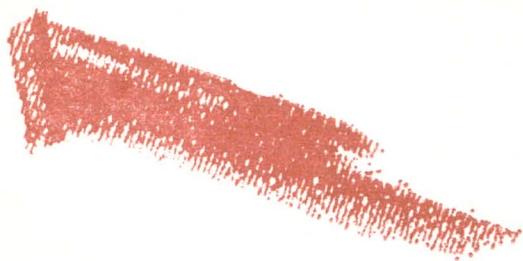
nului. John Read a pus următoarea întrebare : « Tovarășe Lenin, socotești necesar să spun câteva cuvinte despre situația negrilor din America? Fac parte din comisia sindicatelor și de aceea am întârziat. Read ». Și pe aceeași foiță de hîrtie vedem binecunoscutul scris avîntat : « Da. E absolut necesar. Vă înscriu printre cei ce vor lua cuvîntul. Lenin ». Asemenea documente aduc pînă în zielele noastre suflul fierbinte al zilelor revoluției.

Pe baza documentelor noi publicate apare într-o lumină nouă tema « Lenin și Bertold Brecht ». Sînt binecunoscute poeziile lui Brecht: *Inscripție de neînvins*, *Țesătorii de covor din Kuian-Bulak îl cinstesc pe Lenin*. Ele aparțin operelor celor mai de seamă ale poeziei revoluționare germane. Dramaturgul inovator care era Brecht nu se mulțumea să proslăvească memoria lui Lenin, el studia cu îndirjire opera acestuia, cugeta asupra ei. Numeroasele sale însemnări, rezumate, teze cu caracter social politic, astăzi adunate și publicate, ne îngăduie să urmărim dinamismul rațiunii lui Brecht, care era un căutător înflăcărat și neobosit. De multe ori apare citat numele lui Lenin, de pildă lui îi sînt consacrate fragmentele filozofice *Obiectivism și materialism la Lenin*, *Care sînt principiile dialectice aplicate de Lenin la critica obiectivismului-subiectivismului?* În însemnarea *Despre gîndirea justă*, Brecht vorbește despre drumul greu de viață al lui Lenin, despre piedicile pe care el le-a avut de învins pînă și-a văzut ideile transpuse în practică. Lapidar, ca de obicei la Brecht, se vorbește alci despre legăturile lui Lenin cu masele : « Ideile lui pătrundeau în capetele altora, și în capul lui pătrundeau ideile altuia. Aceasta însemna a gîndi just ».

Și mai strînse ne apar legăturile dintre Lenin și Johannes Becher, poet și prozator, teoretician al artei, unul din întemeietorii literaturii germane socialiste, care se pot urmări pe tot parcursul drumului de creație al scriitorului german. În 1924, Becher a publicat un poem *Lîngă mormîntul lui Lenin* și nu o dată a revenit la tema leninistă în poezia sa de mai tîrziu. Romanul lui Becher *Luisit* (1926) a fost de curînd reeditat în Germania democratică. La vremea sa el a atras atenția opiniei publice celei mai largi și s-a bucurat de o mare apreciere a lui Gorki. În condițiile de atunci el a însemnat o experiență literară plină de îndrăzneală. Făcînd un fel de bilanț al experiențelor din timpul războiului abia terminat, Becher încerca totodată să arunce o privire spre viitorul revoluționar. Becher încerca să realizeze cu acest prilej o idee leninistă și să dezvăluie « taina din care se naște războiul ». Compoziția acestei cărți, ca un montaj de narațiune și publicistică, i-a îngăduit ca pe alocuri să introducă direct în țesătura romanului texte din Lenin.

În operele literare și teoretice ale lui Becher de după 1950 care au fost reunite într-un ciclu în patru volume : « Bemühungen », ideile lui Lenin apar ca un izvor, ca un stimulent pentru soluționare proprie, originală a problemelor de teorie literară și de politică literară. Pornind de la principiile leniniste, ca cel al caracterului popular, al spiritului de partid în artă, Becher încerca să aplice aceste teze la condițiile concrete ale lumii socialiste de după război. Pentru Becher relațiile dintre Lenin și Gorki erau un exemplu plin de învătămintе, de acele raporturi noi dintre artist și omul politic care se formează în practica revoluției. El insistă asupra caracterului bilateral și de pe poziții de egalitate a acestor relații. Luptînd pentru bogăția artei noi, pentru varietatea formelor și stilurilor, atît tradiționale cît și netradiționale, Becher considera ca deosebit de important principiul formulat de Lenin după care opera literară nu poate fi supusă egalitarismului și nivelării mecanice. Pornind de la ideile lui Lenin, de la exemplul lui, Becher combătea tratarea administrativă, simplistă care nu poate aduce decît daune dezvoltării literaturii socialiste. Pentru el părerile lui Lenin nu erau o dogmă, ci un stimulent într-o activitate creatoare independentă, care să țină seama de imperativele epocii.

Orașul umililor

ROLF JACOBSON

NORVEGIA

Realitate

Ziua de care ne agățăm:

*Vitrinele cu haine frumoase. Călătoriile care ne preocupă.
Forfota străzii. Ploaia căzînd pe trotuar, în penumbră:*

Vise.

Noaptea fără somn.

Griji financiare.

Fericirea care nu vine:

Realitate.

Ocrotirea de zgomotul întrunirilor.

Viteză.

Mugetul orchestrei, voluminoasele ziare excitante:

Vise și umbre.

Ochii celor cerșind.

Mîinile celor înghețînd.

*Tropotul mulțimii înfometate
trecînd prin marile orașe:*

Realitate.

*Plictiseala lungilor dezbateri. Argumente și contraargumente
(pe deoparte ce-i drept, pe de altă parte însă.)
Catedre, preoți, fanfare.
Ropotul tobei, ritmurile, fluviul care ne poartă:
Vise.*

*Mitraliere.
Pajiști însingurate și scîrnă. Țipătul
cu care te trezești într-o seară.
Spitalul-zăpadă.
Gropi comune:
Realitate.*

*Apariția verzișului.
Firul de iarbă gingaș în vînt.
Cîntecul valurilor:
Realitate.*

WILLIAM CARLOS WILLIAM

S. U. A.

Portret proletar

*Cu capul gol o tină ră femeie vîrtoasă
are șorț*

*Părul pieptănat pe spate
în stradă*

*Degetele unui picior fără ciorap
pe trotuar*

*C-un pantof în mînă. Îl cercetează
migălos*

*Scoate taloneta de hîrtie
și caută cuiul*

Ce-i pricinui se durerea.

Mister

Toți oamenii sînt jucării.
Eu însămi am fost ieri o jucărie.
Azi sînt eu aceea care deslușește misterul.
Vreau să vină la mine cu toții,
Vreau să audă cu toții cum îmi bate inima.
Luați din mîinile mele focul și sîngele, și miruirea viitorului.
Vreau să binecuvîntez întreaga omenire cu vremurile care vin.
Rîndurile mele arzînde vor fi citite de fiecare copil.
Pe toți îi voi preface într-un Dumnezeu mai sfînt.
Pe toți superstițioșii îi voi mătura cu o nătură tăcută.
Disprețuitoare voi ucide orișice micime.
Vreau să urc pe șarpele vostru mare; creștetul
vreau să i-l străpung cu spada mea.
O, tu spadă bună, dăruită mie de cer, te sărut.
Tihnă să n-ai pînă ce pămîntul nu-i grădină în care
zei buni visează lîngă minunatele cupe.

DINO CAMPANA ITALIA

Geamlîcul

Seara fumegoasă de vară
prin geamlîcul înalt amestecă pete de lumină în umbre
și-mi lasă în inimă o pecete arzîndă.
Dar cine a (pe terasă lîngă fluviu se aprinde o lampă)
dar cine a
pentru mica madonă a podului cine-i el ? cine ? cine
a aprins lampa ? aici

în odaie e-un miros de putreziciune: aici
în odaie e-o rană roșie care se ofilește.
Stelele sînt nasturi de sidef și seara-i înveșmîntată
în catifea:
și tremură seara vrăjită: vrăjită-i seara tremurătoare,
dar aici, în inima serii, aici
se ofilește o rană roșie ce nu se închide.

CARLOS DRUMMOND DE ANDRADE

BRAZILIA

Un târg oarecare

*Case printre bananieri
femei printre portocali
livadă dragoste cîntec.*

*Un om trece alene.
Un ciine trece alene.
Un măgar cade alene.
Alene . . . contemplă ferestrele.*

Doamne, ce viață pustie.

ARTUR LUNDKVIST

SUEDIA

Duminică

*Duminica era mută și avea buzele palide.
De-a lungul zidului mai zăbovea un strop de soare,
acolo unde umbrele frunzișului se legănaseră asemenea
palmelor la despărțire.*

Mulți plecau pe înserate și mulți reveneau pe înserate
în timp ce printre clădiri mai pluteau amenințările
clopotelor.

Cîinii zăceau trudiți, porumbeii mîncaseră pe săturate.
Pe o bancă se afla o pereche de mînuși ca o pereche de palme
goale și aruncate.

Hîrțiile fluturate de vînt așteptau sosirea zilei de luni.

Și luna sosi cu neliniștea zilei

și se făcu certitudine zgomotoasă. Totul era mai ușor
decît credeai, mai greu decît sperai.

Pietonii ștergeau de pe trotuare desenele cu cretă.

Iată că numele eroilor de ieri erau pomenite
din ce în ce mai rar.

Și vîntul se întepi. La colțul străzilor fuseseră împrăștiate
nenumărate bețe de chibrit.

KONSTANTINOS KAVAFIS

GRECIA

Orașul

Spuneai: « Vreau să plec în altă țară, să plec la altă mare,
să găsesc un oraș mai bun decît acesta !

Aici e semnată sentința pentru toate strădaniile mele
inima fiindu-mi înmormîntată asemenea unui cadavru.

Spiritul meu exilat cît timp să mai atîrne-n acest pîntregai ?

Încotro mi se îndreaptă ochii, încotro privesc:

ruină neagră a vieții mele e casa în care
ani numeroși am lăsat să se strice, să umble în gol. »

Nu te gîndi că pleci într-un loc nou, pe alte mări !

Mereu va fi orașul pe urma ta. Pe aceleași străzi te strecuri
aici, lîngă aceiași vecini vei păli,

în aceleași case vei face morților semn.

Mereu sosești în orașul acesta. Niciodată — interzisă-i speranța —
nu ți se oferă corabie sau drum spre altundeva.

De aceea, pe aici unde ți-ai măcinat viața, pe aici
prin vîgăuna mică treci spre pustiul lumii întregi.

Oamenii din viitor

Ei vor fi puterea și gingășia.
Ei vor distruge masca de fier a științei
spre a face sufletul vizibil pe chipul cunoașterii.
Ei vor săruta pîinea și laptele
și cu mîna care dezmiardă creștetul propriilor copii
din minereu vor zămisi fier și felurite metale.
Din munți vor înălța orașe.
Fără grabă plămîinii lor uriași
vor inspira vijelii și furtuni
iar oceanele vor cunoaște odihna.
Mereu îi așteaptă pe neașteptatul oaspete,
pentru el au așternut ei masa
și au așternut și inima lor.

Fiți voi asemenea lor
încît copiii voștri cu picioare de crini
nevinovați să străbată marea de sînge
aflată între noi și ei.

În românește de PETRE STOICA

DONALD HALL
S.U.A.

Peștii din sat

În satul dărîmat, zac morții înghesuiți
Ca buturugile negre, cojiți de carne
Bătrînul preot privește
cadavrele fetelor
și băieților; zărește printre ele
pe coridoare lungi
în America, baruri de uzină pe de-a-întregul cromate
mari avioane
zburînd deasupra orașelor, atente
nimic să nu le scape și-n case sînt mașini
pentru măcinat zarzavaturi și carne
rămășițe ale cinei, să le macine
în tocătură din care sîngeră scursori
pe-ntunecoase uliți
cătred ocean, la peștii fericiți
care mor în iazurile americane.

Propuneri de pace din Asia respinse fără să fi fost ascultate

Aceste propuneri din răsărit nu sînt luate în serios
 Se ştie Rusk suride trecîndu-le altcuiva
 Oamenii ca Rusk nu sînt oameni
 Sînt bombe ce-şi aşteaptă stivuirea în fundul unui hangar întunecos
 Adjuncţii lui Rusk prînzesc pe nerăsuflete
 Vorbind de Teilhard de Chardin
 Grăbiţi să se întoarcă la birou
 Să se agaţe sub aripile argintii care vibrează blind în înălţimi
 Mai întii coboară şi-ntind rămăşiţa de cafea pilotului istovit
 Reglează aparatul de proiecţie şi rulează filmul profesorului nebun
 Ingeri descumpăniţi şi ghemuiţi pe craca nopţii
 Trec valuri
 Şi se-ntorc departe jos
 Vuietul Missouri-ului dezlănţuit
 — Apleacă trestiile iar şi iar — apleacă ceva în noi
 Ca un tren fantomă străbătînd munţii stîncoşi
 Acoperit pe jumătate de zăpadă
 Scoate un ţipăt prelung de pasăre
 Şi bufniţa întoarce înfiorată capul.

JURE KASTELAN

JUGOSLAVIA

Jelania pietrei

Duceţi-mă la stînci, la trecători, la încălceala strîmtorilor
 Nevinovăţia-mi înapoiăţi-o legilor veşniciei,
 Svîrliţi-mă în mare, în oceane, daţi-mă pradă fulgerului.
 Stăpîni ai pămîntului, daţi-mi pacea şi somnul
 Ca să nu mai răsune pasul oştilor
 Ca să nu mai curgă lacrimile.
 Smulgeţi-mă de pe caldarîm, din uliţi, de pe pragul temniţelor
 şi al catedralelor
 Ca trăznetele furtunilor să mă biciuie, ca stelele să mă încunune
 O ! mină tu care ridici dalta
 Nu da viaţa mea pe mîna omului
 Nu-mi da sufletul şi mintea şi ochii care privesc.
 Înapoiăţi-mă talazurilor de marmură, viselor şi burniţei mărunte
 Stăpîni ai pămîntului înapoiăţi-mi pacea şi somnul.
 Nu-mi da ochii care privesc crima.

În româneşte de D. MARIAN

teatru politic

DON QUIJOTTE E L I B E R A T

Fragmente

.....

TABLOUL AL DOILEA

Cabinetul Duceului. Ducele șade într-un jilț la o masă mare. Dinaintea lui stă contele Murcio, un bărbat frumos, cu o înfățișare feminină, și medicul Pappa del Babbo.

Intră Don Quijotte și salută reverențios, lăsându-se într-un genunchi.

DUCELE: Fii bine venit, eroule.

DON QUIJOTTE: Iertare, înălțimea voastră.

DUCELE: Dumitale îți iert totul.

DON QUIJOTTE: Nu pentru mine cer iertare, ci pentru soldații înălțimii voastre.

DUCELE: Vă iert pe toți. Cine oare ar putea rezista brațului dumitale?

DON QUIJOTTE (se ridică): Vă jur că de-aci-nainte brațul acesta e tot pe-atit al înălțimii voastre pe cât e al meu. Simt întreaga măsură a generozității pe care ați arătat-o. Unde vă sînt dușmanii? Ei sînt și dușmanii lui Don Quijotte.

DUCELE: Să tremure toți! Dar despre dușmani mai tîrziu, mai întii să ne gîndim la prieteni. Iată-i: acest fermecător efeb care este contele Murcio Vesconcin, favoritul meu. Iar bărbatul acesta venerabil este medicul meu, seînor doctor Pappa del Babbo. Unul din marii învățați ai Florenței.

Cei de față se salută.

DON QUIJOTTE: Salut pe prietenii generosului și înțeleptului nostru senior.

DUCELE: Să ne așezăm și să stăm de vorbă o jumătate de ceas. După aceea am să te las să te odihnești, cavaliere temerar, iar mai apoi am să te rog să poștești la masa ducelui.

Toți se așază.

PAPPA: Vezi, domnia-ta, slăvite Don Quijotte, eu sînt medic, inițiat în multe științe . . . Mărturisesc că m-am dedicat lor numai nutrind speranța dulce de a găsi drumul care duce la magie, la stăpînirea oamenilor, a dobitoacelor și a lucrurilor prin stăpînirea spiritului . . . Într-un cuvînt am visat să-mi însușesc arta de a face minuni. Munca mea de patruzeci de ani m-a dus la o concluzie într-un nimic liniștitoare: pe lume nu există minuni, totul se săvîrșește potrivit raportului dintre lucruri și forțe, și nicăieri nu se observă intervenția unei voințe de pe tărîmul celălalt, fie ea bună sau rea. Așa am devenit un adept al lui Lucrețiu. Pe de altă parte știu că odinioară cavalerii rătăcitori erau înconjurați de miracole într-o măsură incomparabil mai mare decît bunăoară marii alchimiști și astrologi. Aș fi curios să știu dacă în practica domniei-tale, slăvite Don Quijotte, ai încercat și domnia-ta prezența aceluia element miraculos despre care vorbesc într-un chip atît de captivant romanele cavaleștești. Ori vîlașe la fel de cenușie și de prozaiță și de prozaiță și pentru domnia-ta ca și pentru noi, muritorii de rînd?

DON QUIJOTTE: Am înțeles întrebarea domniei-tale, înțelepte domn. Și dacă ducele îmi îngăduie, am să-ți răspund.

DUCELE: Da, da, aștept cu nerăbdare răspunsul dumitale.

DON QUIJOTTE: Aș putea să încep spunîndu-vă, serenissimi domni, că totul pe lumea asta e un miracol. Dar oare aș spune eu cu aceasta ceva nou iluștrilor mei ascultători? Merită oare să mă opresc asupra unei idei atît de simple? Ei bine, ce este minunea? Totul e de neînțeles. Dar oare ce poate fi înțeles, domnilor? Noi pur și simplu nu ne punem întrebări în privința lucrurilor obișnuite și prin mijlocirea lor încercăm să explicăm ceea ce este neobișnuit. Dar mă întreb: lucrurile obișnuite ne ajută să înțelegem ceva? Ori e un miracol ceea ce apare nemotivat? Și atunci unde e cauza tuturor celor ce se petrec în jurul nostru? Cine a văzut sau va vedea cauza cauzelor? Ori poate prin miracol se înțelege ceva neobișnuit, rar? Pe lumea asta noul este leșit din comun, pentru că tot ce se întîmplă, se întîmplă o singură dată. Ori sînt poate o minune lucrurile superbe și cele uimitoare? Ce e mai minunat decît ziua și soarele ei? Ce e mai uimitor decît noaptea și stelele ei? Ce e mai minunat decît gîndurile și visele? Ce e mai uimitor decît iubirea?

PAPPA: Da, dar un cavaler înțelege că . . .

DON QUIJOTTE: Înțeleg întrebarea domniei-tale. Întrebi în esență dacă un cavaler rătăcitor pătrunde înțelesul unor laturi ale vieții pe care ceilalți oameni nu le înțeleg?

PAPPA: Da, cam așa ceva.

DON QUIJOTTE: Dar dacă cineva pătrunde ceea ce le e ascuns tuturor și pe urmă dezvăluie lucrurile acestea tănuite, nu va fi el oare socotit un nebun? Lucrurile acestea tănuite nu sînt cumva asemenea darurilor de care vorbește Evanghelia: nu le lăsați călcați în picioare dar nici nu lăsați să se întoarcă împotriva voastră. Un exemplu: odată am intrat în biserica Sant-Yago. În liniștea și răcoarea din biserică am căzut pe gînduri. Pe urmă a venit Sancho și mi-a spus că mă așteaptă în pridvor calicii orașului să-i milostivesc cu ceva. Dar nu aveam nici o lețcaie. În biserică era întuneric, iar de sus printr-o fereastră, cădea pieziș un sноп de raze lucitoare. Aș fi vrut să am mult aur, ca să alin durerea celor aflați în suferință. M-am apropiat de sнопul de lumină și atunci s-a săvîrșit o minune: m-am văzut deodată potopit de aur. Pe umeri, pe brațe, pe degete îmi atîrnau lanțuri, panglici de brocart, inele, brățări, cîngători, coroane și cupe — și toate străluceau ca lumina soarelui. Mi-am săltat capul spre fereastră și am văzut o amețitoare cascadă de aur arîmă . . . Nu puteam s-o stăvillesc: cădea

la picioarele mele, adunându-se într-o grămadă mare, scinteietoare. Am strigat: Sancho, cheamă-i aici pe calci și pe nevoiași. Aur! Aur! Sancho i-a chemat. Cel dintîi au intrat orbi, dibuind cu degetele și întinzîndu-și înaltele mîinile tremurătoare. Și multă vreme nu l-au crezut pe ologi și pe leproși, veniți mai tîrziu, că nu se vede nici un fel de aur. Pentru că — val! — aurul era nevăzut și celor ce vedeau. Numai eu îl vedeam. Ah, au rămas foarte nemulțumiți, sârmanii! Erau furioși din pricina foamei și a speranței livide și îndată spulberate. Dacă nu mă înșel, ne-au tras o bătaie bună mie și bunului meu scutier. Poftim, domnilor, o minune superbă. N-am să uit niciodată fabuloasa abundență a torentului de aur. Să zicem că din fereastră s-ar fi revărsat aur adevărat. Ar fi fost o minune numai pe Jumătate. Mare lucru — aur obișnuit! . . . Materia aceea grea, metalul răsunător s-ar fi izbit de pardoseală zăngănind. Toți l-ar fi văzut, l-ar fi pipăit, l-ar fi împărțit între ei, certîndu-se, și l-ar fi risipit. Ce vulgară minune ar fi fost! Care zină, care inger ar voi să săvîrșească o astfel de minune? Poate, doar, vreun Ceres de pe pămînt . . . Pe cînd așa . . . Aurul strălucea, fremăta, suridea în razele de soare, ardea și îngîna o melodie suavă . . . Îi aud și acum clinchetul ușor. Curgea ca o mîngîiere, vrăjindu-mă cu bogăția lui de forme, atingîndu-mi cald și tandru mîinile, sărutîndu-le . . . Și mi se dăruia numai mie, numai mie. Iată ce numesc eu o minune.

DUCELE: Iată minunile pentru care te-a declarat gloata nebun!

PAPPA: Ce poți să pretinzi de la gloată!

DON QUIJOTE: Domnilor, oamenii simpli sînt mai aproape de o minune decît cei instruiți și de vază. Sfîntul apostol Pavel nu s-a înșelat. Odată am văzut într-o pădure un cavaler minunat. Și el strălucea de aur. Călărea un cal volnic, roșu. Era tot ca turnat în aur și purpură, greu și superb, și pe coiful lui învăpălat fluturau pene purpuri. Am văzut și mătasea de aur a pletelor ce-i cădeau din belșug pe umerii largi. Și cum se ținea în sa! Își sprijinea mina în mînușa de aur în cingătoarea țintulă cu aur. Mergea înaintea mea și nu întorcea capul, cu toate că l-am strigat respectuos de cîteva ori. Deodată, spre mîhnirea mea, l-am pierdut din vedere. Și atunci am văzut într-o poieniță o femeie sârmană cu un copil — un nod de fetiță. Culegeau poame. Le-am întrebat dacă n-au văzut cumva un călăreț de aur. Mama m-a întrebat: « Cum arăta? » l l-am descris amănunțit. Fetița s-a bucurat nespus și a strigat, bătînd din palme: « L-am văzut, l-am văzut. Mi-a zîmbit . . . Ah, ah, a strigat fetița, l-am dat poame. Da, a luat un pumn de poame din coșulețul meu ». Mama a ris, crezîndu-ne numai pe Jumătate pe mine, un sârman cavaler și un ostaș sârman, și pe copila aceea drăgălașă . . . *(După un răstimp de tăcere, în vreme ce ascultătorii își fac cu ochiul și zîmbesc)*. Afară de asta, domnii mei, aud multe glasuri cînd în inimă, cînd în urechi. Îmi spun multe lucruri înțelepte. Adesea atît de înțelepte, încît nici nu le mai înțeleg. Sînt unele cuvinte pe care nu le înțeleg. Atunci ele cîntă . . . Și pe urmă dracli . . . vicleni, destul de răi . . . mizerabili, ignorați, dar trufași și încăpățînați. O, pe ăștia nu-i chip să-l convingi. Te ascultă cu un zîmbet disprețuitor. Tu le predici, și ei, drept răspuns, îți fac vreo potlogărie, ca niște școlari ticăloși unui profesor într-o clasă scăpată din friu. Să mă lerte contele Murcio . . . E cludat, dar în superbul lui chip e ceva care îmi amintește de unli dracli dintre cunoscuții mei, bieții mei neprieteni.

DUCELE: Nimic surprinzător. Murcio e un drăcușor.

MURCIO: Judecînd după faptul că domnia-ta, Don Quijote, ai eliberat pe răzvrătiții arestați, ar trebui să te numeri nu numai printre acela cărora li se spune

nebun! pentru poveștile și viziunile lor, dar și printre cei socotiți caraghioși pentru așa zisa lor sete de dreptate pe pământ.

DON QUIJOTE : Val, cât de ignorant sînt în problemele acestea ! E atîta nedreptate în cele ce se petrec pe pământ ! Trebuie reorganizată și societatea și natura. Cînd citești despre secolul de aur — o, forțe ale cerului, fie chiar dincolo de mormînt, undeva măcar peste o mie de ani, dați-ne grădini răcoroase și covoare de flori, dați-ne murmurul izvorului și cîntecul păsărilor în crînguri fără fiare și victime. Dați-ne o viață fără suferința de care sînt pline cele mai idilice colțuri ale pămîntului. Lăsați-ne să vedem perechi de oameni veșnic tineri, iubindu-se fără gelozie și fără saturație. O, pămîntul nostru e numai o aluzie la ceea ce este cu adevărat superb ! Copii . . . Femeie . . . Floare . . . Sărutări . . . Ce de posibilități ! Dar de ce totul e acoperit de roua lipicioasă a viciului, de sudoare, lacrimi și sînge ? De ce ne sînt hărăzite boala, bătrînețea și moartea ? Fericirea ne îmble, cerul ne vorbește de frățe și fericire. Idealul e așa de limpede, dar noi sîntem atît de neputincioși ! Poate că viața aceasta e numai o grea școală pregătitoare ? Să tragem, deci, aer în piept și să muncim. Nu se poate transforma totul. Să făptuim cîte un mic bine unul după altul. Vom suferi atît cît ne e dat și vom lubi atît cît vom putea.

MURCIO : Concepția domniei-tale despre viață, cavalerie, nu e bărbătească.

DON QUIJOTE : Cum ?

MURCIO : Nu crezi oare domnia-ta că pe lîngă fericirea de rumegătoare a egalității mai există și o fericire a fiarelor de pradă, pe care o excluzi din paradisul domniei-tale populat de vaci ? Înțeleg că unui miel îi suride foarte mult perspectiva de a paște în liniște lîngă un leu . . . Dar leului ? O, Don Quijote, domnia-ta nu ne cunoști pe noi, fiarele de pradă. Pentru o fiară grosolană e nespul de dulce să frîngă gîtul unei căprioare, să-i sfîșie beregata, să-i bea încet sîngele fierbinte și să simtă cum îi tremură în gheare, tot mai slab, picioarele gingașe ale prăzii. Dar omul e o fiară rafinată. Lui îi place să stăpînească, să trăiască în lux, să-i facă pe alții să l se ploconească pioși și înpăimîntați, îi place să umilească. Fericirea înseamnă să simți că forțele a milioane de oameni se îndreaptă spre tine și ți se dăruie fără a cere nimic, robește, ca unui zeu. Cel mai fericit și cei mai străluciți oameni de pe pământ au fost împărații romani. O, cît aș vrea să văd în ducele meu un Nero renăscut sau măcar un Hellogabal ! Dar mica noastră curte e încă departe de a ajunge acolo. Să încalci toate legile lui Dumnezeu și ale oamenilor și să faci altora lanțuri din legea voinței tale ! Iată ce înseamnă puterea. Iată un cuvînt care cuprinde totul, un cuvînt vrăjit, îmbătător. Viața se măsoară după gradul puterii. Cine nu are putere e un cadavru.

PAPPA (zîbind) : Domnia-ta, conte, îl sperii pe cinstitul cavalier.

MURCIO : Jur pe ceruri, acestea sînt convingerile mele intime. Domnia-ta, Don Quijote, ești socotit un nebun. Dar domnia-ta nu ești decît un poet ratat, un visător ierbivor. Noi sîntem poate nebuni, dar sîntem înveșmîntați în purpură și în aur. Sînt convins că acel cavalier roșu pe care l-ai întîlnit în pădure era din脾ta noastră. Dacă și-ar fi întors capul, ar fi izbucnit în rîs văzîndu-ți chipul atît de acru.

DUCELE : Murcio glumește. Văd o expresie de profundă groază pe tristul dumitale chip, cavalerie. Murcio e un om căruia îi place să se amuze. De altfel e într-adevăr așa : un pisoi capricios și crud, un mic animal pufos, din cele mai primejdioase, aproape de inima mea, împlînzit, totuși primejdios . . .

DON QUIJOTE : Sînt mîhnit, recunosc. Nu importă dacă mie, conte, spiritul acesta îmi repugnă. Fiecare simte așa cum îl e firea. Eu unul nu condamn fiarele de

pradă. Dar nici nu mă mir când păstorul cel bun al unei turme blinde ucide aceste fiare.

MURCIO (*își scutură trufaș pletele, ochii lui aruncă scînteii, nările i se umflă*): Așa, care va să zică ! E spus tare. Ați auzit, voi, care sînteți păstor al acestor meleaguri ? Căci voi, duce, sînteți, sper, păstorul turmelor de-aici, pe deasupra căroră eu . . . ha-ha-ha . . . un pui de vultur, plutesc cu intenții carnivore.

DON QUIJOTTE : Și acolo unde turma nu e ocrotită de păstor, se apără și ea cum poate.

MURCIO : Aha ! Știam, că Don Quijotte de La Mancha, luîndu-se cu vorba, va ajunge să le dea dreptate acelor răzvrățiți pe care el i-a lăsat în chip samavolnic slobozi. O, Don Quijotte, Cavalerul Tristei Figuri, nu e atît de prost cum spune legenda și nici atît de naiv cum își închipuie naivii.

DUCELE (*ride*) : Ce rost are să te înfurii, băiatule ? Oare ne-am întrunit în această agreabilă societate pentru altceva decît pentru a glumi ?

MURCIO : Va veni și vremea glumelor, de pe urma căroră unii au s-o cam vîre pe mîncă. Pînă atunci, însă, mai am de pus o întrebare serioasă. Don Quijotte, cînd ai intrat domnia-ta aici, ai rostit cu emfază : « Duce, dușmanii înălțimii voastre sînt și dușmanii mei ». Ei bine, dușmanii ducelui sînt răzvrățiții. Te-ai încumeta domnia-ta să pui iar mîna pe ticăloșii căroră le-ai dat drumul și să-i aduci călăului dezamăgit ?

DON QUIJOTTE : Eu cred în generozitatea luminăției sale. O răscoală împotriva unui monarh milostiv e o crimă. Dar grația monarhului nu îi pedepsește pe răzvrățiți. Ea îi covîrșește cu generozitatea sa. Cît despre cuvintele rostite de domnia-ta, acestea merită a fi cu asprime înfierate de gura ducelui. Căci o conduită ce ar urma astfel de reguli ar face cu adevărat din răscoală o datorie a fiecărei inimi cinstite.

Ducele, Pappa și Murcio rid forțat.

DUCELE : Eroule, n-ai vrea să binevoiești a te retrage în odăile ce ți-au fost rînduite, unde vei găsi toate cele de trebuință pentru odihnă și toaletă ? Se apropie ora mesei la ducesa . . .

CORTINA

TABLOUL AL ȘASELEA

O încăpere mare. Peste tot stau aruncate multe arme, printre care se văd ici-colo arme greoaie de foc din secolul al XVII-lea. În mijlocul încăperii e o masă, la care stă Don Balthasar și scrie cu o pană de gîscă. Drigo Paz, cu platoșă și cu o manta roșie pe umeri, lăptos și sumbru la chip, umblă încoace și încolo și dictează.

DRIGO : « Acel staroste, paznic sau alguacil care nu va executa neîntîrziat acest ordin al Juntei Populare va fi declarat dușman al poporului și îndată ce se va putea, va fi spînzurat ca un ciine ».

DON BALTHASAR : Scriu numai atît : « Va fi spînzurat ».

DRIGO : « Ca un ciine ». Așa e mai bine. Uite-așa.

Intră Un curier.

CURIERUL : Vin din partea lui Juan de Inferno. Vă roagă să-i trimiteți fără întîrziere cai. Oastea ducelui de Morena trebuie izbită fără cruțare, ca să nu-și poată reveni și ca să le fie și altora de învățătură.

DRIGO : Am trimis cinci sute de cai ieri. Nu i-ai întîlnit ?

CURIERUL : Nu.

DRIGO : Pe ce drum ai mers ?

CURIERUL : Prin munți.

DRIGO (*se apropie de el și îi pune mâna pe umăr*) : Ascultă, amice, dacă mai încerci odată să lungești drumul ca să te pui la adăpost, să știi că eu am să te trimit pe drumul cel mai scurt la străbunică-ta.

CURIERUL : Am înțeles, căpitane. Juan o să se bucure grozav când o vedeă cal.

DRIGO : Poți să pleci. (*Umbliă tăcut prin încăpere*). Balthasar ! Trebuie să-i silim pe doctori să slujească armatele. Avem destui bolnavi.

DON BALTHASAR : Dă poruncă.

DRIGO : Nu e de ajuns să poruncești. Blestemată țară ! Ca să călești forța care îi va da poporului libertatea e nevoie de o disciplină de fier. Dacă nu știe de frică, toată ticăloșimea asta nu se gîndește decît cum să se ascundă în tufișuri ori să prade pentru burduhanul ei. Carramba ! Sînt incredințat că pînă nu vom spînzura doi-trei dezertori, ceilalți n-au să-și înțeleagă datoria civică.

DON BALTHASAR : Ia stai, Paz. Am o idee ! (*Strigă*). Hei, care ești acolo ?

Intră un soldat.

Aduceți-l imediat din becl pe doctorul Pappa del Babbo.

SOLDATUL : Îndată. (*Iese*).

DRIGO : Hai, dă-i bătale. Eu trebuie să stau de vorbă cu Vermillon. (*Se apropie de o altă ușă*). Seînor căpitane, pofteșre încoace.

Intră Vermillon, în opinci. Armura lui scinteiază, coiful îi e împodobit cu o uriașă pană roșie.

VERMILLON : Sluga domniei-tale, seînor căpitane.

DRIGO : Don Astro, îngăduie-mi să te felicit cu prilejul cuceririi a șase minăstiri, patru castele și două orașe.

VERMILLON : Fac și eu ce pot pentru revoluție, seînor căpitane. Dacă capul lui Vermillon va cădea pe pămîntul jilav, nepoții recunoscători . . .

DRIGO (*cu o voce ca de tunet*) : Nemernicule !

VERMILLON : Cum ai zis ?

DRIGO : Nemernicule ! Tu jefuiești totul și pe toți. Te bețivești cu canaliile tale. Siluiești femeile. Îi obișduiești pe păstori și pe țărani. Îți închipui că revoluția îți îngăduie să izgonești din minăstiri călugărițele dezbrăcate în pielea goală ? Să potolești fiara care sălășluiește în tine ? Să aduni la înghesuială aur la vrăjitoarea aia de bunică-ta ?

VERMILLON : N-am aur . . . Degeaba vorbești așa.

DRIGO : Taci ! Jur pe credința mea în izbînda poporului sărman, al cărui nume voi îl faceți de rușine, că te-aș spînzura de un stîlp înalt în mijlocul taberei, dacă . . . n-ai fi un viteaz. Dar ai cuvîntul meu de fierar că am să te ucid fără crușare dacă ai să-ți îngădui sau ai să le îngădui golanilor tăi încă o glumă ca asta.

VERMILLON : Dar ce pot eu să fac cu canaliile mele ? I-am adunat de prin ocne, dintre haimanale. Fie vorba între noi, pe ei îi interesează nu atît revoluția, cît căpătuiala.

DRIGO : Ascultă, Astro ! Poporul e bun, deși ignorant. Primele zile de libertate sînt spoite cu ură și răzbunare ; robul, îndreptîndu-se de spate, cîteva zile e încă rob. Junta rînduiește viața într-o ramă de fier, pentru binele poporului. Orașenii și țăranii au să ne binecuvînteze nu pentru că vom făuri o nouă stăpînire. Cine jefuiește acum, săvîrșește o crimă cumplită față de revoluție. În țara noastră pe jumătate sălbatică, ordinea poate fi înstăpînită numai prin măsuri aspre. Asta ți-o spun eu, Drigo Paz, care ori îți va trimite sufletul în

gura diavolului, ori va face republică în Spania, oricît l-ar costa asta pe el și pe alții. Căci în el sălășluiește poporul însetat de dreptate și fericire, gata să le plătească cu orice preț. Cine îi stă în cale, va fi șters de pe fața pămîntului. Ai înțeles?

VERMILLON: Am înțeles, căpitane. Voi face totul ca să nu fii nevoit să mă ștergi de pe fața pămîntului. Iar dacă n-am să izbutesc, mă rog, șterge-mă.

DRIGO: Și ceata dumitale, căpitane. Să nu care cumva să încercați să mă . . .

VERMILLON: Ei ași ! Domnia-ta, Paz, ești un om puternic. Încetul cu încetul, Spania va începe să joace așa cum îi vei cînta domnia-ta.

DRIGO: Pentru că muzica mea pornește chiar din sufletul poporului sărman. Poți să pleci !

DON BALTHASAR: Ei, scumpe don Quijotte, merge, mergel Marele Rodrigo (*II arată pe Paz*) a creat o armată mai puternică decît armata regelui. Pretutindeni se restabilește ordinea, o ordine nouă. Pe ruine și pe pămîntul stropit cu sînge vor rodi cîndva roade minunate. (*Către Paz*). Prietene, ești superb, Ești ca o furtună trimisă de Dumnezeu, omule din popor.

DRIGO: Taci, studentule !

DON QUIJOTTE: Mi-ai promis demult că ai să mă ascuți. Acum e ora mea . . . Am să vorbesc.

DRIGO: Mă ierți, nu o oră, un sfert de oră. Așa ne-am învoit.

DON QUIJOTTE (*se așază într-un jilț. Scurtă pauză*):

Trebuie să spun înainte de toate că am cugetat îndelung și uite că iarăși nu pot să-mi adun gîndurile. Mă gîndesc că voi nu sînteți niște ucigași, nu sînteți oameni răi din fire. Presupun că sînteți criminali dintr-o bunătate unică în felul ei. Ceea ce se cere respectat. Și predica pătrunde mai greu într-o inimă înveșmîntată în pavăza unei credințe false.

DRIGO: Te previn că sînt ocupat și numai la stăruințele lui Balthasar accept să ascult vreme de un sfert de ceas niște cuvinte fără nici un folos.

DON QUIJOTTE: Cu atît mai rău pentru domnia-ta, Paz, dacă cuvintele mele se vor dovedi a fi fără folos. Ți-o spun cinstit că în fața domniel-tale se află nu nu mai don Quijotte de La Mancha, ci un sol al Adevărului.

DON BALTHASAR (*zîmbește*): . . . pe care noi îl și ascultăm cu atenția cuvenită. Noi, te iubim don Quijotte, și știm că ești alături de noi.

DON QUIJOTTE: Sînt alături de voi și împotriva voastră. Sînt eu oare un apărător al ducelui și al tiraniei lui? Socot eu oare domnia celor bogați ca o satornicie de neclintit venită de la Cel de Sus? Martor mi-este Dumnezeu că nu. Dacă o orînduire netrebnică demnă de un asemenea purgatoriu cum este pămîntul se prăbușește, eu nu pot decît să mă bucur, dar cu condiția că ea nu se va prăbuși pînă în infern, ci doar ca să-și cedeze locul paradisiului. Vreau să fiu foarte lucid cu voi, foarte chibzuit. Ce sîntem noi cu toții. Dinaltea noastră se aștern fără conținere tablouri ale mizeriei, urii, neînțelegerii. Vă aduc eu oare vreo învinuire? Faceți ce puteți, dar de ce v-ați apucat să lucrați cu un material prost? Deocamdată, din oamenii aceștia încă nu se poate face o omenire nobilă.

DON BALTHASAR: O, da, de rîndul acesta don Quijotte e rezonabil și lucid. Cum se face oare că ți-a mers falma de nebun? Domnia-ta ești oare acesta? Domnia-ta ești oare cel care a pornit din La Mancha ca să ajute cu faptele sale de vitejie binele și, oricum te-al înarmat cu o spadă și cu o lance? Don Quijotte ! Dacă domnia-ta ai avea dreptate și noi am fi început să lucrăm cu

un material încă necopt, știi cum ni s-ar spune în viitor? Am fi numiți cu o stimă ironică niște Don Quijote.

DON QUIJOTE: Hm . . . da . . . Spiritul pe care l-ai făcut m-a înțepat. Dacă vezi că eu mi-am propus să vindec unele nedreptăți, pe cită vreme voi v-ați apucat să schimbați totul din temelii, și iată că eu îi înfrînez pe nebunii mei, dacă e să fiți socotiți niște . . . Don Quijote.

DRIGO: Noi nu simțem deloc niște Don Quijote. Cupa răbdării poporului s-a revărsat și poporul s-a răzvrătit. Iar noi, în măsura puterilor noastre, îi slujim drept armă. Ori e mai bine ca poporul să piară, să plară în anarhie sub copitele nobililor reîntorși?

DON QUIJOTE: Nu, dar dacă v-ați apucat de o treabă, făceți-o cum se cuvine. Voi trebuie să opuneți violenței lumii vechi milericordia lumii noi. Ați umplut însă închisorile de oameni ce gem, deținuți pentru convingerile lor. Oricine își varsă sîngele său varsă și sîngele altuia. Ați adus moarte și osîndă. Și eu, un cavaler bătrîn, mă vîd nevoit să mă ridic împotriva voastră. Pentru că acum voi, voi, sînteți asupritorii, iar ei cel asupriții.

DRIGO (sare în picioare): Eu n-am timp să ascult niște aiureli. Se duce un război în numele supremelor fericiri. Noi trebuie să învingem, să strivim dușmanul, care altfel ne va zdrobi pe noi și speranța noastră. Totul pentru victorie! Cel îndușoși să se ducă la dracu . . . sau . . . la Dumnezeu. Nobilii și poporul nu se pot cruța. Numai focul sau apa. Noi sau ei . . . Ajunge!

DON BALTHASAR: Ai spus un adevăr, Don Quijote. Făcînd bine în lucrurile mărunte, domnia-ta nici măcar nu te-ai oprit dinaintea violenței, dar zărilor largi te-au amețit. Ești mlod, cavaliere!

DON QUIJOTE (se ridică și el): Vă implor să vă veniți în minți. O fi țelul vostru înalt, dar nu îl veți atinge. Vă veți îneca în Marea cea Neagră pe care purtați poporul.

DON BALTHASAR: Domnia-ta, Don Quijote, ești un sceptic. Ești un om cu minte. Poate pentru că, în definitiv, ești și domnia-ta un nobil, crescut la conac, în tradiții și romane.

DON QUIJOTE: Vă previn că oriunde voi vedea oameni asupriți, fie și de voi, fie și în numele unei noi dreptăți, soră bună cu cea veche, le voi sări în ajutor tot așa cum altădată am sărit în ajutorul vostru.

DRIGO: Și noi o să te vîrim la închisoare tot așa cum o făcea și ducele.

DON QUIJOTE: Voi vă puneți în rînd cu tiranii, nu eu vă pun.

DRIGO: Da, sîntem tirani. Da, sîntem dictatori. Vezi spada aceasta? E aida spadei unui nobil, numai că aceea taie în numele sclaviei, pe cînd aceasta—in numele libertății. Bătrîna scăfîrlie a domniei-tale greu se poate schimba. Domnia-ta ești om bun, și oamenilor buni le place să vină în ajutorul celor asupriți. Acum, pentru un răstimp scurt, sîntem noi asupritorii. Luptă, deci, împotriva noastră. Și noi ne vom lupta cu domnia-ta, căci noi asuprim pentru ca peste puțină vreme să nu mai poată fi nimeni asuprit pe lumea asta.

DON QUIJOTE: Trimiteți-mă imediat la închisoare. Degeaba m-ați mai chemat.

DON BALTHASAR: Liniștește-te, Don Quijote.

DON QUIJOTE: La închisoare cu Don Quijote, la închisoare! Ori puneți-l capul pe butuc! Pentru că eu vă sînt dușman! Țelul vostru e o himeră, dar acolo unde apare violența, eu mă împotrivesc.

DRIGO: Ești un prost bătrîn!

DON QUIJOTTE: Și domnia-ta ești un tiran crud, înveșmîntat în manta roșie.
DON BALTHASAR: Încetați ! (*Rîde*). Te încredințez că noi facem parte din aceeași tabără. Mai așteaptă puțin, Don Quijotte.

DON QUIJOTTE: Nu ! Închisoare sau libertate ! Pentru mine libertatea este lupta împotriva voastră.

DON BALTHASAR: Don Quijotte, încăpățînatule, eu îți sînt prieten !

CORTINA

TABLOUL AL ȘAPTELEA

Odaia lui Don Quijotte. Un jilț mare, o mulțime de cărți, care i s-au adus de peste tot și care stau în neorînduală, în grămezi sau stivuite. Un pat și alte mobile.

Sancho stă în genunchi și alege cărțile. Rîde.

SANCHO: De-a mirare, zău ! Nu pricep nimic. Dar în fiecare carte, pe fiecare filă scrie ceva de înțeles, anumite cuvinte. Uite asta, ce mare e ! Ce gît o fi purtînd un cap în care să intre ditamai huiduma ? (*Cîntărește cartea în mînă*). Acilea sînt versuri (*Își poartă degetul pe o filă*). Uite ici ! . . și ici ! . . și ici ! . . mamă ce multe ! Să spui atîtea în rîmel ! Ce om de nimic trebuie să fi și cîtă vreme de pierdut trebuie să ai ! (*Aruncă o privire de jur-împrejur*). Da, au adus ceva podoabe din astea ! (*Se ridică*). Altfel n-aș avea de ce să mă plîng. Cu toate că în oraș nu prea e de mîncare, noi ieri am mîncat o găină și n-aș putea spune cu siguranță că azi n-au să ne aducă iarăși o cîrnică bună și un vinișor pe cînte. (*Se așează în jilț, picior peste picior*). Eu unul sînt categoric pentru revoluție ! Uite acum e taman momentul să mă facă guvernator. Altfel de unde să ia ei guvernatori noi ? Dacă nu-l numesc pe Sancho guvernator, atunci pe cine să numesc ? Eu sînt un om din popor, sînt umblat, m-am frecat prin lumea bună. Ah, ce bine e să fi guvernator ! Dacă m-ar face guvernator, o, cum aș apăra eu revoluția ! Poate atîta că . . va trebui să învăț carte. Dar ce-are-a face ! Pot să-mi iau un secretar, sau și mai bine . . o secretară drăguță.

Intră DON QUIJOTTE, tulburat.

SANCHO (*sare de pe locul lui*): Stăpîne . . .

DON QUIJOTTE: Stai așa. (*Iese în avanscenă și cade pe gînduri*). Stăteam pe niște nori purpurii, și un bărbat cu o față orbitoare îmi vorbea cu asprime, ba chiar cu minie în glas. Ce-mi spunea, Sancho ? În timp ce dormeam, cineva mi-a spus niște lucruri foarte importante . . . Și azi, cele spuse de Paz au trezit un vis adormit în inima mea . . .

SANCHO: Poți să mă omori, că nu-mi aduc aminte. De-a mirare, zău ! Cînd sînt treaz, mă aflu aproape întotdeauna cu domnia-ta, în somn ne despărțim. De altfel, cîteodată te visez. Poate că și domnia ta pe mine. Dar ce folos ? Să zicem că eram și eu de față în visul domnlei-tale, dar acest eu tot n-a văzut nimic din ce-a văzut celălalt eu. Uf, că tare încurcată a mai făcut Dumnezeu lumea . . .

DON QUIJOTTE: Lasă pălăvrageala . . . (*Pauză*). Da, vorbea de o campanie. Era și el supărat că . . . că . . . nu-mi fac datoria pe care mi-o impune epoca. Da, da, Sancho, prietene . . . mi-am amintit. Mi-a spus : tu ești bun și drept, adică nu, pentru că nu-ți faci datoria pe care ți-o impune epoca ta. (*Umbă încolo și încoace*). Sancho, eu le sînt dușman.

SANCHO: Cui ? Vrăjitorilor și uriașilor ?

DON QUIJOTTE: *Îi sînt dușman stăpînirii revoluționare.*

SANCHO: Rău faci.

DON QUIJOTE (*se oprește dinaintea lui*): Crezi? Inima mi se frămîntă în piept ca marea pe furtună. Ei sînt nobili.

SANCHO: Foarte. În fiecare zi îți trimit o masă excelentă și te tratează ca...

DON QUIJOTTE: Taci, făptură nepricepută! În fiecare zi au loc execuții. Ce e o execuție? E cea mai mirșavă dintre crime. E o ucidere săvîrșită împotriva unui om lipsit de apărare.

SANCHO: Dar e cît se poate de simplu, preamilostive stăpîne. Le e teamă că dacă în ceasul victoriei n-au să-i ciopîrțească pe dușmani, aceștia, de bună seamă, au să-i ciopîrțească ei pe dînșii deîndată ce le va veni ajutor din alte părți ale Spaniei ori de la regele Franței.

DON QUIJOTTE: Poftim, pînă și Sancho e în stare să mă tortureze. Dacă bunul simț al acestui jumătate-om poate să-mi rănească conștiința cu argumente, nu înseamnă că ea e prost apărată? (*Se așază în jilț, cufundat în gînduri*).
Pauză. Apoi se aude o bătaie în ușă.

SANCHO (*se duce la ușă, vorbește pe șoptite și revine*): Preamilostive stăpîne, o señora Maria Stella, te rog să mă crezi...

DON QUIJOTTE (*se ridică repede, se duce la ușă și o introduce pe Maria Stella*): Copila mea, biata mea copilă orfană! (*O așază pe Maria Stella în jilț și rămîne în preajma ei*). Te pîndește vreo primejdie, Maria?
Maria Stella clatină din cap.

Îți plîngi părinții?

MARIA STELLA (*printre lacrimi*): Don Quijotte, mi-e milă de duce și de ducasă, care după splendoarea și puterea pe care au avut-o zac în temniță, călcați în picioare de gloată, dar nu pe ei îi plîng.

DON QUIJOTTE: Atunci ce te supără?

MARIA STELLA: Scrisoarea aceasta. (*Îi arată scrisoarea*). O, îngăduie-mi, cava-lere sfînt, să ți-o citesc.

DON QUIJOTTE: Te ascult.

MARIA STELLA (*citește*): « Maria! Mă aflu în temniță. Zilele îmi sînt numărate. Să nu-ți închipui că mi-e teamă de moarte, dar eu vreau să trăiesc, pentru că încă n-am trăit. Anii mei cei dintîi s-au irosit într-un desfrii murdar Sînt însetat nu de fericire, nu de izbîndă — nu. Sînt însetat de virtute, de virtute sînt eu însetat. Maria, salvează-mi sufletul! Dă-mi cîțiva ani de penitență și poate chiar de sfințenie. O mare sete de fapte mărețe îmi umple sufletul, dimpreună cu o mare suferință. Salvează-mă! »

DON QUIJOTTE: Cine scrie asta? Don Murcio?

Maria Stella încuviințează cu un semn din cap.

SANCHO (*ștergîndu-și lacrimile cu dosul palmei*): Iată un merit al revoluției: pînă și dintr-un pulșor ca ăsta poate să facă un sfînt.

MARIA STELLA: Te roagă să-l ajuți.

DON QUIJOTTE: Dar cum aș putea s-o fac?

MARIA STELLA: În fiecare zi pot să-l execute. Ca să cîștige timp, face declarații, dar sînt declarații false. În curînd monștrii aceia au să-i ghicească ștagema și atunci va muri.

DON QUIJOTTE: Dar cum aș putea?... Martor mi-e Dumnezeu că aș face-o.

MARIA STELLA: Te roagă să vorbești cu doctorul Pappa del Babbo. A reușit să-i scrie și lui.

SANCHO: Toate astea prin mijlocirea unui om de nădejde, travestit în temnicer.

DON QUIJOTTE: Am să vorbesc cu doctorul.

MARIA STELLA: Ești cumva supravegheat?

DON QUIJOTTE: Posibil.

MARIA STELLA: N-ai să le trezești bănuiala?

DON QUIJOTTE: Le-am spus că le sînt dușman.

MARIA STELLA: Întotdeauna sincer.

SANCHO: Un om nepractic.

MARIA STELLA: Să nu mai zăbovim. Trebuie să mergem înainte ! Este prețios fiecare minut ! L-am adus aici pe doctor. Vom spune că a venit pentru că domnia-ta nu te simți bine. Ei mă cruță pe mine, fiindcă am fost bună cu gloata în vremea cînd ea mai tremura sub bici. Monstru abject ! Acum ne ține pe toți în închisorile lui murdare.

SANCHO (*cade în genunchi în fața lui Don Quijotte*): Don Quijotte, Cavaler al Tristei Figuri, erou al La Manchei, al Spaniei, al Universului, te conjur pentru numele lui Dumnezeu, pe pintenii de cavaler, pe sărmanul domniei-tale cap, pe ce vrei ! Preamilostive, nu te angaja în acest complot. Ei vor să te atragă într-un complot.

DON QUIJOTTE: Leși afară și ține-ți gura.

SANCHO (*se ridică*): Vezi că acum a revoluție, preamilostive stăpîne, și eu, ca să zic așa, îți sînt, ca să zic așa, nu atît slugă, cît, ca să zic așa . . . întrucît nu mai există stăpîni, ca să zic așa, ei bine, eu îți sînt mai degrabă, ca să zic așa, tovarăș, așa că fă bine și nu țipa la mine. Îți dau sfaturi pentru că acest cap pe care-l port pe umeri nu e prost, și pentru că el nu vrea să-și părăsească locul de pe umerii aceștia. Da. (*Tăcere*). Asta e, ca să zic așa . . .

DON QUIJOTTE: Care va să zică te-ai răzvrătit?

SANCHO: Nu, m-am ridicat și atît. Ce, eu te jefuiesc? Da de unde ! Ce, refuz să-ți fiu tovarăș mai mic? Cîtuși de puțin. Dar noi trebuie să avem o constituție.

DON QUIJOTTE (*îi dă o palmă zdravănă*): Na constituție !

MARIA STELLA: Să-ți fie rușine, Sancho.

SANCHO: Sări la bătaie ! Prea bine. Da, da, foarte bine. Uite că eu am să mă duc la bunul seînor Balthasar și am să-i spun tot ce am auzit aici.

DON QUIJOTTE: Ticălosule ! Și tu spuneai, îndrăzneai să spui că mă iubești ! Tu ai murdărit cuvîntul iubire rostindu-l cu buzele tale groase, în stare să debiteze ceea ce debitezi tu acum. Vezi, Maria Stella, cît sînt de singur. Măgarul acesta era singura făptură care s-a atașat de mine, și de care m-am atașat și eu. L-am iubit într-adevăr, ca pe un frate, măcar că e prost, lacom, laș, palavragiu, mincinos și așa mai departe la nesfîrșit. L-am iubit. N-am uitat niciodată să mă rog pentru el cînd îmi făceam rugăciunea. Cînd era bolnav, cînd alurea în fierbințeală, eu îl vegheam nopți întregi.

SANCHO (*izbucnește în hohote de plîns și cade în genunchi*): Iartă-mă, o, iartă-mă, dacă poți ! Adevărat . . . sînt așa legat de domnia-ta, cum . . . cum e legat cu un capăt de sfoară ciinele de căruța țiganului. O, iartă-mă, prea bunule stăpîne.

DON QUIJOTTE: Liniștește-te, Sancho, liniștește-te. (*Îl ajută să se ridice și îl sărută pe frunte*). Desigur, tu îmi ești tovarăș, ești fratele meu mai mic. Și atunci fă bine și nu te vîrî mai presus de judecata ta. Hai, ieși afară, sărmane, smiorcăie-te, spală-te, vezi ce se găsește la bucătărie și ascultă-mi întotdeauna poruncile.

SANCHO (*printre sughițuri de plîns, ca un copil*): Am înțeles, preamilostive stăpîne.

MARIA STELLA: Trimite-l aici pe doctor, care stă la ușă.

S a n c h o i e s e .

Știu că al să-l salvezi.

DON QUIJOTTE: Datoria mea este evidentă.

Intră Doctorul și se înclină

PAPPA: Mărite erou, nu m-am ascuns nici în pelerină, nici sub căciulă tocmai ca să nu trezesc vreo bănuială. Am venit la domnia-ta pur și simplu pentru că nu te simți bine.

MARIA STELLA: Señor doctore, ce dorește Don Murcio?

PAPPA: Trebuie eliberat din captivitate. E un om cultivat și romantic și a descoperit un procedeu demn de admirația autorilor de romane de aventuri.

MARIA STELLA: Despre ce este vorba?

PAPPA: Onorabilul Don Quijotte solicită o întrevvedere cu Murcio, ba încă și mai bine, cu perechea ducală și cu Murcio.

DON QUIJOTTE: Dar mi se va refuza.

PAPPA: De ce? Ai să spui adevărul, adică vei spune că te călăuzești după sentimentul iubirii de oameni, că vrei să le aduci puțină consolare, așa cum se obișnuiește... că e nevoie de preoți.

DON QUIJOTTE: Ieri încă, Balthasar mi-ar fi împlinit cererea, dar azi, doctore, eu le-am declarat război pe față.

PAPPA: Aha, așa stau lucrurile! Hm... hm... Ceea ce aflu e plăcut și totodată neplăcut. Îmi face plăcere, onorabile cavaler, că ești alături de noi, că lupti împotriva barbarilor, trîntorilor, ucigașilor, vînzătorilor de dumnezeu, jidovilor, desfrînaților și pervertitorilor, pe care eu... (*Tușește*). O, mă sufocă furia. Mor pur și simplu de furie împotriva bestiiilor, canaliilor. Uf... Ah... Pfui...

DON QUIJOTTE: Văd că nu ți-s dragi!

PAPPA: O, dacă mi-ar cădea în mînă, onorabile cavaler — gîndește-te că sînt medic. Mi-aș aminti tot ce știu despre însușirea omului de a suferi, ca să le îndop trupurile cu chinuri.

MARIA STELLA: Doctore, ești înfiorător, ești un om care urăști... Noi... și Don Quijotte... sîntem buni la suflet.

PAPPA: Foarte adevărat... Hi-hi-hi... Iartă-mă... Iartă-mi izbucnirea aceasta, măcar pentru sinceritatea ei. Așadar... așadar ce spuneam? Da, asta e. E îngrozitor, e îngrozitor de agreabil... Numai cînd te gîndești, bunăoară, că le-ai declarat război pe față. Noi sîntem slabi, ei sînt puternici. Mai poate fi vorba aici de un război deschis? Trebuie să minți.

DON QUIJOTTE: Scopul scuză mijloacele, da?

PAPPA: Dar bine-nțeles. Vrei să-l salvezi pe Don Murcio?

DON QUIJOTTE: Cu dragă inimă.

PAPPA: Fără minciună și fără înșelăciune nu se poate.

DON QUIJOTTE: Dacă pentru cea mai sfîntă cauză trebuie să minți sau să ucizi altfel decît în luptă deschisă, eu unul mă retrag; acesta este principiul meu.

PAPPA: Foarte bine. Eu îmi pun pălăria și mă duc acasă, iar mîine sau poimîine, iubitul nostru Murciculus o să fie scurtat de cap. Asta-i! Gata! Adio, vis al unei vieți virtuoză! (*Se îndreaptă spre ușă*).

MARIA STELLA: Don Quijotte! Îndurare! Îndurare! (*Îl apucă de mînă*).

Doctorul se oprește, cu mîna pe clanța ușii.

DON QUIJOTTE: Luați aminte, dacă am devenit dușman al acestor idealști care vor binele omenirii, am făcut-o pentru că sînt un om al mijloacelor cînstite. V-am spus că acestea este principiul meu. Un om care își trădează principiile, merită nu numai iadul, dar moartea absolută.

PAPPA: Dar asta o merităm cu toții, fie că sîntem cu sau fără principii.

MARIA STELLA: Don Quijotte ! Îndurare ! Îndurare ! *(Cade în genunchi și se uită la el printre lacrimi)*.

PAPPA: Ca să știi dacă merită să te apuci de o treabă, trebuie măcar să ascuți pînă la capăt despre ce este vorba . . .

DON QUIJOTTE *(o ridică pe Maria Stella)*: Te ascult, dar eu . . .

PAPPA: Așadar te duci cu scrisoarea lui Murcio, da, da, te duci cu scrisoarea la Balthasar. Nu la căpetenia lor, la Paz — asta e de piatră — ci la flecarul de Balthasar, care e de lut. Îi spui că Murcio se căiește. Poate, zici domnia-ta, s-a schimbat și sufletul perechii senioriale. Vrei să-i vezi. Cum ai putea să faci vreun rău? Domnia-ta nu ai legături cu dușmanii revoluției. Straja poate fi întărită. Ești dispus chiar . . . să te lași percheziționat la intrare și la ieșire . . . A . . . crezi oare că Balthasar nu se lasă el prins? N-o să vrea să se arate și el generos? Să-i faci un serviciu unul cavaler prieten, care, pe deasupra, îi va aminti, că relațiile dintre ei ar putea fi reluate, că el se gîndește mult, șovăle . . . Ai? *(Face viclean cu ochiul)*.

MARIA STELLA: Mai departe, mai departe !

PAPPA: Mai departe. Eu îți dau o sticlură, mică, mică de tot, cît o alună, cît un bob de mazăre. O ascunzi în gură, la falcă, și i-o dai lui Murcio. Mai spui și domnia-ta ce te taie capul acolo, la închisoare, și pleci. Hm . . . *(Ridică în sus arătătorul)*. E o otravă.

MARIA STELLA: Otravă.

PAPPA: Otravă. Murcio sparge sticlura în dinți și cade mort.

MARIA STELLA: Ah !

PAPPA: Dar nu de tot. El va fi mort trei zile. Evident, va fi înmormintat, ca orice mort. Ei au să îngăduie să fie înhumat în cavoul familiei. De ce nu? A treia zi, sau mai bine zis a treia noapte, noi, complotiștii, mergem la cimitir și . . . pricepi, nu? Desigur, trebuie să pregătim niște cai buni. *(Ridică arătătorul)*. Și n-o să aibă nimeni de suferit pentru că Murcio va începe o altă viață, o viață cinstită și sfîntă.

TABLOUL AL NOUĂLEA

Un cimitir de chiparoși, trandafiri, monumente funerare de marmură. Mormîntul proaspăt al lui Murcio, cu o cruce provizorie de lemn. și cu o coroană de flori albe. Luminează luna. De departe răzbat sunete de ghtară și mandolină. Intră Don Quijotte și Sancho, înveșmîntați în pelerine.

SANCHO: Nu prea sînt eu amator să umblu teleleu noaptea prîn cimitir. Mai am vreme să mă obișnuiesc cu cimitirul, eu așa zic.

DON QUIJOTTE: Ah ! Sancho ! *(Suspînă adînc și se așază pe o lespede de mormînt)*. Aici lumea miroase a trandafiri. Auzi, cineva se veselește orl îl cîntă iubitei sale.

SANCHO: Și foarte bine face. Numai noi stăm ca niște vampiri pe un mormînt. Nu te uita, rogu-te, la mine cu ochii ăștia sticloși, preamîlostive. Cu gîtul ăsta slab și cu fața trasă, ești leit un strigoi.

DON QUIJOTTE: Cîtă consolare cînd te gîndești că toți pe lumea asta sînt niște fantome. Dar nu toți, Sancho, ah, nu toți, nu toți. Suferința e totuși suferință. Și iată că eu, Sancho, uite-așa, pot să pricinuiesc o nouă și nemalpomentă suferință.

SANCHO: Ți-am spus să nu te viri în complotul ăsta . . .

DON QUIJOTTE: Am leșit din el. Nu mai vreau să am nimic comun cu complotiștii. Nici măcar cu Maria Stella.

SANCHO: Și atunci de ce ne-am mai cărăbănit încoace? Numai așa ca să ne văităm?

DON QUIJOTTE (*Tace. După o pauză*): Ah, Sancho, poate că se mai poate îndrepta ceva.

SANCHO (*dă cu căciula de pământ*): Ah, nefericitule de Panza, de cine ți-ai legat tu soarta? ! (*Tăcere*). Și acum ce facem? Ori vrei cumva să te prefaci în monument funerar al contelui Murcio?

DON QUIJOTTE: O, de-aș putea ! Aș vrea să fiu o statuie destul de grea, pentru ca el să nu se mai ridice, căci teamă mi-e că va învia mai degrabă drac decât înger.

SANCHO: Da, desigur. (*Se așază lângă el*). Ia spune, nu-i așa că n-a murit de-adevărat? M-am priceput eu. Atâta s-a vorbit de secretul ăsta pe ocolite, încât pină și măgarul meu, cred, a înțeles cum stau lucrurile. Murcio trăiește, nu-i așa? Brrr ! Nu, eu n-aș fi făcut una ca asta pentru nimic în lume. Auzi, să te trezești într-un sicriu, înfășurat în giulgiu . . .

DON QUIJOTTE: Da, e înfiorător. Asta o să se întâmple azi la miezul-noptii. Poate că a și deschis ochii în mormîntul acesta. Sancho, pune urechea la pământ și vezi dacă nu se aude vreun zgomot.

SANCHO: Nu, că mi-e teamă să nu răcesc. Pământul e jilav.

DON QUIJOTTE (*se culcă pe mormîntul lui Murcio și își lipește urechea de pământ*): Tace, pământul jilav tace.

SANCHO: Preamilostive stăpîne, vine cineva cu un felinar. Raza felinarului m-a lovit drept în ochi. S-ar putea să fie alguacilul Juntei.

DON QUIJOTTE: Cred că e Pappa del Babbo.

Intră Maria Stella, cu un felinar în mînă, cu o cazma și cu o pelerină pe umeri.

MARIA STELLA: Care ești aici? Dumneata, cavaleră? Ai venit totuși? Ce bine ! Doctorul nu știi de ce zăbovește. Am făcut cu chiu cu vai rost de o cazma și am venit. Doamne, sînt frîntă ! Mi se pare că dintr-o clipă în alta am să mor.

DON QUIJOTTE: Dă-mi cazmaua. Trebuie să săpăm. Mai bine mai devreme decât mai târziu. (*Maria Stella îi dă cazmaua și rămîne cu felinarul, în vreme ce el începe să sape*). Mi-am adus aminte de un vis ciudat și măreț pe care l-am avut acum cîteva zile.

MARIA STELLA: Nu auzi nici o mișcare în mormînt?

DON QUIJOTTE: Nu, dar cicadele țîrîie teribil de tare.

MARIA STELLA: Niște nesimțiți cîntă undeva o seguidilla.

DON QUIJOTTE: Am visat că stăteam pe niște nori purpurii, în fața judecăto-rului orbitor. Bubulau tunete. Un glas poruncitor mi-a zis: « Tu cutezi să te socoți un sfînt? Tu nu ai înțeles datorla epocii tale. Și din prăpădita asta de sfîntenie a ta . . . — așa a zis, chiar așa a zis — din prăpădita asta de sfîn-țenie a ta va purcede moartea celor ce făuresc marea fericire a vremii lor ». Am început să tremur tot. Simțeam că am să mă prăbușesc și căderea mea nu va avea sfîrșit, nu va avea sfîrșit! . . . Și atunci cineva de o mare blîndețe . . .

MARIA STELLA: Sapă, sapă, Don Quijotte.

Don Quijotte sapă în tăcere.

Cit de adînc e mormîntul?

DON QUIJOTTE (*cufundat în pămînt pînă la genunchi*): N-am văzut cînd l-au săpat.

MARIA STELLA: N-auzi nimic?

DON QUIJOTTE: Nu. Uite, Maria Stella, îţi vorbesc din mormînt.

MARIA STELLA: E lugubru.

DON QUIJOTTE: Domnia-ta eşti acolo, sus, eu sînt în mormînt. (*O priveşte, scîldat tot în văpăile lunii*).

MARIA STELLA: Hai sapă, sapă, Don Quijotte !

SANCHO: Hai mai lasă-mă şi pe mine.. Gîfii de nu mai poţi. Faci ca Rosinanta cînd o apucă sforăitul. Uff ! (*Îşi suflecă mincile*). Dă încoa cazmaua şi ieşi.

Don Quijotte iese din mormînt.

(*Intră în locul lui*). Asta-i treabă pentru mine să dezgrop morţii ori să mă apuc de ceva şi mai rău? (*Sapă de zor*).

DON QUIJOTTE (*se apropie de Maria Stella*): Da, în clipa aceea, cînd mă simţeam tare nefericit, blestemat şi osîndit, cineva de o mare blîndeţe . . .

SANCHO (*sare ca ars afară din mormînt*). Bate ! Jur pe osemintele maică-mi că bate ! Ao!eu !

DON QUIJOTTE (*îi smulge cazmaua din mînă, sare în mormînt şi se apucă să sape din răputeri*). Se opreşte puţin din lucru şi se apleacă): Don Murcio ! Don Murcio ! Mă auzi ? (*Sapă iar zorit*). Uite şi capacul sicriului. Ia să-l curăţim noi, aşa, aşa. Sancho, Sancho, ajută-mă să scot sicriul.

SANCHO: Nu, nu, refuz categoric. Mai bine plec încotro m-or duce ochii.

DON QUIJOTTE: Sancho !

SANCHO: Singuri nici n-o să-l putem urni.

DON QUIJOTTE (*se apleacă*): E abia înşurubat. E vreo şurubelniţă? . . . Cum? Ce-ai zis?

MARIA STELLA: El a zis. Ce spune, Dumnezeuule, ce spune?

DON QUIJOTTE (*se îndreaptă de spate*): Înjură . . . şi încă tare scîrnav. Al cumva o şurubelniţă?

MARIA STELLA: N-am.

DON QUIJOTTE (*se apleacă din nou*): Capacul e prins în patru şuruburi mari. Se vede că înadins nu l-au bătut în cuie, dar eu degeaba îmi frîng degetele, e nevoie de o şurubelniţă.

SANCHO: Nu şi-ar putea folosi cuţitul meu?

Don Quijotte ia cuţitul.

De bună seamă că fierarul care l-a făcut nici nu visa că o să fie pus să facă o treabă ca asta.

DON QUIJOTTE: Da, se poate lucra cu el. Aşa, aşa. Unu ! (*Aruncă un şurub*).

MARIA STELLA: Doamne, cum mi se bate inima !

SANCHO: Şi mie, prinţesă.

Amîndoi se apleacă peste mormînt şi se uită în el.

DON QUIJOTTE (*aruncă un şurub*): Încă unul !

SANCHO: Face gălăgie acolo în sicriu. Halal mort !

DON QUIJOTTE: Ah, s-a rupt cuţitul !

SANCHO: S-a rupt? O, ce nenorocire ! Cuţitul acesta care m-a slujit unsprezece ani.

DON QUIJOTTE: Ce-i de făcut?

SANCHO: L-am cumpărat la bilci în La Mancha şi s-a dovedit a fi un cuţit cîstit, creştinesc. Cîtă plîne şi cîtă brînză am tăiat cu el !

DON QUIJOTTE: Ce-i de făcut?

SANCHO: Spune-mi, barem, cum s-a rupt?

DON QUIJOTTE: Vezi că nu s-a rupt în două, că puteam lucra și cu o jumătate, dar a ieșit lama din mîner și mînerul s-a sfărmat.

SANCHO: Asta e bine.

DON QUIJOTTE: E rău, pentru că nu se poate lucra.

SANCHO: E bine, ascultă-mă ce-ți zic. Las' că-i fac eu alt mîner. Ia dă încoa lama.

DON QUIJOTTE: Și ce facem cu Murcio?

SANCHO: Ce-mi pasă mie de Murcio? (*Bagă repede cușitul în buzunar. Se aude un pîrîit. Don Quijotte sare afară din mormint. Sancho o ia la fugă și se ascunde după un chiparos.*)

MARIA STELLA: Ce-a fost asta?

DON QUIJOTTE: Ridică capacul! (*Sare în mormint*). Da, da, îl sparge, iese afară! *Murcio, înveșmîntat în giulgiu, iese din mormint și se așază pe marginea gropii.*

Stă posomorît și tace, scîldat în lumina lunii.

MARIA STELLA: Murcio?

MURCIO: Va să zică n-am murit.

MARIA STELLA: Trăiești, conte?

MURCIO (*tușește și sculpă*): Dați-mi ceva de băut!

DON QUIJOTTE: N-avem nimic cu noi. Scoate-ți giulgiul și să mergem în oraș.

MURCIO: Ticăloșilor! Să nu luați cu voi vin sau măcar apă! (*Șade gîrbovit*). Am obosit. Am îmbătrînit cu o sută de ani. Mi-a încărunțit părul?

MARIA STELLA: Nu, conte.

MURCIO: Nu se poate! Apropie-te. Ți-e teamă? Vino mai aproape și uită-te bine, și spune-mi adevărul.

MARIA STELLA (*se apropie și-l mîngie pe Murcio pe cap*): Sărmane conte! Ai destul de multe fire cărunte de păr.

MURCIO: Eu ce-am zis? Dar cineva va plăti cu capul pentru fiecare fir de păr cărunt din capul meu și cu țipete de suferințe de iad pentru fiecare clipă cît am stat eu în sicriu

DON QUIJOTTE: Conte, eu ți-am făcut două servicii: eu ți-am adus narcoticul și tot eu... ce e drept, aproape împotriva voinței mele, te-am dezgropat, întrucît doctorul n-a venit. Dacă nu veneam eu, te-ai fi înăbușit în sicriu. Ai toate motivele să mă ascuți.

MURCIO: N-am nici un motiv. Taci, prăjină afurisită, palavragiu nebun!

SANCHO (*se repede de după copac*): Și știi de ce te acoperă de ocări pehlivanul ăsta? Fiindcă știe că ești mult prea mîrinimos ca să chemi străjile, dar eu unul am să le chem. Mi-ajunge! De rîndul ăsta au să mi-l îngroape pe pehlivan pentru mai multă vreme. (*Fuge*).

DON QUIJOTTE: Sancho, Sancho, ce faci? Sancho, întoarce-te! Sa-ancho!

MURCIO: Nu țipa cu vocea asta răgușită de bas. Unde-s caii?

MARIA STELLA: N-au venit încă.

MURCIO: Foarte rău. Unde e Don Quijotte, acolo e prostia și ghinionul. Ce-i de făcut?

MARIA STELLA: Uite că vin străjile.

MURCIO: Sînt slăbit, n-am să pot fugi. Dați-mi un pumnal sau ceva, trebuie să mă reîntorc în sicriu. Singur sînt vinovat. Nu mi-am pus imediat masca. Contele Murcio Vesconcin, cel care putea să-l sucească gîtul unui sme, va muri din pricina dobitocului de Panza.

MARIA STELLA: Sînt călări.

Intră Pappa del Babbo.

PAPPA: Ce-mi văd ochii? Treaba s-a și făcut. Foarte drăguț din partea domniei-

tale, scumpe Don Quijotte. Hai, repede ! Pe cai ! Ajung pentru toți. Sînt cai buni. Vom zbura ca vîntul. Am la mîne cîteva permise, pentru mine, ca decan al medicilor, pentru doi doctori, o soră și un slujitor. Exact atîția sîntem.

MURCIO: Se pare că pe lumea asta există o providență, sau măcar Satana. Maria Stella, domnla-ta mergi cu mine.

DON QUIJOTTE: Eu, nu.

MURCIO: Nici nu te iau. Și doctorul Babbo te-a poftit la o plimbare numai ca să facă o glumă

DON QUIJOTTE: Maria !

MURCIO: St ! Ha-ha-ha ! (*O ia pe Maria Stella de braț*).

MARIA STELLA: Aș vrea cel puțin să-i mulțumesc.

MURCIO: Nici o mulțumire. Țeapa asta bătrînă nu-i bună de nimic. (*Pleacă*).

PAPPA: Țeapă bătrînă ? Aha ! Păi așa te-a poreclit el. Am onoarea Don Quijotte. (*Se înclină ironic și pleacă*)

DON QUIJOTTE (*se așază pe mormînt și trage cu urechea*): Au plecat. Așa. Au cotit după biserică. Așa . . . Uite că nu se mai aud. Nu se mai aude nimic. Cicadele au amuțit . . . Ghltarele au tăcut . . . A tăcut și sufletul meu.

*Pauză. Apoi se aude un zgomot. Apar S a n c h o , o a m e n i
î n a r m a ț i i , făclii.*

SANCHO: Puneți mîna pe ei, fără nici o alegere, și duceți-i la seîor Rodrigo, să-i judece el.

Oamenii luminează cu făcliile în toate părțile.

PRIMUL SOLDAT: Păi aici nu e nimeni, afară de Cavalerul Tristel Figuri.

SANCHO: Asta-i bună ! A, caramba ! (*Dă cu căciula de pămînt*).

AL DOILEA SOLDAT: Și acum ce facem ?

PRIMUL SOLDAT: Nu ne rămîne decît să-i ducem la seîor Rodrigo pe cei care au rămas.

CORTINA

EPILOG

Același decor ca în tabloul al șaptelea. D o n Q u i j o t t e șade în jilț, profund deprimat. S a n c h o stă lîngă ușă, în fundul scenei.

DON QUIJOTTE: Multă vreme, visul acesta a stăruit dinainte-mi ca un prevestitor de furtună. Visul s-a împlinit și acum îmi amintesc de el ca de mîngîierea ce mi-a fost făgăduită, pentru că în clipa în care norul de furtună a bubuit sub picioarele mele și am simțit că am să cad, am să cad ani în șir ca o piatră în prăpastie, cineva de o mare blindețe m-a învăluit într-o piclă și o voce mînnată, cum n-am auzit pe pămînt, a spus: « O, judecătorule, el a binemeritat din plin dragostea mea mizericordioasă ».

SANCHO: Uite în locul ăsta mă gidlă întotdeauna în nas. (*Pauză*). Da de ce te-au chemat aici ? (*Tăcere*). Să nu pășim ceva ! După primul nostru interogatorlu, cînd am spus totul . . .

DON QUIJOTTE: Tu.

SANCHO: Eu aș zice că noi . . . Altfel vreau să spun că ne-au lăsat în pace, ca și cînd n-am fi făcut nici o trăsnaie.

DON QUIJOTTE: Cum adică în pace ? E adevărat că nu ne-au vîrit la închisoare, dar la gîndește-te cum mă privesc ei pe mine. Ca pe un ciumat !

SANCHO: Doar n-o să se pupe-n bot cu domnia-ta după lsprava asta nouă. Totuși de ce ne-au chemat ?

Don Balthasar deschide o ușă laterală și aruncă o privire înăuntru. Apoi intră.

DON BALTHASAR: Ești aici, Don Quijotte? Foarte bine. Vreau să ascuți un raport. *(Vorbește în direcția ușii).* Intră, Vasco. *(Intră un sergent. Balthasar se așază în jilț).*

DON BALTHASAR: Vorbește !

VASCO: Oastea contelui Vesconcin, mai bine zis bandele lui, după ce au cucerit Lijo, au pornit spre est, ca o revărsare de ape. Din fața lor fuge mulțimea amărită și despulată a băjenarilor. În regiunile ocupate, satele sînt arse fără milă, toți bărbații capturați sînt luați în armată și la cel mai mic semn de nesupunere îi așteaptă spînzurătoarea. Copiii rămîn fără supraveghere și mor cu mîile, la fel ca și bătrînii. Femeile și fetele au ajuns de batjocura cavalerilor și a bandiților lui. Cînd pun mîna pe cineva bănuît a fi revoluționar, îl duc în tabăra principală, la conte, și acolo, în fața conducătorului, organizează spectacole cu torturi, autodafeuri. Numai auzind de ele, eu, care am văzut multe, simt că mi se face greață, așa că mai bine n-am să dau amănunte. Voi spune însă că contesa de Vesconcin, prințesa Maria Stella, e obligată să asiste și ea la torturi. De fiecare dată, de cum încep torturile, leșină. E readusă în sîmțiri și pusă din nou să fie martoră la acest infern. Uneori cîcă plîngea cu hohote și țipa, aproape acoperind țipetele victimelor, și se trîntea la pămînt, implorînd milă de la diavolul acela. Nu știu ce taină se ascunde în dosul acestei cumplite torturi la care e supus sufletul prințesei, dar cred că are să moară curînd. Pe steagul alb al lui Vesconcin sînt brodate aceste cuvinte: « Învînge prin groază ».

DON BALTHASAR: Destul, Vasco. Du-te și te odihnește. Ai spus cui trebuie cum e așezată oastea lui Vesconcin ?

VASCO: O da, desigur.

DON BALTHASAR: Poți pleca.

Vasco iese.

Don Quijotte, stăm prost. Rodrigo Paz, marele meu prieten, a pornit și el azi dis-de-dimineață la luptă. Acum avem de trei ori mai puțini oameni sub steaguri decît Visconcin. Noi respingem metodele lui de groază, ele ne sînt străine, desigur, dar trebuie să curățăm zona din spatele frontului. Pot eu să protestez pentru o clipă ? Da, Don Quijotte, și aici se varsă sînge. Dacă n-am sugruma complotul din spate, ne-am duce armata la pieire. Ah, Don Quijotte ! Nu vreau să-ți îngreuez vîna, dar domnia-ta ai jucat aici un rol fatal. Ți-o spun în față. Rodrigo, sever cum e, s-a gîndit, ca să le fie de învățătură tuturor celor ce se îndulcează și care se viră cu filantropia lor în viața grea, complicată și plină de răspundere, să lase să cadă asupra-ți mîna cumplită a justiției.

DON QUIJOTTE: Sînt oricînd gata.

DON BALTHASAR: Cine oare se îndolește ? Dar la ce bun ? L-am făcut să-și schimbe gîndul. Dar, Don Quijotte, domnia-ta nu poți rămîne cu noi. Cine știe ce preanobilă și preacinstită toană îți mai vine !...

DON QUIJOTTE: Sînt exilat ?

DON BALTHASAR: Da... Ah, Don Quijotte, domnia-ta nu ești bun să fi cetățean al Republicii însîngerate, înfometate, condusă de oameni care vor să-i aducă poporul în furtună cu orice preț izbînda și să aducă poporul, prin Marea cea Roșie, prin nisipul deșertului și prin măceluri cumplite pe Pămîntul Făgăduinței. Dar atunci cînd vom ajunge pe Pămîntul Făgăduinței,

cînd ne vom scoate platoșele însîngerate și încinse, atunci, sărmane Don Quijotte, îți vom zice: vino sub bolțile de verdeață pe care le-am cucerit, ca să ne ajuți să facem bine. Și ce liber va respira atunci pieptul domniei-tale și ce firesc ți se va părea totul împrejur! O, atunci ai să fii cu adevărat Don Quijotte eliberat. Dar și atunci, mijindu-ți ochii, ai să privești înapoi, la prăpăstiile și la grozăviile prin care nu domnia-ta vei fi trecut. Ah, domnia-ta nu poți să înțelegi că noi plătim prețul acela fără de care nu-i chip de pătruns în țara unde Don Quijotte eliberat va găsi armonie și lumină.

DON QUIJOTTE: Da, Don Balthasar, ce-aș putea eu să-ți spun? Uite cum gîndeam eu, Oamenii aceștia au pornit pe oceanul unor fapte mari. Și acolo e lesne să te rătăcești, să te lași furat de himere spre paguba ta și a altora, pentru că eu văd că, făcînd bine, binele cel mai simplu, omul poate totodată să samene un mare rău. Credința voastră nu e și credința mea. Bine, dar ce trebuie să facem noi, oamenii? Acum nu mai știu nimic. Sînt într-adevăr ca un orb.

Pauză.

DON BALTHASAR: Unde ai să mergi?

DON QUIJOTTE: Nu știu.

DON BALTHASAR: O, iarăși cîmpiile încinse de soare, și sub cerul înfierbîntat de azur și de aur topit, așternîndu-și umbra pe pămînt, doi călăreți, unul lung și altul rotofei, merg în necunoscut. (*Pauză*). Mi-e milă de domnia-ta, Don Quijotte. Poate să te rețin aici, la noi, pe riscul meu?

DON QUIJOTTE: Nu, am să plec. Nu pot să-ți fîgăduiesc că mîine n-am să ascund în patul meu vreo victimă de-a voastră. Și pot eu să știu dacă n-o fi un alt Murcio?

SANCHO (*intrînd*): Mărețe cavalier, am pregătit toul pentru plecare. Am curățit de mult cu cretă coiful lui Mambrin, lucește de-ți ia ochii. Rosinante șchioapă ca de obicei și arată așa că . . . ți-e mai mare mila de ea. Ajderea ți-am cîrpit necontenit armura, așa că, pot să zic, e în perfectă ordine. Să mergem, preamiloștive stăpîne. Să pornim spre noi aventuri, pînă ce Domnul Dumnezeu ne-o lua pe amîndoi de pe fața pămîntului.

DON BALTHASAR: Drum bun, cinstite Sancho!

SANCHO: Ah, Don Balthasar, noaptea asta m-am gîndit mult. N-am închis un ochi . . . Ba m-am dus și la Suru să mă sfătuiesc, dar el e un măgar, ce poți să pretinzi de la el? Eu nu sînt un războinic, dar mi-a venit așa să-l las pe Don Quijotte și să nu mă mai întorc acasă, ci să pornesc dis-de-diminează cu armata, să merg spre Apus, ca să mor, în urma lui don Rodrigo Paz, fierarul roșu, căpitanul nostru din popor. Dar parcă pot? Pot eu să-l las pe Don Quijotte?

DON BALTHASAR (*sărutîndu-l pe Sancho*): Încearcă să fii fericit, inimă de aur ce ești.

DON QUIJOTTE: Am să te sărut și eu, don Balthasar. (*Se sărută*). Nu pot să-ți dau dreptate, nu pot să te condamn, nici să te binecuvîntez nu pot. Ți-am dat numai sărutarea ce cuprinde în ea conștiința slăbiciunii noastre omenești a tuturor și a înfrățirii noastre în această slăbiciune.

DON BALTHASAR: Acum sau mai tîrziu, nol tot îl vom face pe om stăpîn pe soartă. Noi luptăm pentru asta și numai noi o vom înfăptui. În moarte sau în izbîndă, pînă la urmă biruitori vom fi noi.

DON QUIJOTTE: Mîndre cuvinte ! Dar ce-i cu asta? Veți fi socotiți nebuni. Pe drumul vostru au fost și vor fi multe greșeli, dar voi aveți o superbă Dulcinee, ciudații mei frați întru cavalerie. O, a mea e mai modestă . . . dar . . . dar . . . cu toate acestea n-am dobîndit-o. E timpul să mergem. Ah, Sancho, această mare aventură m-a dat gata. Simt o rană de moarte în pieptul sufletului meu. Dumnezeu să vă mîntuie, dacă se mai ocupă de nepoții lui Adam. *(Iese)*.

SANCHO: Nu e bine bătrînul. E și așa scrîntit la cap și voi i-ați mai scrîntit scrînteala asta a lui. Ei, fie ce-o fi. Dați-i bătaie blestematului de Murcio. Și dacă o să ajungeți pe pămîntul făgăduinței, nu uitați să mă faceți guvernator în vreun Capernaum. *(Se înclină și iese)*.

Pauză.

CORTINA

În românește de IGOR BLOCK

Don Quijote și dîlelele revoluției

Ipostaza de autor dramatic poate părea mai curînd neașteptată pentru cititorul român care cunoaște lucrările lui Anatoli Vasilievici Lunacearski din domeniul estetic și al filozofiei, al istoriei și criticii literare și este deprins să-l considere, în primul rînd, un teoretician, și un practicant al luptei revoluționare, unul din cei ce au așezat temelile culturii socialiste în Uniunea Sovietică. De fapt, preocupările pentru teatru, pentru dramaturgie și artă teatrală se încadrează organic și armonios în activitatea vastă a acestel personalități de mare elevație spirituală, « om excepțional de înzestrat » — cum îl caracterizase Lenin. Mînte ageră și pătrunzătoare, dotat cu un ascuțit spirit critic, cu profunzime de înțelegere și originalitate în interpretare, Lunacearski avea deopotrivă competența să-și spună cuvîntul despre literatura din epoca Renașterii ca și despre ultimele apariții ale literaturii sovietice contemporane; comentariile sale se dovedesc a fi în egală măsură pertinente și cînd discută creația lui Dostolevski și Marcel Proust, ca și atunci cînd se ocupă de Shakespeare și Herzen; spiritul său de analiză se arată deopotrivă de pătrunzător și cînd discută « samghinismul » și cînd apreciază importanța operei lui Goethe. Om cu adevărată și temeinică erudiție în filozofie și literatură, în domeniul artelor ca și al istoriei, Lunacearski a văzut totdeauna în știință un sprijin, un ajutor în activitatea sa de revoluționar. Învățămintele istoriei, puterea de înrîurire a operelor literare își aflau aplicare în activitatea lui de edificare a noii societăți. În acest sens trebuie căutată și explicația interesului său pentru teatru și originea încercărilor sale în domeniul dramaturgiei, gen pentru care, după propria lui mărturisire, simțise totdeauna o deosebită înclinare. « Din copilărie și pînă astăzi — scria Lunacearski în 1924 — am iubit teatrul, și deaceea, desigur, l-am acordat destulă atenție. Am studiat îndeaproape scena, literatura dramatică, istoria dramaturgiei . . . »

Activitatea de dramaturg a lui Lunacearski îmbrățișează aproape un sfert de veac; începută încă în anii primei revoluții ruse, ea continuă pînă aproape de sfîrșitul vieții scriitorului (1933), situîndu-se totuși, cu majoritatea creațiilor, în perioada din preajma Revoluției din Octombrie. Lunacearski însuși ne spune că « prima piesă ce a văzut lumina tiparului, *Bărbierul Regelui*, a fost scrisă în închisoare, în ianuarie 1906 ». Dacă în perioada emigrației în apus, a luptei în ilegalitate, el a cultivat în continuare această îndeletnicire (din această perioadă datează *Faust și Orașul*, atunci a fost scrisă piesa *Don Quijote eliberat*, *Oliver Cromwell*), mai greu i-a fost să găsească posibilitatea de a-și publica creațiile dramatice. Piesele lui Lunacearski au văzut, în marea lor majoritate, lumina tiparului și au

fost prezentate pe scenă după victoria Revoluției Socialiste din Octombrie: *Bărbierul Regelui* a fost jucată prima oară în 1919, *Faust și Orașul* a fost tipărită și jucată în 1918, *Cancelarul și lăcătușul* în 1921, etc.)

Piesele lui Lunacearski au aproape toate un caracter istoric: *Cancelarul și lăcătușul* (1921) și *Otrava* (1925) se numără printre puținele cu temă contemporană, cea dintâi aducând ecouri ale revoluției din noiembrie 1918 în Germania, cea de a doua oglindind aspecte ale vieții sovietice din perioada nep-ului.

Lunacearski reia mituri sau legende vechi, figuri istorice sau personaje literare, ce mai tentaseră condeiul altor scriitori înaintea lui (*Vasilissa cea înțeleaptă, Oliver Cromwell, Tommaso Campanella, Faust și Orașul, Don Quijote eliberat*). Asemenea izvoare livrești, foarte semnificative pentru preocupările și înclinațiile lui Lunacearski, îl situează piesele într-un context de literatură universală din cele mai alese și mai interesante, îndemnând implicit la raportări și comparații, fie și numai sub aspectul prelucrării surselor și al caracterului mesajului. Astfel, dacă *Bărbierul Regelui* sugerează posibilitatea unei confruntări cu piesa lui Victor Hugo *Regele se amuză*, *Faust și Orașul* ne apare ca o continuare, în altă viziune și interpretare, a temel goetheene, iar *Don Quijote eliberat* ne face să ne amintim de celebra creație a lui Cervantes. În același timp, aproape de fiecare dată se cuvine să încercăm și alte paralele, cu opera lui Lunacearski însuși, de istoric literar de astă dată, autor încă din tinerețe al unui studiu despre Faust (1903), cuscător profund al operei lui Goethe (*Goethe și epoca sa*), și deopotrivă și a lui Cervantes (*Literatura în epoca Renașterii* etc.) Istoria capătă în piesele lui Lunacearski un mesaj contemporan, sugerează referiri, aluzii la contemporaneitate. Autorul însuși spunea: « Bineînțeles, toate aceste piese istorice nu prezintă cituși de puțin Interes istoric. În nici una nu am urmărit realizarea unei cronici istorice. În intenția autorului cel puțin, ele sînt toate piese de stringentă actualitate » Prezentarea destul de generală a epocii istorice mai ales în *Bărbierul Regelui* favorizează mutarea accentului asupra dezbaterii de idei, care se poartă în ample dimensiuni filozofice.

Lunacearski respectă tiparele tradiționale în care se încadrează personajele literare preluate de el. Faust nu contravine aparent imaginii făurite de Goethe, nici Don Quijote celei pe care o cunoaștem din romanul lui Cervantes. Pornind de la aceste elemente tradiționale, creînd ca să spunem așa în temelul lor, continuînd tradiția lui Goethe și Cervantes, Lunacearski așează eroii în situații noi, în confruntare cu probleme sociale inedite, ceea ce duce la dezvăluirea psihologiei lor într-o lumină neașteptată, la afirmarea unor momente noi în concepția lor despre lume și viață. Preluînd ideea construirii unui oraș liber de către Faust, din tragedia lui Goethe, Lunacearski a fost în primul rînd preocupat de caracterul politic și social al operei eroului. « Relațiile dintre orașul creat de geniu și geniu însuși, rezolvarea în formele unei drame a problemei geniului, cu năzuința sa, pe de o parte, spre absolutismul lăsat, pe de alta, spre democrație, iată ce m-a preocupat îndelung și m-a îndemnat să mă apuc de lucru » — scrisese Lunacearski în prefața la piesă. Faust este animat, la Lunacearski, de dorința de a-l înălța pe om, de a-l elibera de robia muncii, de a-l face fericit, și, totuși, Faust vine în conflict cu poporul cetății sale, pentru că nu vrea să țină seama de drepturile legitime și năzuințele firești ale acestuia spre libertate. « Trozburgul a crescut și vrea să fie liber. El nu vrea să mai aibă un patron, un tutore, un domn. El vrea să vadă în Domnia ta doar primul dintre cetățeni, consulul » îi spune meșterul Gabriel, rugîndu-l să accepte participarea *demos*-ului la conducerea treburilor obștești. « Statul în care capul se supune trupului este o nebulie », replică Faust.

După un scurt exil benevol Faust se va reîntoarce în cetatea făurită de el, unde acum stăpânește poporul, pentru a cunoaște alături de acesta, « bucuria de a fi egal, de a fi cetățean al Troitzburgului liber, aducându-i în dar ultima creație a geniului său, o iscusită mașină « muncitorul de fier ».

Înainte de Lunacearski, figura lui Don Quijote mai fusese comentată în literatura rusă de Bielinski, Herzen, Turgheniev. Dacă pentru Turgheniev, Don Quijote este întruparea entuziasmului și a sacrificiului de sine, proiectându-se în deosebi în plan pozitiv, lui Herzen, Cavalerul Tristei Figuri îi sugerează apropieri de ordin politic și cu caracter negativ. Referindu-se la evenimentele revoluției din 1848, Herzen scria: « Ce chip ridicol sub aspect practic, dar care face să și se strângă inima de tristețe, se conturează în fața poetului de mîine — chipul lui Don Quijote al revoluției » . . .

Lunacearski l-a așezat pe Cavalerul Tristei Figuri față în față cu revoluția, l-a făcut să asiste la lupta poporului pentru dărîmarea tiraniei și a puterii celor avuți.

Subliniind în studiul său *Literatura în epoca Renașterii* că Cervantes « își bate joc de idealistii care iau idealul lor drept realitate, dar în același timp plătește un tribut de profund respect față de acești idealști », Lunacearski socotea că « romanul lui Cervantes, ca orice mare operă din epoca Renașterii este un mesaj către viitorime » . . .

Piesa *Don Quijote eliberat*, pentru care Lunacearski manifesta deosebită predilecție, considerînd-o una din cele mai reușite creații ale sale în genul dramatic, este tocmai expresia acestui « mesaj către viitorime ».

Ca și în romanul lui Cervantes, în această piesă Don Quijote este o ființă nobilă, însuflețită de idealul dreptății, apărătorul celor asupriți, prizonieri, gata oricînd să sară în ajutorul celor în suferință, încrezător în oameni, înclinat să vadă în ei mai curînd binele decît răul. Vrajmaș al oricărei silnicii, el eliberează trei arestați, pe studentul Balthasar, fierarul Drigo Paz și tîlharul Stro Vermilon, condamnați la moarte de duce. Aceștia ridică o răscoală populară și eliberează la rîndul lor din închisoare pe Don Quijote, ce fusese întemnițat din ordinul ducelui. Dar dacă Don Quijote nu-și putuse afla locul la curtea ducelui, unde fusese batjocorit și păruse ridicol, cu naivitatea și puritatea concepțiilor sale despre binele și adevărul absolut în mijlocul unei societăți viciate și ticăloase, el nu este mai puțin derutat în tabăra luptătorilor revoluționari. Și de astă dată idealurile sale abstracte nu coincid cu realitatea. Adversar al constrîngerii și adept al libertății, vrăjmaș al oricărei forme de violență, luînd apărarea celor împilați, Don Quijote se află în situația de a nu putea găsi soluție dilemei ce-i stă în față. Apărător al libertății, el nu poate fi de partea tiraniei. Dar nici constrîngerile forțate cerute de necesitatea de a ajunge la biruința libertății, el nu va fi în măsură să le accepte. Concepția abstractă și generală a umanismului, idealul abstract al dreptății și libertății, în afara condițiilor istorice reale și imperativelor concrete ale procesului social și istoric, fac imposibilă înțelegerea dintre Don Quijote și fierarul Drigo Paz cel puțin pentru moment, pentru un timp.

Ca și Prometeu, Don Quijote este însuflețit în faptele sale de dragostea pentru oameni, de dorința de a vedea dominînd binele, pacea, fericirea pe pămînt. Dar spre deosebire de eroul răzvrătit al lui Eschil și mai ales al lui Shelley, Don Quijote apare la Lunacearski ca adept al pasivității, al supunerii. « Să suferim cît e necesar, și să iubim cît ne stă în puteri ». Prometeu are imaginea exactă a răului pe care-l aduce în lume tirania lui Zeus, de aceea protestul său are un caracter și un scop bine precizat. Don Quijote este în așa măsură dominat de năzuințele sale ideale, încît neglijează aspectul real al vieții și caută s-o adapteze pe aceasta la reprezentările sale ideale. De aci deosebitele lor destine și drumu-

rile diferite ce duc la eliberarea lor. Prometeul lui Eschil va fi în eliberare un învingător. El cedează din dârzenia lui pentru că și Zeus s-a schimbat, a renunțat la tiranie, devenind apărătorul binelui și al dreptății, și din asupritor al oamenilor, ocrotitorul acestora. Eliberarea lui Prometeu, descătușarea lui, este încununarea luptei sale, a sacrificiului pe care l-a făcut pentru oameni, a suferințelor pe care le-a îndurat.

Idealurile lui Don Quijote nu-l pot duce la eliberare. El nu-și poate afla locul nici printre cei de felul lui Murcio sau al ducelui, dar nici nu are aptitudinile necesare « pentru a fi cetățean al Republicii înfometate, singeringe, condusă de oameni care vor cu orice preț să ducă furtuna poporului la victorie și să aducă poporul . . . în pământul făgăduinței. » Numai după ce furtunile se vor fi potolit, pământul făgăduinței va fi fost atins, numaiatunci își va putea afla și Don Quijote descătușarea, eliberarea din captivitatea propriilor sale contradicții și va fi chemat de popor.

Teatrul lui Lunacearski este un teatru filozofic, un teatru de idei, de confruntări, de opinii și poziții ideologice, așa cum în anii aceia din ajunul Revoluției aflăm și în creația lui Gorki (*Copiii Soarelui, Bătrînul*) și a lui Leonid Andreev (*Spre stele, Anatema, Viața omului* etc.) Cu tot vestmintul lor istoric, nu putem să nu simțim în ele zbuciumul Rusiei în acel moment de răscruce al drumului său, nu putem să nu auzim glasurile contemporanilor autorului însuși confruntându-se într-o amplă dezbateră pledind pentru libertate sau împotriva ei, justificând puterea tiranică sau incriminând-o, oscilând între luptă și contemplare, răzvrătire și nonviolență, progres și idealuri patriarhale. Am putea spune că întregul teatru al lui Lunacearski este dominat de atari antiteze și îndeosebi de contrapunerea tiranie-libertate. Regele Dagobert-Cruel (*Bărbierul Regelui*) ducele, Murcio (*Don Quijote eliberat*), Cancelarul, împăratul (*Cancelarul și lăcătușul*) profesează toți, cu mici variații, același principiu al puterii despotice, tiranice, asupritoare. Murcio face elogiul « fericirii de a fi fiară sălbatică ». « Fericirea — spune el — e să simți că forțele a milioane de oameni sînt îndreptate spre tine, și-au fost total încredințate ca unui dumnezeu . . . Puterea ! Iată cuvîntul care spune tot : cuvînt fermecat, cuvînt îmbătător » . . . În replică se înscriu apărătorii drepturilor și ai libertății poporului, Don Rigo, Gabriel, Hans, Friedrich Starck etc. Lunacearski opune permanent tiraniei revoluția, lupta poporului pentru cucerirea libertății sale, și este ușor de înțeles ce rezonanță actuală putea avea aceasta pentru cititor, dar mai ales, pentru spectator, în anii aceia îndată după biruința Revoluției din Octombrie, cînd piesele lui Lunacearski s-au jucat cu succes în premieră într-o serie de teatre ale Uniunii Sovietice.

Deși unii dintre criticii contemporani au vorbit despre caracterul nescenic al pieselor lui Lunacearski—lucru infirmat de altfel de succesul pe care l-au avut și continuă să-l aibă unele dintre ele—nu putem să le contestăm o serie de reale calități dramatice: conflicte puternice, confruntări, ciocniri de fapte, de caractere subliniate prin valorile poetice și rezonanțele aforistice deosebite ale replicilor, ale dialogurilor și monologurilor, zugrăvirea unor personaje pregnante, impunătoare. Am putea spune că, într-o anumită măsură, Lunacearski a realizat în teatrul său dezideratul cîndva exprimat de Gorki de a vedea pe scenă « oameni cu soare în sînge ». Asemenea oameni sînt în piesele sale luptătorii, conducătorii mișcărilor revoluționare populare (Friedrich Starck, Gabriel, Don Rigo etc.) cei ce opun tiraniei forța revoluționară a masei și reușesc să dețină victoria. Apelînd cu multă iscusință la fantastic, folosînd nu mai puțin decît Leonid Andreev simbolurile, Lunacearski nu uită nici o clipă caracterul agitatoric al teatrului, ceea ce în cazul lui era o preocupare majoră. Întocmai ca și *Misterul Buff* al lui Maiakovski, piesele lui Lunacearski se înscriu ca pioniere ale dramaturgiei sovietice, ca preocupări ale acelei specii a dramei eroice, care avea să-și găsească una din cele mai bune expresii în *Tragedia optimistă*.

REGELE LUMÎNĂRILOR

ABELARDO I • ABELARDO II • HELOISA DE LESBOS • IOANA
cunoscută sub numele de Joao des Divas • TOTO FRUTA DO CONDE
• COLONEL BELARMINO • DONA CESARINA • DONA POLOCHINIA
• PERDIGOTO • AMERICANUL • CLIENTUL • INTELECTUALUL
• PINOTE • SECRETARA • DEBITORI, DEBITOARE • PONTO

Sao Paolo. Biroul de camătă al lui « Abelardo et Abelardo ». Un portret al Giocondei. Cutii îngrămădite. Un divan futurist. Un birou Louis XV. Un sfeșnic din tinichea. Un telefon. Un semnal de alarmă. O vitrină cu lumînări de toate dimensiunile și culorile. În dreapta, o ușă enormă din fier, care se poate deplasa orizontal, pe niște roți, lășind astfel să se vadă în interior grilajul unei cuști de animale. O agendă, niște sertare cu următoarele etichete: NETREBNICI, RĂI DE PLATĂ, PUNCTUALI, RECLAMAȚI, Iar pe cealaltă coloană: AMANETĂRI, LICHIDĂRI, SINUCIDERI, RUINĂRI. Prin fereastra larg deschisă intră zgomotul matinal al orașului și se aude țcănitul mașinilor de scris din anticameră.

ABELARDO I; ABELARDO II; CLIENTUL

ABELARDO I (discută cu clientul. Apasă pe un buton și se aude un zgomot puternic de sonerie): Să vedem...

ABELARDO II (îmbrăcat într-un costum de îmblinzitor de animale și încălțat cu cizme. Are freză și mustăți mari, răsucite. Monoclu. Și un revolver la brâu): La dispoziția dumneavoastră, domnule Abelardo.

ABELARDO I: Adu-mi dosarul omului acesta.

ABELARDO II: Imediat. Cum se cheamă?

CLIENTUL (fisticit, cu pălăria în mână, o cravată făcută din funie, la gîtul lui subțire): Manuel Pitanga de Moraes.

ABELARDO II: Meseria?

CLIENTUL: Eu eram proprietar cînd am venit aici pentru întîia oară. Pe urmă

am fost doi ani funcționar la Căile ferate din Sorocabana. Primul împrumut cred că a fost făcut când mi-a născut nevasta. Când a făcut fata . . .

ABELARDO II: L-am găsit. Se află la « RĂI DE PLATĂ » (Scoate dosarul cuvenit, i-l dă lui Abelardo I și iese).

ABELARDO I (examinează): Ia uite ! Asta nu mai e negustorie domnule Pitanga ! Ai făcut primul împrumut la sfârșitul anului 1929. Ai lichidat în mai 1931. Ai făcut altul în iunie 1931, și sîntem în '33. Le-ai tot reînnoit. Acum două luni ai renunțat la plata dobinzii . . . Nu e negustorește . . .

CLIENTUL: Exact. Am făcut al doilea împrumut din pricina întîrzierii plăților la Căile ferate, ștîți, cînd cu revoluția din '30 . . . Primul a fost cînd cu nașterea. Fetța a împlinit apoi doi ani. Și revoluția din '30 . . . A fost o întîmplare nefericită care a complicat totul . . .

ABELARDO I: Dumneata știi că sistemul casei este de a reînnoi. Dar nu putem lucra cu cine nu plătește dobîndă.

Din asta trăim, doară. Dumneata ai comis cea mai mare greșeală împotriva securității negoșului nostru și . . . sistemul casei . . .

CLIENTUL: Dar numai de două luni încoa nu mai pot plăti camăta.

ABELARDO I: Două luni. Dumneata crezi că e puțin ?

CLIENTUL: Tocmai de asta eu vreau să lichidez. Să cîdem de acord. Ca să nu fiu sechestrat. Ce dracu ! Dumneavoastră ați ajutat atîta lume. Sînteți prieten, doar, al tuturor . . . De ce să nu faceți și cu mine un acord ?

ABELARDO I: Aici nu se fac acorduri. Se fac plăți.

CLIENTUL: Dar eu mă aflu într-o situație tristă. Nu pot plăti totul, domnule Abelardo. Poate voi obține un avans ca să pot lichida . . .

ABELARDO I: Cu toate că nu ești punctual, o să examinăm propunerile dumitale.

CLIENTUL: Dar eu am fost punctual doi ani și jumătate. Am plătit cît am putut. Datoria mea era de o mie de cruzeiros. Numai plătind camăta eu v-am adus aici, în casa asta, mai mult de două mii și jumătate. Și pînă acuma nu m-am folosit de legea împotriva cametei.

ABELARDO I (înterupîndu-l brutal): Ah ! dragă prietene. Faci apel la povestea aceea samavolnică și imorală. Dacă vorbești de legea cametei, apoi atunci rupem negustoria . . . Ieși afară de aici !

CLIENTUL: Păi, domnule, Abelardo. Dumneata doar mă cunoști ! Sînt incapabil de așa ceva !

ABELARDO I: Nu-mi mai vorbi de o astfel de monstruozitate că trimiț să te execute chiar astăzi. Am să-ți iau pînă și hainele, auzi ? Pînă și cămașa de pe tine.

CLIENTUL: Eu nu vreau să profit, domnule Abelardo. Vreau să vă plătesc. Dar vreau și eu să vă propun un acord. Situația mea e tristă . . . N-am nici o vină că am fost concediat. M-am angajat încă odată. M-au dat afară. Economie. Nu mi-am trimis fetița la școală fiindcă nu-i pot cumpăra încălțăminte. O să murim de foame. Uneori n-avem ce mîncă. Nevasta mi s-a îmbolnăvit tocmai acuma. Și sînt un om harnic. Am căutat de lucru peste tot, dar zadarnic. N-am auzit decît niște NU-uri enorme. Cît cerul. Acum m-am apucat de scriptologie și lucrez la niște registre. Ciubucuri. Trebuie să reușesc . . . Vreau să văd dacă obțin vreun avans ca să vă pot plăti.

ABELARDO I: Dar în definitiv, dumneata ce-mi propui ?

CLIENTUL: O mică reducere în capital.

ABELARDO I: În capital ! Dumneata ești nebun ! Să reduc din capital ? Asta niciodată !

CLIENTUL : Dar eu v-am plătit pînă acum de două ori pe cît am împrumutat.
ABELARDO I : Spune-mi un lucru, domnule Pitanga. Eu am venit la dumneata să te rog să semnezi polița asta? Mașina mea s-a oprit în fața casei dumitale ca să te rog să-mi accepți banii? Cu ce drept îmi propui dumneata o reducere din capitalul pe care și l-am împrumutat?

CLIENTUL (*buimac*) : Eu am plătit de două ori . . .

ABELARDO I : Pleacă de aici (*se ridică*) leși sau chem poliția. E suficient dacă dau semnalul crimei în aparatul ăsta. Poliția încă mai există . . .

CLIENTUL : Ca să-i apere pe capitaliști și crimele lor !

ABELARDO I : Ca să-mi apere banii. Vei fi executat chiar azi. (*Sună soneria*) Abelardo. ! Dă ordin să-l execute. În stradă ! leși ! Împușcă-l. E sistemul casei.

CLIENTUL : Dar eu nu sînt decît un fricos ! (*Începe să plîngă*) Dumneavoastră abuzați de un om slab de fire, de un fricos !

(*Aceiași, în afară de client*)

ABELARDO I : Nu mai lăsa pe niciunul să intre aici. Abelardo !

ABELARDO II : Cușca e plină . . . domnule Abelardo.

ABELARDO I : Și apoi, scena asta cred că ajunge ca să afle publicul ce ne poate pielea. Nu mai am nevoie să vorbesc cu nici unul din clienții mei. Sînt toți la fel. Mai ales, nu-mi aduce tați care nu pot cumpăra încălțăminte pentru copiii lor.

ABELARDO II : Asta se plînge de burtă-plină. N-are doar o droaie de copii. O singură progenitură . . . Familie mică !

ABELARDO I : Nu confunda lucrurile, domnule Abelardo ! Familie înseamnă cu totul altceva. Progeniturile sînt ale proletarului. Familia cere proprietăți și vice-versa. Cine n-are proprietăți trebuie să aibă progenitură. Pentru lucru, copiii sînt averea săracului.

ABELARDO II : Nimeni nu mai crede azi în asta.

ABELARDO I : Din cauza dezordinei sociale, a șomajului, a Revoluției din Rusia. Omul ăsta avea o căsuță a lui. Avea drept la familie. Casa a pierdut-o. Atunci să facă copii ! Așa că, domnule Abelardo, familia și proprietatea sînt ca doi flăcăi care frecventează aceleași chefuri . . . Atunci cînd pîinea există din abundență. Dar cînd pîinea lipsește, una iese pe ușă, cealaltă zboară pe fereastră . . .

ABELARDO II : Familia este Idealul omului, ca și proprietatea, de altfel. Și dudua Heloisa e ca un înger !

ABELARDO I : Dumneata știi că nu mai există nuiți una ca ea. Doar n-o să mă înșor cu sora ei mai mică, cea poreclită « bălețoi cu toane » și Joao dos Divas . . . Și nici cu frate-său, mezinul, pe care toți îl știm de Toto Fruta do Conde !

ABELARDO II : Un degenerat . . .

ABELARDO I : Lucruri scuzabile și obișnuite pentru o veche familie ! Heloisa, în afară de viciile care i se reproșează . . . Dumneata pricepe, că doar toată lumea știe. Heloisa de Lesbos ! Toți au ris cînd am cumpărat o insulă în Rio de Janeiro, ca să ne căsătorim. Spuneau că e în Grecia. Și cu toate astea, ea este, totuși, cea mai decentă floare din acest vechi arbore din Sao Paolo. Una din familiile fundamentale ale Imperiului.

ABELARDO II : Bătrînul e complet ruinat. A dat creditorilor tot ce mai avea.

ABELARDO I : Ce importanță are? Pentru noi, oameni cu vederi înaintate, care nu cunoaștem decît un lucru, rece, adică valoarea banului, să cumperi aceste resturi de blazon încă mai este o afacere; face impresie într-o țară feudală ca a noastră. Dumneata știi că Sao Paolo n-are decît zece familii din acestea?

ABELARDO II: Și restul populației?

ABELARDO I: Restul? Proletariat! Ceea ce fac eu și dumneata la rîndul dumitale, este să ne zmulgem din rîndul proletariatului și să tindem spre familie, cumpărînd vechile blazoane; asta seamănă a teatru tipic secolului XIX. Dar în Brazilia încă e la modă.

ABELARDO II: Da, dar burghezia n-a produs decît un teatru de clasă. Prezentarea clasei din care făcea parte. Astăzi evoluăm. Ajungem la «spanacoprezentare».

ABELARDO I: Ia uită-te în borderou... Să vedem ce ne trimite Banca?

ABELARDO II: Pfu! O avere! Sintem în oțet, domnule Abelardo!

ABELARDO I: Nu mai spune...

ABELARDO II (*citind*): Cinci mii șapte sute șaptezeci de cruzeiros. Domnul Carlos Magalhaes de Moraes Benevides Fonseca. Țasta era cineva... Îl reînnoim? De două luni încoace nu mai plătește camăta.

ABELARDO I: Se reînnoiește.

ABELARDO II: «Antunes et Lapa»... trei mii de cruzeiros. Am și făcut protestarea poliței. Mangioni... Luis, ăla de la jocurile de noroc. Dr. Joao Carlos de Meneses Rocha... două mii.

ABELARDO I: Pune-l deoparte pentru protestarea polițelor.

ABELARDO II: Barão de Gama Lima, cinci sute cruzeiros I...

ABELARDO I: Pentru protestarea polițelor.

ABELARDO II: Moura Melo... șapte sute cruzeiros.

ABELARDO I: Pentru protestare.

ABELARDO II: Abraão Calimeiro... zece mii.

ABELARDO I: Pentru protestare.

ABELARDO II: Carlos Peres... Asta a fost protestat încă de alaltăieri...

ABELARDO I: El n-a cerut reînnoire?

ABELARDO II: Nu.

ABELARDO I: Și de ce mă rog?

ABELARDO II: A băut două pahare de limonadă cu iod. S-a publicat la jurnal. (*Citește*) Zice că e în stare de comă, la Santa Casa...

ABELARDO I: Trimite-l pe Benviudo să pună sechestrul. Repede. Înainte ca el să moară și să se închidă mustăria...

ABELARDO II: Așa e. Aceasta e... a funcționarului ăla, Domnul Farfurie Curată... Țasta e curățat și de farfurii! Și-a trimis fata pe la noi.

ABELARDO I: E frumoasă?

ABELARDO II: Ca un boboc. Optsprezece ani... Și niște dințișori...

ABELARDO I: Și-a trimis și fata? Luna trecută a venit nevastă-sa.

ABELARDO II: Am văzut-o. Convenabilă. Dar prea vorbărească. Voia să știe unde locuiește domnul Abelardo, s-a interesat de insula pe care ați cumpărat-o, și unde o să oficiați căsătoria. Și spunea că o să luați în avion o mare parte din lumea bună din Sao Paulo.

ABELARDO I (*bătînd cu piciorul într-o cutie mare de carton*): Ce e asta?

ABELARDO II: Forme de pălării (*și arată sfeșnicul de tinichea*), sechestrul de la madam Lanale. N-avea decît asta și candelabrul acela. Aproape că n-ajunge nici pentru plata portăreilor.

ABELARDO I: Și mobilele...?

ABELARDO II: Au rămas în stradă harcea-parcea. Erau două piese vechi de tinichea. Mare scandal s-a mai iscat! Statul-major a trebuit să intervină brutal. Poporul protesta. Se adunase lumea.

ABELARDO I: Care stat-major?

ABELARDO II: Ofițerii de la justiție . . .

ABELARDO I: Dar pilda a rămas!

ABELARDO II: Și va da roade.

ABELARDO I: Toată mahalaua știe că am pus sechestrul fiindcă nu mi-a plătit 200 cruzeiros. Tot orașul va afla. Poate am cheltuit mai mult cu asta. Dar ce importanță are. « Dura lex », așa am învățat la facultatea de drept !

ABELARDO II: Și să fi văzut vaiete. Văduva se jeluia și striga de la fereastră : « Gli orfani ! Gli orfani ! Non abbiamo piu lavoro ! »

ABELARDO I: Ce?

ABELARDO II: Voia să spună că orfanii nu mai aveau ce mânca. Fiindcă le-am luat uneltele de lucru.

ABELARDO I: Mizerabila ! . . .

ABELARDO II: Nu poți prospera fără să întâmpini multe neplăceri. Ba chiar foarte multe.

ABELARDO I: Dacă n-ar fi așa, cum mi-aș asigura depunătorii. Dacă n-aș trage din cealaltă parte? Ofer dobânzi pe care banca nu le plătește. Dobânzile pe care le plăteau numai cițiva pe timpurile cele bune. Patru și chiar cinci la sută pe an.

ABELARDO II: Banul tot la ban trage. Secția financiară e înșesată.

ABELARDO I: Ofer garanții bune. Dar cer și eu la rîndul meu, cînd dau cu împrumut.

ABELARDO II: Între 5 și 10% pe lună . . . Din filantropie. (Telefonul) Cred că e fratele dumneavoastră.

ABELARDO I: Fratele și în același timp și avocatul meu.

ABELARDO II: Da domnule. Imediat (Pentru Abelardo): Zice că a intrat la tribunal cu trei executori. Vrea să vă vorbească.

ABELARDO I (la telefon): Cum? Eu sînt . . . Abelardo. Teodor? Vrea să facă uz de legea cametei ! Mare bestie . . . Și cere reinnoire ! Linșează-l pe individul ăsta. Dă-i cu flit și aruncă un chibrit aprins pe el. (Trîntește telefonul) Se sechestrează și banditul ăsta. Legea contra cametei ! Mizerabili ! Bolșevici ! De aia se ruinează țara ! Și există un neisprăvit care vrea să profite de această samavolnicie.

ABELARDO II: Legi sociale . . .

ABELARDO I: Clică de șarlatani. Să reducă dobînzile. Să-mi ia dreptul sacru de a da cu împrumut banii mei cu dobînda pe care eu o vreau ! Și pe care toți o acceptă. Ba mai mult. Care vin la mine implorîndu-mă. Eu sînt acela care merge să-i caute ca să semneze polițe? Sau ei sînt aceia care toată ziua se înghesuie în sala mea de așteptare? Deschide cușca !

ABELARDO II (se supune întru totul . . . Ușa de fier se deplasează greoi).

Mai mulți clienți

Clienții apar îmbulzindu-se printre grilajul cuștii. E o colecție pestriță, de săraci, care așteaptă. Bărbați și femei care rămîn încremeniți privind imensa cravașă a lui Abelardo II.

ABELARDO I: În stradă. Nu mai închei nici o negustorie. Vreau să închid șandramaua.

VOCI DIN CUȘCĂ: Pentru Dumnezeu ! Măcar de milă ! Eu n-am cu ce plăti chiria ! Reinnoiți-mi contractul ! Am dat faliment !

ABELARDO I: În stradă ! Nimeni nu mai poate munci într-o țară ca asta ! Cu asemenea legi monstruoase !

VOCILE: Eu va trebui să închid fabrica ! N-am cu ce-l plăti pe cel 200 de munci-

tori și-or să rămână muritori de foame ! Aveți milă ! Includeți dobânzile în capital ! Vă dăm garanții serioase !

ABELARDO I (către Abelardo II): Închide ușa asta. Nu vreau să mai primesc pe nimeni ! (Abelardo II pleșnete cu cravașa lui de imblinzitor).

VOCILE: Vom înșela chiar guvernul ! Salvează-ne ! Salvează-ne !

ABELARDO I: Afară ! Canalii ! Știu eu cum mă tratați pe urmă.

Abelardo II îi face să se retragă din fața grilajului, plesnind din cravașă și ameninșând cu revolverul.

O VOCE DE FEMEIE: Doamne Dumnezeu ! N-avem ce mânca ! Eu nu plec de aici ! Aștept pînă la noapte ! Sînt nenorocită !

VOCILE IRITATE (Abelardo II se străduiește să încuie poarta de fier): Canalie ! Escroc ! Ne-ai supt sîngele ! Hoț ! Nu plecăm de aici !

UN ITALIAN: Pamarona ! Momanjo isto capitalista !

O FRANȚUZOaică: Sale cochon ! Si c'est possible ! Con !

UN RUS ALB: Svoloch !

UN TURC: Jôje paga batêca ! Non izacuta Jôje . . .

VOCILE (în cor): Asasinule !

ABELARDO I: Încuie și trage cu arma ! Abelardo II trage cu revolveul în aer.

Clientii se retrag strigînd. Se trage poarta de fier care zornăie.)

ABELARDO I (rîzînd): Ah, dumneata ! Dragostea mea ! În orele de birou !

HELOISA: În fond, și căsătoria noastră este o negustorie . . .

ABELARDO I: De aceea te îmbraci à la Marlene ?

HELOISA: Dar n-o să fie o negustorie ca astea pe care le închei dumneata cu banda aceea de disperați care ieșiră de-aici vociferînd . . . Încă mai așteaptă mulți, acolo jos. Sînt femei bătrîne, fete tinere, turci, italieni, ruși refugiați, o faună de ospiciu.

ABELARDO I: Nenorociții ! Le-am omorît foamea, dîndu-le iluzii !

HELOISE: Și cum îi tratezi în halul ăsta ?

ABELARDO I: Ca să-ți ofer dumitale o insulă. O insulă numai pentru dumneata !

Aceași și Abelardo II

ABELARDO II (intrînd): E unul care nu vrea să plece. Se opune cu îndărătnicie. E un client nou.

ABELARDO I: Cine e ?

ABELARDO II: Un intelectual. Zice că nu pleacă fără să vă vadă. Vrea să vă facă biografia; ilustrată. Cu fotografii. Zice că va ieși o carte mare. Groasă !

ABELARDO I: Spune-i să intre. Vreau să-l cunosc. Aceiași și Pinote — intelectualul.

PINOTE (intră cu pălăria de poet în mînă. O cravată fistichie. Suride. Face uz de « maniere elegante ». Poartă un cuțit enorm în loc de baston): Bună ziua, maestre !

HELOISA (scoate un țipăt prelung): Ah, cuțitul !

ABELARDO I: Dezarmează-l ! Ce e asta ? ! (Abelardo II se năpustește asupra intelectualului și-i zmulge cuțitul lui simbolic). Cum permiți să intre aicea oameni înarmați ?

PINOTE (scuzîndu-se mîeros): E inofensiv . . . e din lemn.

ABELARDO I: Mărturisește mai bine că plănuiseși un atentat ! Haide, spune !

PINOTE: Nicidecum ! Drept cine mă luați, domnule ? E un cuțit profesional, inofensiv, nu taie . . .

ABELARDO II (examinîndu-l): E plin de sînge . . . sînge închegat . . .

PINOTE: Cîteva micl lovituri . . . ca să-mi ciștig pîinea . . . (La un gest al lui Abelardo I ia loc. Abelardo II rămîne în fundul scenei, susținîndu-și fața cu amîndouă minile

în poziție orizontală ca un sclav antic). Criza ne obligă . . . dar nu sînt gangster, nu. Eu sînt biograf. Trăiesc din munca mea. Nu mai sînt la vîrsta cînd se pot scrie romane, poezii . . . Teatrul național a devenit teatru tezist. Dar eu îmi recunosc ignoranța; nu pricep nimic din politică. Și nici nu vreau, de altfel, să pricep . . .

ABELARDO I: Sînteți un revoltat?

PINOTE: Chiar de loc. Am fost cînd eram elev. Astăzi sînt aproape un conservator ! Ceea ce îmi lipsește este convingerea.

ABELARDO I: Ai veleități sociale . . . ? vreau să spun . . . bolșevice? . . .

PINOTE: Nu, domnule ! La drept vorbind, simt chiar un fel de grație pentru oamenii de rînd . . . aștia cu munca . . . nu le merge cu mine !

ABELARDO I: Foarte bine !

PINOTE: Niște nespălați care miros urît.

HELOISA: Fiindcă nimeni nu le dă săpun ca să se spele.

ABELARDO II: Dacă nici pilne nu le dă, dar săpun . . .

ABELARDO I (*liniștindu-l pe Pinote care se întoarce către Abelardo II*): Nu vă deranjați ! El e socialist. Dar moderat; puțin de lemn ca al dumitale. (*Surid amîndoi*) Dar în definitiv, care e genul literar pe care-l cultivi dumneata, amice?

PINOTE: Marile personalități ! Vreau să fac ca Ludwig. Să scriu despre marile vieți. Nu există misiune mai nobilă pe această planetă. Eroii epocii !

ABELARDO I: Poate să fie extrem de periculos. Dacă în biografiile dumitale îi exalți pe eroii populari și dușmani ai societății ? Închipuiește-ți dacă dumneata scrii despre răscoala marinarilor, scoțîndu-l în relief pe Juan Candido . . . sau pe vreun comunist mort în timpul vreunei consfătuiri !

PINOTE: Nu e nici un pericol. M-ar urmări poliția.

ABELARDO I: Atunci sînteți un intelectual urmărit de poliție . . .

PINOTE: Mă străduiesc să mă mențin într-o atitudine moderată și aleasă !

ABELARDO I: Ați publicat pînă acum ceva?

PINOTE: Da. O cărțuție. Viața lui Estacio de Sa. N-a ieșit prea grozavă. Dar acum fac alta . . . Cred că va ieși bine . . .

ABELARDO I: Viața lui Carol cel Mare? . . .

PINOTE: Nu. Viața lui Pascal Carol cel Mare. Un lucru inofensiv . . .

HELOISA: Atunci cărțile dumitale pot fi citite de domnișoare . . .

PINOTE: De bună seamă. Eu vreau să fiu un Delly social ! Înțelegeți?

ABELARDO I: Perfect. O literatură dulceagă. Înșelînd fetele asupra vieții. Înlocuind soluțiile de viață cu soluțiile « livrești » sau « teatrale ». Freud . . .

PINOTE: Oh ! Freud e subversiv . . .

ABELARDO I: Un piculeț. Dar fii atent că dacă n-ar fi existat el, noi am fi fost mult mai demascați. El ignoră lupta de clasă. Sau se face că o ignoră. E mare lucru !

HELOISA: E distractiv, cînd lumea este emancipată. (*Scoate o țigară și fumează*).

ABELARDO I: Eu prefer viețile!

ABELARDO I: Nu practicați literatura de ficțiune?...

PINOTE: În Brazilia asta nu merge !

ABELARDO I: Mda ! Cea de fricțiune e cea care prinde. Așa trebuie să fie, dragă amice. Închipuiește-ți că voi, cei care scrieți, ați fi independenți ! Ar fi potopul ! Răsturnare totală ! Banii sînt buni numai în mîinile celor care n-au talent. Voi scriitorii, artiștii, trebuie să fiți menținuți de societate în cea mai cruntă și permanentă mizerie ! Ca să serviți ca niște buni lachei, supuși și serviabili. Asta e misiunea voastră socială !

HELOISA: Faceți versuri?

PINOTE : Numai cînd e nevoie . . . Catrene . . . Acrostihuri . . . Sonete . . . Reclame
 HELIOSA : Futuriste ?
 PINOTE : Nu, doamnă. Eu am fost futurist. Am ajuns să cred în independență . . .
 Dar a fost o tragedie ! Începuseră să mă ia drept nebun. Se uitau chiorîș la mine. Nu voiau să mă mai primească. Copiii îmi plîngeau acasă. Am trei copii. La jurnal nu-mi mai plăteau din cauza crizei. A trebuit să trăiesc din ciubucuri. Ah ! Am renegat totul. Am inventat instrumentul acela (*arată cuțitul*) și m-au numit paseist.
 ABELARDO I : Dar care e culoarea dumitale politică în aceste zile agitate de frămîntări sociale ?
 PINOTE : Eu îmi păstrez o poziție intermediară, neutră . . . Nu mă bag . . .
 ABELARDO I : Neutră ! E de neînțeles ! Inadmisibil ! Nimeni nu poate fi neutru în zilele noastre. E în serviciul celor de jos.
 PINOTE : Dar cum altfel ?
 ABELARDO I : Serviți-i atunci pe cei de sus, dar nu numai cu biografii neutre. Avem nevoie de lachei . . .
 PINOTE : Da, dar se aude că Revoluția Socială se apropie. În toată lumea. Dacă se întorc lucrurile ?
 ABELARDO I : Vei muri împușcat cu toate onorurile. E preferabil să mori ca dușman decît ca simpatizant.
 PINOTE : Și familia mea . . . Cei trei copii ?
 ABELARDO I (*se ridică furios*) : Ieși de aici, mișelule ! Oportunistule ! Nu-ți dau nici zece cruzeiros, crede-mă ! Clasa mea are nevoie de lachei, auzi ? Îmbracă uniformă ! Afară ! (*Abelardo îi dă cuțitul intelectualului care n-ar prea vrea să plece. Apoi se retrage*).

Aceeași, fără Pinote-intelectualul și Abelardo II

HELOISA : Săracul !

ABELARDO I : Se va întoarce. Purtînd cămașă galbenă, albastră sau verde. E din cei cu halebardă. Și va fi gardian la ușa mea. Și mă va apăra cu propria lui viață de marea galbenă care amenință să urce, să ceară lumii socoteală ! Intelectualul trebuie tratat astfel. Copiii care plîng în casă, femeile fricoase, slabe, înfometate sînt armele noastre ! Numai din mizerie vor intra supuși completements în serviciul nostru ! Și astfel vom avea lăudători, mîini de lucru și garanții. Ei vor apăra pozițiile mele și insula ta, amorul meu !

HELOISA : Da, dar o insulă braziliană ! . . . Aproape că nu mai vreau.

ABELARDO I : Cheiul . . . Unde vaporul dumitale a acostat . . . După ce vei fi trecut prin multe țări . . . după ce vei fi văzut peisaje minunate . . .

HELOISA : Portul meu sigur . . .

ABELARDO I : Un port de curînd curățit . . . Cu magazine . . . Macarale . . . Și o puzderie de muncitori care să ne aducă bani.

HELOISA : În schimbul libertății mele. Ajunserăm la căsătorie . . . Și la început dumneata spuneai că este cea mai imorală dintre toate instituțiile omenești.

ABELARDO I : Dar cea mai utilă pentru clasa noastră . . . Fiindcă apără moștenirea . . .

HELOISA : În sfîrșit . . . iată-mă vindută. Ca o marfă de valoare . . . Nu neg, sînt o ființă prost educată în pensiunile milionarilor din Elveția, în saloanele tapitate din Sao Paolo . . . trăind în beții, lenevie și aventuri . . . și n-am putut suporta mai mult de doi ani mizeria din jurul meu . . . (*Tăcere*) Și admirația pe care dumneata mi-ai stîrnit-o, prin firea dumitale calculată și rece, prin impresionanta dumitale victorie tocmai în momentul ruînării tuturor . . . Și chiar cinismul și indiferența dumitale în fața suferințelor umane . . .

ABELARDO I : Nu cunosc decît un singur lucru : realitatea. Și de aceea te doresc

pe dumneata care nu ești decît un vis pur . . .

HELOISA (*arătînd tabloul Giocondei*): De ce ții tabloul acela acolo?

ABELARDO I: Gioconda . . . O frumusețe . . . Primul zîmbet burghez . . .

HELOISA: Dar dumneata ești realist. Cred că tocmai de-asta te-ai îmbogățit atît de repede. În timp ce familia mea s-a îmbogățit într-o sută de ani și a sărăcit în doi . . .

ABELARDO I: În 1898 au fost nevoiți să lucreze pentru mine mii de ființe ome-nești . . . (*Tăcere apăsătoare*)

HELOISA: Se spun atîtea lucruri despre dumneata, Abelardo . . .

ABELARDO I: CunosC . . . Escalada crimelor . . . pe care am învins-o cu curaj. Sub tăcerea cumpărată a ziarelor și orbirea dreptății claselor mele ! Spectrul trecutului . . . Oamenii pe care i-am trădat și asasinat. Femeile pe care le-am părăsit . . . Sinuciderea . . . Contrabanda și jafurile. Tot arsenalul teatrului moralist al străbunilor noștri. Nimic din toate astea nu mă impresionează și nici publicul nu se mai lasă impresionat . . . Cheia miraculoasă a îmbogățirii, o cheie Yale . . . Mă joc cu ea !

HELOISA: Panica . . .

ABELARDO I: De ce nu? Panica provocată de industria cafelei. Cu bani englezești am cumpărat cafea de la ușa moșierilor disperați. Posedînd secretele guvernului în ceea ce privea cafeaua, am jucat tare și sigur! Am îngrămădit aurul într-o parte și ruina în cealaltă. Dar mai există și munca constructivă, Industria . . . În fața decăderii parțiale provocată de criză, am stat și am calculat . . . Am descoperit și am stimulat decăderea întorcîndu-mă la luminări . . . sub egida capitalului american.

HELOISA: Rămaseși cu numele de rege al luminărilor !

ABELARDO I: Onorabil ! Ah, mizerabil rege al luminărilor celor ce sînt în agonie. Rege al luminărilor de seU. Și al luminărilor medievale la lumina cărora adormeam cînd eram copii gîndindu-ne la negresele bătrîne . . . Și al luminării micului burghez ce-i luminează paraclisul sau scriptele din casă . . . Întreprinderile electrice au închis din pricina crizei . . . Cine mai putea plăti lumina electrică? . . . Lumina s-a întors pe piață grație mîinilor mele prevăzătoare. Iată cum produc luminări de toate dimensiunile și de toate culorile. (*Arată galanteria cu luminări*). Pentru sărbătorile Sfintei Fecioare, pentru prăvăli-oarele unde se fac vinzări sau se joacă noaptea cărți, pentru plozi ca să-și poată face lecțiile, pentru contrabandiștii de pe mare; iar lumina cea mare e lumina agoniilor, luminărica aceea din seU pe care am răspîndit-o în întreaga Brazilie. Într-o țară medievală ca a noastră, cine îndrăznește să treacă pragul eternității fără o luminare în mînă? Moștenesc bănușul fiecărui mort național !

HELOISA (*visînd*): Tatăl meu era Colonelul Belarmino cel ce avea odinioară șapte moșii, casa aceea somptuoasă din Higienopolis . . . acțiunii, automobile . . . Două fete decăzute, doi băleși corupți . . . Locuiește acum în căsuța aceea mică de la Penha și merge la biserică să-i ceară lui Dumnezeu dreptatea pe care guvernul nu i-a dat-o . . .

ABELARDO I: N-a dat-o celor ce nu pot trăi fără împrumuturi.

HELOISA: Părinții mei . . . unchiul mei . . . verii mei . . .

ABELARDO I: Vechii seniori ai pămînturilor care trebuiau să cedeze locul noilor seniori ai pămîntului !

HELOISA : Și totuși se aude că s-a terminat cu epoca seniorilor și a latifundiarilor . . .

ABELARDO I: Dumneata știi că exemplul meu dovedește exact contrariul. Încă n-am același număr de moșii pe care-l avea tatăl dumitale, dar posed o supra-față cultivată mult mai mare decît avea el în momentul lui de apogeu.

HELOISA : Acum zece ani . . . Și sacul de cafea se vindea la 1200 cruzeiros.

ABELARDO I : Sîntem de fapt într-un punct critic în care pot predomina micile proprietăți, dar numai aparent și numeric. Însă niciodată ca putere financiară. În capitalism mica proprietate va avea aceeași soartă cu acțiunile izolate în societățile anonime. Posesorul unei singure acțiuni este un mit economic, dragă domnișoară și logodnica mea scumpă, concentrația capitalului este un fenomen pe care îl simt sub miinile mele. În vîrtutea legii convenției, cei puternici îi vor înghiți pe cei slabi. Așa se face că marile latifundii din Sao Paulo au început de acum să fie regrupate, de alți stăpîni.

HELOISA : Formidabilă munca dumitale !

ABELARDO I : Nu face ironii pe seama propriei dumitale fericiri ! Doar amîndoi știm că milioane de muncitori luptă din zori și pînă-n noapte ca să ne asigure nouă desfrîul și confortul. Cu sapa în miinile lor bătătorite și murdare. Față de asta eu sînt tot atît de vinovat cît pușculița aceea care se umflă de monede în fiecare zi. Așa e societatea în care trăim. Regimul capitalist, țină-l Dumnezeu . . .

HELOISA : Și nu te temi de nimic?

ABELARDO I : Englezii și americanii se tem de noi. Sîntem legați de destinul lor, tot ce avem și ce n-avem. Am ipotecat palmierii . . . căderile apelor. Păsările cerului !

HELOISA : Eu am citit într-un ziar că numai Angliei îi datorăm trei sute de milioane de lire, dar noi n-am aflat decît de treizeci . . .

ABELARDO I : E posibil. Dar datoria e datorie. Țările mici trebuie să muncească pentru țările mari așa cum săracii lucrează pentru bogați. Dumneata crezi că New Yorkul ar avea acei uriași zgîrie nori, cele douăzeci de mii de picioare, supranumite cele mai frumoase picioare din lume, dacă pentru Wall-Street nu s-ar storce sudoarea de la Ribeirat Preto pînă la Cingapoore, de la Manans pînă în Liberia? Eu știu că sînt un simplu paznic al capitalului străin. Un lacheu, dacă vrei ! Dar nu mă plîng. De aceea posed o șalupă, o insulă, și pe dumneata . . .

Aceiași și Abelardo II

ALBERDO II (*intrînd*): Pardon . . . A sosit americanul . . . (*se retrage; aceeași fără Adelardo II*)

ABELARDO I : (*către Heloisa*) : Ți-a sosit rîndul să pleci, dragostea mea !

HELOISA : Cum ?

ABELARDO I : Sînt dator față de omul acesta.

HELOISA : Ciao !

ABELARDO : Poți să ieși chiar pe ușa asta ! Nu e rău să te vadă ieșind . . . (*Heloisa face un gest evasiv*) Dimpotrivă. Arăți foarte bine.

HELOISA : Da, la revedere !

ABELARDO I : Mă va întreba cine ești . . . (*Heloisa pleacă. Singur în mijlocul scenei, Abelardo se înclină pînă la pămînt în fața ușii deschise.*)

Poftiți, vă rog, Mister Johns ! Come back !

CORTINA

ACTUL II

Într-o insulă tropicală în golfulețul Guanabara, Rio de Janeiro. În timpul actului, păsările exotice ciripesc în copacii contorsionați. Zgomote de motor. Marea. Alături, pe plajă un avion așteaptă. Un cort de plajă. Umbrele mari de soare. Un catarg cu steagul american. Palmieri.

Scena reprezintă o terasă. În fundul scenei se deschide o scară care face legătura cu plaja. O fișie lucitoare de culoarea oțelului pictată cu ghivece mari, negre în care se află cactuși verzi și colorați. Mobile mecanice. Băuturi și gheață. Un hamac gen Amazoane. Un radio. Personajele sînt îmbrăcate după cea mai furioasă fantezie burgheză și ecuatorială. Negrese pe jumătate goale. Bărbați halterofili, hermafrodiți, femei îmbătrînite. Cu cortina lăsată, se aude sunetul strident al unei trompete.

Scena rămîne goală pentru un moment. Se deslușește zgomotul unei șalupe ce se apropie. Pe scena din fund, apar mai întii Heloisa cu Americanul, într-o prietenie vizibil intimă. Ies prin dreapta. Apoi Totó Fruta de Conde, mohorit. Iese. Apoi doamna Poloca și Juao dos Divas. Ies. Apar Colonelul Belarmino fumind o țigară de foi, îmbrăcat într-un riguros costum de golf. Iese. Urmează o pereche plină de viață: Dona Cezarina, făcîndu-și vînt cu un evantai din fulgi, în costum de baie gen Copacabana și Abelardo I cu pantaloni lungi, culoarea oului și cămașă de vară sportivă.

Aceiași, fără Totó

ABELARDO I: Du-te, . . . Ofelia. Intră la mănăstire ! (Închide radioul) Acuma vine celălalt care sosi cu șalupe. Bețivul. Vine să-mi ceară bani. Cît mai mulți bani ! Toată viața mi-am sacrificat-o jupînd pielea de pe oameni, zmulgîndu-le oasele, sugîndu-le sîngele . . . pentru ca, acum, să fiu jecmănit de . . . un fascist, un fascist colonial !

Abelardo, Perdigoto

Perdigoto intră, își lovește zgomotos călcîiele cizmelor și rămîne într-un salut militar, cabalistic. Abelardo se așează fără să-i răspundă.

PERDIGOTO: Glorie !

ABELARDO I: Ce dorești de la mine ? (Se așează pe scaun, punînd scaunul cu spe-teaza în față. Scoate o țigară și-i oferă și lui Perdigoto. Fumează)

PERDIGOTO: Să-ți propun o afacere . . .

ABELARDO I: Încă una ? Altă adresă nu cunoști ?

PERDIGOTO: E o tranzație care vă interesează. (Tăcere)

ABELARDO I: Fugi de-aici, secătură !

PERDIGOTO: Cine ești dumneata de-mi spui așa ?

ABELARDO I: Un om care ți-a scăpat familia de foamete ! Și chiar înainte de a intra în ea !

PERDIGOTO: Cîine !

ABELARDO I: Mă insultă ?

PERDIGOTO: Sînt obișnuit cu asta. Pe moșie întrebuițez chiar și cravașa . . .

ABELARDO I: Dar nu cu mine, înțelegi ? Insultă și maltratează pe cei de jos . . .

Pe cei ce te-au îmbrăcat în haine frumoase ca să joci dumneata la cursele de cai și de automobil pierzînd sume fabuloase de bani . . . Din fericire s-a isprăvit cu toate astea, amice dragă . . .

PERDIGOTO (cîinic): Nu mai joc !

ABELARDO I: Fiindcă nu mai ai bani. Acum te-ai apucat de băutură. Sper că știi ce harababură a fost timp de o săptămînă la fermă ! Și asta fiindcă domnul care binevoiește s-o conducă în numele tatălui său a chefuit o zi și o noapte la conac împreună cu administratorul. Erai aproape mort de atîtea vărsături. Într-o bună zi o să-ți ridice țăranii o statuie vomitînd, dar asta numai după ce te-or spînzura . . .

PERDIGOTO (calm): Și apoi vor merge prin orașe și în capitală . . . ca să ridice statui de același gen și cămătarilor.

ABELARDO I: Nenorocitele !

PERDIGOTO: Hoțule !

ABELARDO I: N-ai decît să trîncănești cît vrei ! (Tăcere)

PERDIGOTO: Acolo, pe moșie și la alte ferme vecine am aflat de niște răzvrătiri.

Țăranii devin din ce în ce mai nemulțumiți.

ABELARDO I: Bineînțeles . . . Niciodată n-au fost mulțumiți . . .

PERDIGOTO: Devin tot mai nerușinați, chiar obraznici. În această situație nu mai este decît o singură ieșire. Trebuie să pedepsiți, și băgată frica în ei.

Eu am niște vechi prieteni, aproape toți sînt muritori de foame . . . Sînt dispuși la orice . . . Și știu să se bată . . .

ABELARDO I: Cunosc marfa ! Drojdia de noapte din Sao Paolo, cei de pe la porțile barurilor, felinarele cluburilor de jocuri, peștii buzunarelor . . .

PERDIGOTO: Toți sînt de familii bune.

ABELARDO I: Ca și dumneata, de altfel.

PERDIGOTO: Am un proiect. Să le dăm de lucru. Poți profita de pe urma lor.

ABELARDO I: Ce ocupație poate avea o asemenea pleavă ?

PERDIGOTO: O cămașă de o anumită culoare le ajunge. Arme, muniții, și . . .

ABELARDO I: Bani !

PERDIGOTO: Lasă gluma. Situația ne obligă la asta. Trebuie să organizăm o poliție patriotică. Nu crezi că-i necesară ? Ne-am instala deocamdată în casa mare. Ne vom asocia cu ceilalți fermieri. Înarmăm oamenii și banda e totdeauna gata . . . Va fi cartierul nostru general. Și dacă se ivește vreo mișcare pe moșie . . .

ABELARDO I: Pe ei cu masacrul . . . Procedee cunoscute !

PERDIGOTO: De bună seamă. Corbii se vor îngrășa. Iar pacea va coborî din nou peste vechile moșii !

ABELARDO I (după o tăcere): Cît vrei ?

PERDIGOTO: Zece mii de cruzeiros !

ABELARDO I: Știu că ai să-i pierzi și pe ăștia la jocurile de noroc. Mai fac ultima încercare. Parazitule ! (Gîndește un pic) Dar ideea aceea nu e proastă. Probabil că nu e a dumitale. De altfel este copiată după ceea ce se face în țările capitaliste în disperarea lor. (Pregătește un cec) Poftim ! Dacă într-o săptămînă nu organizezi armata, închisoarea te mîncîcă.

PERDIGOTO: De ce, fiindcă am fost prietenul dumitale ?

ABELARDO I: Nu, ci pentru că mi-ai falsificat semnătura pe un cec de 13 mii și ai ridicat banii de la banca din Fereira et Irmao. Să mă dezechilibrez cu suma aceea ridiculă ! Dar am luat măsuri de prevedere.

PERDIGOTO: Și asta o știi ?

ABELARDO I: Vrei să-ți mai dau și alte amănunte din viața dumitale ?

PERDIGOTO (făcînd aluzie la cecul pe care-l arată în timp ce iese): Nu ! Pentru astăzi, ajunge ! Fără Perdigoto

ABELARDO I: Secături ! Mizerabili ! Unul e Tató Fruta do Conde ! Celălalt, bețivul ăsta periculos. Acum a devenit fascist. Cumnată-mea mi se așează pe genunchi ca s-o mîngîie cu niște cecuri, bineînțeles. Soacră-mea, o decăzută. Baba ailaltă . . . Iar eu, trebuie să mă simt foarte onorat . . . pentru că intru într-o familie demnă, o familie bună.

ACTUL III

Aceeași scenă din primul act, seara. Scena este plină de fier vechi sechestrat de la un spital. Jos, o brancardă. Un scaun pe roate. Un radio pe o mîsușă. Iluminația nocturnă intră pe fereastră. Heloisa se jeluiește cuprinzînd cu brațele picioarele lui.

ABELARDO I — HELOISA

- HELOISA (se așează pe brancardă): Ce nenorocire, scumpul meu ! Ce nenorocire !
Ce nenorocire !
- ABELARDO I: Prefer să rămîn slab . . . Heloisa. Dumneata știi de ce urma să ne căsătorim. De bună seamă că nu era un mariaj din dragoste, romantic.
- HELOISA: Ce nenorocire ! Doamne, Dumnezeule !
- ABELARDO I: Va trebui să faci rost de alt agent de bancă . . . Doar știi bine . . . Noi ne căsătorim pentru ca dumneata să te poți bucura din plin de viață alături de american. Dar acum eu nu mai pot servi pentru această operațiune imperia-listă. Trupul dumitale nu mai valorează nimic în miinile unui agent de bancă ruinat care va fi miine pus în lanțuri. Sau care va fi asasinat de depunători. Acest faliment neprevăzut m-a demascat . . .
- HELOISA: Ce oroare ! Nu vreau să mergi la închisoare !
- ABELARDO I: Nu e nici un pericol. Oricum, nu voi merge. (*Scoate în mod vizibil din buzunar un revolver*)
- HELOISA: Și eu cum rămîn? Din nou în mizerie ! Eu nu știu să muncesc, nu știu să fac nimic. Iar lumea mea . . . Eu o să ajung dansatoare la Moulin Bleu . . .
- ABELARDO I (*consolînd-o*): Nu va fi nevoie, draga mea. Dumneata te vei mărita cu hoțul . . .
- HELOISA (*continuînd să plîngă, tristă; suspină de-a lungul întregului act.*)
Care dintre ei? Că m-am interesat eu !
- ABELARDO I: Ultimul, cel ce-a dat lovitura finală în această afacere neagră în care eu am fost învins . . .
- HELOISA: Americanul nu vrea să se însoare . . .
- ABELARDO I: Dar celălalt vrea. E un hoț din comedia antică . . . Cu toate rămășițele vechiului teatru. Doar ți-am spus că ne aflăm într-o țară înapoiată! Află că el a furat cecurile semnate la purtător. A operat magistral. Numai că a spart lampa . . . a forțat biroul . . . I s-au identificat amprentele. Și de ce o fi făcut asta, din moment ce avea cheia de la casa de bani. E un hoț de modă veche. Ține să se însoare cu o nobilă ruinită. Asta e clar.
- HELOISA: Acum îmi dau seama. E împlînzitorul care a lucrat cu tine ! Ce omuleț oribil. Doamne Dumnezeule ! Eu nu vreau . . .
- ABELARDO I: Nu știi. Nu se știe dacă nu e Rafles . . . Arsène Lupin, unul dintre cei ce-ți plac dumitale, pe care i-ai iubit în adolescență . . . Educați la Edgar Wallace, hm? . . .
- HELOISA: Dar mie îmi plac tu. Și acum vrei să pleci . . . Unde vrei să te duci . . . Vreau să fiu și eu . . . cu tine . . .
- ABELARDO I: Eu nu plec. Eu rămîn.
- HELOISA (*vede revolverul și scoate un țipăt*): Aruncă-l, Abelardo !
- ABELARDO I (*ferind arma*): De ce Heloisa? Hoțul care a spart azi noapte a luat banii și a lăsat în loc arma asta . . . Mi l-a făcut cadou . . . Cel mai bun cadou pe care mi-l putea face . . . Și-a dat seama că eu n-aveam altă leșire . . .
- HELOISA: Dar, scumpul meu ! (*Se ridică și se agață de gîtul lui*). Chiar dacă tu ești ruinat. Chiar dacă ar fi adevărat . . . Tu mai poți cîștiga, poți să te refaci. Tu, atît de inteligent și de activ . . .
- ABELARDO I: Și de expert ! Ascultă fetiço. Eu am fost un mîrșav ! Dumneata știi cui trebuia să ridice burgeoisia statul? Casierilor de la bănci ! Ăstia chiar că sînt colosali ! Tari ca piatra. Oamenii care rezistă la tentația banilor. Ei știu încotro merge banul, unde se duce, în ce scop, ce infamii poate urzi . . . Cel ce resping chemarea banului. De mult, pe vremea cînd bughezia era nalvă . . . Căci bughezia

a fost și ea naivă, ba chiar revoluționară . . . Pe vremea romantismului, înainte ca cinematograful să trezească lumea, se credea în chemarea Orientului, acea chemare impenetrabilă lansată de țările întirziate și pline de mister pentru noi, unde, în fond — cinematograful a divulgat asta mai târziu — nu exista decât exploatare imperialistă și palmieri, atîta doar. În epoca modernă, pentru noi, clasa conducătoare, draga mea, nu există decât o singură chemare — chemarea banului ! Eu n-am știut să rezist chemării banului. Fiind rege al luminărilor am luat locul regelui Chibriturilor. Și am profitat de ce-am putut ! Mi-am jucat toate posibilitățile într-o teribilă aventură ! Am vîrît mîna și în ce nu era al meu. Am înșelat cît am putut ! Dar am fost învins în mod rușinos de un papă-lapte . . . Bine ! Regele luminărilor nu va fi cu nimic mai prejos decât Regele Chibriturilor ! . . . (*Agită revolverul*)

HELOISA : Abelardo. Nu face o asemenea nebunie. Hai s-o luăm de la început. Să fugim de aici cît mai departe ! Haide.

ABELARDO I : S-o luăm de la început . . . o colibă idilică. Ca pe vremea romantismului ! Soluții neaplicabile în viață. Soluții ca astea, sînt bune numai în teatru. Pentru a ascunde realitatea. Niciodată ! N-am decât o singură soluție. Sînt un personaj al epocii mele, vulgar dar logic. Trebuie să merg pînă la sfîrșit. Sfîrșitul meu : moartea în actul III. Schopenhauer ! Ce e viața ? Filozofia claselor bogate în disperare ! O trambulină spre Nirvana ! (*Strigă spre interiorul scenei*) Ascultă, mașinistule ! Trage cortina. Numai pentru o clipă. Nu din întîmplare am pus sechestrul pe un spital. Am dat dispoziție să aducă totul aici. Targa pe care o să mă ia . . . (*Privește în tăcere spre spectatori*). Sînteți aici ? Dacă vreți să asistați la o agonie exemplară, vă rog să așteptați ! (*Strigă*) Am să-mi dau foc hainelor ! Sinucidere națională ! Soluția din Mangue ! (*Ezitare îndelungă. Oferă revolverul lui Ponto și i se adresează lui*). Vă rog domnule Cireneu . . . (*Tăcere. Rămîne în suspensie*) Nu mă lăsa să mă sinucid.

PONTO : Nu se mai poate !

ABELARDO I : Cum ? Nu se mai poate ? Autorul nu se va supăra. Hai, tragi ?

PONTO : Dar criza . . . Situația internațională. Imperialismul. Cu capitalul străin nu e de joacă !

ABELARDO I : Bun. (*Către Heloisa*) Tu garioa mea de înmormîntare, dă-mi ultimul sărut ! (*Se îmbrățișează*)

(*Cortina cade pe această scenă. Se aude un țipăt strident de femeie și o salvă de șapte focuri de tun. Cînd cortina se ridică, Heloisa suspină înclinată peste brancardă. Abelardo I e căzut pe scaunul cu roate care se află în centrul scenei. Telefonul sună insistent. Ea suspină. Tăcere prelungită. Telefonul insistă*)

ABELARDO I : Nu răspunde la telefon . . . E hoțul. Vrea să știe dacă am murit. Truc de cinema. Dar cum în teatru nu se cunoaște altul, el se folosește de același. Va veni chiar aici. Ca să ne identifice ! Ascultă ! (*Se aude un zgomot în partea dreaptă a scenei*). El e. Psst ! Heloisa. Nu mai plînge ! (*Tăcere deplină, zgomotul crește, persistă. Abelardo își ține respirația și urmărește zgomotul cu maximum de interes. Zîmbește*) Scîrțîit de șperaclu. El este ! (*Ușa se deschide larg. Abelardo II năvălește în scenă, mascat, cu o cască, îmbrăcat exagerat în hoț. Își scoate mustățile de îmblînzitor de animale. Poartă în mînă o lanternă surdă. Își scoate monoculul. Pare aproape un gentleman.*) Aceiași și Abelardo II

ABELARDO I : Dragul meu alter-ego ! A fost o sinucidere autentică. Abelardo I-a ucis pe Abelardo.

ABELARDO II (*prefăcîndu-se surprins, face rotoagoale cu lanterna, în timp ce Heloisa în aceeași poziție, începe să suspine îndelung.*) Dar ce aud ? Ce-a fost ? Ce

înseamnă asta? Doamne, Dumnezeule. (*Apasă pe butonul de lumină.*) Scurt circuit !

ABELARDO I: Nu. Dumneata l-ai întrerupt. Spărgător naiv ce ești ! Ai procedat bine. Vom face economie de lumină electrică. Și așa nota de plată pe luna trecută a fost încărcată ! Aprinde toate luminările. Economie în regresie. Marile întreprinderi se întorc la tracțiunea animală ! Rămînem o țară modestă, cu luminări și căruțe ! Și ipotecăm totul străinilor; pînă și peisajul: Era țara cea mai frumoasă din lume. Astăzi nu mai are nici măcar un nor care să nu fie dezonorat . . . Dar țara nu se va sinucide . . . Asta numai eu o fac.

.....
ABELARDO II: Demagog murdar !

ABELARDO I: Calmează-te ! Nu semeni cu Jujuba decît la fizic. Să-ți spun povestea cu Jujuba ! Era un oarecare cățelandru ! Un ciine vagabond . . . Dar un ciine idealist ! Soldații de la o cazarmă l-au luat cu ei. Și a devenit mascota batalionului. Dar Jujuba era prieten cu tovarășii lui de suferință de pe stradă ! La ora mesei Jujuba apărea cu încă doi-trei prieteni. În scurt timp curtea cazarmei era plină de o droaie de ciini jengoși, răpănoși. Într-o zi maiorul a dat ordin să dispară toți ciinii. Soldații s-au opus și l-au păstrat pe Jujuba. L-au luat în brațe iar pe ceilalți l-au alungat. Toată cățelimea s-a întors în stradă. Dar cînd l-au lăsat din brațe pe Jujuba, a refuzat să se bucure de privilegiul pe care voiau să i-l acorde. Și s-a întors printre ai săi !

ABELARDO II: Demagogie !

ABELARDO I: Nu, nu. El a demonstrat că nu ! Nu s-a mai întors niciodată la cazarmă. A murit flămînd și bătut ca toți ceilalți, pe drumuri, dar solidar cu clasa din care făcea parte. Solidar cu foamea lui ! Soldații au ridicat un monument lui Jujuba în curtea cazarmei. Au înțeles că el nu trădase. Și se simțeau frați cu el. Soldații fac parte din clasa lui Jujuba. Într-o bună zi vor părăsi cazarmele tumultuos. Va izbucni revoluția socială . . . Cei ce dorm pe la porți se vor ridica și vor veni aici să-l ceară socoteală cămătarului Abelardo I. Și îl vor găsi . . .

ABELARDO II: Soldații sînt patrioți ! Și își iubesc țara. Trăiască Brazilia !

ABELARDO I: Dar Brazilia nu-și iubește soldații. Cît cîștigă ei pe lună ? Ca să-i apere pe cei ce cîștigă douăzeci de mii de cruzelros pe săptămînă ca Americanul ! Și pe mine și pe dumneata, lachei ai lor. Înălțea erei noastre. Tiberiu Grachus spunea soldaților romani : Ne numesc stăpîni ai lumii, dar soldații n-au nici măcar o piatră pe care să-și culce capul ! Și așa este ! Nici eu nu mai am nimic. Sînt pedepsit pentru trădarea clasei din care făceam parte. Am fost sărac precum Jujuba ! Dar n-am procedat ca el. Am crezut că ceea ce se cheamă societate era o citadelă care nu putea fi cucerită decît din interiorul ei, de cineva care ar fi pătruns în ea așa cum dumneata ai intrat în viața mea . . . Și eu am făcut asta. Mi-am trădat foamea . . . (*Tăcere. Se aude respirația muribundului*).

ABELARDO II: Te simți mai bine ?

ABELARDO I: Nu te teme. Parcă visez că am o congestie cerebrală . . . Un poet a spus : — Dacă ceva l-a entuziasmat pe om, atunci, acel ceva a fost cuvîntul « libertate » ! Lupta pentru libertate . . . Lupta pentru bani . . . Căci numai banul e dătător de libertate. Libertatea de a iubi, libertatea de a omorî, de a minți, de a viola . . . (*Se aude durușitul unui automobil ce trece pe stradă*). Închide fereastra ! Nu vreau să aud clopotele astea ! Vreau să plătesc totul ! În bani lichizi !

ABELARDO II: Dar ce clopote ?

ABELARDO I: Nu vreau să aud. Închide ! Nu vreau nimic pe gratis . . . Nu admit.
Clopotele sînt o pomană.

ABELARDO II: Delirează . . . (*Heloisa suspină din nou tare*)

ABELARDO I: Plătesc totul ! Clopotul e singurul lucru pe care Biserica îl dă pe gratis ! Nu vreau ! Eu plătesc tot ! Anticipat ! Liturghia mare ! Clopote nu vreau ! Abelardo. Deschide cușca . . . Dă cu biciul ! Oprește vocile astea ! . . . Deschide cușca ! . . . Deschide !

ABELARDO II (*trage ușa de fier rulantă*): Poftim ! (*Tăcere. Suspine*)

ABELARDO I: Nu-i mai lăsa să vorbească. (*Ascultă*) Ce spun ? Că voi fi dat în judecată ! Că am respins o poliță ? Fără reînnoire ? Gura ! Afară cu voi ! Dă cu biciul, Abelardo !

O VOCE (*groasă, terifiantă, poarta larg deschisă, lăsînd să se vadă cușca goală*): Eu sînt corifeul datornicilor înrăiți ! Al celor răi de plată ! Al celor necinstiți de societatea capitalistă ! Al celor ce au numele pătat pentru totdeauna de mîna murdară a atîtor procese ! Al celor care trimit să spună că nu sînt acasă atunci cînd sînt căutați de poliție ! Al celor care cer rușinoși cîțiva bănuți ca să dea de mîncare pruncilor. Al șomerilor care așteaptă fără nici o speranță ! Al năpăstuiților care nu dorm la gîndul că vor veni să le pună sechestrul. (*Strigă*) Ame-ri-ca e o min-ciu-mă ! Noi am venit din alte continente ca să ne îmbogățim. Dar n-am găsit alci decît sclavaj și chin. Sub ghiarele imperialismului. O să murim de foame și rușine ! Sîntem recruții sărăciei ! Milioane de falși transatlantici ! Iar familiile noastre ce-au crescut cu iluzia Americii n-au de ales decît între lanțuri sau « rendez-vous-uri » ! Sau sinuciderea ! Si-nu-ci-de-rea !

ABELARDO I: E revoluția . . . Foc ! Trageți cu armele. (*Linște apăsătoare. Suspinele Heloisei cresc.*)

ABELARDO II: Trage să moară. Viața mea începe !

ABELARDO I: Groa-pa-a . . . (*Heloise începe din nou să suspine*)

ABELARDO II: Înțeleg. Groapa comună . . . N-a mai rămas nimic. Nici pentru înmormîntare nici pentru mormînt. Afacerile mergeau prost de multă vreme. Săracu ! Negustorie cu străinii. Și el care comandase proiectul unui cavou fantasmagoric . . . cu nuduri de îngerași înalți de trei metri.

ABELARDO I: Groa-pa-a . . . ! (*Gesticulează nepuțincios*)

ABELARDO II: Ce ? Vrei ceva ? Să dau semnalul crimei ? Nu ! E prea devreme ! Spune ce vrei . . .

ABELARDO I: Nu-u . . . (*Arată prin semne ceva ce dorește*)

ABELARDO II: Telefonul ! Nu. Un pahar cu apă ?

ABELARDO I (*face un efort enorm*): Lumînarea !

ABELARDO II: Aa ! Vrea să moară cu lumînarea în mînă ! Regele lumînărilor. Are dreptate ! (*Deschide vitrina de lumînări. Ia o lumînare de seu, pe cea mai mică dintre toate și o aprinde*). Nu vrea să-și piardă măreția. Am s-o pun în sfeșnicul de aur ! (*Tăcere. Suspine. Scena este luminată de lumina slabă a lumînării pe care Abelardo II, în mijlocul scenei, o strînge la pieptul lui. Se aud acordurile Marșului Nupțial și o lumină difuză iluminează perechea. Apar atunci aliniați, unul cîte unul, personajele din actul II, toți în ținută de gală, care fără să dea atenție defunctului, aduc omagiu noului cuplu, traversînd scena în ritmul muzicii și se așează în spatele lor unul lîngă altul. Fascistul salută « a la romana ». Americanul e ultimul care apare și singurul care vorbește.*)

AMERICANUL: Oh ! Good business !

C O R T I N A

În românește de ELENA BĂLAN — OSIAC

Oswald de Andrade

Un brecht exotic?

În jurul anului 1937 când Oswald de Andrade publica, la Sao-Paolo, piesa *Regele lumînărilor*, câteva opere literar-artistice, de o excepțională valoare (« *Speșanța* » de Malraux — 1937; « *Electra* » de Jean Giraudoux — 1937; « *Frucele miniei* », de Steinbeck; « *Vlașta lui Galileu* » de Brecht — 1938) având în centrul lor condiția umană într-un anume context istoric, fixau un moment nou în evoluția artelor și în atitudinea activă, sinergetică, față de societate.

Andrade, întors în Brazilia după îndelungi și repetate călătorii în Europa, se întâlnește lucid cu lumea celor mai izbitoare contraste: mizerie, primitivism, relații feudale laolaltă cu formele cele mai avansate ale capitalismului financiar. Profund îndurerat și frământat de situația sumbră a lumii brazillene, Andrade, împreună cu un grup de intelectuali, adepți ai reinnoirilor în toate domeniile vieții naționale, se străduiește să facă totul pentru ca Brazilia « să țină pasul cu lumea, trasind meridianul exact al momentului lor istoric »¹. Oswald de Andrade, pe tărîmul ideilor, și Mario de Andrade, pe cel al creației poetice, exercitau o influență catalizatoare în procesul de reinnoire care urma să se desfășoare în imensitatea și diversitatea geografică și spirituală a acestei țări.

În 1924 lansează mișcarea regeneratoare *Pau-Brasil* (titlu metaforic desprins din noțiunea de *lemn brazilian*) publicînd un volum de poeme și un program intitulat « *Manifesto da poesia Pau-Brasil* » ilustrat de pictorița Tarsila do Amaral², prin care își îndemna confrății la un elogiu liric animat de un fierbinte suflu patriot, pledînd pentru forța sugestivă a ideilor și declarîndu-se răs-picat împotriva oricăror artificii. (Asemenea principii estetice au fost magistral ilustrate în creația sa « *Canto de Regreso a Patria* »). Oswald de Andrade, căutător și înnoitor neobosit lansează o mișcare literară — cu un nume straniu dar cu intenții demasca-toare — *Mișcarea antropofagă*, înființînd totodată *Revista de antropofagie* în care nu numai că nu-și neagă ideile din manifestul *Pau-Brasil*, ci dimpotrivă le reia de pe poziția unei sociologii militante.

« *Mișcarea antropofagă* » care, după cum afirma Tarsila do Amaral « a stîrnit interes, a scandalizat, a iritat, a entuziasmat, și a avut adepți din nordul pînă în sudul Braziliei »³, se caracteriza printr-o efervescență creatoare în lumea lite-

¹ « *Da Inconfidência a antropofagia* », conferință ținută de O. de Andrade în 1944, publicată în « *Ponta da lança* », Sao Paolo, Matius Editora.

² Tarsila do Amaral (care-i va deveni soție în 1926) frecventa Academia de arte Julian sub orientarea lui Emile Renard, a fost influențată și de cubiștii Fernand Léger, André Lhote și Albert Gleizes. Tarsila pictează deformînd figura umană și natura, dîndu-le dimensiuni gigantice încercînd cu aceasta să arate exuberanța ploilor, a selvei, a soarelui și tropicelor.

³ *Pintura Pau-Brasil e Antropofagia*, în revista *Rasm*, mai 1939.

relor, care căuta un sens profund brazilian al artei, o afirmare răspicată a specificului național. Ei se ridicau împotriva idealismului utopic, contra tuturor școlilor literare de imitație și vizau mersul înainte al propriei lor geografii și istorii, militau pentru o « Brazilie mai autentică ». Dintre toate mișcările cultural-artistice cu profunde implicații sociale care au avut loc în Brazilia, mișcarea « antropofagă » este cea care « provine din adâncimi și tocmai de aceea aspiră spre culmi cât mai înalte. N-a fost nici importată, nici inventată. A fost doar descoperită căci izvora din esența proprie braziliană; ca mișcare de idei autohtonă este singura de-a lungul secolelor »¹.

Mișcarea literară braziliană, primește, în această epocă, ecouri înnoitoare europene, deosebindu-se totuși de civilizațiile de pe continentul nostru, dată fiind structura ei social-politică și istorico-geografică atât de specifică.

Am putea vorbi, cred, mai degrabă de o « renaștere » a literaturii braziliene, renaștere care se situează cam în aceeași perioadă cu afirmarea modernismului european. Brazilia, țara contrastelor celor mai neașteptate, a influențelor celor mai stranii pe plan social, politic și cultural, își caută un drum propriu, încearcă să-și cunoască elementul autohton și să-l exprime prin forme cât mai variate.

José Oswald de Sousa Andrade era un om al pământului brazilian care întruchipa în personalitatea lui trăsăturile etnice cele mai caracteristice ale colectivității din care făcea parte în chip atât de conștient. Provenind dintr-o modestă familie de mineri (născut la Sao Paulo în 1890), încă din prima sa tinerețe, paralel cu studiile juridice, participă intens la viața literară a vremii.

În 1911 înființează revista săptăminală *O Piralho* unde își va publica primele sale articole ce-l vor consacra și-l vor împune ca unul din cei mai mari polemisti ai vremii, iar în 1920 va scoate un alt jurnal: *Papel e Tinta* (« Hirtie și cerneală »). Între 1911—1922 se află la Paris, de unde se întoarce fascinat de ideile modernismului pe care se străduiește să le adapteze și sincronizeze la necesitățile specifice culturii braziliene. În 1920 îl cunoaște pe compatriotul său Mario de Andrade, pe care-l lansează, deschizând cu acest prilej lupta dintre « moderniști » și tradiționaliști. În 1922 publică romanul *Os Condenados* (« Condamnații ») prima parte a trilogiei exilului (*Trilogia do Exílio*), prin care-și anunță nonconformismul său față de normele tradiționale ale scrisului, inițind în patria sa o mișcare estetică profund înnoitoare. Prin el se experimentează și se afirmă în Brazilia procedee stilistice dintre cele mai îndrăznețe: tehnica sincopată, metafora îmbinată cu observația socială, notația rapidă de o mare forță de sugestie. Andrade este unanim recunoscut ca unul care a revoluționat literatura braziliană cu *Memoriile sentimentale ale lui Joao Miramar*, 1924 (la care lucra încă din 1916) și *Serafim Ponte Grande*, 1927. În același an apărarea și partea a doua a trilogiei, *Estrela do Absento*, iar ultima va fi editată abia în 1934, *Escada Vermelha*) (Scară galbenă).

Nu cunoaștem care au fost contactele pe linie de dramaturgie ale lui Andrade, dar știm că cea mai mare parte a educației sale intelectuale și-a desăvârșit-o în Europa, la Paris în deosebi, unde a locuit mai mulți ani (1911—1912; 1924—1925; 1926—1930).

Spirit modern și neobosit căutător, Andrade este în contact continuu cu scriitori și artiști europeni, așa încât coincidențele de opinii cu marile spirite ale anilor 1929—30 nu ne mai surprind, ci dimpotrivă ne determină să ne gândim la o identitate de preocupări în împrejurări sociale asemănătoare. În epoca premergătoare anilor '30 în Germania pericolul fascist crește; în Brazilia, capitalul american devine tot mai acaparator dovedindu-și esența sa imperialistă. Nici Brecht, și

¹ *Antropofagia — revolta da sinceridade recalcada*, conferință ținută de Jayme Adour da Câmara, ținută în 1929 și publicată în *Suplemento Dominical* al revistei *Jornal do Brasil*, 12 aug. 1957.

nici Andrade nu se limitează doar la *înfățișarea* realităților sociale; ei acționează în sensul trezirii conștiinței sociale a spectatorului. Erwin Piscator militează pentru un teatru politic, fiind de părere că acesta nu trebuie să consistă numai din relatarea evenimentelor istorice, ci să tragă învățămintele valabile pentru prezent, scoțînd în evidență raporturile politico-sociale fundamentale și, mai ales, să intervină în desfășurarea evenimentelor contemporane¹.

În concepția estetică a lui Andrade, arta, sub toate formele ei de manifestare, reprezintă o trîmbură de luptă, o reflectare directă a realității obiective. Atît de fidel datelor concrete ale vieții, în opera sa nu există pericolul confuziei dintre observația socială, politică și noțiunile științifice, filozofice; acestea se transfigurează artistic, nu ilustrînd teorii abstracte, ci integrîndu-le vieții autentice, umanizîndu-le. Andrade se înscrie cu piesele sale (*Omul și calul*, — 1934; *Moarta și Regele luminărilor*, ambele publicate în volumul *Teatru* — 1937), mai degrabă pe linia deschizătorilor de drum decît a continuatorilor teatrului brazilian tradițional care se caracteriza la sfîrșitul secolului XIX și începutul secolului XX prin așa numitele « comédias de costumes » (comedii de obiceiuri), melodrame lipsite de interes, comedii anecdotice și triviale. Într-un asemenea peisaj tradiționalist și sărăcăcios al dramaturgiei naționale se tipărea piesa *Regele luminărilor*, care n-a fost reprezentată pe scenele braziliene decît mult mai tîrziu, pentru ca în 1957 să fie interzisă. Andrade este inițiatorul unei direcții dramaturgice căci Nelson Rodrigues preia tehnica inițiată de el în teatrul brazilian și, inspirîndu-se din aceleași realități sociale, scrie piesa *Vestido da Noiva* (« Rochia de mireasă ») care conține nenumărate coincidențe faprice și stilistice.

Subiectul piesei *Regele luminărilor* nu este spectaculos prin intriga și evoluția acțiunii, dar este interesant prin tehnica modernă, capabilă să integreze teatrul în viață și să încorporeze viața în teatru, exprimînd adevăruri dintre cele mai fruste, mai crude. Abelardo I, după ce trecuse prin purgatoriul sărăciei și mizeriei, afirmîndu-se mai întîi ca negustor de luminări, intră în lumea capitalului financiar, avînd ca sursă directă de îmbogățire camăta. Exponent al burgheziei în ascensiune, Abelardo vrea să urce pe plan social prin căsătoria cu Heloisa, descendentă a unei familii aristocrate decăzută din punct de vedere financiar și moral. Alianța banilor cu titlurile nobiliare (Abelardo și Heloisa) urmează să aibă loc pe bază de tranzacții, personajele acționînd ca în lumea finanțelor, a vînzării-cumpărării. Fiecare personaj reprezintă mai degrabă o lume, o categorie socială, înainte de a reprezenta un caracter: nobilimea în decădere (Heloisa și familia ei), burghezia financiară în ascensiune (Abelardo I și Abelardo II), capitalul american atotputernic (Mister Jons), intelectualul duplicitar și trădător (Pinoche), lumea aristocrată și conservatoare care se îndărătnicește să se mențină (Dona Poloquinha), Joana și Totó, tineretul lipsit de preocupări, decăzut și viciat, lumea mizeriei și a sărăciei, reprezentată de acea numeroasă clientelă.

Semnificațiile politice ale piesei sînt ușor de descifrat: lupta de clasă văzută nu ca o lozincă, ci ca o problemă acută de viață și de moarte; tragica soartă a finanțelor unei țări care vrea să se elibereze de feudalism dar care este aservită capitalului american, acesta amestecîndu-se în treburile interne, financiar-economice ale statului (pînă și în viața intimă a omului).

Adept al noulor concepții despre teatru, Oswald de Andrade nu se mulțumește (ca și Brecht și Erwin Piscator) « să producă un efect pur artistic, adică estetic și puternic colorat de sentimentalism »¹, ci militează pentru un teatru activ și social. Tradiționala pereche braziliană de îndră-

¹ v. Erwin Piscator, *Le théâtre politique*, Ed. l'Arche, 1929, articol reproduș și în *L'Art du théâtre* pag. 556, Marabout, 1963.

gostiți, Abelardo și Heloisa, văzută din totdeauna la modul romantic în teatrul brazilian, apare la Andrade depoetizată, parodiată pînă la caricatură, ca două elemente prozaice menite să întregască tabloul unei societăți în descompunere. Viața este prezentată direct, fără ocolișuri, în toată goliciunea ei. Gesturile și limbajul personajelor sînt lipsite de cenzură; dialogul voit neliterar, fraza scurtă, accentul căzînd pe obiectul conversației și nu pe forma ei; stilul telegrafic direct, frizînd mal degrabă trivialul decît metafora. Autorul sacrifică frumusețea literară din convingerea că realitatea trebuie prezentată veridic, chiar brutal, dacă intenția este de a acționa asupra acestei vieți, ca o forță motrice revoluționară, distrugător-constructivă.

Poate ar trebui să relevăm dublul sens al titlului, căci regele lumînărilor îl reprezintă pe comerciantul care deține primul loc în materie și în același timp este tipul social al capitalistului care prosperă prin distrugerea conștiință a celorlalți confrăți profitînd de moartea fizică și moral-financiară a acestora. Mijloacele scenice și tehnica dramaturgică folosite în *Regele lumînărilor* ne pot apărea azi familiare, căci teatrul lui Brecht ne-a deprins pînă la intimitate cu ele, atestînd implicit, pentru cine cunoaște istoria teatrului brazilian marele rol pe care Andrade îl are și mai ales l-ar fi putut avea dacă piesa nu era proscrisă de oficialitatea politică a epocii. Andrade se înscrie neîndoios în șirul marilor umoriști ai lumii, însă trebuie precizat că umorul lui nu este niciodată gratuit, străveziu, ci direct, vehement, negru, tulburat uneori de autoflagelare, alte dăți la fel de amar dar învăluit în melancolia unui suflet mare și profund îndurerat. De aceea s-ar putea spune că umorul lui Andrade este un umor-satiră, un umor-maliție, un umor-blestem.

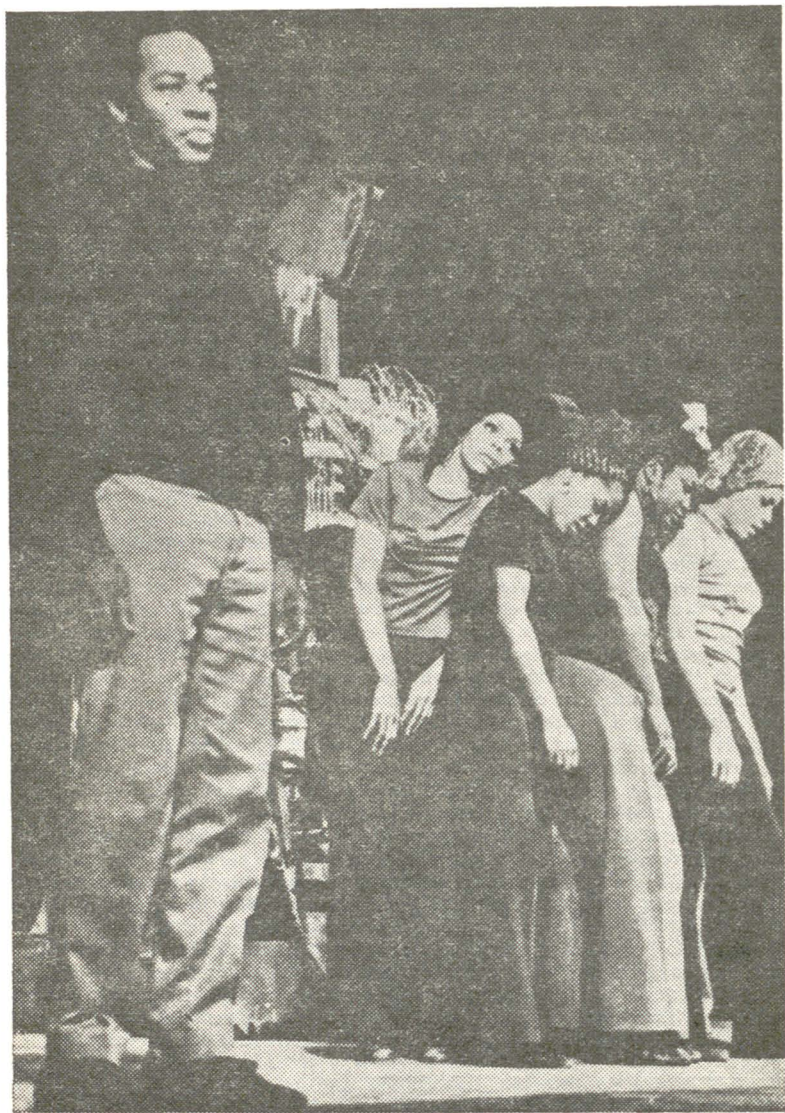
Oswald de Andrade a fost, așa cum se spune și despre Fernando Pessoa, un «indisciplinator al spiritelor», un agitator de idei ce participa afectiv la temele de care se ocupa, trăindu-le ca pe niște probleme personale, urgente și strîns legate de destinul societății la care îi aparținea. După revoluția din 1930 din Brazilia și pînă la sfîrșitul vieții a fost un activ militant de stînga și a luptat neobosit pentru afirmarea valorilor naționale și împotriva aservirii țării sale capitalului străin. În 1939 candidează la Academia Braziliană de Litere cu o scrisoare denunțătoare, iar ultima sa apariție în public este, în 1953 la Sao Paulo la Congresul Internațional al Scriitorilor, căci în 1957 moare după o îndelungă suferință.

Regele lumînărilor este un tablou veridic al realităților braziliene dinainte de-al doilea război mondial, care nu și-a schimbat esența. S-au modificat unele împrejurări dar problema fundamentală a luptei de clasă și împotriva imperialismului a devenit tot mai acută. Așa se explică de ce piesa este în vogă și de ce a constituit unul dintre obiectivele «propagandistice» împotriva căruia guvernul a luat măsuri de Interzicere pînă în 1957, dată după care s-a permis reprezentarea ei pe scenă, jucîndu-se în Brazilia și Franța (la Nancy) bucurîndu-se de o entuziastă primire.

Prin întreaga sa activitate și viață Oswald de Andrade rămîne una dintre marile personalități ale scrisului brazilian, una din acele figuri contradictorii și «de o singulară complexitate. Avea ceva de cavalier rătăcitor, preocupat de lumea braziliană în plină dezvoltare, dar a cărei artă nu corespundea cerințelor. De aceea Andrade provoca. Ataca. Apăra. Susținea lucruri controversate. Elogia. Critica. Era însetat de inovație. Dezbătea manifeste. Deschidea drumuri celor mai tineri... Era exuberant și avea o viață zdruncinată de aventuri»².

¹ Erwin Piscator, op. cit. p. 595.

² Raul Bopp, *Uma subcorrente modernista em Sao Paulo: Antropofagia*, vol. *Movimentos modernistas: no Brasil, 1922—28*, Rio de Janeiro, Livraria Sao José, 1966.

CÎNTECUL FANTOȘEI LUSITANE

Piesă în două acte

7 actori, 4 femei, 3 bărbați, susțin toate rolurile piesei. Costum obișnuit de oraș. Trecerea de la un rol la altul poate fi sugerat în felul cel mai simplu, un singur obiect e de ajuns: o cască colonială, un crucifix, o mitră episcopală, un baston, un sac etc. În mod excepțional, o semi-mască. Atributele lor trebuie să fie sobre, lăsînd să se vadă factura personajelor. Sau să dea impresia că au fost găsite din întîmplare, la un colț de stradă. Nici măști, nici farduri nu trebuie să sublinieze în nici un caz trecerea de la rolurile europene la cele africane. Actorii, ori care ar fi rasa și culoarea lor, joacă pe rînd cele două feluri de roluri. Numai jocul lor exprimă poziția lor față de conflictul în care sînt angajați.

O împrejmuire de scînduri grosolane poate să delimiteze spațiul scenei. Figura Fantoșei se înalță la dreapta. Ea va fi mai mare decît în stare naturală și amenințătoare. Făcută din bucăți de fierărie îmbucate unele în altele de pildă. La înălțimea feței un oblon care se poate ridica din interior. În deschizătură apare fața actorului care rostește tiradele Fantoșei. Acest oblon trebuie să cadă uneori cu mare zgomot. Figura Fantoșei va fi astfel calculată încît să poată bascula la sfîrșitul piesei, pentru a se prăbuși cu fața la pămînt

¹ Fragmente

3 sau **4** muzicanți acompaniază pe actori. Ei vor fi, pe cît posibil, la vedere, pe marginea scenei. Ar fi bine ca ei să evolueze din cînd în cînd ca și actorii. Instrumentele sugerate: acordeon, armonică, flaut, tam-tam.

Lumină puternică tot timpul.

ACTRIȚE: 1, 2, 3, 4.

ACTORI: 5, 6, 7.

ACTUL I

I

Intrarea actrițelor și a actorilor. 1 și 7 aduc o perdea de catifea de un roșu ponosit îndărătul căreia se ascunde 5. Ceilalți se adună în jurul Fantoșei. Ajuns în stînga scenei, 5 iese dindărătul perdelei. Poartă frac, țilindru și un cordon lat de demnitar.

5: Rușine insultă spaimă și ură
formează-a Fantoșei figură
Zdrencă măciucă fiare vechi și paie
sînt armele ei de bătaie
Toate acestea n-au nimic misterios
le găsești pe orice stradă pe jos.

2, 3 și 4 agață diverse obiecte de Fantoșă, care vor fi de folos mai tirziu.
Viclenie minciună înșelăciune
iată ce masca ei nu ne spune
Ură ticăloșie revoltă
este discursul pe care-l dezvoltă
Gata să crape i-e pîntecul plin
de zgomot de fum de fiare și de venin.

6 scutură Fantoșa, plasat îndărătul ei. Zăngănit de fiare vechi.
Priviți această oală bătrînă
acest cap cu cucuie plin de rugină
Gura ei plină de dinți lupească
o dată urlă o dată cascade
și culmea nerușinării pe capul sonor
poartă țilindru de profesor.

6 ridică cu zgomot oblonul. **5** aruncă țilindrul lui **2**, care-l pune pe creștetul Fantoșei.
4 îi atîrnă un sac în spate.
Drept haină pe umerii lui vom pune
un sac înnegrit de cărbune
De gît un cordon strălucit
simbol al puterilor sale
Și un crucifix la sfîrșit
fără de care nu face două parale.

5 îi aruncă lui **3** cordonul ordinului, pe care aceasta i-l agață de gît. **5** scoate un crucifix din buzunar, îl aruncă lui **4**, care face la fel.
Pușintel cam vechi aceste fiare

bălăbănindu-se zdrăngănitore
Dar seamănă destul de bine iată
cu cel ce poruncește la noi
Toți au să-l recunoască de-ndată
Toți au să-i spună pe nume apoi.

5 se retrage îndărătul perdelei. Perdeaua e scoasă afară. Fața Fantoșei se deschide.

6 apare în cadrul ei. Gura lui se destinde într-un larg căscat.

FANTOȘA: Eu primesc ordine
de la bunul Dumnezeu
Propagarea pe pământ
a mesajului divin
iată mislunea Portugaliei.
Istoria-ntreagă ne-arată
că omul nu este-n stare
să dispună de sine însuși.
El are nevoie de-o autoritate
care să-l conducă în toate
nelăsându-l să cadă pradă
egoismului și materialismului.
În această epocă
de profit economic
de ridicare-a standardului de viață
noi sîntem amenințați de vidul
spiritului.
Ținta mea este
să salvez omul
din ispită și din abisuri
și să fac din el o ființă morală
mereu conștientă
de cele mai înalte valori
care se află dincolo
de valorile efemere
ale tehnologiei.

1: Sîntem aproape ispițiți a spune că cei
ce-l suportă au un tiran vrednic de ei
Dar cel ce știe să vadă se înspăimîntă
Jurîmprejur numai spioni numai călăi
Niciodată un atare sistem n-a ezitat
să-și lîchideze dușmanii săi
Primul lui obiectiv e următorul:
ignoranță pentru întreg poporul
Pe cît posibil nimeni să nu știe
nici să citească și nici să scrie
e singurul mijloc ca să scapi de necazuri
Dacă li-s burțile goale
o să le treacă pofta să facă nazuri
n-o să aibă putere să se răscoale
Adevărul acesta s-a dovedit

pentru slugile lui plin de profit
și-atîta timp cît generali cu epoleții
de aur o duc bine iar capitalul la fel
ei îi vor fi credincioși pentru că el
i-a făcut să fie crema societății
Numai lui singur îi datorează
că există și că activează.

7 înaintează purtînd chipiu și epoleți de general, umblă prin scenă țeapăn, militărește.

7: O societate productivă, în mod normal,
se-ntemeiază pe eforturi neîntrerupte
și pe un spirit de sacrificiu total.
Fiecare muncind trebuie să lupte
îndeplinind ceea ce i se cere
în funcție de nivelul său moral
de cultura sa și de avere.
O societate sănătoasă
nu pune accentul pe nici o clasă
Din reciprocitatea lor să răsară
floarea intereselor sale
Iată valorile noastre esențiale
Dumnezeu Familie Țară
COR (2, 3, 4, 5, 6)

Dumnezeu Familie Țară

7: Portugalia peste mări își așterne
hotarele indivizibile și eterne
COR
Hotarele indivizibile și eterne

2: O delegație din Alentejo
imploră favoarea de a săruta
mîna Excelenței Voastre

6 face să iasă din interiorul Fantoșei o mîină nemăsurat de lungă. 3 și 4 cad în genunchi și i-o sărută.

1: În felul acesta el guvernează
cu un pumn ce încă pare neînfriat
Oricine se opune sau protestează
e aruncat în temniță și torturat
Poliția secretă cu spiritul ei întreprind
inventează suplicii îngrozitoare
Te împușcă te lichidează te pune la zid
pentru a da impresia că e tare
Totuși ceea ce prinde să crească
e necesitatea revoltei zi de zi
Chiar cel ce nu știu să scrie și să citească
învață alte feluri de a gîndi.

Oblonul Fantoșei se ridică. 6 scoate un urlet.

FANTOȘA: Barbaria amenință

lumea

Dușmanul e la porțile noastre

El distilează otrava

internaționalismului

El atentează la sfintele drepturi

ale proprietății

El sapă morala familiei

El dezintegrează religia noastră mult-iubită.

Cască.

Vol tinerii

mai mult ca oricând

Vol trebuie să vă adunați forțele

fizice și spirituale

pentru a-i schimba

pe soldații noștri

apărători ai

valorilor noastre.

Sfârșitul tiradei în recitativ cântat. 2, 3, 4, 5 mimează o mulțime entuziastă și supusă.

3 și 7 se prosternează. 5 sare în spatele lor încălecându-i.

5: Noi trebuie să veghem la salvarea

stilulul nostru de viață

el e marca destinului nostru

istoric

Ne trebuie-o permanentă rezervă

de mină de lucru

pentru muncile grosolane

pe care rangul nostru ni le interzice

Îmi place să repet

că o civilizație se judecă

după efectul personalului casnic

Fără de slugi

nu există civilizație

În timpul acestei tirade, 3 și 7 umblă gîrboviți sub povara lor. 6 îi însoțește executînd o întreagă pantomimă de servitor obsecvios.

Bine înțeles eu sînt un om al progresului

și înțeleg ca fiecare să se realizeze din plin

Juana jurnalul

5 bate din palme. 4 se precipită spre el. 1 bate din palme. 4 face naveta între 1 și 5.

1: Bineînțeles eu sînt o femeie modernă

și cunosc drepturile angajaților mei

Juana coafează-mă

5 îl ajută pe 6 să coboare. 7 ingenunchează, pentru a sluji ca scaun. 3 formează spetează. 5 se instalează confortabil.

4: La ora 5 sînt sculată
iată cum îmi trec dimineața
Spăl șterg praful podeaua toată
Servesc micul dejun cu dulceață
Spăl vasele plec la cumpărături

Arunc gunoiul fac patul
Domnului îi perii costumele
cos nasturii spăl rufele
iau de la băcănie legumele
aranjez masa și gătesc
Dar mai ales pe șorț nici o pată
la fiecare fel tava curată
carnea vinul cafeaua și supa
Din nou vesela apoi cîrlesc
Somnolez o clipă somnul mă copleșește
apoi mă duc la piața de pește
Mătur aleea în fața casei
cojesc vinetele pun peștele
lată că Domnul se întoarce
servesc fără zgomot strîng masa
spăl din nou vasele iar seara
aranjez argintăria în casetă
în fine mă pot odihni

pot să lustruiesc liniștită pantofii
și dacă Domnul e mulțumit
la miezul nopții mă duc să mă culc

1: Camera Juanei mi se pare foarte frumoasă
dacă n-ar avea-o ce păcat pentru ea

4: E cît un dulap de spațioasă
dar sînt atît de fericită că e a mea

1: Juana o știe foarte bine a avut noroc
că și-a găsit în casa noastră un loc

5: Juana poate fi mîndră s-o spună
că cîștigă 200 escudos pe lună

4: Eu nu fac economii nu e felul meu
dar am o slujbă bună mulțumesc lui Dumnezeu

3: Și asta în pofida propagandei nefaste
care tulbură mințile-n zilele noastre

6 *apare îndărățul Fantoșei. Cu un glas plîngăreț.*

FANTOȘA: Această conspirație a dușmanului
vizează îndeosebi pe cetățenii noștri negri
din provinciile de peste mări.
Lipsa lor de maturitate
copilăreasca lor mentalitate
îi face vulnerabili
la orice încercări subversive
ale celor ce vor să distrugă
idealurile noastre.

6 *se apleacă dindărățul Fantoșei pentru a lua crucifixul. Vocea lui se schimbă. Predică.*

6: Vicarul Domnului pe pămînt
și-a pus încrederea în Portugalia
Lusitaniei Înaltul-Părinte
îi aduce omagiul său sfînt.

7 *își pune din nou chipiul de general.*

7: Minați de-ale mamelor binecuvîntări
fiii Lusitaniei aleargă
să apere provinciile de peste mări.

6 *își reia vocea de Fantoșă.*

6: A conduce cu-o mină părintească ocrotitoare
pe cel ce sînt în pericol
iată misiunea noastră civilizatoare.

II

4 cu un ton solemn, cu vocea puternică. **3** și **7** în atitudine de devoțiune.

4: Misiunea civilizatoare
decurge din principiul creștin
al iubirii față de semenii
În generozitatea noastră fără de margini
exotismul și Occidentul vin
să-și afle-mpăcare.

COR (3, 4, 7)

În provinciile de peste marea albastră
care de cinci secole sînt
în stăpînire noastră.

3: Armonia se naște dintr-o afinitate adîncă
a sufletelor toate

Pe ea se întemeiază credem ca pe o stincă
adevărată solidaritate
Orice om e opera Domnului plină de har
Între Negru și Alb
nu există niciun hotar

COR

În provinciile de peste marea albastră
care de cinci secole sînt
în stăpînire noastră.

7: Totuși dacă toți sînt egali în fața lui Dumnezeu
asta nu-nseamnă că noi recunoaștem în lume
unor ființe sub-dezvoltate drepturile
pe care ele nu sînt în stare să și le asume
Și de fapt ele sînt încă departe
de calificarea socială pe care
sîntem în drept să le-o cerem fiecăruia în parte.

COR

În provinciile de peste marea albastră
care de cinci secole sînt
în stăpînire noastră

1, 4 și 5 formează un tablou eroic. 5 reprezintă pe exploratorul Diego Cao, 4 populațiile africane supuse, sacul a trecut pe spatele lui 4. 1 așează o cască pe capul lui 5, îi pune o sabie în mîna ridicată. Apucată de celălalt capăt, sabia poate deveni o cruce.

2: Diego Cao apăru cu flota sa plutitoare
la vărsarea brunului Congo fluviul cel mare
Găsi acolo oameni pașnici cultivatori
de ogoare oameni liberi și vînători
Aveau unelte de fer unelte de aramă
covoare cu aur și ivoriu în tramă
tot felul de animale domestice și turme
Prieteneste primiți ei schimbare
cadouri și lingă Cabinda-nălțară
primul lor fort.
Apoi Diego și ai săi se lăsară în jos
de-alungul acestui țarm prea mînos
instruind populația libertină
în credința creștină
iar el trimise o corabie-n țara natală
ca să vadă compatrioții săi lămurit
ce-a văzut aici și ce a găsit
Iar țara le plăcea din ce în ce mai mult
lui Diego Cao și oamenilor săi
Prieteneste primiți ei
nici nu mai mulțumeau pentru cadouri
și lingă Luanda într-un loc mort
ridică al doilea fort
Diego Cao și vasele cu catarg
urcară pe Cuanza fluviul cel larg

Lemnul de trandafir și acaju îi aparținea
și metalele și pietrele prețioase
zi de zi pe caravele el îmbarca
tot mai multe spice comori fructe gustoase
și tineri din țară
iar șederea acolo-i era tot mai ușoară
mai ales pe podișul Benguela unde primiți
mai prietenește ca oriunde de zor
ridică
cel de al treilea fort al lor.

7 înaintează cu o înaltă mitră de episcop. 3 îi atîrnă pe umeri mari panglici.

7: Eu

episcop al orașului Luanda
pe coasta cu pești a Atlanticului de Sud
am verificat personal
vasul ce pleca spre celălalt mal
al oceanului spre celelalte teritorii
ale Marelui Imperiu Portughez plin de glorie

6 apare înarmat

100 de capete în plus îmbarcate ca mină de lucru
copii femei tineri în bărbăție
asta face într-o lună o mie

7: Sînt botezați cu toții precum se cuvine

6: Sînt botezați cu toții și bine
Prea Sfinția Voastră

7: Ei bine sus fruntea pentru binecuvîntare
înainte de-a pleca pe marea albastră

2: Diego Cao apăru cu flota sa
în țara dintre Congo și Cunene
el zmulse băștinașilor ogoarele bucatele
luă cu sine oamenii din toate satele
iar satele muriră
și cîmpurile putreziră
El exportă cu zecile de mii persoanele
iar alții după el cu milioanele
Astfel Diego Cao învătă pe cei care-l
primiseră prietenește
ura
ura ce nu se mai sfîrșește.

La ultimul vers, grupul se împrăștie și se îndepărtează încet. 7, reprezentînd pe episcop, e în frunte. 6 aduce pe actrișa 4, îmbrăcată în sac. Imediat, regrupare pentru o altă scenă. 2 cîntă recitativul. Ceilalți formează corul.

COR

Scurmați pămîntul scormoniți-l sfîrtecați-l
2: Să țipe oamenii-n durerea lor cea mare

COR

Scurmați pământul scormoniți-l splitecați-l

COR

Să scoată omul gemete ca la naștere

COR

Scurmați pământul scormoniți-l splitecați-l

2: Să urle oamenii cu toți-n cor

s-avzîrle fructul pîntecului lor

5 înaintează. 2 în stare de prostrație

5: Studiul istoriei ne-arată

cum că revoltele nu încetară niciodată

Ei aruncau cu lăncile și cu săgețile

dar armele de foc le secerau viețile

foamea și jalea îi făceau să cadă

cei mai viteji muriseră zăceau grămadă

Încet încet tradițiile cele mai bogate

prin persecuții fură spulberate

familii risipite și triburi clopîrțite

nimeni pe-al săi nu-l mai cunoaște-acum

Așa căzură-ntuneclimile grăbite

pe-această țară negre ca un fum

6. îndărătul Fantoșei. Voce stridentă

FANTOȘA: Că ar avea vreun sentiment național

aceste populații nu pot spune

Noi am trezit într-înșii conștiința

originii comune.

5: Noi sîntem frați în spirit prin civilizație uniți

proclamă ultimul coborîtor din Cao zis Vicleanu

Ceea ce-aduce Europa generoasă

armonios va trebui să-mpletească

cu obiceiurile nației

Acesta este textul declarației

pe care-o pot citi toți cei în stare să citească

FANTOȘA: Datinile și obiceiurile locale

trebuie să se modeleze

după marile principii morale

ale umanității noastre

și să fie conforme

cu sacrele norme

ale suveranității portugheze.

III

5: Cîți sînteți voi în țara voastră

COR (2, 3, 4)

Sîntem 5 milioane în țara noastră

5: Ciți civilizatori sînt în țara voastră

COR

Sînt 100 000 de civilizatori în țara noastră

5: Asta face un civilizator

la cîte 50 de Inși din popor

6 se apleacă mult înafara Fantoșei și dă semnalul « Marșului Colonilor ». 1, 3, 4, 7 defilează în cadență. 2 și 5 li se alătură. Toți în cor.

COR

Noi fertilizăm pămînturi africane

Boala somnului malarie au dispărut

Toți ca prospectori de zăcămintele subterane

tragem un profit nemaivăzut

Noi începem cultivarea multor plante

grîu porumb orez bumbac din cel mai bun

Noi extragem mangan și diamante

Cultivăm cafea și zahăr și tutun

Scoatem din pămînt petrol și spargem sare

facem drumuri căi ferate-n depărtări

defrișăm savane mari și jungle seculare

lungi corăbii îndreptăm în lume peste mări

Grație capitalului pe acțiunile sînt toate

pentru fericirea lumilor civilizate.

La sfîrșit se despart : 5 și 7 la stînga; 1, 2, 3, 4 la dreapta, formînd corul: 6 în mijloc.

6: Iată-mă eu cercetez pădurea

ca să tai copacii cu secura

5 și 7: Taie taie nu sta pe tînjeală

arborii-n pădurea tropicală

COR

O pădurea noastră ni-e furată

fie deci pădurea blestemată

6: Iată-mă-n savane-nțelenite

ca să le cultiv și să cresc vite

5 și 7: Mînă mînă vitele în turmă

mînă-le nu te uita în urmă

COR

O savana noastră ni-e furată

fie deci savana blestemată

6: Merg prin munți de-alungul și de-a latul

cu săgeata urmăresc vînatul

5 și 7: Hal abate fiarele sihastre
în bătaia focurilor noastre

COR

Munții noștrii o ne-au fost furați
fie munții noștrii blestemați

6: Iată-mă pe strada zgomotoasă
dîn oraș vreau să-mi zidesc o casă

5 și 7: Negrule fă-mi cizmele cu ceară
la valiza asta și mi-o cară

COR

Ah orașele ne sînt furate
fie deci și ele blestemate

7: La noi oricare om are puțința
să-și aibă drepturile lui cetățenești
Ajunge doar să-ți dovedești bunăvoința
să-nveți și să muncești
Pe calea-aceasta prin asimilare
te integrezi națiunii civilizatoare

5: Eu sînt asimilado
Și iată calea pe care-am urmat-o
N-am fost măcar odată condamnat
Vorbesc curent fără accent curat
limba patriei-mumă
Scriu fără de greșeli ne-mplădecat
limba patriei-mumă
Cunosc întreaga istorie plină de glorie
a patriei-mumă
Am depus juruînță de eternă credință
Am două mărturii formale
asupra calității mele personale
un certificat medical
și un loc de muncă asigurat
am un câștig normal
și mi-am plătit impozitele în mod regulat
Dumineca ascult slujba-n tăcere
sînt educat am deprins bunele maniere
ca un mijloc absolut necesar
dreptului public și particular
De acum am dreptul să votez și sînt
virtual membru al unui sindicat
patronat
de guvernămînt
Sînt unul din cei 30 000 de asimilados
din Angola provincie lusitană
unul din cei 30 000 ce constituie
1 la sută din forța de muncă africană

Toți ceilalți actori, în afară de 4, umblă în cerc.

4: Noi sintem cel 99 la sută
din muncitorii africani din Angola care
n-au avut nicicînd timpul și mijloacele necesare
de a învăța să scrie și să citească
Noi muncim de la vîrsta de 10 ani
pînă la moarte
care pentru cei sărmani
niciodată nu e prea departe
Noi nu avem dreptul la vot
Nu există pentru noi sindicate
Noi executăm toate muncile indicate
după sistemul contractului în vigoare
și fiecare
și cei mici și cei mari
ciștigăm pe lună 7 dolari

Toți actorii în rînd.

7: Nu mai mult de șase luni dintr-un an
inaptii cei ce nu știu să citească
sînt rechiziționați de un căpitan
pentru munca obștească

4, 5, 6: Pentru ca nu cumva din lene să devină
ucigași sau hoți sau îndotrlnași
de propaganda străină

2: În restul timpului mici și mari
au dreptul să-și cultive pămîntul

3: Dacă a lăsat Prea Sfîntul
să ajungă proprietari

1 și 7 izolați la mijloc

1: Iată o bucată de pămînt viran
al continentului african
Aici noi plantăm arahide

5: Grăbiți-vă să ne-arătați
cum le plantați

7: Iată
greblăm cu-o creangă țărîna uscată

1: Cu degetul mare de la picior
facem găuri în greblătură ușor

7: În găuri punem sămînța curată
și-acuma așteptăm să plouă
ca să crească recolta cea nouă

1 și 7: Pe-această bucată de pământ
cît un lan
al marelui continent african

2, 3, 4, 5, 6 în discuție aprinsă. *Ei se întrerup unii pe alții, sint de acord de mai multe ori în întrebări și răspunsuri.*

2, 3, 4, 5, 6: Cînd băștinașii adună bani destui
ca să-și cumpere fiecare pămîntul lui
ei trebuie să se angajeze mal departe
că vor cultiva după cum scrie la carte
Dar ce scrie la carte
Ei trebuie să cultive în mod cert
după avizul unui expert
După ce obțin o calificare
cu mențiunea Modelul J
își capătă pămîntul fiecare
Dar cum obțin această calificare
Dacă e plantator de cafea
un om trebuie să totalizeze 5 000 de tulpine
Dacă nu le obține
pămîntul încă nu-i aparține
Dacă n-a plantat 5 000 de tulpine cafea
Atunci pămîntul i se ia
Dacă le-a plantat de bine de rău
are dreptul să rămînă pe pămîntul său
Îl are timp de 6 luni dintr-un an
În rest el poate fi recrutat de căpitan
pentru munca obștească
Iar cînd se-ntoarce ca să muncească
atunci plantatorii albi au și dat ghes
și i-au luat plantația
din motive economice
întru totul de înțeles.

Concluzia: un « ura » colectiv ca după un număr de circ reușit.

IV

Prin pantomimă se vor sugera diverse scene de brutalitate:

5: Numai cu eforturi din cale-afară
adunăm mîna de lucru necesară

4: La oferta noastră materialul uman
nu vrea să răspundă în mod spontan

6: Ca să-i adune recrutorii străbat
țara întregă în lung și-n lat

6 scoate o măciucă din interiorul Fantoșei. **1, 2, 3 și 4** o iau la fugă spre stînga.

6 se postează în mijloc cu măciuca în mîină. **5 și 7** stau drepți.

5: În sat șeful de post e stăpîn
Sosește un emisar străin
își scoate listele
Noi știm atunci
că are nevoie de oameni pentru diverse munci
Șeful își scoate măciuca barosană
Șeful are nevoie de prime
Noi o tulim spre savană
ne-ascundem cum putem
Cînd ne întoarcem ce să vedem
în sat nu mai e nime
femeile-au fost duse în altă parte
să lucreze la șoselele sparte

COR (1, 2, 3, 4): Ne mină pe drumuri cu bici plumbuit
N-avem nicăieri un loc de dormit
Noaptea ne-ntindem sub bolta cerească
Copiii de foame încep să răcească
Ni s-aruncă un sac de mălai
plin de viermi și de putregai
Dacă protestăm paznicul ne bate
cu măciuca pe spate

3 *își ține mîinile nemișcate la spate. Cîntă încet.*

3: Priviți-mi mîinile mîinile mele
am primit loviturile grele

5 și 7: Loviți-o pe negresa năucă
dați-i cîteva cu măciuca

3: Paznicul ne lovește-n deosebi peste mîini

5 și 7: Să se-nvețe minte-acești ciini
Atingeți-i atingeți-i peste mîini

3: Măciuca e noduroasă ea frînge
carnea femeilor pînă la sînge

5: Indigenii trebuiesc stimulați
să muncească
ei nu pot să-și îmbunătățească
condiția lor socială
decît prin muncă obștească
să nu se lase mereu pe tînjeală

7: Ei nu știu să cugete coerent
și nu au spirit organizator
ei nu trăiesc decît în prezent
ei nu au simț pentru viitor
Fără noi sînt cuprînși de-apatie

5: Am văzut o Negresă candrie
îi muriseră doi copii însă ea

nici o lacrimă nu scotea
A doua zi s-a apucat să muncească
exact ca de obicei
Uitase de ei

3 Înaintează.

3: Am lucrat 14 ore pe zi
pe o plantație de bumbac
Fata mea cea mai mare era la Benguela
după veștile ce le-am putut primi
De un an nu mai știu ce să fac
nu mai am vești de la ea
Fiii mei după cit se zvonește
sînt la Mocamedes
în fabrica de făină de pește
Au între 12 și 15 ani
Bărbatul meu a fost luat
cu șase luni în urmă din sat
și dus la Malange în mină
dar nu pot să știu de-o să mai vină
Mi-a rămas fetița de 7 ani jumătate
care m-ajută la toate
Din 200 de escudos pe lună
după rețineri o să-mi rămînă
150 să trăiesc dar ce trai
5 escudos un kil de mălai
3 escudos un kil de fasole
5 escudos un kil de pește uscat
9 escudos un litru de ulei distilat
Mi-ar trebui o rochie ce să fac
20 de escudos e un metru de bumbac
nu sînt în stare să mi-o plătesc
Oare bărbatul meu are să știe
cînd o să vie
unde e locul în care muncesc
Oare copiii mei mă vor găsi
În sat nu mai e nimenea care
să le dea îndrumare
că mă aflu aci

Scena următoare poate fi reprezentată cu ajutorul unor jocuri de umbre. 3 și 5 întind repede o perdea agățată în două cuie. 6 și 7 se așează îndărătul ei. Lumină puternică din spate. 6 și 7 își schimbă pozițiile pentru a sugera prin imagini situațiile succesive. În timpul acestui joc, 3 și 5 vorbesc pentru a fi auziți de cele două umbre.

5: Îmi caut prin plantații abătut
femela și copiii
dar nimeni nu i-a văzut

3: Să-ți văd carnetul de muncă

5: Iată carnetul de muncă

3: Ai fost la Malange

5: Am fost la Malange

3: Pentru ultimele săptămîni Arăpilă
îți lipsește-o ștampilă
Nu e în regulă

5: Am plecat în mare grabă
din mina aceea
Aveam treabă
îmi caut copiii mei și femeia

3: Arată ciți bani ai asupra ta

5: Acuma nu mai am nici o para
Cu ce-am rămas la leafă m-am luat
bilet de tren s-ajung mai lute-n sat

3: Cum circuli fără bani asupra ta
Nu ești în regulă

5: Vreau să lucrez acum la mine-acasă
Am o familie cam numeroasă

3: Nu ai autorizație-n district
Bagă de seamă ordinul e strict

5: N-am avut timp să-mi scot hîrtia-aceea
Vreu să-mi găsesc copiii și femeia

3: Nu ai carnetu-n regulă de vină
ești numai tu ai să te duci la mină

3: Abia-implinit-am cele șase luni
la Malange în mina de cărbuni

3: N-ai bani nu ai de lucru și nu ai
nici vreun loc anume unde stai
Vei fi-nternat în lagăr ca să știi
că n-ai doar drepturi ai și datorii

Jocul de umbre s-a terminat. Perdeaua dispare. 6 îl împinge pe 7 în fața scenei.

6: Pentru-a lupta-mpotriva anarhiei ți se cere
o sistematică supraveghere
Orice om în stare a munci
primește un carnet în care sînt notate
diverse date
administrative
și locurile sale de muncă succesive
Dacă nu-și ține-acest carnet la zi
el se va pedepsi
fiind de-ndată internat
ca să muncească-un an fără salariu
în lagărul anume destinat
celor atinși de spirit refractar

Toți actorii formează un semi-cerc îndărătul lui 7. 2 cîntă mai întîi cu voce înceată,

apoi din ce în ce mai tare. Ceilalți amenințători. cu glas şuierător, apoi strident, urlînd.

2: Omule-antilopă fugi mai iute

Vînătorul cîinii și-i asmute

Omule-antilopă te grăbește
Haita-n urma ta schelălăiește

Tu om-iepure aleargă aleargă
Vînătorul pușca și-o încearcă

Hai lungește-ți iepure piciorul
ca să nu te-ajungă vînătorul

Tu om-liliac aleargă zboară
Altfel vînătorul te doboară

Fugi de gloanțe tu om-liliac
Între iute-n scorburi de copac

V

5: Neguțătorul cel de sclavi de-odinioară

era interesat ca sclavii să nu moară
să fie sănătoși și toți cu forțele-odihnite
așa cum sînt și turmele de vite
Dar astăzi cînd el nu-și mai cumpără vînatul
deoarece i-l furnizează însuși statul
dacă se-mbolnăvește dacă crapă unul nu-i
mare păcat — că pune altu-n locul lui

COR (2, 4, 5, 7): Aici toți muncitorii albi primesc

salar de șase ori superior
celui al nostru — noi lucrăm de zor
dar și impozitele noastre cresc
Aici toți muncitorii albi sînt trădători
ai cauzei comune — dacă noi
nu ne supunem ei ne aruncă în noroi
în ochii lor sîntem niște inferiori
Aici toți muncitorii albi sînt ocrotiți
de legi și de cîrmuitori în cîrdășie
Mulți dintre ei nu știu citi sau scrie
dar nu doresc să fie nouă-asemuiți
Aici ah muncitorii albi nu vor
să înțeleagă-odată foarte bine
cine stîrnește deosebiri și cine
profită-ntîiul de pe urma lor

6 urlînd în interiorul Fantoșei

6: Într-o lume-n care
demnitatea omului dispare
stimă reciprocă și credință
nu mai par a fi de trebuință

unde vrajba triumfează
și prejudecățile tronează
numai Lusitania s-arată
fermă pe poziții neschimbată

Cască

Se spune ne-ncetat
că pentru rezolvarea problemelor de Stat
democrația-ar fi calea cea mai cuminte
Cu alte cuvinte
conducerea afacerilor ar rămîne
la îndemîna tuturor
Dar noi avem curajul de-a susține
că-n felu-acesta Domnilor
orice justiție orice progres sensibil
e imposibil
Noi sîntem împotriva oricărei
democrații și vom lupta cu cei
ce vor sindicalism liberalism
democratism socialism
și orice fel de bolșevism
În lumea-amenințată azi de vandalism
noi încarnăm principiul consacrat
elitele în fruntea unui Stat.

1 înaintează în mijlocul scenei. **5** în fața ei. **7** alături. Strînși la stînga **2, 3** și **4**.

1: Mă numesc Ana sînt femeie-n casă
într-un apartament din Nova Lisboa
Stau într-o suburbie mocirloasă
Cînd crapă-n zare zorii purpurii
prepar terci de porumb pentru copii
pînă în centru fac distanță bună
Însărcinată în a șasea lună
12 ore-n șir azi am lucrat
aș vrea s-ajung acasă cît mai iute
5: Mai ai cîteva rufe de călcat
1: Aș vrea s-ajung acasă cît mai iute
copilul mi-e bolnav are pojar
trebuie să plec cu el la dispensar

6 înaintează, e un polițist.

6: Pun mîna pe ea
a naibii nu vrea
îi trag una scurtă
ar vrea să scape
îi dau cu piciorul în burtă

1 se prăbușește. **7** înaintează.

7: Eu sînt bărbatul Ana n-a venit
femeia mea nu s-a întors acasă
Mă mir că pînă astăzi n-a lîpsit
chiar dacă noaptea e întunecoasă

6: N-o știu pe Ana ta hai du-te-acasă

2, 3, 4 formează corul și înaintează. 5, 6, 7 dau îndărăt. 1 singură la mijloc.
Corul în rînduri strînse, în urma ei.

COR: Unde au dus-o pe Ana ta

1: Eu zac bătută pe paie
într-o odaie

COR: Ce fel de odaie Ana

1: Ferestrele sînt cu bare
ușa are două zăvoare

COR: Mai ai tu Ana fularul

1: Nu nu mai am fularul

COR: Mai ai tu Ana pantofii

1: Nu nu mai am pantofii

COR: Mai ai tu rochie Ana

1: Nu nu mai am rochie

COR: Mai porți tu copilul Ana

1: Nu nu mai port copilul

COR: Putem noi să-ți dăm ajutor

1: Spuneți-l bărbatului meu
unde mă aflu acum

COR: Ana dar spune-ne cum
e locuința ta unde este
ca să-i ducem o veste

1: E o căsuță de tablă-ondulată
în suburbie-nglodată

COR: Ana dar cum e-nlăuntru
Spune-ne cum vom putea
ști că e tocmai a ta

1: Nu e decît o odaie
vatra de humă perdele
groase de sac apoi paie
noaptea dormeam toți pe ele

COR: ce se mai află acolo
Spune-ne Ana să știm
nu vrem de loc să greșim

1: Asta e tot ce avem
lada pe care mîncăm
oala ligheanul cu apă
muștele-n el se adapă
zboară apoi pe copii
zboară pe ochii de jar
a celui ce are pojar

COR: Ce se mai află la tine
Ana gîndește-te bine
Haide gîndește-te-un pic

1: Altceva nu e nimic

COR: Ana noi vom căuta mereu
casa ta și pe bărbatul tău
și copiii să le spunem toate
veștile din gura ta aflate.

ACTUL AL DOILEA

VI

La stînga 5 și 7 închipuie doi polițiști. 6 înaintează.

6: Hei
deci asta-i Nova Lisboa cu suburbia ei
Ați mai văzut vreodată case asemănătoare
ce cresc ca plantele la soare
văzut-ați străzi ca astea cu migdali
și zeci de arbori artificiali
Ați mai văzut asemenea fîntîni
Apa țîșnește din gîtlej de piatră
ah dar aici pot să mă spăl pe mîini

5: Ce zici
ia cară-te de-aici

6: Ei asta-i bună
Uite ce grădină
Ce flori
în zeci și sute de culori
ah dar aici pe iarba verde
pot să m-așez tihnit să mă dezmierde

4 *invizibil*

4: Ce zici
ia nu mi te-așeza aici

6 *în fața Fantoșei. Oblonul e deschis. 3 se află îndărătul lui cu pămîntul.*

6: Hei
ce-i această casă cu coloane
cu steag în vîrf și plină de zorzoane

3: Guvernatorul locuiește-n ea

6: Aha
înseamnă că e cineva
de și-a făcut-o și se culcă-n ea

3 *închide oblonul. 6 revine în față.*

Hei

dar asta ce-i
N-am mai văzut asemenea clădire
doar sticlă și aur o ce strălucire

5: la tacă-ți fleanca
asta este banca

6: Și ce fac înlăuntru barosanii

5: Manipulează banii

6: Zău
aș intra și eu
îmi place să manipulez cu banii

5: la vezi ce-mi ești
că altfel o pățești

6 trece în stînga, se apropie de **7** care și-a pus chipiul de general.

6: Ehei
dar asta ce-i
o casă cu ferestre multe care
are
în fața unei uși ce se-nvîrte și-i enormă
un general în uniformă

7: E un hotel

6: Gigel
mult mi-ar plăcea să locuiesc în el

7: la-ntinde-o frumușel

6 înaintează spre 7 cu un aer hotărît. Acesta se face că-l lovește. 6 se de îndărăt. Fuge. În direcția lui 5. Acesta se face că-l lovește. 6 se aruncă îndărăt. 7 se năpustește asupra lui. Îl lovește. 6 cade. Rămîne fără nici o mișcare la pămînt. 5 întinde un sac peste el. 5 se trage îndărăt spre dreapta.

5: La noi nu este între rase vreun hotar
deosebiri sînt numai sociale
Un Negru nu poate intra-ntr-un club la bar
fiindcă nu-i permit veniturile sale.

7 se retrage spre stînga.

7: Nici între profesii la noi nu este vreun hotar
Orice asimilado poate face
tot ce-i place
principal
Majoritatea timpului rămîne auxiliar
Există cum e natural
servicii pentru care
un Negru nu are calificare

COR: Dar grație răbdării noastre civilizatoare
încet încet poporul s-a trezit
din întunericul în care l-am găsit.

6 aruncă arcul. Se ridică în picioare.

6: Zău

c-aș vrea o cameră și eu
într-un hotel asemenea cu-acesta
Aș vrea să-mi fac purtat pe brațe siesta
Aș vrea să mă-mbăiez în ape clare
prin ierburi de savane să plec la vânătoare
Hei mi-ar părea atât de bine
să pot umbla prin peșteri și prin munți
să vizitez cascadele cu stropi mărunți
și să cutreier prin pădurile virgine
Zău
nici eu
n-aș da uitării
neasemuita frumusețe-a țării

6 se retrage încet. 3 își cîntă singură aleanul.

3: După 500 de ani de misiune civilizatoare
un African dintr-o sută știe de bine de rău
trecînd foarte repede prin clasele primare
să citească și să-și scrie numele său
Dintr-un milion și jumătate de copii
care au vîrsta școlară 900 de mii
sînt luați de către Misiune—sînguincioasă
să le dea o educație religioasă
Pentru ceilalți învățămîntul se face pe ogoare
muncile cîmpenești fiind baza școlii preparatoare
Din 12 000 care termină învățămîntul primar
cîteva mii încearcă după examenul necesar
să intre într-o școală secundară
și să obțină un statut cultural de asimilado
O sută din acești aleși vor intra poate
anul acesta la universitate
Doi dintre ei vor obține poate-n sfîrșit
un grad academic atât de rîvnit
lată roadele a 5000 de ani de misiune civilizatoare
purtată fără-ncetare

COR (1, 2, 3, 4, 5, 6): Un milion și jumătate de tineri
floarea patriei lor
Un întreg viitor
de cetățeni ingineri agricultori
de poeți medici cercetători
zăcăminte de forțe dense
capacități imense
Un milion și jumătate
mînă de lucru ieftină la îndemînă
forțe care mereu or să rămînă
necultivate

Corul se dislocă. 1, 2, 3, 4, 5, 6, se grupează la stînga. La dreapta 7.

5: Noi cei de-un neam din provincia Cabinda

solicităm respectuos autorităților locale
permisiunea de a ne administra noi înșine
afacerile noastre personale

7: Și ce-ai dori bunăoară
pe lângă ceea ce este-n ființă

4: Am vrea să ne trimitem copiii la școala primară

6: Am adunat banii de trebuință

3: Avem o școală-n vecinătate
Dar plantatorii au fost furloși
și-au protestat cînd ne-am adus copiii la școală

5: Căci copiii negri au fost mult mai numeroși
decît cei albi fără-ndoială

1: Am vrea să ne facem o școală a noastră
Școala publică-i prea departe de sat

7: Ei bine toți cei de părerea voastră
n-au decît să semneze-o cerere-n care
să spună ce-l doare

5 înaintează spre 7. *Pantomima prezentării unei cereri. 7 trece îndărătul Fantoșei.*
Toți se dau înapoi repede. 6 înaintează și povestește.

6: Noaptea trupele-ncercuiră satul
Șeful de post cu soldații
îl străbătură de-a lungul de-a latul
luînd cu ei pe toți bărbații
Goi zmulși din somn rînd pe rînd
fură aliniați cu toții-ntr-un rînd
se făcu apelul apoi 100 de persoane
fură-ncărcate în camioane

1, 2, 3, 4 înaintează spre Fantoșă

COR: Noi femeile din Cabinda
am adus haine pentru bărbații care
zac în închisoare

7 dîndărătul Fantoșei

7: Nu le mai sînt necesare

COR: Un avion a aruncat apoi în mare
ce mai rămăsese din trupurile lor
Zile întregi valul aducea pe nisipul ușor
brațe trunchiuri picioare

5 își pune casca colonială

5: Ordinea domnește în Angola

7 înaintează. Poartă și el cască colonială.

7: Angola e o țară cuminte
Totul e-n ordine ca mai înainte

5 trece în dreptul lui 7. 6 trece în stînga. 1, 2, 3, 4 în mijloc formează corul.

5: În Angola investițiile sînt rentabile
Mina de lucru e ieftină ca un bostan
Capitalul după socotelile contabile
produce dobîndă de 30 la sută pe an

7: Diamante

5: Anglo-American Diamond Company

Pentru grupul Oppenheimer

Pentru Morgan

Pentru De Beers

Pentru Guggenheim

Pentru Ryan și La Forminière

Pentru Uniunea minieră din Katanga de Sus

Pentru Guaranty Trust Bank

7: Diamante

Monopol al concesiunii depozite

fără taxe de vamă fără impozite

COR: Diamante

6: Un milion de carate pe an

COR (6 ca vocea întia)

Diamante

24 000 de oameni în mine

24 000 de ocnași în mine

24 000 de bărbați extrag diamante mari

în minele din Luanda și Lunda

pentru un salariu anual de 200 de dolari

3 și 4 (alternativ):

Broasca-nghite roiuri de țînțari

Un centavo fie-vă milă

Pluvianul ciugulește viermii

100 de centavos fac un escudo

Sub albine flori de mango

C-un escudo n-o să-ți umpli burta

7: Petrol

5: Pentru Lobito Fuel Oil Company

Pentru Petrofina

Pentru Royal Dutch Shell

Pentru Burnay Bank

Pentru First National City Bank

COR: Petrol

6: Două milioane de tone pe an

1: Colibele noastre-s rotunde și mici

ridicate din paie gunoi și chirpici

Cisternele de petrol strălucitoare

rotunde scapără ca argintul în soare

De-asupra satelor noastre rase distruse

petrolul aripa de flăcări și-o puse
Poteca pe care o urmău către casă
e o pipe-line ce trece prin sat negricioasă
Cocioabele noastre sînt ridicate
de mîinile noastre goale crăpate
Ei și-au adus mașini uriașe cu care
ridică cetățile petrolului argintii
sfere strălucitoare
care stîrnesc admirația unor copii

7: Fier

5: Pentru Companhia Miniera de Lobito
Pentru firma Krupp
bentru Bethlehem Steel
Pentru Westminster Bank

COR: Fier

6: Trei milioane de tone pe an

COR: (6 deține prima voce)

Fier asfalt cupru mangan
50 000 de bărbați în mine
50 000 de ocași în mine
50 000 de bărbați lucrează pentru voi în
minele de la Cuima Cassanga Saia Quitoba
Quissaquele Tumbi Gungungo

2: În zori din barăci oamenii ies în lumină
se-nșiră pe lingă șine și vagoane goale mereu
Seara oamenii ies din puțuri de mină
se-nșiră pe lingă șine și trenuri cu minereu

COR: Iar vagoanele gonesc pe șine
scuipă lung locomotivele scîntel
Și coboară prin pădurile virgine
cătrec mare cătrec porturile ei

7: Cafea

5: Pentru Companhia Agricolă din Angola
Pentru Companhia Agricolă din Cazengo
Pentru Companhia Angolana de Agricultură
Pentru Banca Rallet et Cie

COR: Cafea

6: 200 000 de tone pe an

COR (6 vocea întâia)

Zahăr tutun cafea și sisal
500 000 de femei și copii pe plantații
500 000 de femei și copii robi pe plantații
500 000 de femei și copii taie și culeg pentru voi
pe plantațiile din Benguela Cabinda Bié
Cuanza Uige Zaire Moxico Huila

6: Pentru 150 de dolari pe an

4: la priviți pe cheiuri sute
de hamali ce-aleargă iute
se rotesc marl macarale
cu baloturi peste cale
la priviți pe chei cu zorii
cum s-agită armatorii
lenevoși de obicei
au obraji în vâpă
tot scot liste și bifează
coșurile-n vînt fumează
plîng turbine și sirene
păsările indigene
croncănind se-ndepărtează

VII

6 înaintează.

6: Țărani deținuți muncitori robi în mîna
aurul vostru
Europa îl ia astăzi cu sine
Măștile voastre strămoșești indigene
ornează anticamere europene
Roadele țării voastre iubite
Europa le-nghite
Bogăția Europei e ridicată
pe munca voastră-ncordată
furată prădată înfometată
Din fierul vostru să știți
se toarnă armele cu care
sînteți omoriți

1: La ora asta în păduri și sate
în toate reglunile-oprimate
pornim la luptă pentru libertate

3: La ora asta în păduri și pe cîmpii
în sate în cocioabe în ateliere și suburbii
în porturi în uzine peste tot
ne răsculăm ca unul cot la cot

COR (1, 2, 3, 4): Legal noi nu putem să rezistăm
Orice mișcare ni-e supravegheată
Dușmanul ne silește să utilizăm
cruzimea-n contra noastră îndreptată

5 și 7 se așează lîngă cor 4 La fel.

5: Cererile noastre sînt simple și mai ales
de înțeles

TOȚI: Ogoarele să fie stăpînite
de cei ce le muncesc
Clădirile să fie locuite
de cei ce le clădesc

Produsele să fie consumate
de cei ce le obțin prin munca lor
Iar școlile să fie toate
deschise tuturor

Imediat schimbare în atitudinea grupului. Iau roluri de coloniști. Pantomimă sugerînd un cocktail-party. 7 izolat la o parte. Discuție în grup.

De ce-s în stare ce-ar voi să fie
Triburile sînt mereu în vrăjmășie
Popor incult și necloplit
În fiecare trib alt gral vorbit
Cînd șefii lor se sfătuesc
ei tot în limba noastră își vorbesc
E clar pentru orice minte deșteaptă
politica noastră era înțeleaptă

7 speaker cu un microfon

7: 1 000 de persoane venite din Bengo și din Icolo
se îndreaptă spre birourile districtului Catele
pentru a cere punerea în libertate a șefilor lor
200 de soldați îi așteaptă
Se trage fără preaviz
răniții și morții umplu străzile

Răpăit de tobe imită salvele de mitralieră. Grupul se dislocă și se prăbușește. Se tirie și aleargă au ralenti. Își manifestă teroarea. 3 scoate strigăte izolate.

7: Închisoarea și postul de miliție din Luanda
sînt luate cu asalt de mulțime
Lupte grele sînt în toi
în cartierul Indigen din San Paulo
Tancuri și parașutiști intră în acțiune
Provinciile Guanza și Luanda
se răscoală
Docheril din Lobito și Mocamedes
intră în grevă
Muncitorii din minele de la Cuima
încetează lucrul
Conductele de petrol spre Luanda
podurile și căile ferate între Luanda și Malange
au fost aruncate în aer

7 depune microfonul și înalteaază
Sîntem în 15 martie 1961
țineți minte această dată
lupta pentru Independență a început

COR (1, 2, 3, 4, 7): (6 deține vocea întâia)

Hăituiți-l în orașe ne-ncetat
Hăituiți-l pînă-n cel din urmă sat
Hăituiți-l în cîmpurile vaste
Hăituiți-l pe coaste
Alungați-l din țară
Dați-l afară

Azvîrliți-l în mare
Fantașa 6 strigă prin deschizătură din toate puterile.

FANTOȘA: Domnilor ofițeri

Luați aminte

Vă-ncredințez o misiune în care

cuvîntul îndurare

trebuie să vă iasă din minte

O luptă necruțătoare

Dușmanii noștri nu sînt oameni ci fiare

3 triumfător.

3: Alungă pe proprietari de pe plantații

Pradă magazinele

Violează omoară

COR (1, 2, 4, 6): Ura băieți bună glumă

ah ce frumoasă viață

gîlgîie vinul în spumă

cărnuri se frîg în piață

umpleți paharele beți

ura și ura băieți

ah ce viață frumoasă

viață de chef și răsfăț

trageți vîrtos la ospăț

pînă ce-ajungem sub masă

FANTOȘA: Grație podului aerian lansat

de patrlă-mumă salvatoare

25 000 de oameni

au aterizat

aducîndu-ne ajutoare

Este frontul alb sînt luptătorii

împotriva haosului și a terorii

3 cu voce triumfătoare

3: Au legat patronul de-un ferăstrău de oțel

și familia sa la fel

și l-au despicat de-alungul ehei

la fereștrăle cu ei

7: Eu urc pe cataracte-ntr-una

de rîsul meu copacii se juoale

în dansul meu sar stînci pornesc pietroale

cîntecul meu puterea leului înmoale

sufierea mea spre ceruri stinge luna

FANTOȘA: Exterminați-i

Decapitați-i

de zor

Umpleți cu paie tigvele lor

2: Occidentalilor afacerea nu le-a plăcut

Căci Portugalia era pentru ei un scut

Iar el știa că e nevoie de credite respectabile

pentru ca războaiele să devină rentabile

COR (1, 3, 4, 6): Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o parteneri cu toții în N.A.T.O.

2: Au trimis milioane de mărci lire dolari
armament și instructori militari
Portugalia n-avea decît să ceară
avioane camioane și flotă militară

COR și 2: Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o parteneri cu toții în N.A.T.O.

7: Scoateți-mi glonțul din burtă
lipiți-mi capul la loc
lipiți-mi piciorul la loc
vreau să reintru în foc
coaseți-mi mîna cea ruptă
cu voi să reintru în luptă

2: Niciodată ei n-au primit alimente tractoare
acum însă tone de cadouri soseau
pentru poparele negre — se descărcau
la baza americană Acores
De toate val profitau casele producătoare

COR și 2: Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o parteneri cu toții în N.A.T.O.

2: Îndrăzneții pilloși lusitanî fură văzuți
aruncînd aceste cadouri populației de culoare
Occidentali erau acum satisfăcuți
nimeni nu s-a speriat de bombe incendiare

COR și 2: Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o parteneri cu toții în N.A.T.O.

4 țîșnește în față. Alternativ cu corul compus din
1, 2, 3, 6, 7.

COR și 4: Focul căzut din cer
devora pădurile neumblatele
Focul căzut din cer
ne devora cocioabele satele
Focul căzut din cer
devora femelle noastre
Focul căzut din cer
devora odraslele noastre

2: De toate acestea Occidentali n-au fost mișcați
Odată aprinsă savana și luncile una cîte una
morții n-au mai fost nici măcar numărați
30 de mii sau 50 de mii nu-i tot una

COR și 2: Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o parteneri cu toții în N.A.T.O.

2: De cel ascunși nu s-au mai sinchisit
Într-o zi de foame sau sete tot au să piară

Doar cei 500 de portughezi ce s-au prăpădit
de lacrimi și de morminte se bucurară

1, 3, 4, 6, 7 mimează o procesiune grotescă. 6. poartă
mitra de episcop. Pantomima depunerii unei jerbe,
figurată printr-un pneu de bicicletă.

COR și 2: Erau credincioși înțelegerii pe care-au semnat-o
parteneri cu toții în N.A.T.O.

FANTOȘA: Acum cu 500 000 de soldați
sîntem asigurați
Avem situația-n mină
Populația răsculată orbită de propagandă
a fost risipită bandă de bandă
În afara unor grupuri fugite-n păduri izolate
operațiile practic sînt terminate

6 predică. Ceilalți se roagă.

6: Noi vom continua opera noastră cea mare
de civilizare
și-ncreștinare

7 se roagă

7: Plini de speranță
vom continua să eliberăm
aceste populații de ignoranță
și de blestem

Fantoșa cu o voce sepulcrală amplificată de ecou.

FANTOȘA: Încercarea a fost cumplită
dar cu ajutorul lui Dumnezeu
și prin acțiunea noastră cea hotărîtă
am izbutit să trecem de greu
Iar dacă cineva ne va-ntreba
Oare lucrul acesta merita
banii atîtor concetățeni
moartea atîtor oșteni
și lacrima mamelor neconsolate
eu îi răspund Da acestea toate
nu sînt numai posesiunile noastre firești
Mîntuirea întregii suflări omenești
am apărât-o-n Angola

Un lung căscat

6: O voi fi ai unei nobile țări
în fața voastră mă-nchin
Voi v-ați umplut de mărire
purtînd mereu fără șovăire
mesajul divin
peste mări

VIII

7 în rolul unui ministru de justiție străin, în vizită

*În provinciile lusitane de peste mare. 1 : 2, 3, 4 în
jurul lui. Cuvintele sale sînt primite cu recunoștință.*

7: Vorbesc despre ceea ce am văzut
cu proprii mei ochi pe unde-am trecut
În provinciile africane ale Portugaliei
pot să zic
n-am văzut decît progres
Angola Mozambic
mai ales
mi s-au părut niște Insule-ale păcii
Aici domnește între rasele locuitoare
egalitatea unor drepturi seculare
Fără constrîngere patria-mumă a dat
fiecărui Negru-n aceeași măsură
șansa de a fi accedat
la oricare formă de cultură
Celul care n-are mijloacele necesare
îi suportă Statul cheltulelele școlare
Fiecare poate să ocupe postul care-i convine
Un Negru poate să ajungă chiar primar
Cum e cazul lui Nampolo în Mozambic
un oraș industrial pot să zic
în plină expansiune

COR (1, 2, 3): Ar fi fost nostim din cale-afară
ca din 6 milioane de Mozambicani
nici măcar unul să nu fi reușit
în atîția ani
să ajungă primar la el în țară
Pedro Baessa poartă-ncălțăminte și frac
după ultima modă și dă ajutor
autorităților să-și impună ordinea lor
Fumează țigări cu Albil bea coniac
În ochii cui stă la-ndoială
el este o dovadă vie
a binefacerilor cu care ne îmbie
puterea colonială

7: Putere colonială
așa ceva n-am văzut nicăieri unde-am fost
De altfel fără-ndoială
termenul de dominație străină
nu are nici un rost
într-o țară unde prezența
civilizatorilor lusitani
datează de 500 de ani
Înafară de cîteva bande de fanatici
care-și expun indolența
vizitatorului alb nu întîlnește
oriunde călătorește
decît prietenii recunoscători și simpatici
Evident

și spun asta în deplină credință
nu Portugalia amenință
pe acest continent
pacea lumii întregi
Nu e prea greu să-nțelegi
că astăzi primejdia se profilează clară
exclusiv dinafară

7 pleacă. 1, 2, 3, 4 își schimbă imediat poziția. Mimează
femei care lucrează pe câmp.

3: Unde-au plecat
toți bărbații din Mozambic
Pentru ce nu se află nici un bărbat
în sate
pe ogoarele cultivate

COR (1, 2, 4): Bărbații noștri sînt peste hotare
departe foarte departe
De un an și mai bine așteptăm pe ogoare
așteptările noastre sînt deșarte
Sărmane neveste
nu mai avem de la ei nici o veste
Bărbații noștri nu ne mai aduc în dar
nici un vâl negru măcar

3: Pentru ce nu mai sînt bărbați în Mozambic

COR: Bărbații noștri-au fost duși cu simbricie
dar unde nimeni nu știe
O știu însă bine
stăpînii de mine
din Rhodezia, Africa de Sud și Katanga
Știu și autoritățile care
primesc 6 dolari de fiecare
cap de om și rețin din salariu jumătate
sumă ce li se va da tuturor
abia la întoarcerea lor
după scăderea impozitelor toate
18 luni e valabil contractul unic
care-l înlănțuie pe bărbații din Mozambic
în minele din Rhodezia, Africa de Sud și Katanga
Mulți nu mai revin niciodată
morți în minele de cărbune
în accidente de boală de slăbiciune
Leaful lor este confiscat
300 000 de bărbați din Mozambic
extrag aurul, fierul, cărbunele
pentru bogătanii ce stăpînesc minele
din Rhodezia, Africa de Sud și Katanga

IX

5 în interiorul Fanteșei. Poartă epoleți de general.
Slăbit și senilizat. Dar se umflă în pens.

FANTOȘA: Acum avem în Angola
55 000 de oameni înarmați
în Mozambic 40 000 de soldați
în Guineea 20 000 de soldați
Ne-am menținut cu-nverșunare
și ne vom menține-n continuare

5 trage oblonul. **6** își ia rolul unui director de bancă străin, vizitînd oficial Portugalia, îmbrăcat în frac și purtînd o mască de vulpe. **7** îl însoțește. Ochelari nergi. Mîna dreaptă întinsă, în mînușă neagră. Sub braț o servietă cu documente.

1 cu microfonul, ca un șansonetist.

1: Vom vedea acum cum un director de bancă
își girează afacerile-n interesul celor de sus
Așa a procedat întotdeauna și asta
l-a adus mereu dividende în plus

2, 3, 4: Căci singura sa paslune pe lume
e să-și obțină dobînda la sume

6 și 7 se apropie de Fantoșă. **5** apare din nou în deschizătură. De data aceasta poartă o mască de vultur. Salut grotesc.

1: În timp ce cuceritorii huzureau în bună stare
el dovedea de ce este-n stare
Calculule lui îi ajutau
să-și ducă războlul
cu tot tărăbolul
Rezultatele nu-l interesau

2, 3, 4 reiau refrenul

2, 3, 4: Căci singura sa pasiune pe lume
e să-și obțină dobînda la sume

.....
Din Aljube pînă-n Tarrafal se transmite
că Vicleanul e pe sfîrșite
Din celulă-n celulă încet
în codul nostru secret
ne-am transmis cu un deget nervos
mesajul acesta prețios

4 lungit pe pămînt, vorbește cu greu.

4: În Portugalia e pace
Lucrurile merg din ce în ce mai bine
Dezvoltarea economică se face
pe baza unei metode solide
Circulația monedei hîrtie ne-ajută
După ultimele expertize

.....
X

5 și 7 revin fără mască. Toți în rînd depărtați unul de altul. Toți, înafară de **5**, se așează pe vine sau se întind pe jos. **5** drept în mijloc, nemișcat. O clipă de tăcere.

5: Azi tulburările-au început iară
în toate închisorile din țară

3 *cu o voce fără culoare.*

3: La Fort Peniche

apa curge pe pereți și-i înmoale

După ploaie

pînă la glezne începe să se ridice

La Fort Peniche

nu există ferestre în zid

Sîntem culcați la-nvălmășeală

pe scîndura goală

sub un tavan putrezit și umid

Noapte de noapte sîntem deșteptați

de țipetele celor torturați

4: Niciodată încă turismul

n-a luat o asemenea dezvoltare

la noi în țară

Agențiile imobiliare

sînt asaltate fără-ncetare

de cereri venite din afară

1 *cu voce joasă, îndurerată.*

1: Statuia — asta e o nouă tortură

Stal în picioare o noapte și-o zi

Nici vorbă să poți adormi

și se-aruncă-o găleată cu apă-n figură

Apoi încă o noapte și-o zi neîncetat

Înima bubuie picioarele și s-au umflat

Nici vorbă să cazi

și se-aruncă-o găleată cu apă-n obraz

Nu mai poți să te ții

Totuși asta continuă încă o zi

și-o noapte întreagă (o pauză)

Îți simți toată ființa oloagă

În a patra zi torturații

încep să aibă halucinații

Iată aud voci mii de voci îngrozitoare

ale celor care zac în închisoare

la Fort Peniche

îmi izbesc urechile ca niște bice

picioarele nu mi le mai simt nicidecum

nici nu dorm nici nu sînt treaz acum

aud voci sute de mii de voci îngrozitoare

stau neîncetat

nemișcat

în picioare

7 *se ridică, cu mare greutate.*

7: Grație degrevării de taxe

participarea capitalului străin

la exporturile întreprinderii noastre particulare
crește fără-ncetare
și pentru ce se întreabă cel de la Lisabona
Industriile europene și-americane
ar investi în provinciile noastre africane
dacă interesul nostru și-al lor
n-ar fi asigurat acolo în viitor

6 ridică încet oblonul Fantoșei. În timp ce acesta vorbește, ceilalți actori se ridică încet. Treptat furia și revolta pun stăpânire pe ei. 6 își concentrează toate forțele sale în discursul pe care-l ține, înainte de a tăcea definitiv.

FANTOȘA : Dacă vom izbuti să păstrăm în viitorii
zece ani chiar numai aceste teritorii
vom câștiga definitiv bătălia
Căci în 10—15 ani peste triburile dușmane
ale Africei așa zis suverane
va domni anarhia
ele nefiind în stare
de autodeterminare

5 scoate un urlet.

5 : la priviți acest cadavru
la priviți acest bătrîn
crede că de-acum nainte
ne va fi încă stăpîn

7 scoate un urlet.

7 : la priviți-i fața sură
mutra lui de stîrpitură
crede c-o să poată face
și de-acuma ce-i va place

Atitudinea lor devine din ce în ce mai amenințătoare. 6 a dispărut. Lucarna din fața Fantoșei rămîne deschisă.

4 : la priviți ce obosite
la priviți-l ce pâlă
A rămas din el doar umbra
celui care-a fost în vlață

Toți acompaniază cîntecul cu strigăte, salturi, exclamații. Se apropie de Fantoșă.

2 : la priviți-l cum scrișnește
Dați-i ce i se cuvine
L-am slujit prea multă vreme
de 5 veacuri și mai bine

5 : Sfirtecați acest cadavru
Aruncați-l la gunoi
să nu-nvie niciodată
niciodată printre noi

Se precipită toți asupra lui, îi zmulg panglica de demnitar, sabia și măciuca. Fac un lanț și trag cu toții de el pentru a-l răsturna. Dindărăt 6 desface legăturile. Fantoșă se clatină cu fața înainte. Se prăbușește la pămînt cu zgomot. Numai stîlpul de sprijin mai stau în picioare. O mîna de paie au rămas agățate de ei. Sacul flutură-n vînt.

0 clipă rămîn toți încremeniți și tăcuți. Apoi 1 înaintează. Toți se ridică în picioare.

1: Chiar dacă vi se spune astăzi c-a murit
fantoma ce ne-a fost stăpînă-n țară
umbra și fiii ei de-aici nu s-au clintit
Ce s-a-ntîmplat mai poate să se-ntîmple iară

5 cu voce joasă.

5: Blestemate fie neputința noaptea seculară
ce-au stăpînit atît amar de timp a noastră țară

1: Mai sînt acolo generalii speculanții și magnații
cu batalioanele de șoc cu cecurile lor și cu soldații
Toți allașii lumii-occidentale-acum dau zor
să apere răscumpărarea capitalurilor lor

7 cu voce joasă.

7: O blestemat e orice ceas în care
zăcem aici lipsiți de apărare

*6 înaintează din stînga cu perdeaua de la început. El și 1 țin perdeaua. 2 venită din-
dărăt trece prin perdea. Fața ei e întinsă într-un suris factice. Cîntă pe o melodie
insidioasă.*

2: Priviți țărani noștri cum lucrează liniștiți
fără ambiții fără tragere de inimă mîhniiți
El își ocupă-n pace colibele sărace seara
umili și devotați proprietarilor bogați
ale căror palate-nfrumusețează țara

2 trece la stînga după ceilalți. Vorbește cu o voce aspră.

2: Dar nu v-abateți de la drumurile largi de platră
spre găurile-vizuini ce ne sînt vatră
Să nu vă depărtați de marile șosele
Căci în mizerie și murdărie sună glasul
revoltel și furiei căroră azi le bate ceasul

3 venită dindărăt trece prin perdea. Suris factice. Melodie insidioasă.

3: Vrajiți de presimțirea sufletelor populare
Beți de-a vă pierde prin grădinile în floare
pe plajele ce scînteiază-n soare sub crize estivale
Turiști bineveniți să fiți în Portugalia
printre comorile arhitecturii sale

3 în picioare în fața perdelei. 5 cu o voce aspră.

5: Dar să nu intrați mai ales în palatele
unde noi compărem în fața unor vînduți judecători
care zi de zi, pentru-a obține-o medalie
ne condamnă pe noi studenți preoți muncitori
care visăm o altă Portugalia

COR (toți actorii): Alții vor veni în curînd
o să-i vedeți înaintînd
Mereu mai mulți în orașe
în munți în păduri uriașe
pe nevăzute cărări
adună arme pregătînd bazele
aproplatei
eliberări.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Teatrul agitatoric al obiectivității

Într-o clasificare ce aparține lui Peter Brook, teatrul lui Peter Weiss ar face parte din categoria « teatrului imediat »: acesta, în opoziție cu celelalte forme ale genului (« teatru mortal », « teatru sacru », « teatru elementar ») s-ar caracteriza — din punct de vedere al practicii scenei — printr-o « căutare dinlăuntru într-o artă în decadență și în evoluție ». De fapt, numeroasele puneri în scenă de care s-au bucurat plesile lui Weiss, de la « Persecutarea și asasinarea lui Marat » pînă la acest « Cîntec al fantoșei lusitane », arată clar că oamenii de teatru au văzut în textele sale dramatice un fel de pretext literar pentru un spectacol care se dorea « total », tendință ce coincide cu practica teatrală evidentă astăzi în toată lumea, mai ales după turneele europene ale « Living Theatre »-ului american. Nu e mai puțin evident că textura însăși a dramaturgiei lui Peter Weiss oferă asemenea posibilități: urzeală sau — mai bine zis — *plasmă dramatică* aproape amorfă, aceasta prezintă pentru oamenii de meserie un spațiu ideal în care recuzita (șocant de nouă), indeterminarea personajelor, caracterul obiectiv (documentar) al argumentului literar, precum și întrepătrunderea teatrului cu celelalte arte — muzica și dansul, îndeosebi — permit o complexă afirmare de sine. Că această afirmare se face în cadrele atît de labile și discutabile ale unei arte experimentale — declarațiile unui Giorgio Strehler, care a pus în scenă « Cîntecul fantoșei lusitane » la Quirino, constituie, o dovadă concludentă — este la fel de adevărat. « Chiar aceasta este caracteristica muncii noastre, să nu fie completă, să nu dorească a fi, să vrea să se propună continuu ca material de lucru, pentru viitor », spune omul de teatru italian. Ceea ce n-ar fi decît o etapă de lucru, dacă Strehler n-ar adăoga imediat: « Acesta este destinul teatrului ». În felul acesta opiniile lui Strehler se întîlnesc cu acelea ale lui Brook, și ele tind să prezinte o experiență dramatică cum e aceea a lui Peter Weiss drept una — dacă nu cea mai bună — formulă literară pentru un teatru al viitorului. Să precizăm că, atît la regizorul englez cît și la cel italian, un atare experiment este apreciat, în primul rînd, dacă nu exclusiv, din punctul de vedere al profesiei actricești. Faptul că, în dramaturgia sa, Weiss oferă oamenilor de teatru un lucru literar incomplet, inform, dar — după cum subliniază Strehler — *nud*,

măsoară însăși receptivitatea acestora față de o literatură care e acceptată, în primul rînd, ca pretext scenic; după cum faptul că această literatură se prezintă cu un caracter de strictă actualitate — morală, socială, politică — explică audiența generală a publicului, dornic deopotrivă să *participe* la momentul politic pe care-l trăiește sau să *filtreze* acest moment prin viziunea coerentă estetică a unui spectacol. Iată de ce, în presa italiană de pildă, opera lui Peter Weiss este încărcată cu atributul maximei modernități, ca o consecință a faptului că are un caracter « deschis », că se pretează la o *interpretare* cu spectru deosebit de larg.

Problema esențială care se pune în legătură cu dramaturgia lui Peter Weiss este aceea de a clarifica în ce măsură aparține aceasta literaturii. Problemă gravă, în care cuvîntul cel mai sever a fost pronunțat de un Hans Magnus Enzensberger, scriitor ce prezenta toate datele pentru a fi comprehensiv față de o astfel de literatură. Referitor la una din piesele lui Weiss — « Ancheta », oratoriu ce trata responsabilitatea oamenilor în legătură cu ororile de la Auschwitz — Enzensberger scrie: « În clipa în care a luat atitudine deschisă pentru o « artă angajată », Weiss a produs o operă care se abține de la orice comentariu, de la orice opinie, de la orice judecată, și care prin aceasta renunță la posibilitatea estetică a literaturii. În această asceză extremă se află un dram de resemnare. Renunțarea include și limba scriitorului: literatura ca istoriografie devine citat; atacul împotriva societății e în același timp aplecare asupra documentului ». Obiecția poate fi formulată, în aceeași măsură, pentru « Persecutarea și asasinarea lui Marat » și pentru « Cîntecul fantezelor lusitane »; în cea dintîi, opoziția principială între cei doi protagoniști — Marat, exponent al violenței politice și al totalitarismului iacobinist, de o parte, și Sade, lider al individualismului anarhic, de altă parte — dialogul se sprijină exclusiv pe citate copioase, din textele iscălite de Marat în ziarul « L'Ami du Peuple », și pe textele culese din opera Divinului Marchiz; în cea de a doua, teoria marxistă, care stă la baza analizei situației din Angola, este servită, la modul agitatoric, fără o suficientă transfigurare artistică. Situată între aceste două piese, « Ancheta », care utilizează exclusiv declarațiile martorilor de la procesul de la Frankfurt, prezintă același caracter de obiectivitate voltă, împinsă pînă la completa detașare a autorului față de materialul ce-i stă la dispoziție. În planul scenic, al spectacolului, o atare indiferență de principiu față de text, oferea însuși spațiul necesar experimentului teatral profesionalist. În planul literar, această distanță pare plină de riscuri, atît în stabilirea unei valori reale a textului, cît și în definirea lui Weiss ca *scriitor angajat*.

Și, totuși, observațiile lui Enzensberger sînt exagerate. « Documentarismul » lui Peter Weiss e o primă iluzie a lecturii. La o citire mai atentă, se va observa că structura însăși, montajul dramatic al textului, al acestei « opere deschise » implică o poziție ideologică clară, departe de orice asceză: textele din Marat și Sade, actele procesului de la Frankfurt, tezele ideologice din piesa pe care o

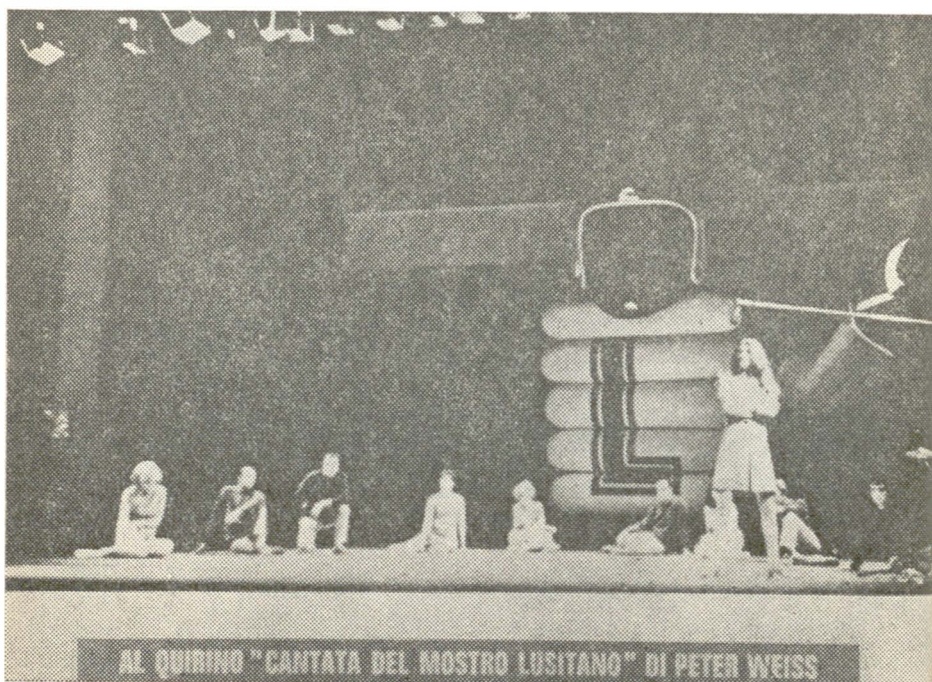

publicăm aici, toate acestea sînt, desigur, *nude* — cum spunea Strehler — dar nu străine de o atitudine clară în ordinea morală și politică. Aceste « documente » vorbesc *de la sine*, întrucîtva, iar rolul pe care și l-a asumat autorul e doar acela de a le asambla în așa fel încît pledoaria lor să fie coerentă, pe de o parte, iar caracterul lor obiectiv să poată fi « locuit » de o sensibilitate care ține să *participe*, pe de altă parte, la spectacolul lor, atît Ideologic (argumentele politice beneficiază de o savantă « punere în pagină »), cît și artistic. Cu alte cuvinte, ceea ce acest text inform, această plasmă dramatică oferă actorilor (și, desigur, regizorului, ca virtualitate a spectacolului teatral), este oferit, în aceeași măsură, cititorului — respectiv, publicului — prin modalitatea agitatorică de a prezenta « spectacolul » neutru al « obiectivității ». Avem de a face cu o obiectivitate simulată: de fapt, alegerea care l-a angajat pe autor a fost făcută în prea-

La pag. 132, imagine din spectacolul lui Peter Weiss dat de « NEGRO-ENSEMBLE » de la New-York.

La paginile 138, 139, 141, 172, 175, și 176, imagini din « CANTATA » lui Weiss în regia lui Giorgio STREHLER, la grupul « Teatru și Acțiune » din Milano

Fotografiile reproduse din revista « Il Damma » prin bunăvoința redacției

labil; mărturia ei este scenariul însuși, plasma dramatică în care circulă numai anumite elemente și motive strict determinate în plan ideologic, care ne derutează — o clipă — prin caracterul lor de pronunțată obiectivitate. Destinată în primul rând reprezentării pe scenă, o piesă cum este « Cîntecul fantezei lusitane » nu-și îndeplinește adevărata sa funcție decât interpretată pe aceeași scenă: abia în spectacol acest text încetează de a mai fi un simplu pre-text teatral, devenind cu adevărat o piesă. În adîncimile acestui text plutește indeterminarea tipic teatrală a unei *commedia dell'arte*: aparatul scenic este chemat să dea carne umană unei texturi ce se prezintă, întîi de toate, ca o osatură ideologică, cu funcție agitatorică, moralizatoare. Că lucrurile stau exact așa ne-o dovedesc diversele interpretări date pieselor lui Weiss: de la filmul extraordinar al lui Peter Brook, realizat pe scenariul « Marat-Sade », pînă la cele două versiuni interpretative, de pildă, ale acestei « Fanteze », realizate de Strehler și de « Negro Ensemble » din New York. Peter Brook a realizat un film plin de valori poetice, în care disputa ideologică dintre Marat și Sade este estompată, în profitul unei sugestii învăluitoare datorate deopotrivă culorii, muzicii și dansului, sprijinită pe cîteva metafore vizuale de mare plasticitate (să notăm un singur exemplu: Marchizul își debitează exacerbata sa pledoarie pentru individualism și cruzime în timp ce se supune unei flagelații; dar biciul care-i striază spatul este format de ... pletele Charlottei Corday) în care spectacolul violenței e continuu intricat de efluvii discrete ale solidarității umane; Strehler a ținut să dea spectacolului dinamica unei angajări aproape mistice; în timp ce interpreții negri ai acestei piese cu negri africani și-au jucat propria lor situație, au umplut vidul emotiv al textului cu propria lor pasiune. În felul acesta, s-au actualizat, în modalități diverse, valențele implicite ale unui scenariu dramatic, adică s-au concretizat trei feluri diferite de *participare* la un anumit adevăr, expus cu o simulată obiectivitate. Rezultatul, pentru spectatori, este fără îndoială mai bogat decât pentru cititori: caracterul pronunțat moralizator al textului este topit în « actul de dragoste » (cuvîntul aparține tot lui Strehler) pe care-l implică interpretarea actoricească, fiind strict determinat de conținutul acestui act; « documentarismul » se arată a fi un simplu punct de plecare, obiectivitatea capătă funcție agitatorică. Mai simplu spus, spectatorul învață modul în care spectacolul poate să fie al său propriu.

Aceasta nu înseamnă deloc că problema valorii artistice a textului nu ar rămîne în continuare deschisă. Desigur, textele dramatice ale lui Peter Weiss prezintă o deschidere care, cu bunăvoință, poate fi interpretată în sensul unei metafore expresioniste asupra lumii. Dialogul Marat-Sade îi lipsește foarte puțin pentru a deveni un dialog existențial între două tendințe intime ale structurii sufletești umane de oriunde și oricînd. Tot așa, viziunii din « Ancheta », care se deschide asupra lagărului de la Auschwitz, îi lipsește foarte puțin pentru a deveni o viziune kafkiană asupra sistemului fascist, și, dincolo de el, asupra unei anumite societăți umane; după cum, în « Cîntecul fantezei lusitane », anumite date concrete, determinate istoric și geografic, pot oricînd să transgreseze limitele de spațiu și timp, pentru a se constitui în elemente componente ale unei metafore permanente umane. După cum spuneam, acest fenomen se și petrece, atunci cînd plasma dramatică a lui Weiss capătă carnea concretă a metaforelor rezitoriale, adică pe scenă. În sine însă, în spațiul propriu al literaturii, dramatica aceasta, care — pe urmele lui Brecht, pe de o parte, și ale lui Antonin Artaud, pe de altă parte — încearcă o sinteză îndrăznească între concret și idee, între politic și artistic, între actual și universal, rămîne expresia, încă derutantă, a unei texturi *nude*, ca un bloc de piatră pe care dalta nu l-a cioplit îndeajuns.

GABRIEL GARCIA MARQUEZ

Funeraliile lui Mama Grande

Aceasta este, neîncrezători din lumea întreagă, istoria adevărată a cărei protagonistă e Mama Grande, suverană absolută a regatului din Macondo, pe care l-a stăpînit timp de nouăzeci și doi de ani și apoi s-a stins într-o atmosferă de sfințenie. Într-o zi de marți din septembrie anul trecut, și la ale cărei funeralii a asistat însăși Sanctitatea Sa.

Acum, cînd națiunea zdruncinată pînă în străfunduri și-a recăpătat echilibrul; acum, cînd cimpoierii din San Jacinto, contrabandiștii din Guajira, cultivatorii de orez din Sinú, prostituatele din Guacamayal, vrăjitorii șarpelui și muncitorii de pe plantațiile de banane din Aracataca și-au tras perdelele de soare, pentru a se reface după priveghiul extenuant, și cînd și-au redobîndit seninătatea și s-au reîntors pentru a-și lua în primire treburile lor, președintele republicii și miniștrii săi, precum și toți cei care au reprezentat puterea publică și puterile supranaturale la cea mai grandioasă demonstrație funerară care a fost înregistrată vreodată de analele istoriei; acum, cînd e imposibil să treci prin Macondo din cauza sticlelor goale, a mucerilor de țigări, a oaselor roase, a cutiilor de conserve goale și a murdăriei lăsate de mulțimea care a luat parte la înmormîntare, da, acum e timpul să-ți așezi un scăunel la poarta dinspre stradă și să începi să povestești amănuntele acestei comotii naționale, înainte de a sosi istoricii.

Cu patru săptămîni în urmă, după istovitoare nopți de oblojeli, prișnițe de muștar și ventuze, ostentă de lunga sa agonie, Mama Grande porunci să fie așezată în vechiul său balansoar, de unde să-și exprime cea din urmă voință. Era ultima formalitate pe care trebuia s-o îndeplinească înainte de a muri. În dimineața aceea, cu ajutorul părintelui Antonio Isabel, își aranjase afacerile sufletului și nu-i mai rămînea altceva de făcut decît să le aranjeze și pe cele pămîntești cu cei nouă nepoți ai săi, moștenitori universali, care stăteau de veghe, pe rînd, la căpățîiul bolnavei. Parohul, care atinsese aproape o sută de ani, vorbea de unul singur și nu se mișca din camera lui. Fusese nevoie de zece oameni ca să-l urce pînă la dormitorul unde zăcea Mama Grande. Se hotărîse să rămînă acolo, ca să nu fie nevoie să-l coboare și apoi să-l urce din nou în ceasul de cumpănă.

Nicanor, nepotul cel mai în vîrstă, masiv și posac, îmbrăcat cu un costum kaki, cizme cu pînteni și revolver calibru 38, cu țeava lungă, ținut cu grijă sub cămașă, plecă în căutarea notarului. Enorma locuință cu două etaje, mirosind a melasă și a busuioac, cu încăperile sale obscure, aproape toate umplute cu lăzi mari și boarfe adunate de-a lungul a patru generații, rămăsese paralizată din săptămîna trecută, în așteptarea acestui moment. În coridorul central, pe ai cărui pereți se zăreau cîrlige mari, de care în alte timpuri, în somnolentele duminici de august, atîrnau porcii înjunghiați și căprioarele vîinate, peonii dormeau trîniți peste sacii cu sare și peste uneltele agricole, în așteptarea ordinului de înșeuare a cailor, pentru a răspîndi știrea cea tristă în cuprinsul moșiei nemăsurate. Restul familiei se afla în sală. Femeile livide, secătuite din pricina moștenirii și a veghei, respectau o atitudine strictă de doliu, care se suprapunea altor doliuri nenumărate din trecut. Strășnicia matriarhală, de care dăduse dovadă în tot timpul vieții sale Mama Grande, îngrădise averea și numele său cu gard de sîrmă ghimpată sacramentală, în interiorul căruia unchii se căsătoreau cu fiicele nepoatelor și verii cu mătușile, frații cu cumnatele, astfel că s-a ajuns la o încurcătură de rudenie nemaipomenită, care preschimbase procrearea într-un cerc vicios. Numai Magdalena, cea mai mică dintre nepoate, reuși să scape din strînsoarea acestui cerc; înspăimîntată de halucinații, se lăsă convinsă de părintele Antonio Isabel, își tunse părul și renunță la gloriile și zădărniciile omenești, călugărindu-se. Pe lîngă familia oficială, exercitîndu-și dreptul la bărbăție, partea bărbătească fecundase însă familiile văcarilor de prin cătunele învecinate, peocreind o mulțime de descendenți bastarzi, care circulau printre servitorimea de la curte, fără nume de familie, cu titlu de înfiați, favoriți sau protejați ai Mamei Grande.

Apropierea morții mări încordarea așteptării. Vocea muribunde obișnuită cu omagii și supunere necondiționată nu avu o rezonanță mai mare ca a unui bas într-o cameră închisă, dar ecoul ei se răspîndi pînă în cele mai îndepărtate colțuri ale moșiei. Nimeni nu rămase nepăsător în fața acestei morți. Un secol întreg, Mama Grande fusese centrul de gravitație din Macondo, așa cum frații săi, părinții săi și părinții părinților săi fuseseră mai înainte într-o hegemonie ce depășea două secole. Satul se întemeiasă luîndu-și denumirea de la numele lor. Nimeni nu cunoștea originea, nici limitele, nici valoarea reală a patrimoniului, dar toată lumea se obișnuise să creadă că Mama Grande era stăpîna apelor curgătoare și stătătoare, a apelor strînse în urma ploilor sau a celor ce vor rămîne din ploile viitoare, a drumurilor vicinale, a posturilor de telegraf, a anilor bisecți și a căldurii, și că avea în plus un drept moștenit asupra vieții și asupra morților. În serile cînd se așeza să se răcorească pe balcon, cu toată greutatea corpului și a autorității sale, în vechiul său balansoar, părea, în adevăr, înfinit mai bogată și mai puternică, stăpîna cea mai bogată și mai puternică din lume.

Nimănui nu-i putuse trece prin minte că Mama Grande o să moară vreodată, în afara membrilor familiei și ai ei înseși, influențată mai ales de prevestirile senile ale părintelui Antonio Isabel. Dar ea trăgea nădejde că o să trăiască peste o sută de ani, ca și bunica sa după mamă, care în timpul războiului din 1875 înfruntase o patulă a colonelului Aureliano Buendia, ducînd lupta de după baricadele ridicate în bucătărie. Abia în aprilie din acest an, a înțeles Mama Grande că Dumnezeu n-o să-i acorde privilegiul de a lichida ea singură o hoardă de masoni federaliști.

În prima săptămîină, cînd au apucat-o durerile, medicul familiei îi prescrie cataplasme cu muștar și șosete de lînă. Era un medic cu studiile făcute la Montpellier, adversar din convingere filozofică al progreselor științei sale, căruia Mama Grande îi acordase drepturile de a împiedica stabilirea în Macondo a oricărui alt medic. Altădată colindase satele călare, vizitînd bolnavii pe înserat, iar natura îi

dăruise prilejul de a fi tatăl a numeroși copii nelegitimi. Dar artrita îl imobiliza într-un hamac și ajunsese să-și consulte pacienții fără a-i mai vizita, folosindu-se de presupuneri, de intermediari și de mesaje. Chemat de Mama Grande, traversă piața în pijama, sprijinindu-se în două bastoane, și se instalează în iatacul bolnavei. Numai când înțelege că Mama Grande era în agonie, trimise să-i aducă o lădiță cu flacoane marcate cu litere latine și timp de trei săptămîni unse muribunda pe din-afară și pe dinăuntru cu tot felul de unguente academice, prafuri și supozitoare miraculoase. Apoi îi aplică în locurile dureroase prișnițe cu broaște afumate și lipitori pe spate, pînă în dimineața aceea, cînd nu mai avu încotro și își dădu seama că trebuia fie să-l lase pe bărbier să-i ia sînge, fie pe părintele Antonio Isabel s-o descînte.

Nicanor porunci să-l aducă pe preot. Zece din cei mai buni oameni ai săi îl aduseră de la casa parohială pînă în dormitorul unde zăcea Mama Grande. Clopotele bisericii bătînd pentru maslu, în înserarea molcomă de septembrie, constituiau prima încunoștințare a locuitorilor din Macondo. A doua zi, cînd răsări soarele, mica piață din fața casei unde se afla Mama Grande părea un bîlci rural.

Era ca o amintire din altă epocă. Pînă la împlinirea vîrstei de șaptezeci de ani, Mama Grande își sărbătorise ziua de naștere cu petreceri prelungite și tumultuoase, cum nu se mai pomenise vreodată. Damigene mari cu rachiu erau oferite poporului, se sacrificau vitele în piața publică, și un taraf de muzicanți cînta fără întrerupere timp de trei zile. Sub migdalii prăfuiți, unde în prima săptămînă a secolului și-au stabilit cantonamentul legiunile colonelului Aureliano Buendia, se întindeau teighele unde se vindeau băuturi de banane, caltaboși în sînge, jumări de porc, pateuri cu carne, salam catalan, pînișoare de tapioca, brînzoaice, gogoși, cîrnați, ciorbă de burtă, prăjituri din nucă de cocos, zaharicale, jucării, podoabe ieftine, se organizau lupte de cocoși și jocuri de loterie. În toiul petrecerii, la învîlmășeală, se vedeau stampe și batricuri cu imaginea lui Mama Grande.

Festivitățile începeau cu două zile înainte și se terminau în ziua de onomastică, în pocnetele asurzitoare ale jocurilor de artificii și cu dansuri în casa cea mare a lui Mama Grande. Invitații de seamă și membrii legitimi ai familiei, serviți din belșug de bastarzi, dansau în ritmul unei vechi flașnete, echipată cu imprimări de dansuri la modă. Mama Grande prezida sărbătoarea din fundul salonului, dintr-un fotoliu cu perne moi de olandă, împărțind instrucțiuni discrete cu mîna sa dreaptă împodobită cu inele pe toate degetele. Uneori în înțelegere cu îndrăgostiții, dar de obicei sfătuită numai de propria sa inspirație, în noaptea aceea se stabileau căsătoriile din anul în curs. Pentru a închide serbările, Mama Grande dădea semnalul, făcîndu-și apariția pe balconul împodobit cu ghirlande și felinare de hîrtie, de unde arunca mulțimii pumni de monezi.

Această tradiție se întrerupsese, în parte din pricina doliurilor succesive din familie, în parte ca urmare a nesiguranței politice din ultimul timp. Noile generații nu știau decît din auzite de acele faimoase manifestări de splendoare de altădată. Nu au ajuns s-o vadă pe Mama Grande în timpul slujbei mari, cînd îi făcea vînt cu evantaiul vreun membru al autorității civile și cînd se bucura de privilegiul de a nu îngenunchia nici măcar în momentele de adîncă reculegere, pentru a nu-și boți luxoasa sa fustă cu volane scrobite din dantele olandeze. Bătrîni își aduceau aminte cu greu, ca de o halucinație a tinereții, de cei două sute de metri de covoare întinse de la reședință pînă la altarul cel mare, în după-amiaza în care Maria del Rosario Castaneda y Montero asista la funeraliile tatălui său și se înapoia acasă investită cu o nouă și radioasă demnitate, devenind la numai douăzeci și doi de ani Mama Grande.

Această viziune medievală aparține de atunci nu numai trecutului familiei, ci și trecutului națiunii. De fiecare dată mai enigmatică și îndepărtată, vizibilă doar în balconul casei sale, unde se pierdea pe atunci printre mușcatele înalte, în serile

toride, Mama Grande se estompa în propria sa legendă. Autoritatea sa se exercita prin intermediul lui Nicanor. Există promisiunea tacită, conform tradiției familiei, că în ziua când Mama Grande își va sigila testamentul, moștenitorii vor decreta trei zile de petreceri publice. Dar se știa de asemenea, că ea hotărâse să nu-și exprime ultima sa voință decât în ultimele ore înainte de a muri și nimeni nu se gîdea în mod serios că Mama Grande ar putea să moară. Numai în duminica aceea, treziți de dangătul clopotelor, locuitorii din Macondo își dădură seama că Mama Grande era muritoare, ca orice om, și că viața ei era pe sfîrșite.

Îi sosise ceasul. În patul său de suferință, unsă pînă la urechi cu ulei de aleos sub baldachinul de crep prăfuit, de-abia se mai bănuia din respirația slabă existența unei debile urme de viață. Mama Grande, care pînă la cincizeci de ani respinsese neînduplecată pe cei mai înfocați pretendenți, în pofida faptului că natura o înzes-trase cu darul de a alăpta ea singură toată specia din care făcea parte, murea fecioară și fără să lase urmași direcți. În momentul oficierii maslului, părintele Antonio Isabel trebui să ceară ajutor pentru a-i unge palmele cu ulei, deoarece de la începutul agoniei Mama Grande ținea pumnii strînși. Nu folosi la nimic ajutorul nepoatelor. În cursul încercării, muribunda își încheștă pe piept mîna cu pietrele prețioase ale inelelor și, fixîndu-și privirea incoloră pe fața nepoatelor, le spuse: «Pungășoaicelor». Apoi văzu pe părintele Antonio Isabel în vestiminte de liturghie și pe ajutorul lui cu obiectele de cult și murmură cu voce stinsă: «Mă prăpădesc». Își scoase inelul cu diamantul cel mai mare și i-l dădu Magdalenei, călugărița, căreia i se cuvenea, întrucît era moștenitoarea cea mai mică. Era finalul unei tradiții: Magdalena renun-țase la moștenirea sa în favoarea bisericii.

În zorii zilei, Mama Grande ceru s-o lase singură cu Nicanor, pentru a-i da cele din urmă porunci. Timp de o jumătate de oră, în deplinătatea facultăților sale, se informă de mersul treburilor. Dădu dispozițiuni speciale în legătură cu cadavrul său și se ocupă apoi de desfășurarea ceremoniei înmormîntării. «Trebuie să fii cu ochii în patru», îi spuse. «Încuie toate lucrurile de valoare, pentru că multă înme nu vine în astfel de situații decât ca să fure.» Cîteva clipe mai tîrziu, singură cu preotul, i se spovedi cu sinceritate și apoi se împărtăși, în prezența nepoților săi. Atunci a cerut să fie așezată în jilț pentru a-și exprima ultima voință.

Nicanor pregătise, în douăzeci și patru de file scrise citeț, lista completă a bunurilor. Vorbînd liniștit, Mama Grande dicta notarului, avîndu-i pe medic și pe părintele Antonio Isabel ca martori, lista proprietăților sale, izvor suprem și unic al măreției și autorității. Redus la proporțiile sale reale, patrimoniul fizic se limita la trei moșii întinse, adjudecate prin hotărîre regală în timpul Coloniei, și care, cu trecerea timpului, în virtutea căsătoriilor de conveniență, se acumu-laseră sub conducerea lui Mama Grande. În acel teritoriu neocupat, fără hotare stabile, care cuprindea cinci municipii și în care niciodată nu s-a semănat măcar un bob pe socoteala proprietarilor, trăiau cu titlu de arendași trei sute cincizeci și două de familii. În fiecare an, în ajunul onomasticii sale, exersa unicul act de autoritate, care împiedicase reîntoarcerea pămînturilor la stat: plata arendelor. Ea primea personal plata dreptului de a locui pe pămînturile ei, așa cum strămoșii mai bine de un veac o primiseră de la strămoșii arendașilor. După trecerea celor trei zile pentru strîngerea arendelor, curtea era ticsită de porci, curcani, găini, și de dijme și trufandale din roadele pămîntului, care se depozitau acolo ca daruri ale arendașilor. În realitate, aceasta era recolta pe care nicicînd nu o culesese familia de pe un teritoriu calculat dintr-o singură privire la peste o sută de mii de hectare. Împrejurările istorice au făcut să crească și să prospereze cele șase tîrgușoare din Macondo, inclusiv municipiul, astfel că oamenii nu aveau alte drep-turi de proprietate decât acelea asupra materialelor, fiindcă pămîntul era stăpînit

de Mama Grande și ei i se plăteau chiriile, așa cum guvernul trebuia să-i plătească pentru folosința drumurilor de către cetățeni.

În jurul tirgușoarelor și celorlalte așezări omenești, hălăduia un număr niciodată știut și cu atât mai puțin băgat în seamă de animale marcate cu fierul roșu în formă de lacăt. Semnul acesta, care mai degrabă din cauza dezordinii decât a numărului, fiind că acesta era cu totul neînsemnat, devenise familiar în ținuturi îndepărtate, constituia unul din cele mai solide suporturi ale legendei. Din motive pe care nimeni nu-și bătuse capul să le lămurească, marile herghelii de cai dispăruseră încetul cu încetul de la ultimul război civil și în ultima vreme în locul lor se instalaseră fabrici de zahăr, de lapte și o fabrică pentru decorticat orezul.

Pe lângă cele enumerate, se constata din testament existența a trei butii cu aur, îngropate undeva pe lângă casă, în timpul războiului de independență, și care nu fuseseră găsite în ciuda unor excavații numeroase și anevoioase. Concomitent cu transmiterea drepturilor asupra pământurilor arendate și a celor de a primi dijmele și trufandalele, moștenitorilor li se transmitea și un plan, lăsat din generație în generație și cu fiecare din ele perfecționat, cu ajutorul căruia se presupunea că găsirea tezaurului îngropat era mult ușurată.

Mama Grande avu nevoie de trei ore ca să enumere afacerile ei pămîntești. În atmosfera sufocantă a iatacului, glasul muribundeii părea să solemnizeze fiecare lucru enumerat. Când își puse semnătura tremurată și martorii și-o puseră pe a lor, dedesupt, un fior străbătu inima mulțimii care începea să se adune în fața casei, la umbra migdalilor prăfuiți.

Numai enumerarea amănunțită a bunurilor morale mai lipsea. Făcînd un efort deosebit — același pe care îl făcuseră înaintașii săi înainte de a muri — Mama Grande se ridică în capul oaselor, pe monumentalele sale fese și, cu vocea fermă și sinceră, lăsîndu-se în voia memoriei, dictă notarului lista patrimoniului său invizibil:

Bogățiile subsolului, apele teritoriale, culorile drapelului, suveranitatea națională, partidele tradiționale, drepturile omului, libertățile cetățenești, primul demnitar al țării, a doua instanță, a treia dezbateră, scrisorile de recomandare, consecvențele istorice, alegerile libere, reginele frumuseții, discursurile transcendentale, grandioasele manifestări, domnișoarele distinse, cavalerii fără de prihană, militarii plini de demnitate, curtea supremă de justiție, articolele interzise la import, doamnele cu concepții liberale, problema cîrnii, puritatea limbajului, pildele care să fie date lumii, ordinea juridică, presa liberă, Antenele sud-americane, opinia publică, lecțiile de democrație, morala creștină, sărăcia de valută, dreptul la azil, pericolul comunist, scumpirea vieții, tradițiile republicane, mesajele de adeziune . . .

Nu reuși să termine. Enumerarea sîrguincioasă îi curmă ultima licărire de viață. Scufundîndu-se într-o *mare magnum* de formule abstracte care timp de două secole au constituit justificarea morală a puterii familiei, Mama Grande scoase un horcăit puternic și muri.

Locuitorii din capitala îndepărtată și sumbră a țării văzură în aceeași seară portretul unei femei de douăzeci de ani pe prima pagină a edițiilor speciale și crezură că era vorba de o nouă regină a frumuseții. Mama Grande trăia încă o dată tinerețea din fotografia sa mărită pe patru coloane și cu retușări urgente, cu bogatul său păr strîns pe creștetul capului cu un pieptene de fildeș, și cu o diademă de diamante. Imaginea aceea prinsă de un fotograf ambulant care trecuse prin Macondo la începutul secolului — și ținută la arhivă, timp de mulți ani, de către ziare, în sertarul: «persoane necunoscute» — era menită să rămînă pe vecie în memoria generațiilor viitoare. Din acel moment, în autobuzele hodorogite, în ascensoarele ministerelor, în lugubrele saloane de ceai cu draperii decolorate, numele ei se șoptea cu venerația și respectul datorat autorității unui ținut bîntuit de căldură și malarie,

nume care cu puține ore înainte de a fi consacrat de presă, era necunoscut în restul țării. O burniță deasă contribuia la atmosfera aceasta. Clopotele de la toate bisericile băteau de înmormîntare. Președintele republicii, surprins de știrea morții tocmai în momentul cînd se pregătea să plece la ceremonia acordării gradului de sublocotenent noilor absolvenți ai școlii militare, sugeră ministrului de război, printr-o notă scrisă de el însuși pe reversul telegramei de condoleanțe, să-și încheie discursul cu un minut de reculegere în memoria lui Mama Grande.

Ordinea socială fusese atinsă prin acest deces. Președintele Republicii însuși, la care sentimentele urbane ajungeau ca printr-un filtru de purificare, întrevăzu din automobilul său — într-o viziune instantanee și pînă la un anumit punct brutală — consternarea tăcută care pusesse stăpînire pe oraș. Doar cîteva cafelele rău famate rămăseseră deschise, și Catedrala Metropolitană, pregătită pentru nouă zile de onoruri funebre. La Capitolul Național, unde cersetorii înveliți în hîrtie de ziare vechi dormeau la umbra coloanelor dorice și ale statuilor taciturne ridicate în onoarea președinților decedați, luminile erau aprinse. Cînd președintele Republicii intră în biroul său, copleșit de înfățișarea capitalei îndoliate, miniștrii îl așteptau îmbrăcați în costume funerare de doliu, în picioare, mai solemn și mai palizi ca de obicei.

Evenimentele din noaptea aceea și cele din nopțile următoare vor fi definite mai tîrziu ca o lecție istorică. Nu numai pentru spiritul creștinesc care a inspirat pe cele mai înalte personalități ale puterii publice, dar și pentru abnegația cu care s-au împăcat interese disimulate și opinii contrarii, în dorința comună de a onora un decedat ilustru. Timp de mai mulți ani, Mama Grande garantase pacea socială și concordia politică a imperiului său, în virtutea celor trei baloturi de buletine electorale false care făceau parte din patrimoniul său secret. Flăcări din rîndul servitorimii, protejării lor și arendașii, vîrstnici și tineri, își exercitau nu numai propriul lor drept la vot, dar și pe acela al alegătorilor morți în acest secol. Mama Grande era prioritatea puterii tradiționale asupra autorității vremelnice, predominarea clasei sale asupra plebei, transcendența înțelepciunii divine asupra improvizății muritorilor. În timpurile pașnice, voința sa hegemonică tăia și spînzura, veghind ca bunăstarea asociaților săi să fie astfel aranjată încît să fie nevoiți să recurgă neapărat la intrigi sau la fraude electorale. În vremurile tulburi, Mama Grande contribuia în secret la înarmarea oamenilor săi, dar ajuta totodată, în văzul lumii, victimele. Zeul acesta patriotic o acredita pentru cele mai înalte onoruri naționale.

Președintele Republicii nu avusese nevoie să recurgă la consilierii săi pentru a-și da seama de greutatea răspunderii sale. Între sala de audiențe a Palatului și curtea pavată care servise pe vremuri ca loc de parcare a trăsurilor viceregilor, se afla o grădină interioară cu chiparoși întunecați, unde un călugăr portughez se spînzurase din dragoste, în ultimii ani ai Coloniei. Cu toate că dispunea de un aparat numeros de ofițeri cu pieptul încărcat de decorații, ori de cîte ori trecea prin acest loc, după apusul soarelui, președintele nu-și putea stăpîni o ușoară înfiorare de teamă. Dar în noaptea aceea teama avu forța unei prevestiri. Atunci își dădu seama pe deplin de destinul său istoric și decretă nouă zile de doliu național și onoruri postume pentru Mama Grande, ca eroină căzută pentru patrie pe cîmpul de bătălie. Așa cum o declară în dramatica alocuțiune pe care în dimineața următoare o adresa compatrioților săi prin intermediul posturilor naționale de radio și televiziune, primul magistrat al națiunii își manifesta încrederea că funeraliile pentru Mama Grande vor constitui un nou exemplu pentru lumea întreagă.

Intenții atît de înalte nu puteau să nu se ciocnească și de grave dificultăți. Structura juridică a țării, rămasă de la strămoșii lui Mama Grande, nu era pregătită pentru evenimente ca acelea ce începeau să aibă loc. Doctori în drept, atoaate

știutori, alchimисти încercați ai dreptului, se adânciră în hermeneutică și silogisme, în căutarea unei formule care să permită președintelui Republicii să asiste la funeralii. Înaltele sfere ale politicii, clerului și finanțelor trăiră zile de adâncă preocupare. În vastul hemiciclu al Congresului, dotat pentru un secol cu o legislație abstractă, între portretele în ulei ale marilor personalități naționale și busturile gînditorilor eleni, evocarea lui Mama Grande atinse proporții de nebănuit, în timp ce cadavrul ei se descompunea în climatul neîndurător din Macondo. Pentru prima oară se vorbi de ea, fără se să amintească de balansoar, de toropeala care o cuprindea la orele două după amiază și de cataplasmele cu muștar; fu prezentată ca o făptură pură și fără vîrste, ca o figură luminoasă ieșită din legendă.

Ore în șir se vorbi despre ea, aruncîndu-se în cele patru vînturi vorbe și iar vorbe, care se răspîndiră în cuprinsul republicii cu prestigiul sporit al literelor tipărite. Pînă cînd cineva înzestrat cu simțul realității — în aceea adunare de jurisconsulti aseptici — întrerupse vorbăria istorică pentru a atrage atenția adunării asupra cadavrului lui Mama Grande, care aștepta hotărîrea la patruzeci de grade la umbră. Nimeni nu se tulbură însă de această întrerupere de bun simț în atmosfera pură a legii scrise. Se transmiseră imediat ordine pentru îmbălsămare, în timp ce se găseau formule, se puneau de acord părerile sau se făceau amendamente constituționale care să permită președintelui Republicii să asiste la înhumare.

Atît de mult se vorbea, încît flecăreala trecu frontierele, traversă oceanul și străbătu ca un presentiment locuințele pontificale din Castelgandolfo. Refăcut după oboselile sărbătorilor Sfintei Maria, Suveranul Pontif se afla în seara aceea la fereastră, privind spre lacul în care se scufundau scafandrii, căutînd capul unei domnișoare decapitate. În ultimele săptămîni ziarele se ocupaseră intens de acest caz, iar Sanctitatea Sa nu putea rămîne indiferent la o enigmă ridicată la atît de mică distanță de reședința sa de vară. Dar în seara aceea, printr-o substituție imprevizibilă, schimbără fotografiile posibilelor victime cu una singură, a unei femei de douăzeci de ani, într-un chenar de doliu. « Mama Grande », exclamă suveranul pontif, recunoscînd imediat fotografia care cu mulți ani în urmă îi fusese oferită cu ocazia suirii în scaunul sfîntului Petru. « Mama Grande », exclamă în cor în locuințele lor particulare membrii Colegiului Cardinalilor și, pentru a treia oară în decurs de douăzeci de secole, se produse o oră de zăpăceală, de năduf și de alergături în imperiul fără margini al creștinătății catolice, pînă cînd Sanctitatea Sa instalat în lunga sa gondolă neagră, în direcția fantasticelor livezi cu piersici, Via Apia Antica cu ciolănoase artiste de cinema bronzîndu-se la soare pe terase, apoi sumbrul promontoriu de la Castel-Santangelo. În amurg, sunetele grave ale clopotelor de la Bazilica San Pedro se amestecară cu cele ale clopotelor dogite din Macondo. Sanctitatea Sa suferi în ținuturile lui Mama Grande, pentru înflă oară în istoria bisericii, febra priveghiului și tortura roiurilor de țințari. Dar minunatul răsărit de soare pe domeniile Marii Bătrîne, viziune primitivă a regatului balsaminei și al iguanei șterseră din memoria sa suferințele din timpul călătoriei și compensară sacrificiul.

Nicanor fu deșteptat cu trei lovituri la poartă, vestindu-l de sosirea iminentă a Suveranului Pontif. Moartea pusese stăpînire pe casă. Inspirați de succesivele și grăbitele alocuțiuni prezidențiale, de înfriguratele controverse ale parlamentarilor, care răgușiseră vorbind și se înțelegeau numai prin semne, oamenii și congregații din toată lumea își întrerupseră afacerile și umplură pînă la refuz coridoarele întunecoase, mansardele înăbușitoare sau se cățărară și-si găsiră în cele din urmă un loc pe parapete, în foisoare și pe schelării. În salonul cel mare, mumificîndu-se în adăstarea marilor hotărîri, zăcea cadavrul bătrînei doamne, sub un morman de telegrame. Extenuați de plîns, cei nouă nepoți vegheau la căpățiul moarte

Într-un extaz de vigilență reciprocă. Universul însuși a trebuit să-și prelungească pinda timp de mai multe zile. În saloanele Consiliului Municipal, mobilate cu patru taburete de piele, Sanctitatea Sa suporta o lungă insomnie înecată în nădușeli, întreținându-se cu lectura petițiilor și a dispozițiilor administrative. În timpul zilei, împărțea caramelle italiene copiilor care se apropiau de ferestre ca să-l privească. Masa și-o lua împreună cu părintele Antonio Isabel, iar uneori cu Nicanor. Astfel își petrecu timpul, până când în centrul pieții se dădu citire hotărârii. Se declară tulburată ordinea publică; așa și pe dincolo, și ca președintele republicii, așa și pe dincolo, dispunea luarea de măsuri excepționale, așa și pe dincolo, ca să i se permită să asiste la funeralii, așa și pe dincolo.

Dar sosi și marea zi. Pe străzile înțesate de rulete, de mese cu jocuri de noroc, de loterii și de oameni cu șerpi încolăciți în jurul gâtului, care își laudau în gura mare balsamul balsamurilor pentru vindecarea brîncii și asigurarea vieții veșnice; în mica piață, unde oameni de tot felul își instalau umbrare și-și întinseră rogoji-nile, alebardieri spilcuiți asigurau locul de trecere pentru autorități. Acolo se strînseseră, în așteptarea momentului suprem, spălătoresele din San Jorge, pescu-itorii de perle din Cabo de Vela, năvodarii din Ciénaga, pescarii de sepia din Tasa-jera, vrăjitorii din Mojana, sărarii din Manaure, acordeoniștii din Valledupar, geambașii din Ayapel, cultivatorii de papaya din San Pelayo, dresorii de cocoși din La Cueva, măsăricii din Sabanas de Bolivar, vîslașii din Magdalena, conțopiștii din Mompo, în afară de cei pomeniți la începutul acestei cronici și mulți alții. Pînă și veteranii colonelului Aureliano Buendia — cu ducele de Marlborough în frunte, cu podoabele lui de blănuri și unghii de tigri —, își stăpîniră pisma lor seculară față de Mama Grande și cei din familia ei și veniră la funeralii, ca să solicite președintelui republicii plata pensiilor de război, pe care le așteptau de peste șazeci de ani.

Cu puțin înainte de orele unsprezece, mulțimea delirantă, care se sufoca de căldură, cu greu ținută în loc de o elită de războinici în uniforme, cu dolmane împodobite cu fireturi și chivăre spumoase, scoase un puternic strigăt de jubilar. Demni, solemn, în jachete negre și cu joben, președintele republicii și miniștrii săi, comisiile parlamentare, curtea supremă de justiție, partidele tradiționale și clerul, precum și reprezentanții băncilor, comerțului și industriei își făcură apariția prin colțul străzii pe care se afla telegraful. Chel și rotofei, bătrînul și bolnăviciosul președinte al republicii defila pe dinaintea ochilor uimiți ai mulțimilor care îl înves-tiseră în această funcție fără să-l cunoască și care numai în acest moment puteau să depună mărturie că exista. Între episcopii copleșiți de gravitatea misiunii lor și militarii cu toracele lor robust blindat cu medalii, primul demnitar al țării simți forța puterii sale indiscutabile.

În rîndul următor, într-o unduire de voaluri de doliu, veneau reginele naționale ale tuturor articolelor de larg consum pentru care se instituie concursuri de frumusețe. Pentru prima dată, văduvite de splendoarea pămînteană, trecură precedate de Miss Univers, regina de mango de hilacha, regina de ahuyama verde, regina merelor de Guineea, regina tapiocii, regina fructelor de goiava, regina cocosului de apă, regina fasolei cu boabe negre, regina celor 426 de kilometri de mărgele de ouă de iguana și multe altele, pe care nu le mai pomenim pentru a nu face inter-minabilă această cronică.

În cosciugul său de chiambrica de purpură, separată de lume prin opt șuruburi de alamă, Mama Grande era în acele clipe prea îmbibată de eternitatea sa de aldehidă formică, pentru a-și da seama de amploarea măreției sale. Toată strălucirea pe care ea o visase stînd în balcon, în timpul insomniilor din verile călduroase, se împlini acum, cînd toate simbolurile epocii aduceau omagii memoriei sale.

Chiar și Suveranul Pontif, pe care ea și-l închipuia plutind într-o caleașcă strălucitoare, deasupra grădinilor Vaticanului, înfrunta canicula cu un evantai de frunze de palmier și onora cu demnitatea sa supremă funeraliile cele mai mari din lume.

Îmbătățită de spectacolul puterii, gloata nu sesiză freamătul ce avu loc în casă, când interveni acordul în disputa dintre persoanele ilustre și catafalcul fu scos în stradă pe umerii celor mai iluștri. Nimeni nu văzu umbra de strajă a șoimilor din urma cortegiului pe străduțele înfierbîntate din Macondo, nici nu băgă de seamă că la trecerea iluștrilor acestea se acopereau cu un miros pestilențial de scîrnă. Nimeni nu băgă de seamă că nepoții, înfiații, serviitorii și protejații lui Mama Grande închiseră porțile imediat după ce fu scos cadavrul afară și demontară ușile, răscoliră peste tot și dezveliră temeliiile casei, ca să și-o împartă între ei. Pentru nimeni nu trecu neobservat, suspinul de ușurare pe care îl scoaseră mulțimile cînd se împliniră patrușprezece zile de rugăminți, proslăviri și ditirambi, iar mormîntul fu pecetluit cu o platformă de plumb.

Cîțiva din cei prezenți acolo avură destulă clarviziune pentru a înțelege că asistau la nașterea unei epoci noi. Marele Pontif putea să urce acum la ceruri cu trup și suflet, misiunea lui pe pămînt fiind încheiată, președintele republicii putea să se apuce să guverneze după cum credea de cuviință, iar reginele de toate felurile puteau să aibă tot ce visau, să se căsătorească și să fie fericite, să zămislească și să nască fii mulți, și acum puteau și mulțimile să se tragă la umbră, potrivit cu felul lor de viață pe nesfîrșitele domenii ale lui Mama Grande, fiindcă singura care putea să se împotrivescă și avea suficientă putere ca s-o facă începuse să putrezească sub o platformă de plumb. Era nevoie doar ca cineva să se așeze pe un scaunel la poartă și să povestească această istorie, astfel ca toți neîncrezătorii din lume să afle că mîine, miercuri, vor veni măturații și vor mătura gunoarele rămase de la funeraliile lui Mama Grande, acum și în vecii vecilor.

În românește LAURENTIU SILVIAN

GABRIEL GARCIA MARQUEZ

Operele lui Gabriel García Márquez, puține la număr, i-au adus o faimă care l-au situat între cei mai de seamă prozatori ai Columbiei contemporane. De la José Eustasio Rivera, autorul renumitului roman *La Voragine* (*Vîrtejul*), nici un alt scriitor columbian nu a cunoscut succese atît de categorice și nu s-a bucurat de aprecieri unanim favorabile în lumea hispano-americană ca Gabriel García Márquez.

În scrierile sale a abordat cu o deosebită preferință teme din ținuturile sale natale. Macondo, o localitate tropicală, care nu se întîlnește pe nici una din hărțile cunoscute a devenit datorită cărților lui Márquez, locul cel mai cunoscut din Columbia de azi. Primii locuitori ai săi sînt refugiații din războaiele civile, care au devastat Columbia în a doua jumătate a secolului trecut. Macondo a avut o perioadă de apogeu între anii 1915—1918, cînd întregul ținut a fost cuprins de « febra bananieră ». După terminarea acestei perioade de prosperitate generală, orașul a fost cuprins de o stare de adîncă apatie. Cei care puteau fi părăsiau în grabă, cei care rămîneau se scufundau. Din strălucirea de altădată n-au mai rămas decît feudele, fantomele eroilor dispăruți, accesele delirurilor de grandemanie, amintirile despre ceea ce a fost. Localitatea a fost bîntuită de tot felul de calamități, secete care au prîjolit pămîntul, inundații catastrofale, iar cangrena morală s-a întins peste tot. Oamenii din Macondo

sînt ranchiunoși, nici unul din ei nu-i iubește pe ceilalți. Trecutul a fost îngropat, dar a devenit un fel de coșmar colectiv. Nimeni nu doarme liniștit în Macondo, peste tot domnește o atmosferă de teamă și neîncredere. Și această atmosferă continuă să rămînă aceeași de-a lungul anilor, întreruptă doar cînd sosește vreun circ rătăcit, sau la malul Macondei ajunge șalupa cu poșta.

Dar pentru cine știe să citească semnele, Macondo e amenințat în permanență de nenorociri. Toată lumea știe că în munți se află grupuri de guerrilleros. Medicul împrăstie manifeste subversive, frizerul, guraliv, ca peste tot, și-a pus în prăvălie un afiș pe care se poate citi: «Interzis a se vorbi de politică», preotul e surd și orb, croitoria e un cuib de răzvrătiți. Peste oraș au căzut din cer păsări moarte și zilnic locuitorii întîlnesc pe străzi, în curți, pe acoperișuri, pe garduri și pe balcoane mormane de păsări moarte. Gabriel García Márquez captează și fixează cu grijă momentele, ca într-o cronică densă de fapte și întîmplări ciudate, dar profund umane.

Deși alcătuiesc cicluri diferite, fiecare din cărțile sale reprezintă un ecou al celorlalte, ca piese ale aceluiași proces. La Hojarasca (Frunzișul), El coronel no tiene quien le escriba (Colonelului nu are cine să-i scrie), Los funerales de la Mamá Grande (Funeraliile lui Mama Grande), La mala hora (Ceasul rău) și Cien años de soledad (O sută de ani de singurătate) sînt alimentate din aceeași sursă, sînt dezvoltări ale aceleiași imagini, sub multiplele sale aspecte. Multe din ele au fost traduse în diferite limbi.

Dacă în prima sa carte, La Hojarasca, o carte plină de drame sociale și colorit cu o mare încărcătură emoțională, prezentarea evenimentelor și întîmplărilor din viața columbiană amintește de arta lui William Faulkner și Virginia Woolf, în cărțile următoare amprenta personală a scriitorului, concepția sa proprie e mult mai evidentă.

În a doua sa carte, El coronel no tiene quien le escriba, stilul e mult mai personal, expresia e concentrată și precisă, iar acțiunea e limpede, mai bine conturată și încheată.

Colonelul, un bătrîn maniac și ramolit, trăiește împreună cu soția lui, o astmatică, și așteaptă, încă de la ieșirea lui din cadrele armatei comandate de Buendía, fixarea pensiei. Unicul fiu i-a fost ucis de trupele guvernamentale, în timpul unei operații de curățire împotriva grupurilor de guerilă. Colonelul e mai mult decît un personaj, e o viziune a trecutului, iar în fiecare act al său e prezent omul, cu toate calitățile și defectele sale.

Los funerales de la Mamá Grande e o admirabilă satiră social-politică, o persiflare vehementă a retoricii oficiale și a practicilor locale. Mama Grande e un fel de Doña Barbara, care reunește în timpul vieții sale o mulțime de moșii, din care unele le stăpînește pe temeiuri legale, iar altele prin fraudă, fiind amestecată în tot felul de afaceri, de la activitatea productivă pînă la politică, combinînd cu abilitate fraudă electorală cu tirania politică, inclusiv asasinatul adversarilor.

Gabriel García Márquez s-a născut în 1928, la Aracataca, un cătun pierdut pe coastele neospitaliere ale Atlanticului, la marginile căruia se aflau întinse plantații de banane. Studiile liceale și cele universitare le-a făcut la Bogota. A intrat în ziaristică încă de pe timpul cînd era student.

Călător curios și neobosit, a trăit un timp la Roma și la Paris, apoi în Venezuela, la Caracas, și în Mexic. În prezent s-a stabilit în Spania. Ca ziarist a desfășurat o largă activitate în capitalele țărilor amintite, fiind pentru o scurtă perioadă și reprezentant al agenției cubaneze Presa Latină pe lîngă O.N.U.

ANDREI BREZIANU

Correspondența londoneză a lui **LENIN** cu o prietenă a literaturii române

« Traducerea e uluitoare și izbitoare: m-a cucerit ! Sylvia: ești cel mai curios geniu-monstru al secolului nostru — cea mai zvăpăiată, cea mai mândră, cea mai dîrză și mai neabătut încăpățînată condottieră poznașă din cîte s-au impus ca leaderi în extrema infra-roșie a spectrului revoluționar ; — dar că erai înzestrată și cu un deosebit talent literar, că te pricepi să potrivești rime și să gonești călărind pe spinarea cuvintelor, fusese pînă astăzi un secret pentru mine ! » Aceste cuvinte ale lui G. B. Shaw, adresate Sylviei Pankhurst cu prilejul publicării volumului ei de tălmăciri, *Poems of Eminescu*¹, surprind într-un singur *flash* două din laturile unei personalități cu totul ieșite din comun și care ne privește. Într-adevăr, pe lîngă inițiativa în general cunoscută a tălmăcirii aceluia volum, introdus prin prefețele de prestigiu ale lui Shaw și Iorga, marcînd și prima luare de contact mai amplă a lumii anglo-saxone cu poetul nostru național — Sylvia Pankhurst este oaspetele României cu prilejul dezvelirii bustului lui Eminescu de la Constanța, poposind atunci și la Istria, Adamclisi, la Vălenii de Munte, și în alte părți ale meleagurilor

¹ London : Kegan Paul, Trench Trubner and Co. Ltd. 1930

noastre. Mai târziu, la Londra, organizează activități de popularizare culturală, din care cronica vremii a reținut un festival Eminescu cuprinzând, pe lângă recitalul poetic de rigoare și cîntece pe versurile poetului, bucăți de muzică populară românească interpretată la vioară.

Dar dacă trainica simpatie a Sylviei Pankhurst pentru România rămîne în analele literaturii prin însuși semnul indelebil al cărții care-l uimise pe Shaw, — dominantă nedeșmințită a activității ei publice a fost și a rămas lupta socială. Tocmai în legătură cu acest aspect se situează jalonul de marcă pe care-l reprezintă schimbul unei scrisori cu Vladimir Ilici Lenin. Latura de militantă a Sylviei Pankhurst, — poate mai puțin cunoscută la noi — a fost ilustrată prin trăiri atît de izbitoare și multiple, încît chiar și din creionarea cîtorva trăsături desprindem cu ușurință un profil de o extraordinară vivacitate. Sylvia Pankhurst studiază artele frumoase la Royal College of Art în atmosfera *fin de siècle* a amurgului unei ere în care

Englittera, suverană mondială a exactiunii și îmbogățirilor nedrepte — ține pe tronul ei o femeie — regina Victoria (decedată în 1901) — dar nu acordă femei engleze aproape niciun drept. Pictura n-o entuziasmează peste măsură pe tînăra Sylvia. Urmînd o tradiție cu rădăcini în familie, în anii de început al secolului, devine camploana unei îndîrjite lupte avînd ca scop dobîndirea drepturilor politice pentru femeia britanică. Dacă ar fi să găsim un echivalent în epoca noastră pentru a ne sugera, pe viu, prezența sfidătoare a acestel tinere activiste maltratînd cu elan și convingere convenționalismele sociale ale erei victoriene și post-victoriene, — numele ce s-ar cere pronunțat e cel al Bernadettei Devlin, populara deputată a Ulsterului în Camera Comunelor, scandalizînd în zilele noastre prejudecățile politice dominante nu numai de la tribuna parlamentului, dar chiar de pe baricade și în manifestații de stradă. Sylvia Pankhurst a fost, în anii începutului de secol, animatoarea mișcării cunoscute sub numele de *The Suffragette Movement*; revendicînd extinderea sufragiului universal și la femei: devine prima secretară a «Uniunii sociale și politice a femeilor britanice», întemeiază «Federația pentru sufragiul muncitoresc», organizația «East London Federation of Suffragettes», ulterior transformată în «Workers' Suffragette Federation», iar în anii primului război mondial, amplificîndu-și obiectivele luptei, fondează și «Liga pentru apărarea drepturilor soțiilor și familiilor de marinari și soldați», precum și alte numeroase comitete de acțiune. Sylvia Pankhurst apostrofează cu o rară violență, în public, pe Winston Churchill, pe atunci tînăr; e arestată și repusă în libertate, arestată din nou; eliberată, pleacă în Statele Unite spre a cîștiga acolo aderenți și a cuceri opinia publică; reîntoarșă în țară, azvîrle cu pietre în Camera Comunelor, declară greva foamei în cursul altei arestări, e hrănită cu forța de autoritățile polițienești, sparge geamurile spre a atrage atenția asupra violării regulamentelor; e din nou arestată în cursul unei lupte de stradă, evadează și se ascunde în niște grajduri, cade totuși în mîna poliției, e eliberată sub cauțiune și părăsește Anglia îndreptîndu-se spre Danemarca, de unde se reîntoarce spre a fi iarăși arestată, în cursul unei manifestații în Victoria Park; autoritățile o expulzează cu forța, trimițînd-o în Franța; de unde însă revine în țară, hotărîtă să continue lupta prin toate mijloacele; următoarea ei arestare se face în condiții spectaculoase: punîndu-i-se cătușe, Sylvia Pankhurst e înlănțuită cu alte douăzeci de manifestante și dusă în acest cortegiu pe străzile Londrei pînă la locul de detențiune; o dată eliberată, se instalează în fața clădirii Parlamentului declarînd acolo greva foamei; mai apoi, sprijină lupta pentru libertate a Irlandei; la încheierea primului război mondial, țelul pentru care luptase este practic atins, dreptul de vot fiind extins în Anglia și la femei. Aceste cîteva date, spicuite din frămîntata biografie a Sylviei Pankhurst¹, dau o idee despre energia combativă a aceleia care, simpatizînd consecvent cu oprirea și îmbrățișînd fără ezitare cauza stîngii, uneori cu nuanțe de anarhism, a mers în repetate rînduri pînă la jertfă în denunțarea legiurilor unui capitalism fățarnic și nedrept.

În cîteva cuvinte vii, Lenin explica foarte bine lungul șir de molestări îndurate de ea: *Tovarășă Sylvia Pankhurst este reprezentanta intereselor a sute de milioane de oameni asupriți de capitaliștii englezi și alți capitaliști,—și de aceea este supusă teroarei albe, i se răpește libertatea.*²

Dar în momentul cînd, la terminarea războiului, reprezentarea parlamentară ajunsese să îmbrace aparent aspecte de liberalizare, prin faptul unei mai adecvate

¹ Sylvia Pankhurst, *The Suffragette Movement*, Longmans, Green, London New York, 193.

² Lenin, «Scrisoare către muncitorii englezi», publicată în *Pravda* nr. 130, 17 iunie 1920; cf. *Opere*, vol. 31, ESPLP, București, 1956, p. 125

participări a corpului electoral la desemnarea deputaților, Sylvia Pankhurst se vede confruntată cu noi probleme deosebit de spinoase, reflectînd în mod inevitabil complexitatea contradicțiilor desfășurate de evoluția istorică a fenomenelor în chestiune. În fața caracterului factice al însuși așezămîntului parlamentar burghez, stînga britanică se afla divizată pe chiar problema de principiu a participării la Parlament. Parlamentul, scopul de zi cu zi a luptei acestei neînflicate militante devenise acum obiectul dezbaterilor mișcării. În 16 iulie 1919 Sylvia Pankhurst adresează lui Lenin o scrisoare cerîndu-i sfatul în legătură cu acest important aspect, specificînd și componentele implicate în divergența de opinii. Lenin este astfel informat că stînga britanică e alcătuită *grosso modo* din șapte ramuri, enumerate de Sylvia Pankhurst în ordinea următoare: 1. Trade-unioniștii și exponenții de tip vechi ai politicii muncitorești. 2. Partidul Laburist Independent. 3. Partidul Socialist Internaționalist. 4. Industrialiștii Revoluționari. 5. Partidul Socialist. 6. Federația Socialistă a Muncitorilor. 7. Asociația Socialistă din regiunea South Wales.

Lenin îi răspunde cu promptitudine și amabilitate în 28 august.

Dragă tovarășă !

Abia ieri am primit scrisoarea dumneavoastră din 16 iulie 1919. Vă sînt extrem de recunoscător pentru informația referitoare la Anglia și voi căuta să vă îndeplinesc rugămintea, adică să răspund la întrebarea dumneavoastră.

Nu mă îndoiesc cîtuși de puțin că mulți muncitori, care se numără printre reprezentanții revoluționari cei mai buni și mai cinstiți și cei mai sinceri ai proletariatului, sînt adversarii parlamentului și ai oricărei participări la parlament. Cu cît este mai veche într-o țară civilizația capitalistă și democrația burgheză, cu atît mai explicabil este acest lucru, căci democrația din vechile țări parlamentare a învățat de minune și să înșele poporul prin mii de procedee, prezentînd parlamentul burghez drept « democrație în general » sau « democrație pură », etc., ascunzînd cu dibăcie milioanele de legături dintre parlament și bursă și capitaliști, folosind presa coruptă și venală și punînd în mișcare prin toate mijloacele forța banului, puterea capitalului¹.

Mergînd apoi la obiect, cu dinamismul care-i era propriu, Lenin lămurește pe Sylvia Pankhurst în următorii termeni:

Ce-i de făcut dacă, într-o țară oarecare oamenii care sînt comuniști din convingere, și prin hotărîrea lor de a duce o luptă revoluționară, oameni care sînt partizani sinceri ai puterii sovietice (ai « sistemului sovietic », cum spun cîteodată cei din altă țară), nu se pot uni din cauza divergențelor în problema participării la parlament?

Eu aș zice că aceste divergențe sînt neesențiale în momentul de față, căci lupta pentru puterea sovietică este lupta politică a proletariatului în forma ei cea mai înaltă, cea mai conștientă, cea mai revoluționară. Mai bine să fii cu muncitorii revoluționari cînd ei greșesc într-o problemă particulară sau secundară, decît cu socialiștii « oficiali » sau social-democrați dacă ei nu sînt revoluționari sinceri, fermi, nu vor — sau nu știu — să ducă o muncă revoluționară în rîndul maselor muncitorești, dar preconizează o tactică justă în această problemă particulară. Or problema parlamentarismului este acum o problemă particulară, secundară. După mine, bine au făcut Rosa Luxemburg și Karl Liebknecht atunci cînd . . . în ianuarie 1919 au susținut participarea la alegerile pentru parlamentul german burghez pentru « Adunarea Națională » Constituantă împotriva părerii majorității².

Și Lenin introduce un *distinguo*:

Muncitorii revoluționari care fac din parlamentarism obiectivul principal al atacurilor lor au toată dreptatea, în măsura în care aceste atacuri exprimă negarea principială

¹ V.I. Lenin, Opere, vol. 29, ESPLP, București, 1956, p. 546

² Ibid, p. 547

a parlamentarismului burghez și a democrației burgheze . . . Critica parlamentarismului este nu numai legitimă și necesară ca motivare a trecerii la puterea sovietică, ci este pe deplin justă ca expresie a conștiinței faptului că parlamentarismul are un caracter istoricește convențional și limitat, că el este legat de capitalism și numai de capitalism, că el (parlamentarismul) are un caracter progresist în comparație cu rînduilele medievale și un caracter reacționar în comparație cu puterea sovietică.¹

După care Lenin trece la o analiză a tendințelor manifestate în stînga britanică, urmînd și interpretînd punct după punct datele înfățișate lui de Sylvia Pankhurst în scrisoarea din 19 iulie. Sagace și la obiect, Lenin se folosește de prilej spre a scoate în evidență sarcinile concrete, de primă necesitate, ale mișcării muncitorești engleze; rîndurile lui sînt semnificative:

*O legătură indisolubilă cu masa muncitorilor, priceperea de a face neîncetat agitație în sînul ei, de a participa la fiecare grevă, de a se seiza de orice cerință a masei, acesta este lucrul cel mai important pentru partidul comunist, mai ales într-o țară ca Anglia, unde pînă acum (ca și, de altfel, în toate țările imperialiste) au participat la mișcarea socialistă și la mișcarea muncitorească în general mai mult vîrfuri restrînse ale muncitorilor, reprezentanții aristocrației muncitorești, în cea mai mare parte pervertiți pe de-a-ntregul și iremediabil de reformism, prizonieri ai prejudecăților burgheze și imperialiste.*²

Lenin își încheie mesajul « cu salutări comuniste », adăugînd și un *post-scriptum* din care reiese că, îndatoritor, trimisese corespondentei sale britanice și o tăietură dintr-un ziar rusesc, menită a-i da o idee de felul în care opinia publică din U.R.S.S. era informată cu privire la mersul evenimentelor social-politice din Anglia.

În anii post-belici, afectată de puternicele contradicții ale cadrului social-politic, probabil descurajată de aspectele deprimate ale vieții publice din țara sa — aspecte ce aveau de altfel să contribuie nu puțin la ridicarea nazismului de pe ruinele imperiului prusac înfrînt și să ducă, în cele din urmă, la noua conflagrație generală — Sylvia Pankhurst părăsește Anglia; în 1926 publică volumul dedicat problemelor indiene, *India and the Earthly Paradise* (India și raiul pe pămînt); străină de prejudecățile rasiale și naționale, consacră apoi o altă carte limbii internaționale a viitorului: *Delphos: The Future of International Language* (1929); pe la începutul anilor '30 emigrează în Etiopia unde, începînd din 1936 și pînă în 1956, conduce și dirijează personal *New Times and Ethiopia News* din Addis Abeba, publicație fondată de ea. După înfrîngerea și izgonirea ocupanților fasciști din Abisinia, credincioasă ideilor care o animaseră toată viața, Sylvia Pankhurst publică lucrări cu caracter denunțător: *Italy's War Crimes in Ethiopia* (Crimele de război ale Italiei în Etiopia), 1944, dar și *British Policy in Eritrea and Northern Ethiopia: British Policy in Eastern Ethiopia* (Politica Mării Britanii în Eritrea și Etiopia de nord: politica Mării Britanii în Etiopia de est) 1945, urmate de alte volume consacrate realităților politice, sociale, istorice și culturale ale țării ei de adopțiune. Ultimul, intitulat *Ethiopia Today* (Etiopia azi), vede lumina tiparului în 1956.

Militantă generoasă și om de litere, Sylvia Pankhurst, care a închis ochii în 1960, rămîne o siluetă încă insuficient cunoscută: episodul corespondenței ei cu Lenin, ca și tălmăcirea făcută din Eminescu, fixează pentru noi două din cele mai interesante aspecte ale multiplului și dinamicii sale personalități.

¹ Ibid. p. 549

² Ibid.

Corectura: LIDA IGIROȘIANU

Întrepr. poligrafică „Arta Grafică”
Calea Șerban Vodă 133, București
Republica Socialistă România
Comanda Nr. 5619

PREZENTAREA TEHNICĂ:

I. BROD

Secolul 20

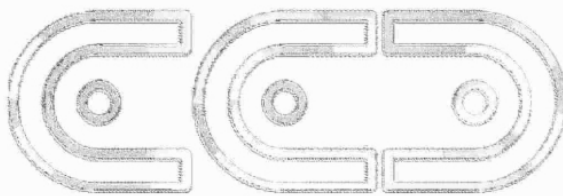
REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22

ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99

BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

